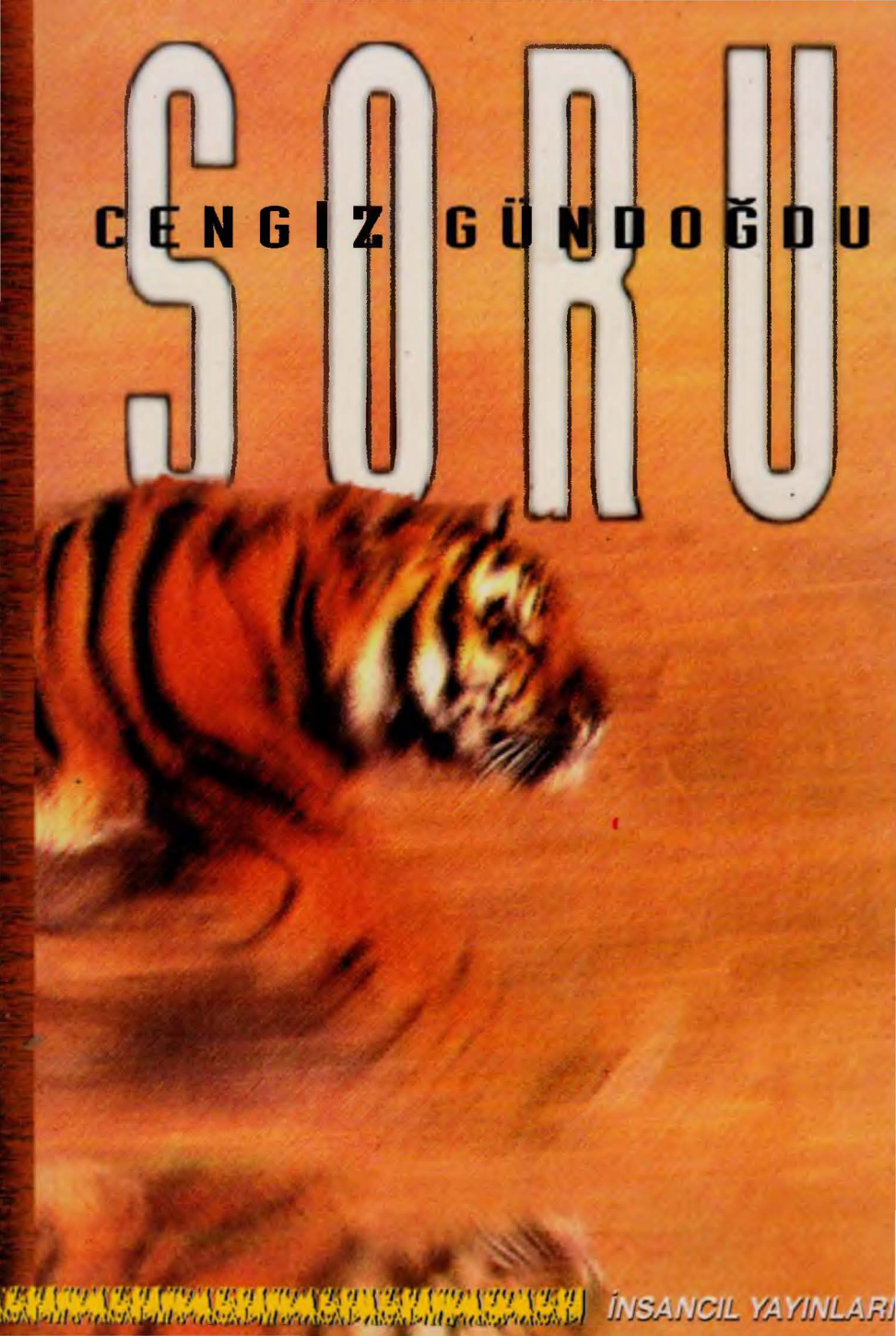
SORU

CENGİZ GÜNDOĞDU

İNSANCIL YAYINLARI

Cengiz Gündoğdu

Soru

İnsancıl Yayınları: 68
Deneme-Eleştiri : 10
ISBN 975-7446-68-8
1. Basım, Kasım 1998

Soru
Cengiz Gündoğdu

Yayıncı: *Behlül Taş*
Yönetmen: *Cengiz Gündoğdu*
Ofset Hazırlık: *Deniz Saraç*
Kapak Tasarımı: *Yusuf Aslan*
Baskı: *Ceylan Matbaası*, İstanbul

©İNSANCIL YAYINLARI
Mollafenari Sokak, Nadir Han, No: 40-42/5
Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel.: (0212) 513 93 99
Faks: (0212) 511 79 94

Bu yazılar 1997-1998 yılları arasında
Uzun Yürüyüş dergisinde yayınlandı.

"Kazara karşıma Tanrı çıksa ve bana: 'İşte bir elimde gerçekler var; diğer elimde de gerçeklere götüren araç bulunmakta. Seç bakalım bunlardan birini' dese, ben kendisine; 'Ey Tanrım! Gerçekleri sen kendine sakla, bana sadece gerçekleri bulmaya yararlı aracı ver' derdim."

Lessing

Olgusal Bilinç

Geçmişte birgün, bir arkadaşımla yemekteydik. Yemeğimizi yiyor... rakımızı içiyor, ordan burdan tatlı tatlı konuşuyorduk. Arkadaşım gülerken birden öksürmeye başladı. Soluk borusuna bir şey kaçmıştı. O an, bedenimizin kendini koruma tepkesine... bu koşulsuz tepkeye hayran oldum. Koşulsuz tepkeyle boğulmaktan kurtulan arkadaşıma şöyle dedim.

-Keşke beynimizde de böyle koşulsuz tepkeler oluşabilseydi.

Arkadaşım,

-Nasıl, dedi.

-Anlattım. Bedenimizin çelişkili... çatışkılı bütünlüğü tepkelerle korunuyor. Soluk borusuna kaçan yabancı cismi öksürükle atıyor beden. Keşke beynimiz de böyle olsaydı.

O gece arkadaşıma özetle anlattığım bu sorun beni hep uğraştırmıştır. Sözgelimi faşizm. Faşizm, insana karşı bir ideoloji. Tarihte bunca tatsız deneyimden sonra bile faşizmi silip atamadı insan. Beynimizde, insanı, bu anlamda koruyan bir koşulsuz tepke oluşabilseydi demişimdir hep. Yine insanın insanı dövmesi... öldürmesi için eğitilmesi bütünüyle insana karşı bir durum. Ama milyonlarca insan bunun için eğitiliyor dünyada. Beyin, koşulsuz tepkelerle bu "yabancı"ları dışlamıyor. İnsanın insanı daha çok sömürmesi... daha çok ezmesi için çalışan... bana göre bu "yabancıyı" koşulsuz tepkeyle dışlamayan beyni suçlamıyorum. Çünkü biliyorum, yine o beyin, insanın insanı sömürmemesi... insanın insanı ezmemesi için de çalışıyor... düşünce üretiyor.

Söylemek istediğim şu. Sorun, doğrudan doğruya beyinde değil. beynin çalışmasında. Tabii bunun, bugün bilgimizin ulaştığı noktaya göre söylüyorum. Belki yüzyıl... ikiyüzyıl sonra beyinle ilgili sırlar çözülecek. İnsanlığın önüne ışıklı bir yol açılacak. Ama bu gün şunu kabul etmek gerekiyor. Beynimiz iki yanı keskin bir ustura... Bu ustarayı iyi bellemek... nasıl çalıştığını anlamak zorundayız. Yoksa bilmeden... doğru sanısıyla, insana karşı düşüncelerin temsilcisi olabiliriz.

Hergün şurda burda yazı yazan... konferans veren birçok kişi var. Bu kişilerin, düşünce yöntemsizliğini... insana acı veren yöntemsizliklerini... düşünce yoksunluğunu bir yana bırakıyorum. Beni Hegel şaşırtıyor. Hegel, insan bilincini kılı kırk yararcasına inceliyor. Şunu söylüyorum. Hegel'i ne zaman okusam heyecanlanırım. Bilinç... kendinin bilinci... mutlak özne derken... bilinç durumlarını incelerken... doğrunun araştırmasından sapıyor... yaşadığı burjuva toplumunda tarihi durduruyor. Üstelik Alman ırkçılığına temel hazırlıyor.

Bilinç durumlarını kılı kırk yararcasına inceleyen Hegel, "Hristiyan dünyasında ilkin GERMEN ulusları, insanın insan olarak özgür olduğunu, tin özgürlüğünün, insan doğasını meydana getirdiğinin bilincine vardılar" dedi (1) . Yine Hegel, "İnsan, yalnızca devlette ussal varlığa kavuşur" dedi.

Bu düşüncenin... bu akıl yürütmenin paçalını daha sonra insanlık hep acıyla yaşadı. Önce İngiltere, sonra Almanya, sonra ABD, sonra Rusya "İlkin biz, insanın insan olarak özgür olduğu bilincine vardık. Şimdi bütün insanlığı kurtaracağız. İnsanı, insan yapacağız" diye ayağa kalktı. Bütün bunlar olup biterken öbür halklar da "Bizim neyimiz eksik. İnsanlığı biz kurtaracağız" diye harekete geçti. İşin tuhafına bakın. Türkiye Nato'dan, ABD'den izin alamadan, sınırlarının bir metre ötesine bir asker bile gönderemez. Böyle bir ülkenin çocukları... kendilerine islamcı diyenler "Ordu Bosna'ya... ordu Bosna'ya" diye yürüdüler. Onları kınamıyorum. Bu ülkede bir tarihte "Kıbrıs Türktür... Türk kalacaktır" diye bağıranların içinde ben de vardım.

Hem dünyada... hem Türkiye'de olagelenlere baktıkta bilinç durumları üstünde bir kez daha durmak gerekiyor.

Olgusal Bilinç

Bilinç durumları dendikte, bilincin ilk hareketine olgusal bilinç diyorum. Herkes... bütün insanlar olgusal bilinçle yaşar. Hergün evden çıkınca işe nasıl gideceğimi... cigaramı nasıl yakacağımı... elektiriği nasıl açacağımı... yere bırakılan taşın düşeceğini olgusal bilinçle bilirim. Her insan, gündelik hayatını olgusal bilinçle sürdürür. İş burada bitse, olgusal bilincin hiçbir dokuncası yoktur insana. Ama bu burda bitmez. İnsan, olgularla yetinmez. Olguları açıklamak ister.

Şimdi burda kısa bir özet gerekiyor. Şöyle. Pavlov'a dayanarak söylüyorum. Hayvan, dış dünyayla ilişkisini izlenimlerle sağlıyor. Bu izlenimler, sinir alıcılarıyla merkez sinir sistemine gönderiliyor. Uyarı, doğrudan doğruya görme... işitme hücelerine gönderiliyor... orda işaretleniyor. İlk aşamada bu, insanda da böyle. İnsanla hayvanın ayrıldığı nokta, insanda... insan beyninde oluşmuş dil hücreleri var.

Dil hücreleri nasıl oluştu... insanda elin etkisi... dik duruş... bunların tartışmasına girmiyorum. Bilinmesi gereken şu. Bugün adına insan dediğimiz varlıkta dil hücreleri var. İnsanın hayvandan ayrıldığı nokta burası. Dil hücrelerinde oluşan ikinci işaretleme sistemiyle insan dilleniyor. Böylece dış dünyanın esaretinden kurtuluyor. İnsan, dış dünyaya müdahale ediyor. Öbür yaratıklar, doğanın sınırları içinde kalıyor. Dillenen varlık algıladığı dünyaya bir anlam verme mücadelesini başlatıyor. Bu noktada hiç bilmeden... hiç farkında olmadan tüme varım yöntemini el yordamıyla uyguluyor. Olguların milim dışına çıkmadan... çıkamadan yaşadığı çevreyi... olagelenleri anlamaya çalışıyor. Sivri taşların daha vurucu olduğunu anlıyor. Ateşin ısıtıcılığını anlıyor. Yuvarlak bir cismi kullanabilirse eşyasını daha rahat taşıyabileceğini anlıyor. Böylece milyonlarca yılda eylem içinde olgulara dayanan ilk bilinç durumu oluşuyor. Bilincin bu ilk durumuna olgusal bilinç diyorum.

İnsan hergün gördüğü olguları açıklamak istiyor. Şimdi biz güneş doğuyor... güneş batıyor diyoruz ya, işte bu, insanlaşma mücadelesini başlatan insandan kalma bir dil.

Her türlü bilgiden yoksun o insanı düşünelim. Adına güneş denen

bir nesne, hergün bir yerden çıkıyor. Dağın tepesinden... denizin içinden... ovanın yüzeyinden. Sonra bir eğri çiziyor... kayboluyor. Güneşin nerden geldiği... nereye gittiği konusunda çeşitli açıklamalar var. Ama şu kesin. Bu güneş bir doğuyor, bir batıyor. Oysa bugün biz biliyoruz. Güneş doğmuyor, batmıyor. Yalnızca olgusal durumu böyle. Dış dünya... olgular, doğrudan doğruya beyne yansıyor... bu yansıma dış dünyaya tıpatıp bir bilinç yaratıyor.

Tabii bu olgusal bilinç olguların tıpkısında kalmıyor. Olguları açıklamak için uyduruyor. İşin içine tanrıları sokuyor. Din, baştanbaşa olgusal bilincin uydurması. Olgusal bilincin bu uyduruk açıklaması, sonradan bilinçten kopuyor, insanı tutsak eden din çıkıyor ortaya. Ama sorun bu değil. Sorun şu. Olgusal bilincin gücü. Bunu, Aristoteles'de göstereyim. Bazı cisimler yere düşüyor... bazı cisimler düşmüyor. Önümüzde bir olgu var. Bu olguyu nasıl açıklayacağız. Aristoteles, bu sorunu şöyle çözümlüyor. Yer, ağır cisimlerin, gök, hafif cisimlerin mekanı. Bunun için ağır cisimler yere düşer, hafif cisimler yukarı çıkar. Peki ama bunun nedeni yok mu. Var. Aristoteles'e göre cisimler, toprak, su, hava, ateşten oluşur. Bu ögelerin karışımı... azlığı ya da çokluğu cismin doğal hareketini belirler.

Burda önemli nokta maddeyi oluşturan ögeler değil. Önemli olan şu. Ögeler ne olursa olsun olguyu açıklaması önemli. Söz gelimi, İbni Sina hareket ettirici ögeye yetenek dedi.

Şimdi olgusal bilince biraz daha girmek gerekiyor. Olgusal bilinç, olguları oluşturan ilişkileri irdelemez. Olguyu bütün ilişilerden koparır... olguyu, doğrulayıcı nitelikte açıklar. Sözgelimi Aristoteles'e göre taş, bir ilişkiler sonucu düşmez. Taş düşer. O kadar. Düşen bu taşı açıklamaktır temel sorun.

Merkantilist iktisatçı değeri, insan gereksinmesine göre açıkladı. Bir ürünün değerini, tüketicinin gereksinmesi belirler dedi, Merkantilist iktisatçı. Olgusal bilinç böyle düşünür. Benim gereksinmem varsa bu ürün değerlidir der. Evet, her insan için böyledir bu. Ama bu olgudan bir kuram çıkarılmaz. Çıkarılırsa o kuram yanlış olur. Kapitalist ik-

tisatçılar da olgusal bilinçle kişisel gözlemlerinden tümevarım yöntemiyle genel ilkeler çıkardılar.

Olgusal bilinç varolanı eleştirmez. Varolanı doğru... meşru gösterici kuramlar uydurur. Sözgelimi, dinin, birleştirici bir öge olduğu söylendi. Başta Şerif Mardin bu konuda kuramlar uydurdu. Bu bir olgu. Ama dinin birleştiriciliği din ögesinden gelmez. İnsanlar orda burda ayrı ayrı yaşıyorlardı da, bu insanları din birleştirmedi. Tam tersi, topluluk durumunda yaşayan insanlar bir dini yarattı. Olgusal bilinç burdan yola çıkmaz. Çünkü olgusal bilinç, olguyu mutlaklaştırır. Olgusal bilinçte tarih kavramı yoktur. Olgu bir kez oluşur... sonra hiç bozulmadan... hiç değişmeden devam eder. Olgusal bilinç, işte bu mutlakı kuramlaştırır.

Olgusal bilinç dendikte Yıldırım Aktuna'dan söz etmek gerekiyor. Yıldırım Aktuna, olgusal bilinciyle olguları son derece başarılı açıklıyor. Gazi olaylarını şöyle açıkladı. Organizmaya mikrop girdikte, organizma hastalanırmış. Bir kez bu doğru değil. Mikrop, hastalığın nedenlerinden yalnızca biri. Olgusal bilincin akıl yürütürken kullandığı yöntem bu. Olgunun tek bir nedenini alır... öbür nedenleri siler. Oysa olgu, çeşitli nedenlerden... çeşitli ilişkilerden oluşur. Sözgelimi, güneşi doğuyormuş gibi gösteren birçok neden... birçok ilişki var. Ama olgucu çoğunluklu bilgisizlikten... ya da çıkarı öyle gerektirdiği için o nedenlerden ya da ilişkilerden birini alır. Ama burda durmaz. Mutlaka benzetme yapar. Yıldırım Aktuna da olgusal bilinciyle böyle yaptı. Mikrop girdikte organizma hastalanır. Gazi olayları da "mikroplar" yüzünden çıktı dedi. Böylece olgusal bilinçli insanların gözünde haklı çıktı. Benzetmeci bir yöntemle organizmadan toplumsal bir olguya aktarma yaptı.

Geçenlerde bir konferansımda dinleyenlerden biri "Siz deterministsiniz" dedi. Ben de "Determinist ne demek" dedim. Dinleyen bunu açıklayamadı. Olgusal bilinç böyledir. Kavram ezberler. Ama o kavramın tarihini... işlevini bilmez. Ben orda determinist değilim deseydim, dinleyen uyduruk bir gerekçeyle benim deterministliğimi tanıtlayabilirdi.

Bütün bunların ötesinde olgusal bilinç durumunda kalan kişi bilinç içeriğini göremez... bundan ötürü bilincini eleştiremez. Eleştiremediği için yanıldığını hiç kabul etmez. Şimdi burda benim sorunum Aristoteles değil. Yıldırım Aktuna değil. Hegel'in bile yıkamadığı olgusal bilinç... Bu olgusal bilinci taşıyan marksistler. Türkiye'de olup bitenlere bir de bu açıdan bakmak gerekiyor. Hep söyledim. Aydınlatmak için aydınlaması gerekiyor insanın. Bunun için de olgusal bilinç kırılmalı. Olgusal bilinç kırılmalı derken söylemek istediğimi yalın bir örnekle anlatmak isterim. Her insan, sözgelimi televizyonu nasıl çalıştıracağını bilir. Ya kumanda aygıtıyla çalıştırır, ya da açma düğmesine basar. Olgusal bilinç buraya kadar işe yarar. Ama ben televizyonun nasıl görüntü... ses verdiğini anlamak istiyorsam... hele televizyonun anlamını kavramak istiyorsam, olgusal bilinç durumunda kalamam. Bu durumda ben bilimsel bilinç... felsefi bilinç durumlarına geçmem gerekir. İnsanların çoğu... hele toplumsal olgularda olgusal bilinçle akıl yürütürler.

Ama marksistin... kendine marksistim diyenlerin olgusal bilinci kırması gerekiyor. Mutlaka. Politikada... felsefede... sanatta... bilimde bütün insanları kapsayan kuramlar... tasarımlar ancak olgusal bilinci kırmakla mümkün olur. Bu son derece önemli.

Çürüyen kapitalist sistemde insan varoluşunu gerçekleştiremedi. Fikralarımız... eğlencelerimiz... evlerimiz... aşklarımız... dostluklarımız çürüdü. Varoluşunu gerçekleştiremeyen insan, kapitalizmin kirli yatağında sürükleniyor... günü gün ediyor. İnsanın, insanca varoluşu... insanlaştırılmış bir dünyada mümkün. Böyle bir dünya için şimdiden milimetrik mücadele yolunda olgusal bilinci kırmak gerekiyor.

Peki ama şu olgusal bilinç nasıl kırılır. Bu yazılar nasıl kırılabilir araştırma denemesi.

Dipnotlar

1. Hegel, Tarihte Akıl. Türçesi Önay Sözer. Kabalcı Yayınevi: İstanbul. 1995

Bir soru

İnsanlaşma neyle başladı. İşte bitmez tükenmez tartışmaları başlatan bir soru. Elle mi... dille mi... dik duruşla mı... beyinle mi. Diyelim, biri çıktı el önemlidir dedi... hele başparmak. El olmasaydı, şunlar şunlar olamazdı, dedi... Öbürleri durur mu, ayağa kalkar hepsi. Çürütülmesi zor kanıtlarla, insanlaşmanın dille... hayır dik durmayla... hayır beyinle başladığını söyler. Bu tartışmaları izlerken hep şunu düşünürüm. Kendimizle ne kadar uğraşıyoruz. Anlamsız değil ama bu uğraşma. Kendimizi... insanı çözemedik. Bırakın binlerce yıl öncesini. İşte bugün olagelenler... İnsan, sömürülmek... eziyet çekmek... ev kirasını ödeyemedi diye kendini öldürmek ister mi. Ama n'oluyor. Türkiye'de seçim sandığı konuyor insanın önüne. Al istediğini seç deniyor. İnsan gidiyor, daha çok sömürülmek... daha çok eziyet çekmek için oy kullanıyor.

Sonra... sonra biz, bin dereden değil, binlerce dereden su getiriyoruz bu olguyu açıklamak için.

Alın bir olgu daha. Bir haber. "Gayrimeşru bebeğe meşru infaz" Başlık bu. Başlığın altında şu var. "17 yaşındaki genç *gayrimeşru* çocuk doğuran 16 yaşındaki kardeşini öldürdü"(1). Nerde oluyor bu. Türkiye'de. Gaziantep'in Araban İlçesi'nde. 17 yaşındaki genç, hiçbir zaman kardeşini öldürmeyi düşünmedi. Ama bir gün öldürdü.

Şimdi burda soru şu. Bu işi yapanların, sömürülmek için oy ve-

renlerin... kardeşini öldürenlerin eli, dili, beyni var mı. Var. Bu insanlar dik durmuyor mu. Duruyor. Şunu söylemek istiyorum. Nerden bakarsak bakalım, insanlaşmayı, hangi ögeden başlatırsak başlatalım, şurda duruyoruz. İnsanlaşmayı başlatan ögeler yeterli değil. En azından bir çok düşünüre... devrimciye yeterli gelmiyor. İşte bundan ötürü yeni insan sorunu çıkıyor önümüze. Sokrates'ten beri... belki daha eski... Konfüçyüs'ten beri tartışılıyor insan... yeni insan sorunu.

Tarihte olup bitenlere baktıkta şunu görüyoruz. İnsan durmadan değişiyor. Sözgelimi, yeni insan köle çalıştırmaz deniyor. Gün geliyor kölelik kalkıyor. Seviniyor insan. Yeni oldum diyor. Bu kez üretim araçlarını ele geçirenler sömürüyor insanı. Yine bir mücadele başlıyor. Üretim araçlarını belli bir sınıfın elinden alalım, bakın yeni insan doğacaktır deniyor. Denilen de yapılıyor. Ama yeni insanı koydunsa bul.

İşte yirminci yüzyılın sonu. Yine ordular var savaşmak için. Yine yasalar var... mahkemeler var... hapishaneler var... Çöpçüler var, cumhurbaşkanları var. Devletler var... sınırlar var. Şurdan şuraya gidemezsin.. bir sınırdan bir sınıra geçemezsin. Bir ülkeden çıkamazsın elini kolunu sallaya sallaya... düşünceni söylemezsin özgürce. Hep birileri bekler kıyıda köşede. Yasak der.

İnsanın bu durumu gün gelmiş umutsuzluğa düşürmüş insanı. Platus "İnsan, insanın kurdu" demiş. Th. Carlyle *"İnsan, don giyen, et-ot yiyen hayvandır"* demiş. Marks toplumsal ilişkilerde aramış insanı. Toplumsal ilişkiler değişirse insan da değişir demiş. Toplumsal ilişkiler değişmiş ama, insan, yeni insan olmamış.

N'apmalı. Durmadan dövüşen... savaşan... öldürmeye hazır bu insandan umudu kesmeli mi. Ne halin varsa gör mü demeli. Hayır. İnsandan umut kesmek, insanın kendinden umut kesmesidir. Öbür insana "Ne halin varsa gör" dedik mi, bir anlamda kendimize diyoruz bunu. Öyleyse bitmez tükenmez bir inatla insanı araştıracağız. Araştırma dendikte, araştırma nesnesi şu insandır, sözgelimi Ali'dir, ya da Ahmet'tir, diyemem. Ali'yi... Ahmet'i, Fatma'yı... Hans'ı, Jean'ı... daha bir çok insanı araştırma nesnesi yapmam mümkün değil. Peki,

öyleyse insan, nasıl araştıracak insanı. Araştırmada nesne ne olacak. Hemen söyleyeyim. Kendi. Öyle değil mi, her insan kendini araştırır. Kendini araştırmalı. Çünkü bence, her insan öbür insanları taşır içinde. Az taşır, çok taşır ama taşır.

Ben, ya başka birinin *yapmak istediğini yapmışımdır*... ya da başka biri benim yapmak istediğimi yapmıştır. Ben mutlaka bir başka birinin de düşündüğünü söylemişimdir ya da başka biri benim düşündüğümü söylemiştir.

Biri çıkıp da: "Hayır. Ben tekilim. Ben hiç kimsenin düşünmediğini düşünürüm... hiç kimsenin yapmadığını yaparım" diyorsa. "Benim yaptığımı hiç kimse yapamaz, benim düşündüğümü hiç kimse düşünemez" diyorsa, şöyle derim gülümser yüzle. Aynen şimdi sencileyin düşünen birçok insan var dünyada. N'aparsan yap, insandan kurtulamzsın. İnsansan insanlasın. İnsanla batacaksın ya da insanla yükseleceksin. Ama insandan kurtulamayacaksın. Tabii insana boyun eğmeyeceksin. Düşünür Hobbes boyun eğicilerden biri bence. Düşünüre göre doğal durum... o ilk dönemde yabanıldı insan. Vur kaç yaşıyordu. İnsan, insanın kurduydu. Sonra o insan uygarlıklar kurdu. Gerçi, insan yine bencildir, yine gözü karadır, yine vurur kırar, ama uygarlık, insana, insanla yaşamayı öğretti. Böyle der Hobbes. Duruma boyun eğer böylece. Şöyle bir bakarsan, boyun eğmek de pek zor değil. İnsan, insanın etini kazanda kaynatmıyor en azından. Hapishane varsa yasa da var. Savaş varsa, barış da var. Böyle baktıkta yaşasın uygarlık diyesi gelir insanın. Ama tam burda yarım başkaldırıcı Rousseau durun der. Yabanıl durum... doğal durum, insanın tam mutlu olduğu dönem. O dönemde insan esenlik içinde yaşıyor. Sonra uygarlık geldi... mülkiyet geldi insan bozuldu... esenlik bozuldu. Peki napacağız. Yabanıl olamayız istesek de. Düşünürümüz de biliyor bunu. Bir toplumsal sözleşme yapalım da doğru dürüst yaşayalım diyor. İnsan bunu konuşur çekişirken, başkaldırıcılar giriyor tarihe proleteryayla birlikte. Saint Simon, Fourier, Blanq, Blanc, Engels-Marks.

Blanc şöyle der, *"Kendisinden faydalanıp geliştirecekler için, toprağa, paraya, krediye, zekanın bir kaynağına sahip olanlar için*

özgürlük mutlaka vardır". Ama öbürlerinin çalışanların... işçilerin özgürlüğü yoktur diye devam eder. Blanc'a göre *"İnsanlık, bir günde ulaşmak olanağı bırakmayacak kadar amacından uzaklaşmıştır. Egemenliğini hâlâ hissettiğimiz çürütücü uygarlık bütün yararları zarara sokmuş, ama aynı zamanda akılları da bulandırmış ve insan zekasının kaynaklarını da zehirlemiştir. Eşitsizlik adalet haline gelmiş, yalan gerçek yerine geçmiş ve insanlar karanlıklarda birbirlerini parçalamışlardır"* (2)

Ne tuhaf değil mi. Yüz-yüzelli yıl sonra aynı şeyler söyleniyor. Akıllar bulandırıldı... insan zekasının kaynakları zehirlendi... eşitsizlik adalet haline geldi... yalan gerçek yerine geçti. İnsanlar karanlıklarda birbirlerini parçalıyor.

Soruyu değiştiriyorum

Peki nerde insan. İnsanlaşma hangi ögeyle başladı. Elle... dille... dik durmayla... beyinle. Bunun önemi var mı. Belki. Ama bugün... bu yaşadığım dönemde benim için önemi yok. İnsanlaşmayı başlatan öğeyi bu konumda önemsemiyorum. Çünkü bu ögenin hangisi olduğu, inanlığın bugünkü durumuna çözüm getirmiyor. İnsanlığı başlatan öge hangisi olursa olsun o delikanlı gidiyor, gayrimeşru bebek doğurdu diye kızkardeşini öldürüyor. Onun için burda soruyu değiştiriyorum. Şunu soruyorum. İnsanlığı bu duruma ne getirdi. Yanıt veriyorum. Beyin. Öyleyse beyni araştırmakla işe başlamalı. Tabii bu araştırma beynin şurasında şu var, öte yanında bu var biçiminde olmayacak. Ne araştırılacaksa, doğrudan doğruya oraya gitmenin de bir yöntem olduğunu söylemeliyim. Tabii bu, Türkiye'de bir türlü uygulanmıyor. Beynin kıvrımları arasında korka korka dolaşmanın bir anlamı yok. Yanlış yapmaktan korkmadan hemen şunu söylüyorum. Beynin algılama gücü... ya da yetisi sorumuzla doğrudan ilgili. Çünkü algı... beynin bu yetisi insanın temeli.

Şurdan başlıyorum. İnsan, çevresinden sürekli etkilenir. Bu etkinin insan bedeninde beş kanalı var. Göz, kulak, burun, dil, deri. Beyin, bu beş kanalla açılıyor dış dünyaya. O kapalı... kıvrımlı... milyarlarca hücreli organ... beyin bu beş kanalla gözetliyor dış dünyayı.

Beş kanaldan etkiler, sinir yollarıyla hemen beyne gönderiliyor. Dış dünya etkisinin beyine ulaşıp orda etki yaratmasına duyum deniyor.

Beş kanaldan beyine ulaşıp duyumlar oluşuyor dedim ya, bu etkiler öyle bir değil, beş değil, sayısız. Beyinde aynı anda birçok duyum oluşuyor. Beyin hiçbir biçimde edilgin değil. Son derece etkin. Kendine ulaşan etkilerin oluşturduğu duyumları ciddi bir hızla örgütlüyor. İşte bu örgütlenmeye algı diyoruz.

Örnek. Şu anda 07 nolu bordo renkli kurşun kalemle beyaz bir kağıda yazı yazıyorum. Beyaz kağıdın altında sarı, daha kalın bir kağıt var. Bu nesnelerden gelen bütün etkiler doğrudan doğruya beynime gidiyor. Hepsi ayrı. Ama beyin bu nesnelerin etkisiyle beyinde oluşan duyumları düzenli bir şekilde örgütlüyor. Bu örgütleme sonucu ben kalemi bir bütün kalem durumunda görüyorum. Söz gelimi, kalemin rengini ayrı, biçimini ayrı, ucunu ayrı örgütleyip orda dursaydı, ben kalemi kalem olarak göremezdim. Bunun ötesinde düşünme sürecini başlatamazdım.

Durumu belirginleştirmek için bir örnek daha. İnsan bir ağacı, yalnız yaprak, yalnız dal, yalnız gövde diye algılamaz. Beyin ayrı ayrı oluşan duyumları örgütler, beyinde bir algı oluşur.

Algı düşünmenin... düşünebilmenin hammaddesidir. Peki bu hammaddeyle nasıl düşünüyor beyin. Temel sorun bu. Ama şimdi orda değiliz. Şimdi beynin işleyişindeyiz daha.

Şunu söylemeliyim. Beynin algı yetisi... gücü son derece önemli. İnsan algılar. Neyi. Dış çevreyi. Ama insan bir başka nesneyi daha algılar.

İnsan, kendini algılar.

Bu dünyada... bu evrende değil... kendini algılayan tek varlık şimdilik insan. Şu anlamda söylüyorum. Köpeğin kendini algılamadığı varsayılıyor. Köpek köpek olduğunu... tavuk tavuk olduğunu bilmiyor. Belki köpek, köpek olduğunu, tavuk tavuk olduğunu biliyor da, bunu, biz bilmiyoruz.

İnsan, kendini algılar dedim. Bu doğru mu. Önce algı üstüne bir alıntı. *"Suya bir değnek sokunuz, değnek kırılmış gibi görünür, ben*

de onu kırık bir değnek olarak görürüm. Ama bu algının yanlış olduğu besbellidir, çünkü değnek gerçekte kırılmamıştır, yalnız kırılmış gibi görünmektedir. Bundan dolayı da bana değneği kırılmış olarak gösteren algı yanlış algıdır. Bununla birlikte algının ya da fenomenal objesinin kendisi yanlış değildir. Sadece değneğin, real değneğin kırılmış olduğunu söyleyen benim yargım yanlıştır. Real değnek bana belli koşullar altında, örneğin suya daldırıldığında kırılmış olarak görünür, bu algı herhangi başka bir algı gibi bir algıdır ne yanlış ne de doğrudur, sadece vardır. Bu, yanlış bir algı olmayıp, yanıltan bir algıdır, yani beni yanlış bir yargıya real değneğin kırılmış olduğunu söyleyen yanlış bir yargıya götürebilen bir algıdır" (3)

İşte sorunun temeli burda. Beyin, yanıltan algıyı, yanıltmayan yargıdan ayırtedemiyor. Edebilseydi Aristotoles düşen cisimleri doğal yer kuramıyla açıklamazdı... dünyanın hem güneşin çevresinde, hem kendi çevresinde döndüğü sorun olmazdı. Kapitalistler, insanı sömürdüklerini açık seçik görürlerdi... insan, beni daha çok sömürün diye oy vermezdi, kimileri, "Bakın Lenin böyle demiş, Mao böyle demiş" diye öbür insanları susturmaya kalkmazdı... o delikanlı, gayrimeşru bebek doğurdu diye kızkardeşini katletmezdi. Ben, bu yazıları yazmazdım.

Hiç kimse benim beynim yanıltan algıyı, yanıltmayan algıdan hemen ayırır diye böbürlenmesin. Sorunun tam bu olduğunu iyice... kesinlikle bellesin.

Şimdi bir arslanı eleştiriyle bitiriyorum. Hani dedim ya, köpek, köpek olduğunu, tavuk tavuk olduğunu algılamaz, bilmez. Arslan, arslan olduğunu da bilmez... algılamaz. Arslan, arslan olduğunu bilse sirkte soytarılık yapmaz denir.

Doğru mu?

Burdan şuraya geliyorum. Bu dünyada insan olduğunu algılayan "Ben insanım" diyen tek varlık insan dedim.

Doğru mu?

İnsan, insan olduğunu algılıyorsa, dünyada bunca sömürü, bunca öldürüm, bunca işkence, bunca eziyet nasıl olabiliyor. Arslan... sirk-

te alevli halkaların içinden atlayan arslan, için için "Şu insan, insan olduğunu algılasa bana bunca eziyeti yapar mı" diyor yoksa.

Dipnotlar

1. Yeni Yüzyıl Gazetesi. 17/6/1996

2. *Sosyalist Düşünce Tarihi I*, Mete Tunçay (Der.); Bilgi yayınevi, Ankara 1996

3. Ernest Von Aster. *Bilgi Teorisi ve Mantık*, Çev. Macit Gökberk, İst. Ünv. Ed. Fak. Y. İstanbul. 1972

Güzel Umutsuzluk

Duygu... düşünce... pratik dendikte, bu alanda n'oluyorsa bilinçle oluyor. Aşkımız... dostluğumuz... nefretimiz... düşmanlığımız... sevincimiz... üzüntümüz... doğrularımız, eğrilerimiz hepsi bilinçle mümkün. Eylemlerimiz de öyle. Bu yazıyı yazabilmem için elimle kalemi tutabilmem... kirlendikte elimi yıkayabilmem... kendime sabah kahvaltısı hazırlayabilmem... bir uzay gemisiyle uzaya çıkabilmem... hepsi, hepsi bilinçle.

Sanat... fesefe... bilim... ne yapıp ediyorsak hepsi bilinçli bir varlığın... insanın ürünü. İnsan beyni çok küçük. Ama beynimizin etkinliği bilinçli insan, evreni, metre metre arşınlıyor. Dağlar, o bilinçle yerlebir ediliyor... okyanuslar o bilinçle aşılıyor... . o bilinçle uzayda dolaşıyor insan. Peki, bunca işi yapan... durmadan eyleyen bilinci tam tamına tanımlamak mümkün mü. Felsefede bitmez tükenmez bir tartışma var bilinç üstüne. Afşar Timüçin, şöyle diyor bu konuda. *"Felsefe'tarihi boyunca bir çok filozof bilinç sorununa değişik açıklamalar getirmiştir. (...) Aristoteles için bilinç insanın tüm etkinliklerine, yani düşünsel ve duygusal tüm ruh oluşumlarına karşılıktır. Stoa'cılar bilinci insanın kendi ruhundan aldığı dolaysız sezgi olarak görmüşlerdir. Descartes'in gözünde bilinç, ruhun özüdür, düşüncenin kendisidir. Leibniz'e göre bilinç, tözün gerçek doğasını ve ruhun özünü bilmemize olanak veren sezgidir. Hume'da bilinç, kendimizde sezgisine ulaştığımız seçik olgular çokluğu-*

dur. Bilinci, hem kendinin hem başka şeylerin doğrudan doğruya bilgisi olarak gören filozofların başında Kant ve Hamilton gelir" (1)

Bilinçle ilgili araştırmalarım gün geldi bıktırdı beni. Bıktım. Umutsuzluğa düştüm. Şundan ötürü umutsuzluğa düştüm. Bilincin çevresinde ne kadar dolanırsan dolan, bilincin içine ne kadar girmeye çalışırsan çalış, hep bir eksiklik kalıyor. Bilinç, işte şu diyemiyor insan. İstersen de. Bir kesinlikle bilinç şu de, çık işin içinden. Biri çıkar, bir soru sorar, yerlebir olur o kesinlik.

Şunu da söylemeliyim. Dedim ya, bilinç nedir dedikte bir umutsuzluk başlıyor bende. Seviyorum bu umutsuzluğu. Güzel bir umutsuzluk bu. Sözgelimi Aristoteles'in bilinç tanımı tam tamına doğru olsaydı, Descartes, Kant, Hegel, Marks hiç uğraşmazlardı bilinçle. Felsefe tarihi olmazdı. Bir de şu var. Kesin... zaman-mekan dışı bir doğru tanım, bilincin yapısına... insan eylemine uygun değil. Mutlak... kesin doğruyu buldum diyen bilinç, durmuş bilinçtir çünkü. Böyle bir bilinçle, denemelere... deneylere... sorulara... araştırmalara... didiklemelere kapalı bilinçle bir adım atamazdı insan. Bırakalım, doğru yanlış, bilinç uğraşsın. Hem kendileriyle... hem dış dünyayla... evrenle.

Bıkkınlık dedim ya, Hamilton da bıkmış bilinçten. *"Bilinç tanımlanamaz. Bilinci tam olarak tanımlayamayız"* demiş.

Bütün bunlara karşın... umutsuzluğa, bıkkınlığa, belirsizliğe... inatla, ısrarla bilincin üstünde durmak gerekiyor. Çünkü herbir işi yapan insan... bilinçli insan. Hareketi, yerçekimini, sesi, elektriği, özetle maddeyi o çözümledi. Güzel sanat eserlerini o yarattı. Güzel dünya için o ayağa kalktı. Doğayı o değiştirdi. Tarihi o yaptı. Bundan ötürü bilincin nasıl oluştuğunu düşe kalka incelemek gerekiyor. Bu düşüş kalkışla bir tanım bulabiliriz belki.

Sen-Ben Davası

Bilincin oluşumuna dille başlıyorum. Şunu söylüyorum. Dil olmasaydı bilinç olmazdı. Belki de yazar olduğum için böyle düşünüyorum... yazar olduğum için... dili önemsediğim için.

Dil olmasaydı bilinç olmazdı dedim ya, bu görüşümü temellendirmeye Pavlov'la başlıyorum. Pavlov dedikte Pavlov'la ilgili şu olayı anlat-

malıyım. Çarlık Rusya'sında 1917'de devrim günü, asistanı on dakika gecikir. Pavlov sorar "Nerdesiniz. Niçin geciktiniz" Asistan "Devrim oldu" der. Pavlov'un yanıtı ünlüdür. "Size ne devrimden" Bu yanıtı Pavlov'un toplumsal olaylara ilgisizliğine kanıt diye gösterilir. Hayır. Öyle değil. Pavlov, Marksizm'e karşıydı. Sorunların devrimlerle, altüst oluşlarla çözülmesine karşıydı. Devrimin Rusya'yı altüst etmesini de istemiyordu. O gün herhalde canı çok sıkıldı. O gün geç gelen asistanına "Size ne devrimden" dedi.

Pavlov marksizme karşı ama, şu garip duruma bakın. Pavlov'un görüşleri marksizm'e hiç aykırı değil. Bu bir yana marksizm Pavlov'la insanı çözümleyebilir ancak. Sovyet Devleti, Pavlov'un değerini... önemini anlamış, bu bilim emekçisinin çalışmalarına her türlü imkanı sağlamıştır.

Nezahat Arkun, Pavlov için şöyle diyor. *"Pavlov, laboratuarında ekip halinde çalışma zihniyetini gerçekleştirmiş bir insandır. Hayatının son yıllarında dünya fizyolojistlerinin en yaşlısı olduğu zamanlarda bile, Pavlov, iş arkadaşlarını başarısına ortak etmeyi asla unutmamıştır. Gençlere yazdığı mektupta fikirlerini şöyle belirtmektedir: "Biz, hepimiz müşterek bir gayeye kendimizi adamış bulunuyoruz, her birimiz güçleri ve imkanları çapında bir gayeyi ileri götürmekteyiz. Böyle bir çalışmada hemen hiçbir zaman 'sen' ve 'ben' davası yoktur, ancak müşterek olan gaye, bu işten kazançlı çıkmaktır"* (2)

Pavlov, burda ortak çalışma ilkesini nasıl da önemle belirtiyor. "Sen" "ben" davasını kaldıran bu ilke, yeni insanı oluşturacak önemli ilkelerden biri. Bir laboratuar çalışmasının çok ötesinde bir toplumu yeniden kurma mücadelesinde "sen-ben" davasını kaldırmak... bu ilkeyi içselleştirmek gerekir. Sovyet Devleti yeni toplumun kuruluşunda bu ilkeyi benimseyebilseydi, ideolojik ayrılıklar "sen-ben" davasına döndürülmeseydi, bugün Sovyetlerin yerinde yeller esmezdi.

Aradan yıllar... yıllar geçti... gördük... yaşadık ama bugün bile Türkiye'de marksistler "sen" "ben" davasını kaldıramadılar. Şunu söylüyorum. Yeni bir toplum için yola çıkanlar Pavlov'un ilkesini... yeni insanı oluşturacak bu ilkeyi iyice... ciddi bir kavrayışla içselleştirmek zorunda.

Nezahat Arkun, Pavlov'la ilgili bir durumu şöyle anlatıyor. *"1966 yı-*

lında Moskova'da toplanan XVIII. Uluslararası Psikoloji Kongresi'nin açılış konuşmasını yapan Smirnov, konuşmasını Pavlov'un şu sözleriyle bitirmiştir: "Biz hepimiz iyi dostuz, hatta birçok durumda birbirimize çok sıcak hislerle bağlıyız... Fakat savaş patlak verince hepimiz birbirimize düşman kesiliriz... Ben bir kurtuluş savaşının büyüklüğünü anlayabilirim. Bununla beraber, insan zihninin sonsuz kaynaklarına layık olmayan savaş yolunun, hayat zorluklarını çözümlemek için aslında hayvanca bir yol olduğunu kimse inkar edemez." (3)

Pavlov, bilime inanıyordu. Şöyle diyordu bilim için *"esrarlı özümüzü birden ve şiddetle aydınlatarak, insan, zihnini en çok kurcalayan şeyin, hem mekanizmasını hem de gerçek manasını aydınlığa kavuşturacaktır. İnsan zihnini bu kadar çok kurcalayan şey ise insanın şuuru ve şuurunun verdiği ızdıraptır."* (4)

Bugün bile insan bilinciyle, bu bilincin verdiği ızdırapla uğraşıyoruz. Bu ızdıraplar... bitmez tükenmez savaşlar, Pavlov'un deyişiyle "insan zihninin kaynaklarına layık" değil.

Pavlov burda haklı. İnsan zihninin kaynaklarına... bilincin sınırsızlığına baktıkta, insanın savaşsız... sömürüsüz... görkemli bir dünyada yaşaması gerekir. Ama öyle değil. Peki sorun nerde. Sömürücü sistemler insan bilincini dumura uğrattı. İnsanın zihni kaynaklarını daha çok sömürü... daha çok savaş için kullandı. Kapitalist sistem bu işi bilimsel yaptı... yapmaya devam ediyor. Bilim... teknoloji... sanat... felsefe insan bilincini dumura... daha çok dumura uğratmak için kullanılıyor.

Pavlov, bunu göremedi.

Doğuştan refleksler olduğunu söyledi Pavlov. Sözgelimi esaret refleksi. *"Rusya'da bu esaret refleksine, ne kadar çok ve ne kadar çeşitli şekillerde rastlanır ve bunun şuuruna varmak ne derece önemlidir!"* dedi.

Oysa tepkeler toplumsal koşullarla oluşur. Sistem, bu tepkelerin kavranmasını da önler. Zorlukların çözümü için hayvanca yola başvurulur. Bilinci dumura uğratılan insan, insani süreçlerin dışına çıkar da ondan.

Dile Devam

Bilincin oluşumuna dille başlıyorum dedim. Bunu Pavlov'la temellendireceğimi söyledim. Pavlov, dil için şöyle diyor. *"Hayvanda realite, hemen hemen ancak ve sadece uyarmalar ve yarımkürelerde uyarmaların izleriyle belirlenir ve uyarmalar doğrudan doğruya organizmanın görme... işitme alıcılarının özel hücrelerine ulaştırılır. (...) Bu, hayvanlarla bizde ortaklaşa bulunan realite hakkında ilk işaretleme sistemidir. Fakat dil, tamamiyle bize has olan, realite hakkında ikinci işaretleme sistemini teşkil eder. Dil ile olan sayısız uyarmalar, bir taraftan bizi realiteden uzaklaştırmıştır, halbuki bizim, realiteyle olan münasebetlerimizin şeklini değiştirmemek için realiteyi hatırlamamız gerekir. Diğer taraftan bizi biz yapan, insan yapan dildir."* (5)

Burda biraz durmak gerekiyor. Marks, şöyle diyor, *"İnsan, hayvanlardan bilinci, dini ya da aklımıza gelen herhangi bir şeyle ayırt edilebilir. Ama o kendisini, hayatı devam ettirebilmek için gerekli araçları, daha üretmeye başlar başlamaz ayırmıştır."* (6) Marks'ın bu varsayımı... bu düşüncesi doğru değil. Bugün adına insan dediğimiz varlık, ilkbaşta, milyonlarca yıl, hayvanla aynı çizgiyi sürdürüyor. İnsanla hayvanın yolları, alet yapımı olsa bile... alet yapımı için bilincin oluşumu gerekiyor. Bilincin oluşumu için de dil.

Bilinci sıfırdı. Alet yaptı, ondan sonra bilinci oluşmaya başladı denirse, bu sav, bana inandırıcı gelmez. Hangisi önce tartışması da gereksiz. Beyinde dil hücreleriyle hareket hücrelerinin birbirine yakınlığı, şunu düşündürtüyor. Belki ikisi de aynı anda başladı.

Peki dil nasıl oluştu... nasıl ortaya çıktı. Bu konuya girmiyorum. Beynin bir yetisi dil. Anlama dille başlıyor. Bu konuda şöyle diyor Marks, *"Dil, bilinç kadar eskidir, dil, diğer insanlar için olduğu kadar benim için de pratiktir, gerçek bilinçtir."* (7)

İşte bu doğru. Bilinç... dil oluşmadan insanlaşma sürecinin başlaması mümkün değil. Bir varsayım. Adına bugün insan dediğimiz varlık, ilk elde, taşları kaldırıp kaldırıp atıyordu yırtıcı hayvanlara. Bu el hareketinin bilinci oluşturacak dil hücrelerini harekete geçirmesi mümkün. "Da-

ha hızlı atmalıyım... bir vuruşta kıpırdamaz duruma getirmeliyim" biçiminde.

Peki Marks'ın söyledikleri... alet yapan insanı öne çıkarması... Marks'ı anlamak gerekiyor. Marks *"bilincin kendi dışındaki herşeyden bağımsız olarak kendi kendine iş yapmaya başladığı"*na inanıldığı bir dönemde yaşadı. Bilinç, bütün koşullardan bağımsızdı bu inanışa... bu düşünceye göre. Bunun için Marks, alet yapımını, bilincin oluşumundan öne aldı. Ama bilinçsiz insanın nasıl olup da alet yaptığını açıklayamadı.

Önce Kendini Anlatacaksın

Şimdi şunu bilelim. Hayvan da acıkır, üşür, korkar. Ama bunların n'olduğunu bilmez. İnsan denen varlık, acıktığını üşüdüğünü korktuğunu bilir. Neyle bilir bütün bunları. Dille. Burda şunu söylemeliyim. İnsan, ilk önce kendiyle ilişkiye girer. Kendisiyle ilişkiye girmeyen insan, öbür insanla ilişkiye giremez. Dahası kendi dışındaki doğayla da ilişkiye giremez.

Burası önemli. İyi anlaşılmalı. Şunu söylüyorum. Sözgelimi, bir sorunu, bir durumu önce kendine anlatmalı insan. Kendiyle konuşma diyorum buna. İnsan, önce kendiyle konuşacak. Diyelim, Kant'ı, demokrasiyi anlatacaksın birine. Önce kendine anlatacaksın Kant'ı, demokrasiyi. Kendine anlatamazsan, öbür insana anlatamazsın.

Diyelim, birine ilgi duyuyorsun. Bu ilginin niteliğini, kardeşlik... dostluk... aşk... nefret, o ilgi neyse, önce kendine anlatacaksın. Ondan sonra öbür insanla ilişkiye girebilir... duygularını anlatabilirsin.

Türkiye'de iletişimsizlikten söz edilir. İnsanlar birbirini anlamıyor denir. Kendini anlamayan... kendiyle iletişime girmeyen... kendiyle konuşmayan, öbür insanı anlayamaz. Öbür insanla konuşamaz. Öbür insanla iletişime giremez.

Geçen gün bir tanıdığı dinliyordum. Bana bir sorunu anlatmaya çalışıyordu. Anlatamıyordu. Ordan burdan örnekler veriyordu, olmuyordu yine de. Şunu sordum. "Sen bu konuyu kendinle konuştun mu" Anlamadı önce. Anlattım. "Hayır" dedi. "Bu sorunu kendimle konuşmadım." Üstelik kendiyle konuşmayı da bilmiyormuş. kendiyle konuşmasını bile bilmeyen, bir başkasıyla konuşabilir mi, mümkün değil.

Türkiye insanı kendiyle konuşmaz. Türkiye insanının dili yoktur.

Ruhlu-Patlıcanlı Yazı

Kendiyle konuşmayanın net bir örneği Gülay Göktürk. *Ölüm Orucundakiler* (8) adlı yazısında ne söylediği anlaşılmıyor. Şöyle diyor Göktürk *"Sıkıştırıldığı köşede kutsal bedenini fani fikirleri uğruna bir silaha dönüştürmekten başka çıkar yol bulamamış o insanlar da eğer yaşamaya devam edebilirlerse bu gerçeği er ya da geç göreceklerdir"*

Ölüm orucuna başlayanlar eğer yaşamaya devam edebilirlerse öğrenecekleri gerçek neymiş diye yazıyı bir kez daha okudum. Ölüm orucu tutanların, yaşamaya devam ederlerse ergeç öğreneceği gerçek şuymuş. *"O an, ruhla beden; fikirle madde arasındaki hayat boyu süren o haksız hiyerarşinin belki de ilk kez tersine döndüğü andır. Maddenin, yani bedenin en kutsalı da her türlü fikirden daha kutsal olduğunu dayattığı andır."*

Gülay Göktürk kendiyle konuşabilseydi... Gülay Göktürk'ün dili olabilseydi böylesine kötü yazmazdı her şeyden önce. Yaşamaya devam edebilirlerse diyor dilsiz yazar. Yaşamaya devam etmek ne demek. Yaşamaya devam edilmez. Yaşanır. Dolayısıyla dilsiz yazar, "yaşamaya devam edebilirlerse" demezdi. Dilsiz olduğu için böyle diyor. Dili olsaydı "yaşayabilirlerse" derdi.

Peki söyledikleri ne dilsiz yazar Göktürk'ün. "Fikirsiz beden olun" diyor. Belki bunu demiyor. Ama bu çıkıyor dediklerinden. Fikirsiz bedeni savunuyorsa, önce kendi öyle olsun. Bakın fikri var Göktürk'ün. Gerçi bu fikirler çok karışık, olsun. Fikri var ya, ruhla madde bile diyor. Yoksa Gülay Göktürk, "Bakmayın benim söylediklerime. Ben 'fikirsiz bedenim' dilimden de belli değil mi bu. Sizde bencileyin olun" mu demek istiyor.

Burda patlıcanın işi ne? Bunu ben de bilmiyorum. Selim İleri günlerdir patlıcanı düşünüyormuş. Şöyle diyor. Aynen *"Günlerdir düşünüyorum, bu patlıcan aklıma nereden takıldı diye. Yaz mevsiminin gözdesi sebze olduğu için mi? Her gün önünden geçerken manavda dizi dizi mor lobutlar gibi durduklarından mı?"* (9)

Dikkatle okudum yazıyı. Eh, kolay mı "başyapıtlar sahibi, ince du-

yarlılıklar sahibi" Selim İleri'nin patlıcan takılmış aklına. Neden acaba. Patlıcan *"moda dünyasının inceliklerine bile"* karışmış. Ansiklopedilere göre besleyici değeri azmış patlıcanın. Dolması ağır geliyorsa salatasına itiraz etmeyecekmişiz. Kadıköyü'nün hanımlarından Nezihe Hanım, imambayıldıyı ağzına koymazmış. Çünkü imambayıldı adını bayağı bulurmuş.

Selim İleri yazısını şöyle bitiriyor. *"Turşusu kuruldu mu gelecek yaza kadar hoşçakal patlıcan"*

Gülay Göktürk boşuna fikirsiz bedeni savunmuyor. Selim İleri de "fikirsiz bedenin" net bir örneği. Çok bunlar... "fikirsiz bedenler" Türkiye'de karman çormanlığın bir nedeni de "fikirsiz bedenler"in çokluğu.

Yersiz... temelsiz övgü yapana, "patlıcana dalkavukluk yapıyor" deniyor. Patlıcan dillense Selim İleri'ye herhalde "patlıcana dalkavukluk yapma" derdi.

İnsanın Kendiyle Konuşması

İnsan, kendiyle konuşursa... konuşabilirse, bir durumu... bir olguyu... bir duyguyu bilince çıkarabilir. Şimdi önemli bir noktayı belirtmek gerekiyor. İnsanın kendiyle konuşması önemli ama yeterli değil. İnsani birikimi edinmemiş... dili bu yüzden yoksul bir insan kendiyle konuşmaya kalksa bile, bu konuşma sağlıklı olmaz. Buna bir örnek vermek isterim. Bir konferansımda, dinleyenlerden biri, bana, "siz deterministsiniz" dedi. "Bana determinist demekle ne demek istiyorsunuz. Determinist kavramının anlamı nedir" dedim. Bana determinist diyen, hiç garipsemeden bu kavramın anlamını bilmediğini söyledi. Bu kişi, hayatında kimbilir kaç kavramı bilmeden kullanıyor. Bana determinist derken kendince belki beni övdü, belki de yerdi. Kullandığı kavramları bilmeyen bu kişi kendiyle konuşmaya girse bu sağlıklı olur mu. Olmaz. Sözgelimi, ben neyim... ben acaba determinist miyim, yoksa değil miyim dese, bu soruya evet ya da hayır dese ne önemi var bunun.

Kendiyle konuşmada ilk iş kavram zenginliğidir. Tabii bu kavram ezberlemek anlamına gelmiyor. Kavramların tarihliğini... tarihliğine göre içlemini bilmek de gerekiyor. Sözgelimi, bırakın elli yıl öncesini, on yıl

öncesinin demokrasi kavramında kalmış biri, "Ben demokrat mıyım" sorusuna sağlıklı yanıt veremez. Demek kendiyle konuşmada ikinci iş, insani mücadaleyi... insani kazanımları çok iyi gözlemekten geçiyor.

Sözgelimi, Adalet Bakanı Şevket Kazan, Uluslararası Af Örgütü için "Beni ırgalamaz" diyor. Bu, çok eskiden doğruydu. Ama günümüzde böyle değil. Günümüzde insani örgütler, insani bir kazanım. Bu kazanımların insanı "ırgalaması" gerekir. Kişiyi, bu tür kazanımlar "ırgalamıyorsa" bu, o kişinin çok gerilerde kaldığını gösterir. Günün siyasi koşulları gereği, bu geri, şunu bunu çeviriyor... . yönetiyor olsa bile insani kazanımlar ergeç geriyi, iter yolunun üstünden.

Kendiyle konuşmada üçüncü iş, eleştiri gücü. Sözgelimi kendime bir soru soruyorum. Acaba yaptıklarım... söylediklerim doğru mu. Oturup bunu kendimle konuşacağım. Yaptığım her işi, söylediğim her sözü, doğru kavramına yüklüyorsam bu, kendiyle konuşma olmaz. Bu, kendimi haklı çıkarma, kendimi meşrulaştırma olur.

Türkiye, kendini haklı çıkaran... kendini meşrulaştıran kişilerin bol olduğu bir ülke. Marksistler, marksist oldukları için, islamcılar, islamcı oldukları için, kemalistler, kemalist oldukları için kendilerini hep haklı çıkarırlar. Yanıldıklarını hiç düşünmezler. Olayların orasından burasından girip, kendilerini haklı çıkarırlar.

Kendi payıma söylüyorum. Ben hiç yanılmasaydım, yaptıklarım... söylediklerim hep doğru olsaydı, bundan şiddetle rahatsız olurdum. Kendime, "sen ne biçim insansın" derdim.

İnsanın kendiyle konuşması, sert bir didişmedir... Sert bir eleştiridir. Şimdi buna bir örnek. Bir mektup geldi. Okur, Berrin Taş'ın *Işığa Doğrulum* adlı eserini okumuş. Bakın ne diyor. *"Kitabınızı elime aldığımda itiraf etmeliyim, bir kadının hayatı beni neden ilgilendirsin ki diyordum. Okumaya başladıktan sonra ise, bu kitabın bir kadının, bir şairin hayatı olmadığını tüm ezilen kadınların hayatı olduğunu gördüm. (...) Işığa Doğrulum, hiçbir zaman unutulmayacak bir yapıt oldu benim için. İskeletime varıncaya kadar her şeyimi gösteren bir ayna oldu. Bu güne kadar doğru bildiğim tüm yanlışlarımı serdi ortaya. İlk defa bir kadın gözüyle baktırdı dünyaya. Kıskançlıklar ve kuşkularla üzerinde kurduğum*

bu baskının onu ne hale getirebileceğini kendi yaşadıklarınızla gösterdiniz bana. Oysaki bütün bunları sevgi için yaptığımı zannediyordum. (... .) Bütün bu gerçeklerle yüzleşmek benim için zor oldu. Böylesine bir yenilgiyi hiç beklemiyordum."

İşte kendiyle konuşan... bu konuşmayı başaran bir insan. Kendiyle konuşmak acı gerçekleri gün yüzüne çıkarır. Bu yüzden ağır bir yenilgiye hazır olmalı insan. Bu ancak cesaretle mümkündür. Ama insan, ancak böyle bir kendiyle konuşmadan sonra insani süreçlerde insani varoluşunu gerçekleştirebilir.

Ya öbürleri... öbürleri, insani varoluşun tadını... gücünü bilemeden savrulur gider. İşte Selim İleri bunun örneği. Patlıcana dalkavukluk yapar, onca sorunun içinde patlıcanlı yazılarla.

Bilincin Tanımına Doğru

İnsan kendiyle konuşursa... konuşabilirse bir durumu... bir olguyu... bir duyguyu bilince çıkarabilir dedim. Burda hemen şunu söylemek gerekiyor. Bilinç, hazır... bizi bekleyen durum değil. Bilinç, bir oluş... başı belirsiz... sonu belirsiz bir oluş. Dil, durmadan ateşliyor bu oluşu. İnsan, nice evrelerden geçtikten sonra dili oluşturuyor, dille birlikte bilinç harekete geçiyor. Böylece insan, doğanın gerçekliğinden kopuyor. Doğanın tutsaklığından kurtuluyor.

Hayvan, doğanın tutsağı. Hayvanın doğayı değiştirmesi mümkün değil. Hayvan taş taş üstüne koyamaz. İnsan öyle değil. İnsan, taş taş üstüne koyuyor. Böylece insan, doğanın tutsaklığından kurtuluyor. Bilinçsiz eylem dille bilinç oluştuktan sonra bilinçli eyleme dönüyor. Sözgelimi, dili yokken de üşüyordu. Ama üşüdüğünü bilmiyordu. Dili yokken de acıkıyor. Ama acıktığını bilmiyordu. Dille birlikte bütün bunları biliyor. Üşüdüm dedikte ısınmanın... acıktım dedikte doymanın yollarını bilinçle arıyor. Dille ateşlenen bilinç, insanı, bilinçli eyleme itiyor. Hadi durma, ateş yak... ısın, titreyip durma diyor. Zavallı hayvancıklar titrer dururken, bizimki ateşin karşısında gel keyfim gel yaşıyor.

İnsan ateşi buluyor. Çünkü insan üşüdüğünü biliyor. Bilinçle. İnsan burda durmuyor. Üşüyorum diyor. Ateşi yakarsam ısınırım diyor. Yıldı-

rımların yakıcılığından... yıldırımların ormanları tutuşturmasından ateşi biliyor. Böylece ateşi kendi yararına denetime alıyor. Bilinçle.

İnsan, ateş... ısınma ilişkisini kuruyor. İşte düşüncenin ilk biçimi. Ama ateş nedir... ateş nasıl ısıtır. Bunları bilmiyor. Bunu düşünecek zamanı yok.

İlk düşünce biçimini ateşten... ısınmadan vermem nedensiz bir örnek. Doğrudan doğruya ateş-ısınma ilişkisi değil ilk düşünce. Tabii ilk neyi düşündüğü belli değil insanın. Ama ateşin denetime alınması önemli. Buzul çağında birçok hayvan telef oluyor. Ateşi denetime alan insan, buzul çağından da geçiyor.

Şimdi bilinci tanımlıyorum. Bilinç, algılama... düşünme... bilme... anlama. Ama eksik bir tanım bu. Bilinç tanımının tam olabilmesi için şunu da söylemem gerekiyor. Algılama... düşünme... bilme... anlama, bütün bunların örgütlenmesi... İşte bilinç.

Bilincin tanımında bir noktayı daha belirtmek gerekiyor. Belirtmek istediğim nokta, yine bitmez tükenmez tartışmalarla dolu felsefede.

Kısa bir özet gerekiyor burda. Şöyle. Hayat, sürekli değişiyor. Cansızlar eriyor... çürüyor... biçim değiştiriyor. Canlılar ölüyor. Gün, günü... saat, saati tutmuyor. Peki ama, durdurak bilmeden değişen nesneleri... günü günü tutmayan hayatı, biz, nasıl bileceğiz, nasıl kavrayacağız. Bu değişimi yöneten genel bir kural, genel bir yasa yok mu.

İlk Aydınlanmacılar

Düşünce dünyası binlerce yıldır bu soruyla uğraşıyor. Batı Anadolu'da Miletli düşünürler, onu bunu bırakıp ilk madde... ana... temel madde arıyorlar. Oluşu açıklamak için. Thales'e göre temel madde su. Evren sudan oluşmuş. Su canlı. Suda her bir şeyi yaratma gücü var.

Thales böyle diyor ama, insan düşüncesi durur mu. Miletli öbür düşünür Anaksimandro, hayır diyor buna. Ana madde su olamaz. Ana madde olsa olsa sınırsızlıktır. Bunun adı da Aperion. Öbür Miletli, Anaksimenes'e göre ana madde hava. Anaksimenes ayın tutuluşunu da doğru açıklıyor.

Amacım felsefe tarihi değil. Şunu söylemek istiyorum. Miletli düşü-

nürler, Thales, Anaksimandros, Anaksimenes, bence insanlığın ilk aydınlanmacıları. Şöyle diyor onlar için Capelle, *"... Sokrates'ten önceki filozofların, yani aralarından en büyüklerinin-felsefe tarihi açıdan ele alınırsa- felsefenin kurucuları olarak görülmeleri gerektiği açıklığa kavuşmaktadır, çünkü felsefenin temel sorunlarını ilk defa farkedenler, yani keşfedenler ve bu sorunları kendi tarzlarında, herhangi bir düşünce geleneğinin baskısı ve yardımı olmadan, gerçekten benzeri görülmemiş bir özgünlükle, hakiki yaratıcı kişiler olarak şaşkınlık uyandırıcı bir kayıtsızlık, yüreklilik ve tutarlılıkla çözmeye çalışanlardır"* (10)

Geleneğin baskısını kıran Miletli düşünürleri pek seviyorum. Bilinci, dinin... efsanenin kelepçesinden kurtarmak istiyor Miletli düşünürler.

Aristoteles'in *fizikçiler* dediği bu düşünürlerin önemli bir özelliği gözlemci olmaları. Thales'in gökyüzünü incelerken bir çukura düştüğü söylenir. Fizikçilerin, oluşu, canlı madde anlayışıyla açıklamalarından sonra felsefede madde-ruh tartışması başlıyor.

Ruh sorunu, öteden beri var insanda. Ama bunun felsefeye ilk sokanlardan biri Pythagoras. Ruh göçüne inanan, mistik... dini bir okulun kurucusu. Bir gün, birinin, bir köpeği dövdüğünü gördükte, *"Aman köpeği dövme sesinden tanıdım, eski bir dostun ruhu var köpekte"* demiş. Daha sonra Parmanides geliyor. Bu düşünür evreni ikiye ayırıyor. Bir görünen evren var, bir de gerçek evren. Görünen evreni duyularla algılarız. Gerçek evreni akılla. Gerçek evren hiçbir biçimde değişmez. Görünüşler evreni sürekli değiştiği için insan yanılır. İnsan, gerçek evreni aklıyla kavrarsa yanılmaz. Böylece Heraklieatos'un sürekli akış, akıp giden ırmak düşüncesi ağır bir darbe yiyor.

Oluşu savunan Heraklieatos'la oluşu inkar eden Pythagoras'la, Parmanides'e bakıldıkta şunu görüyoruz. Efesli Heraklieatos bir aristokrat. O sıra Efes'de demokratlar işbaşında. Bu, Heraklieatos'a göre karanlık bir dönem. Bu düzenin mutlaka değişmesi gerekiyor. Bu bakış açısı, Heraklieatos'un düşüncesine de... evreni açıklayış biçimine de yansıyor.

Pythagoras'a geldikte... Pythagoras'm dini-mistik okulu, İtalya'nın birçok kentinde siyasi iktidarı ele geçiriyor. Bu yüzden olguyla düşüncenin ilişkisini kesmeleri gerekiyordu. Kestiler. Evreni bilmek için mate-

matiği bilmenin şart olduğunu söylediler.

Parmanides'e geldikte... Aristokrat bir ailenin çocuğu. Köleci bir düzende yaşıyor. Evreni görünüşle gerçek diye ikiye ayırıyor. Görünenler önemli değil. Aslında görünenler son derece rahatsız edici. Halk sömürülüyor... köle, insan bile sayılmıyor. Bunun için görünüşü çirkinsemek... görünüşün aldatıcılığını söylemek gerekiyor.

Parmanides bu görüşüyle Platon'un yolunu açıyor.

Daha sonra atomcuları görüyoruz. Leukippos'la, Leukippos'un öğrencisi Demokritos. Aristoteles, bu iki düşünür için şöyle diyor. *"Demokritos ve Leukippos derler ki, bileşikleri oluşturanlar bölünmez cisimlerdir, bu bölünmezler, sayı ve biçim olarak sonsuzdurlar (...) Demokritos ve Leukkippos tersine, biçimleri koyduktan sonra ondan, başkalaşma ve oluşu çıkarırlar. Bu biçimlerin ayrılma ve birleşmesi oluş ve yokoluşu meydana getirir, düzen ve durumları başkalaşmayı."* (11)

Bu düşünürler, maddeyi, ne kadar bölerseniz bölün, bölünemeyen kalır dediler. Bölünemeyene de atom dediler. Şimdi burda önemli olan şu. Leukippos'la Demokritos, binlerce yıl sonra bulunan bir doğruyu, o günün koşullarında nasıl buldular. Deney önemsense bile deney yapmaları mümkün değil. Üstelik Demokritos, "akıl ve akıl yürütmeyi", duyumların üstüne koyar. Zira ona göre, biz, *"hiçbir dış gerçekliği ifade etmeyen duyumlara malikiz, hatta gerçek nesneler bizim bilgimize ancak kaçkan (fugitive) ve değişken (variable) hayallerle gelebilir. Bu hayaller bize kadar geldikleri anda artık türümü oldukları cisimlere asla benzemezler. Diğer taraftan da evrenin iki ebedi prensibi olan atomlarla boşluk, yalnız akılla tanınabilir"* (12)

Şimdi burda duralım. Pythagoras... Parmanides, ikisi de evreni akılla kavrayabiliriz diyor. Ama kavrayamıyorlar. Peki atomcular bu işi nasıl yaptı. Zenon'un etkisinden söz ediliyor burda. Zenon, Parmanides'i, haklı çıkarmak için, maddenin sonsuza kadar bölünebileceğini söyledi. Leukippos işte buna karşı çıktı. Hayır dedi, maddeyi sonsuza kadar bölemezsiniz. *"Zira bir cismi parçalara ayırmak, yani bölmek sadece içindeki bir boş mekana dayanarak mümkündür. Hiçbir boş mekan içermeyen bir şeyi yalnız bölmek değil, üstelik zedelemek bile mümkün değildir"* (13)

Bu, aklın kendiliğinden kavrama gücünü değil, aklın, tartışmalı bir

ortamda zıt görüşlerle doğruyu yakalayabileceğinin göstergesi. Ama bunun bile doğru olmadığı bir süre sonra ortaya çıktı. Maddenin bölünmeyen parçasına atom dendi. İlkçağın atomcuları haklı çıktı. Ama bir süre sonra o bölünemeyen de bölündü... parçalandı. Zaten söylemişti Demokritos *"Ne üzerine olursa olsun hakikatı tanımak bizim için imkansızdır. Hakikat bir uçurumun dibindedir."*

Siz siz olun, mutlak hakikatı buldum diye hem kendi aklınızı... hem öbür insanın aklını dondurmayın... tartışmayı... sorunları didiklemeyi durdurmayın. Ama Türkiye mutlak hakikatleri buldum diye ter ter tepinen kişilerin ülkesi. Bu görüş, hangi alanda, hangi konumda olursa olsun tezelden yerle bir edilmeli. Bir de şu var. Aklı yüceltmeyin. Deney... pratik, aklın bütün doğrularını yerlebir etti. Eder. Bunun bir örneği Öklid. Üçgenin iç açıları 180 derecedir dedi Öklid. 2500 yıl buna inanıldı. 2500 yıl sonra bu doğru yerle bir edildi.

Dipnotlar

1. Afşar Timuçin, *Felsefe Sözlüğü*, İnsancıl Yayınları, İstanbul 1998.
2. İ. Pavlov, *Şartlı Refleksler ve Sinir Bozuklukları*, Çev. Prof. Dr. Nezahat Arkun, İ.Ü. Ed. Fak. Yayınları İstanbul.
3. İ. Pavlov, age.
4. İ. Pavlov, age.
5. İ. Pavlov, age.
6. K. Marks-F. Engels, *Alman ideolojisi*, Çev. Hamdullah Erbil, Melsa Yayınları, İstanbul 1990.
7. K. Marks-F. Engels, age.
8. Gülay Göktürk, Yeni Yüzyıl Gazetesi, 9.7.1996, İstanbul.
9. Selim İleri, Cumhuriyet Gazetesi, 9.7.1996.
10. N.Capalle, *Sokrates'ten Önce Felsefe I*, Çev. Oğuz Özügül, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1994.
11. Aristoteles, *Oluş ve Bozuluş Üzerine*, Türkçesi, Celal Gürbüz, Ara Yayıncılık, İstanbul 1990.
12. Cemil Sena, Büyük Filozoflar Ansiklopedisi Cilt I, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, tarihsiz.
13. N. Capalle, age II.

İkinci Aydınlanmacılar

Ana madde sudur... o değildir derken, kendileri dışında herkese barbar diyen eski Yunan'a bir ışık düştü. Trakya'dan... sofistler. Aklın evrensel doğruyu bulduğunu söyleyenler var ya, Pythagoras, Parmanides, Empedokles, bu nasıl bir akılsa, her aklın bir doğrusu vardı. Bütün akıllar aynı doğruyu bulsaydı sofistlerin sesi çıkmazdı. Ama sofistler her aklın kendi doğrusunu bulduğunu iyi gözlemliyor. İşte burdan düşünce dünyasını allakbullak ediyorlar. Herbir işin doğrusunu bulduğu düşünen akıl, sarsılıyor. Bir tartışma, bir çekişme başlıyor.

Sofistler dendikte böyle düşünmeyenler de var. Cemal Yıldırım böyle düşünmeyenlerden. Şöyle diyor Yıldırım. *"Gerçi Antik Çağ'da "sofist" denen kimi filozoflarla başlayan kuşkucu (dahası kimi kez düpedüz inkarcı) bir gelenek de vardır"* (14) Cemal Yıldırım burda durmuyor. Sofistleri günümüze getiriyor. *"Günümüzde de doğruluğu kişisel inançla, dinsel dogmalarla ya da yerleşik değer yargılarıyla özdeşleştirenler vardır."*

Şimdi bu nasıl bir düşünce yöntemsizliği. Antik Çağın koşulları başka, günümüzün koşulları başka. Daha önemlisi, sofistler, doğruyu, *"kişisel inançla, dinsel dogmalarla ya da yerleşik değer yargılarıyla"* özdeşleştirmediler. Tam tersi. Sofistler, doğruyu, kişisel inançla, dinsel dogmalarla, ya da yerleşik değer yargılarıyla özdeşleştirenlere karşı çıktılar.

"Benim aklım en birinci. Benim aklım doğruyu buldu" diyene, inancını doğru diye gösterene "sen de kim oluyorsun" dediler. Walther Kranz

bu konuda şöyle diyor, *"Tek tek insana değer verilmesi, hakim olan dinin, devletin geçerlikte olan hukukun bağlarından kurtarılması, her türlü "konvention"un (nomos) yerine "doğanın" (physis) konulması, sofistlerin öğretilerinde bir baştan başa uzanan temel düşünce bu idi(...) Sofistlik için antik "aydınlanma devri" denir ve bu haklıdır."* (15)

Cemal Yıldırım'ın diliyle, sofistler neyi "inkar" ediyordu. Protagoras tanrılar için şöyle diyor. *"Tanrılar üzerine bilgi edinmede çaresizim, ne var olduklarını, ne de var olmadıklarını ne de ne şekilde oldukları üzerine, çünkü bilgi edinmeyi engelleyen çok şey vardır: Duyularla algılanmamaları, insan hayatının kısa oluşu"* (16)

Bu düşünceleri yüzünden Protagoras mahkemeye verildi. İdama mahkum edildi. Kitapları devlet eliyle toplatıldı, meydanlarda yakıldı. Protagoras bir gemiyle kaçtı. Ama gemi Sicilya yolunda battı. Protagoras batan gemide boğularak öldü.

Alkidamas köleliğle ilgili şunları söyledi. *"Tanrı herkesi azat etmiştir, doğa hiçbir şeyi köle yapmamıştır"*. (17)

Kallikles, kölenin hiçbir zaman mutlu olamayacağını söyledi.

Cemal Yıldırım, binlerce yıl sonra, yerleşik değerler uğruna, bugünün yerleşik değerlerini korumak için tarihi yorumluyor... aydınlanmacı sofistlere inkarcı diyor. Ordan burdan çevirdiği eserlerle "felsefeci" olan bu kişinin, Türkiye'de felsefeci sayılması ciddi bir talihsizlik. Türkiye üstüne... çağdaş sorunlar üstüne tek bir düşüncesi olmayan Cemal Yıldırımlar, Türkiye'de anlgan felsefenin önünü kesti.

Sofistler için şunu söylüyorum. Sofistlerin ateşlediği düşünce dünyası, ateşlene ateşlene gitseydi... gidebilseydi, bugün insanlık çok daha ileri bir noktada olurdu. Tam bu sırada Platon çıkıyor. Whitehead, Platon için şöyle demiş. *"Felsefe tarihi, Platon'a yapılan dipnotlarından ibarettir."*

Platon, gördüğünüz dünya değişir dedi. Ama bu değişen dünyada... değişen nesnelerin ötesinde değişmeyenler de vardır. Siz, değişenlere... değişen dünyaya bakmayın, önemli değildir o. Önemli olanlar... etkin olanlar hiç değişmeyenler. Değişenlerin, yok olup gidenlerin, hiç değişmeyen, yokolmayan yetkin örneklerine *idea* dedi Platon. İşte bu idealardan... tek ideaya... tanrıya gidildi. Tek tanrılı dinlerin bütün peygamber-

dan... tek ideaya... tanrıya gidildi. Tek tanrılı dinlerin bütün peygamberleri Platon'un öğrencisi.

Platoncu dil, hani o her şeyin gerçeğini arayış... "gerçek" demokrasi, "gerçek" aşk, "gerçek" devrim, "gerçek" yazar, hep Platoncu dilin yapıp ettikleri. O "gerçek" Platon'un ideler dünyasında. Platon'un adını bile bilmeyenlerin Platoncu dille konuşmaları, bu düşünürün, kolaycı sağduyuyu nasıl da örgütlediğini... sistemleştirdiğini gösterir.

Platon'un yapıp ettikleri bununla bitmiyor. Ruh diyoruz ya, beden diyoruz ya... ruhla bedeni ayırıyoruz ya, işte bunu da temellendiren Platon. Azra Erhat iyice dikleniyor Platon'a. Şöyle, *"Bundan sonra söz senin olsun, insanım. Biliyorum, dile getirmek istiyorsun. Biri var, onunla tartışmak, kozunu paylaşmak istiyorsun. Bu adam Platon'dur. İkibinbeşyüz yıl önce ölmüş gitmiş bir insan mı? Değil. Bugün de yazıyor senin alın yazını. Kurtulamamışsın ondan. Baskısında bulunduğun dinlere o açmış kapıyı, güçlü adam, ama sen de bir insansın, onun gibi mutluluğu arayan. Seslen ona, deki: Platon, ünlü filozof, neye böldün beni ikiye, niçin kopardın beni doğadan, ne yıktın mutluluğumu"* (18)

Azra Erhat güzel söylüyor... doğru söylüyor. Bugün de alınyazımızı yazıyor Platon. Yıllarca uğraştım bu düşünürle. Bitmez tükenmez sorular sordum ona. Tam onu yıktım derken... o... Platon, bir şair oldu... bir denemeci oldu... bir romancı oldu... bir düşünür oldu... bir marksist oldu, çıktı karşıma.

Herkes bilsin. Platonla hesaplaşmadan hiç kimse, düşünce dünyasında bir adım atamaz.

Peki, bütün bunların bilinçle ilgisi ne. İlgisi şu. Bilinç bir ide diye görülüyor. O, bu dünyaya, bütün bilgilerle... iyiliklerle donatılmış gelir. Hegel daha ileri gitti. Evreni bilinç oluşturur dedi. Bilinç, dönüşe dönüşe... tez... antitez... sentez yollarında dolaşa dolaşa evreni yaratır.

Bütün bunlar nasıl olur. Olur işte. Hegel, kurgusal bir dizgeyle bütün bunları kurar. Şimdi Marks'ın meyve örneğinin tam yeri. Şöyle der Marks, *"Gerçeklikler üzerinde, elmalar, armutlar, çilekler, bademler üzerinde durarak, genel "meyve" fikrini kurduğum zaman, daha da fikrimin, benim dışımda varolan bir varlık olduğunu.ve üstüne üstlük, armudun, el-*

manın vb gerçek (verit-able) özünü oluşturduğunu imgelediğim zamankurgusal dilde "meyve"nin, armudun, elmanın bademin vb "töz"ü (substane) olduğunu bilirim (...) Çeşitli gerçek meyvelerden bir soyutlama "meyvesi" yaparak?" "meyve" yaptıktan sonra, kurgu, gerçek bir içeriğin görünüşüne erişmek için, demek ki, şu ya da bu biçimde "meyve"den töz'den, armut, elma, badem vb. gibi çeşitli türden bayağı (profane) gerçek meyvelere dönmeye deneyecektir. Oysa gerçek meyvelerden yola çıkılarak, soyut "meyve" tasarımını yaratmak ne kadar kolaysa, soyut "meyve" fikrinden yola çıkarak gerçek meyveler yaratmak o kadar güçtür"(19)

Hemen şunu söylemek gerekiyor. Marks, başka bir ülkede böylesine çarçur edildi mi, bilmiyorum. Ama Türkiye'de Marks, çarçur edildi. Felsefe bilmez, ekonomi bilmez, dil bilmezlerin elinde. Kenan Somer, işte böyle bilmezlerden biri. Anlamadığı... kavramadığı sorunları tırıl bir dille çevirdi. Oysa şu biliniyor. *"Marks arı ve doğru anlatıma olağanüstü değer verirdi ve hergün okuduğu Goethe, Lessing, Shakespeare, Dante ve Cervantes'i en büyük ustalar olarak seçmişti. Dilinin arılığı ve doğruluğu için titiz bir merak gösterirdi."*(20)

Marks Alman dilinin "ustalarından ve yaratıcılardan"mış. İşte bu Marks'ı, kimi kişiler kendi yoksunluğuna mahkum etti.

Önerim şu. Marks, yeniden çevrilmeli. Marks, bilmezlerin beceriksiz dilinden kurtarılmalı.

Kurgucu düşünüre devam. Kurgucu düşünür, elmadan, erikten, portakaldan, yola çıktı, soyut meyveyi oluşturdu. Ama yeniden meyvenin somutuna dönemedi. Hani, demiştim ya, hayat durmadan değişiyor... hayat çok çeşitli. İşte yüzlerce meyve var. Erik, elma, armut, portakal, kiraz, muz... Bu çeşitlilik... bu çokluk nerden geliyor. Kurgucu düşünür, buna şöyle yanıt verir. Sen o çokluğa bakma. Bu çokluğun nedeni Bir'dir. Herşey Bir'den çıkar. O Bir, töz olur, idea olur, tin olur, döner dolaşır çıkar karşımıza.

Peki, bu Bir, töz, idea, tin, bu çeşitli varlıkları nasıl yaratıyor. Kolay. Sözgelimi, meyve kavramı, elmada, armutta, erikte, kirazda, muzda kendi varoluşunu gösteriyor.

İdealist düşünürler binlerce yıl bunla uğraştı. Şimdi Descartes'ten söz

etmek gerekiyor. Descartes'in önemi bende pek büyük. Descartes'in önemi, her alanda yöntemi önemsememden geliyor. Hep söylerim. Hangi işte olursa olsun yöntemli hareket et. Yöntemli yanlışlar, yöntemsiz doğrulardan önemlidir bence. Yöntemsiz düşünen... yöntemsiz davranan kişiden sıtkım sıyrılır hemen.

Descartes'e geldikte... *"Hiçbir filozof, bu yöntem sorununu, bizi yanlışlardan kurtaracak ve doğrulara en güvenilir biçimde ulaştıracak olan yolları bulmak sorununu Descartes kadar önemsememiştir."* (21)

Descartes yöntemi önemsedi. Yöntem üstüne bir kitap yazdı. Ama Platon'un etkisinden kurtulamadı. *"Descartes için, böylece, üç ayrı kaynaktan, üç ayrı tür fikir söz konusudur. Birincisi kazanılmış fikirlerdir, duyu verilerinin sağladığı fikirlerdir. İkincisi yapay fikirlerdir, bunlar da imgelem kaynağından gelir. Üçüncüsü de doğuşta fikirlerdir, bunlar öznenin varoluşuna, doğasına bağlıdırlar."* (22)

Sözgelimi, sonbahar geldikte kimi ağaçların yapraklarını dökeceğini bilirim. Bu kazanılmış bilgidir. Bir çiçeğe bakarım. Düşünürüm hayalgücümle. Bu yapaydır. Ama bilincimdeki üçgen düşüncesi doğuştandır. Bilincimdedir o. Neden böyledir bu. Çünkü bu bilgiyi doğadan alamam. Doğada yetkin üçgen yoktur. Bilincimdeki üçgen yetkindir.

Descartes doğuştan düşünceyi önemser. Peki bu doğuştan düşüncenin kaynağı nerde. Ruhta. Ruh, taşır bu bilgileri. Bu konuda şöyle diyor Afşar Timuçin, *"Bu ülkücü tutum, Platon'un tutumunu anımsatır. (...) Platon'a göre bu ülküsel varlıklar yani idealar gerçektir, gerçekten vardır. Descartes için de böyledir bu."* (23)

İşte yine Platon çıktı karşımıza.

Yöntemi son derece önemseyen Descartes, niye Platon'un tuzağına düştü. Bilincini çapaklardan kurtarmadı da ondan. Bize ders olsun bu. Bilinci çapaktan kurtarmazsan ergeç tuzağa düşersin. İşte Hegel. Tuzağın en görkemlisine o düştü. İdeden yola çıktı. İdenin evreni... tarihi... sanatı... dini nasıl yaratacağını açıklayacağım dedi. Diyalektik yöntemi kullandı. Ama Hegel, döndü dolaştı Alman ırkında, Hıristiyan dininde, Prusya devletinde durdu.

Hegel oluşla başladı. ama oluşu bitirdi. Oluşu durdurdu.

Eyleyen İnsanın Kalkışması

Bilincin serüveni özetle böyle. Peki, bilinç neydi kurgucu düşünüre göre. Bilinç bir öz... bir töz. Kurgucu düşünür böyle diyor bilinç için. Böylece bilinç, insandan, insani eylemden koparılıyor. Bilinç, bir anlamda bilgisayarın tasarım aygıtı. Bilgisayar aygıtının tasarıma bir etkisi yok. Bilgisayarın iş yapmasını istiyorsan, tasarımı koyarsın, bilgisayar tasarıma göre çalışır. Kurgucu düşünüre göre bilinç, bir tasarım... insan ayrı.

Bilinci tanımlamıştım. Algılama... düşünme... bilme... anlama, bütün bunların örgütlenmesi demiştim. bilincin tanımında bir noktayı daha belirtmek gerekiyor demiştim. İşte o noktayı söylüyorum şimdi. Eyleyen insan.

Bilinç, milyonlarca yıl süren eylemlerin dillendirilmesiyle oluşuyor.

İnsanda dik duruş önemli. Dik duruş... elin özgürleşmesi... bilinç dik duruşla... avının nerden nasıl tutacağını... yumruğunun kuvvetini anlamasıyla başlıyor.

Bilinç dik duruşla... taşı elle kavradığında "ben dik duruyorum, taşı elle tutuyorum" dedikte başlıyor. Resimlerde görüyoruz. Kısa boylu. Tıknaz. Elleri uzun. Elinde taş. Taşı yerden almış.. sivriltmiş... nasıl zor... nasıl acı, kırmadan o taşı sivriltmek. Kaç yüz... kaç bin taş kırıyor. Bir tek taşı sivriltmek için. İşte buna insanın pratik kalkışması diyorum. Neler neler yapacak taşı zorlukla sivrilten o insan. Tekerlek var sırada...

İşte o insan resim yapıyor mağara duvarlarına. Renk renk çiçekleri... değişik renkli toprakları karıyor, boyuyor resmini. Renklendiriyor. O resimler... yapıp ettikleri hoşuna gidiyor. Esenlik hissediyor. Gücünü görüyor. Hissediyor. İşte o insan, mağara resimlerinden *Mona Lisa*'ya... *Dört Mevsim*'e... *Savaş ve Barış*'a gidecek. O hantal insan, Kuğu Balesi'nde hareketi güzelleştirecek... Buna insanın estetik kalkışması diyorum.

Ateşin karşısında ateşten bile korka korka oturan o insan, sonra ateşi çözümleyecek... attığı taşın hareketiyle şaşıran insan, hareketi çözümleyecek. Attığı taşla ancak beş on metreye ulaşabilen insan, uzayda dolaşacak, okyanusların dibini inceleyecek. Buna insanın bilimsel kalkışma-

sı diyorum.

O insan için... mağarada korkuyla oturan, ateş sönmesin diye nöbete giren... bu dünyanın hiçbir anlamı yok. Böylesine zorlu... korkulu bir dünyada ne işi var insanın. Kendinin anlamı ne... evrenin anlamı ne. İşte felsefe böyle başlıyor... bu noktada. Felsefe, insanın, evrene, kendine anlam verme mücadelesesi. Buna insanın felsefi kalkışması diyorum.

Şunu da söylemek gerekiyor. İnsanın hayvandan ayrıldığı noktayla sınırlamamalı insanı. İnsan, o noktanın çok ötesinde şimdi. İnsanlaşma bir süreç. İnsanın dört ana kalkışmasını kavramadıkça, bu kalkışmaları daha büyük kalkışmalara dönüştürmedikçe, dilin ya da aygıt yapmanın pek önemi yok. Mağaranın önünde oturan, insan, bir bombayla, yüz... binlerce insanı öldürmedi. Bunu da unutmamalı.

Dilin Gücü

Şimdi şu. İnsan, uzun yıllar, milyonlarca yıl pratikte yaşıyor. doğruluğu da pratikte arıyor. bilinç, dosdoğru çalışıyor. Bir yanılsamaya düşmüyor. Bilinç daha sonra, yine dille dolambaçlı yollara sapıyor... çapaklanıyor. Yanılsamalı bir dünya kuruyor.

Nasıl oluyor bu.

İlk insanı düşünelim. mağaranın önünde. Bir bakıyor kara kara bulutlar geçiyor. Şimşekler çakıyor, gökler yarılıyor. Yıldırımlar düşüyor. Arada bir yer sarsılıyor. Dağlar taşlar devriliyor. Yer yarılıyor.

O şöyle düşünüyor. Göremediği, elinin, gözünün erişemediği yerde "gizli güçler" var. Bilincin çapaklanması işte böyle başlıyor. Şöyle diyor Henri Lefebre. "... *dil, insanların söyleyecekleri şeyi ortaya çıkarmaz. Böyle sihirli bir gücü yoktur dilin, ya da bu güce geçici olarak ve zayıf bir şekilde sahiptir. İnsanların söyledikleri praksisten gelir. İşte (emek) ve işbölümünden; fiillerden ve gerçek mücadelelerden gelir. Ama yaptıkları şey, dilden geçerek, ancak söylenerek bilince girer. İdeolojiler, praksis ile bilinç (yani dil) arasında dolayım teşkil ederler. Bu dolayım, perde ve engel fonksiyonunu da görebilir ve bilinci tıkanıklığa uğratır.*" (24)

İnsan bilgili doğmuyor. Bilinç, doğuştan bilgilerle hazır değil. Öyle olsaydı yanılsamalı bir dünya yaratmazdı insan. Doğal olguların hakika-

tını arardı. Bilinç dille çapaklanıyor en başta. Sözgelimi, güneş doğuyor, güneş batıyor diyor. Sonra bu yanlışı temellendirmek için uydurup duruyor.

Dil, bilinci tıkıyor. Dil, bilincin yanlış örgütlenmesine yol açıyor. Yanlış örgütlenmeyi kolay kolay kıramıyor insan. Bakın ne duruma getiriyor insanı, yanlış örgütlenmiş çapaklı bilinç. Bir haber. Haberin başlığı şöyle. *"Kongrede Nasreddin Hoca Sansürü!" Haber devam ediyor "Kültür Bakanlığı'nın düzenlediği 5. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kogresi'nde sunulan Nasreddin Hoca Seksiyonu bildirisinde İndina Üniversitesi öğretim üyelerininden Prof. Dr. İlhan Başgöz'ün Hoca'nın müstehcen tarafını fıkralarla anlatması, tartışmalara neden oldu. Başgöz, protestolar arasında kürsüden indirtilirken salonda sloganlar atıldı"* (25)

Sloganları Selçuk Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Saim Sakaoğlu başlatmış. Prof. Dr. Sakaoğlu *"Ben Tüküm, Türk'e hakaret ettirmem"* demiş.

Gördünüz'mü dilin bilince ettiğini. Dil, bir kavram oluşturuyor. Türk kavramı, Bir ide. Sonra insan bu ideanın gerçekten var olduğuna inanıyor. Prof. Dr. Sakaoğlu Platon'un başarılı bir öğrencisi. Dil, bu öğrencinin hakikatla ilişkisini kesiyor. Yapay kavramlar bu öğrencinin bilincini kilitliyor hakikate. Platon'un başarılı öğrencisi yapay kavramların yanılsamalı dünyasında yaşıyor. Sakaoğlu'ndan Cemşid Bender'e geçiyorum. Bender, şöyle diyor. *"Kürtler, atı, ehlileştirmekle kalmamışlar, onların bakımı ve hastalıklarıyla uğraşarak, veterinerliğin temelini atmışlardır"* (26)

Platon'un başarılı bir öğrencisi daha. Yapay kavramların yanılsamalı dünyasında yaşayan bilinç, hakikatı arayamıyor. N'apıyor, uyduruyor.

Ben bir tarihte okumuştum. Ateşi Türkler'in bulduğunu yazıyordu. Cemşid Bender, bir adım daha atsın. "Dik duran ilk insan Kürttü" desin. Sonra otursun, Türklerle "Dik duran ilk insan Türk'tü, hayır Kürt'tü" diye tartışsınlar.

Bu tartışma yoksul düşünce dünyamızı zenginleştirir, hepimiz için

çok yararlı olur.

Tabii mağaranın önünde duran insan size hüzünle bakıyor. "Ben Türk... Kürt... Yunan... Fransız değildim. Yaşamak için... ayakta durmak için mücadele veriyordum. Bilmeden sizin insani temellerinizi hazırlıyordum. Ben bilgisizdim... akıl yürütmesini zar zor beceriyordum. Bu yüzden milyonlarca yıl, birçok şeyleri uydurdum. Uydurduklarımın tutsağı oldum. Ama şimdi ne görüyorum. Siz de uyduruçuluğun boyunduruğunda yaşıyorsunuz."

Lefebvre ne diyor. Dil, bilinci tıkanıklığa uğratır diyor. Olmayanların kavramlaştırılması.. uydurukçuluğun sonuçlarına hakikat diye bakılması bilinci dumura uğratıyor. Dil, yüzünde bilinç çapaklanıyor.

Lefebvre'den dille ilgili bir alıntı daha *"Doğru teori, yani ihtilalci teori de kendi dilini teşkil etmek, onu sosyal bilince sokmak zorundadır. Yükselen bir sınıf bu yeni dili anlayacak ve kavramları benimseyecek kadar olgunlaştığı zaman, bu teori, kendisine elverişli şartları bulmuş olur."* (27)

Son derece net. İdeoloji, dille, bilincin önünü keser. Ya da dille önünü açar bilincin. Bunun için marksistlerin, burjuva ideolojisinin dil kuşatmasından kurtulmaları... bu kuşatmayı kırmaları gerekir. Ama bu Türkiye'de önemsenmiyor. İşte *Alınteri* gazetesi. Gazete Mehmet Fatih Öktülmüş'ü anlatıyor. *"1971 Ağustos'unda ilk kez yakalandığında... Cezaevinden çıkan Fatih... Fatih bu süreçte bir kez daha yakalanmış... Fatih, bir süre sonra yoldaşları tarafından yapılan bir baskınla kaçırılır."* (28)

Bu anlatımda cezaevi... yakalanma... kaçırılma kavramları kullanılmamalıydı. Çünkü bu kavramlar, burjuva hukukunun suç kavramını kabullenmedir. Burjuvazinin istediği de budur zaten. Cezaevi, kaçma... yakalanma kavramları toplumsal bilinci zedeler. Burjuva hukukunun suç kavramını kabullendirir. İlk elde yapılması gereken şu. Burjuva ideolojisinin diline karşı bir dille mücadele. Sözgelimi bu anlatım şöyle olabilir. "Öktülmüş, ilk kez 1971 Ağustos'unda ellerine düştü... Fatih, daha sonra hapishaneden ayrıldı, ama bir süre sonra bir kez daha tuzağa düşürüldü. Fatih daha sonra yoldaşlarının yardımıyla ayrıldı."

Alınteri gazetesinden bu örneği özellikle vermiyorum. Yalnızca dilin yanlış kullanımına bir örnek bu. Ama çok daha kötüsü... insanı umutsuzluğa düşüren çok daha kötüsü var. *Kaldıraç*'ta Medeni Ayhan'ın "Yeni Aydın Üzerine" adlı yazısı. Medeni Ayhan, eleştirdiği aydınlar için şöyle diyor. Aynen. *"Yatalak bir karı gibidirler"* (29) Bu dille düşünen... bu dille yazan birinin marksizm adına konuşması son derece tatsız. Şurdan ötürü. Yatalaklık, inmeli... eli kolu tutmayan bir hastanın durumu. Hastalık durumunun aşağılanması kavram yoksunluğunun açık belirtisi. Kavram yoksunu Medeni Ayhan'ın ikinci benzetmesi karı.

Karı kavramında kalan... kadını aşağılayan Medeni Ayhan Yeni Aydın Üzerine yazıyor. Bu trajedi de olabilir, komedi de.

Medeni Ayhan yatalaklı, karılı yazısı için bakın ne diyor. *"Bu yazımızla halklarımızın çok rezil bir geleneğine de darbe vurdum"*. Medeni Ayhan, rezil bir geleneğe darbe vurmuyor. Vuramıyor. Nedeni Ayhan, marksizme... yeni aydına darbe vuruyor. Hem de kadını aşağılayan rezil bir geleneğin diliyle.

Yeni aydın... mutlaka... gerekli. Ama o aydın, kavram yoksunu Medeni Ayhanlar'a karşı oluşacak.

Şimdi burda eğlence kavramını ele alıyorum. Türkiye'de kapitalist sınıf, çok kanallı televizyonlarda önce bir takım zıpırlıklar gösteriyor. Bu zıpırlıklara eğlence diyor. Zıpırlıkların eğlence olduğunu belletiyor. Zıpırlığı eğlenceye koşulluyor. Tabii eylemsizliğe de götürüyor insanı. Eğlence o zıpırlıkları alkışlamlak oluyor. Peki, bu durumda marksistler n'apıyor. Marksistler de eğlenceyi slogan atmak... halay çekmek sanıyor.

Ne tuhaf bir durum. Türkiye'de ciddi bir çoğunluk eğlenmeyi bilmiyor. Eğlenmiyor. Ama eğlendiğini sanıyor.

İşte dilin gücü.

Işıltılı bilinç için... çapaksız... önü açık bilinç için dili son derece doğru kullanmak gerekiyor. Çünkü dil yanılsama oluşturur. Dil, hakikatı saklar. Dil, kavramlar eliyle bilinci yanlış örgütler. Dil, bilinci dondurur.

Türkiye insanı, kendiyle konuşmaz, Türkiye insanının dili yok dedim. Kendiliğinden olmuyor bu. Türkiye insanı dilsiz bırakılıyor. Felse-

fe bu yüzden... Türkiye insanının bilinci dumura uğrasın diye yerlebir edildi Türkiye'de. Dilsiz insan sorunları kendiyle konuşamaz, bu yüzden sorunu anlamaz. Anlamadığını da anlatamaz.

Felsefesiz bırakılan Türkiye insanının kelime dağarcığı elliyi geçmez. Bu ellinin kırkı sövgüdür. Türkiye'de insan on kelimeyle yazarlık yapar, müzik yapar, şiir yazar, politika yapar.

Eğitim sistemi, Türkiye insanının bilincini dumura uğratır. Bunun nedeni, Türkiye kültürüne yerleşmiş hafızlık denen ezberci yöntem. Şimdi burda tuhaf bir durum var. Başta eğitimciler, herkes ezberci yönteme karşı. Ama bu kişiler yine de ezberci yöntemi uygular. Bu tuhaf durumun nedeni, eğitimcilerin ezberci yönteme, ezberden karşı çıkmaları. Ezberci yöntem, böylesine köklü Türkiye'de. Ezbercilik, işin kötüsü, kendine marksistim diyenleri de sarıp sarmaladı. Marks'ın, Lenin'in, Stalin'in, Mao'nun sözleri, en ince ayrıntılarına kadar ezberlendi. Bu sözler, yazılarda altı çizili, altını ben çizdim diyerek, konuşmalarda vurgulaya vurgulaya kullanıldı.

Ezbercilik bir öğrenme yöntemi. Bu yöntem özellikle iki biçimde kullanılır. Bir. Kalıp sözler ezberletilir. İki. Kavram ezberletilir.

Kalıp sözlere örnek. Sözgelimi, "Ne mutlu Türküm diyene" Türk olmakla mutlu olunacağı sanılmıştır. Türk olmakla mutlu olmanın hiçbir ilişkisi yok. Ama bu, böyle sanılmıştır. Mutlu olmayanlar, mutlu olmak için harekete geçtiklerinde "siz Türksünüz, niye mutlu olmuyorsunuz" diye ezilmiştir. Kimileri de "Ben Türk değilim" dedikte "Mutlu olmak istiyorsan Türk ol" diye tepelenmiştir. Türkiye'de Türk milliyetçilerinin, önüne geleni tepelemesinin bir nedeni bu, "Türk olun, mutlu olun".

Ezbercilik, islamcıların tek geçerli yöntemi. En başta Kuran-ı Kerim'i baştan sona ezberleyenlere ödül verirler. İslamcıların ikide-bir cihat diye ayağa kalkmalarının nedeni bütün insanları mutlu etmek... herkes müslüman olacak... herkes mutlu olacak.

Marksistlere geldikte... Ezbercilik, marksizmi dondurdu. Ezbercinin umurunda mı bu. O, habire proletaryanın zincirlerinden başka yitirecek bir şeyi yoktur dedi durdu. Proletaryanın şimdi evi var, arabası var, Almancının döviz hesabı var. Ezberci marksist görmez bunları. Proletarya-

nın zincirlerini anlatır. Evli... arabalı... uydu televizyonlu proletarya "Senin yitirecek bir şeyin yok" dedikte kıs kıs güler.

Ezberciliğin ikinci biçimi şu. İki ayrı seminerde gençlere sordum. Cumhuriyet, demokrasi kavramlarının içlemi nedir. Seminerin birinde gençlerin hiçbiri bu kavramların içlemini bilemedi. Öbür seminerde bilenler de, elli yıl öncesinin içlemini söylediler. Gençler bir yana, bu kavramların içlemini, şu yaşadığımız zamana uygun... insani kazanımları dışarda bırakmadan yeni içlemlerini, kaç politikacımız, kaç yargıcımız, kaç savcımız, kaç emniyet müdürümüz bilebilir.

Ama biz, özellikle demokrasi, cumhuriyet kavramlarını çok sık kullanırız. İçlemini bilmeden ya da elli yıl öncesinin içlemiyle. İşte bundan ötürü tartışamayız... demokratik çözüm üretemeyiz.

Şunu söylüyorum. Bütün okullarda... üniversitelerde giriş sınavlarında birinci gelenler... okullarında pek iyiyle sınıfını geçenler bilinci en çok dumura uğratılmış ezberci öğrencilerdir.

Şu kesin. Türkiye okullarında "çalışkan" öğrenciler, bilinci dumura uğratılmış kişilerdir. Türkiye okullarında kim "tembel"dir, sistem, onun bilincini dumura uğratmamıştır.

Sanata geldikte... Sanatta Star Sistemi'nin temel işlevi, insanın bilincini dumura uğratmak. Türkiye'de burjuva sanatçıları sanatın her alanında insanımızın estetik bilincini dumura uğrattı. Türkiye insanını çirkine koşulladı.

Burjuva ideolojisi, baştanbaşa Türkiye insanının dilini kopardı. Türkiye insanının yabancılaştırmasını pekiştirdi. Türkiye insanının gibili hayata mahkum etti.

Bir tanıdık vardı. Hekim. Gitti akrabasından bir kızla evlendi. Siz gidip, bu hekime "Yakın akrabamdan bir kızla evlenmek istiyorum" deseniz, akraba evliliğinin zararlarını ezber geçer. Siz de bir şey anlamazsınız. O hekimin dili olsaydı, kendiyle konuşur, bilgiyi içselleştirirdi. Dili olmadığı için bilgi onda iğreti duruyor. Bu yüzden gitti akraba kızıyla evlendi.

İşte dilin yapıp ettikleri.

Dipnotlar

14. Cemal Yıldırım, *Doğruluk Kuramları*, Bilim ve Ütopya Dergisi, s.24, Haziran 1996.

15. Walter Kranz, *Antik Felsefe*, Türkçesi Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınları, İstanbul 1994.

16. W.Kranz, Age.

17. W. Kranz, Age.

18. Azra Erhat, *İşte İnsan*, Adam Yayınları, İstanbul 1996.

19. K. Marks, *1844 El yazmaları* Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ankara 1976.

20. Marks-Engels, *Sanat ve Edebiyat*, Çev. Murat Belge, De Yayınevi, İstanbul, 1971.

21. Afşar Timuçin, *Descartes Felsefesine Giriş*, Kuram Yayınları, İstanbul 1980.

22. A. Timuçin, Age.

23. A. Timuçin, Age.

24. Henri Lefebvre, *Marks'ın Sosyolojisi*, Çev. Selahattin Hilav, Öncü Kitabevi, İstanbul, 1968.

25. Cumhuriyet Gazetesi, 25.6.1996, İstanbul.

26. Cemşid Bender, *Korku ve Cesaret*, Kürt Tarihine Sataşanlar, Berfin Yayınları, İstanbul 1996.

27. H. Lefebvre, Age.

28. Alınteri Gazetesi, s.73, 16.6.1996.

29. Kaldıraç, 5.7.1996.

Doğu'da N'oldu (1)

Ayıplı Tarih

İnsanın insanlaşma eylemine örnekleri, şimdiye kadar hep Batı'dan verdim. Platon böyle dedi, Aristoteles şöyle dedi... Descartes, Hegel, Marks şöyle düşünmüş dedim. Batı'da insan insanlaşma mücadelesi verirken Doğu'da insan hiç kıpırdamadan... hiçbir eyleme girişmeden... hiç düşünmeden yangelip oturdu mu?

Doğu'da n'oldu... Doğu'da insan n'aptı.

Bu soruya karşılık bulmak için yola çıktıkta, baktım yol çok sisli. İkide bir tökezledim. Gün oldu, bıktım, bırak Doğu'yu dedim. Sonra inat ettim... Zor olsa da sisin içinde yürüdüm. Ordan burdan... . koştur koştur kitap okudum. Edindiğim bilgileri anlatacağım şimdi.

Önce şu. Batı'yla hesaplaşmak gerekiyor bu konuda. Hasaplaşma utanma kavramından başlamalı. Çünkü Batı'nın ideolojik egemenliği Doğu'yu kopkoyu bir sisin içinde bırakmış. Sözgelimi, Attila Tokatlı'nın Türkçe'ye çevirdiği bir eser var. Eserin adı *Ekonomik Doktrinler Tarihi*. Yazar, Henri Denis. Eserin başında, Editörün Not'unda şöyle deniyor *"elinizdeki eser, yalnız ekonomi politiğin değil, insanlığın bütün zihinsel (entellektüel) tarihinin bir çeşit özeti olmaktadır."*(1)

Eser okundukta şu görülüyor. *"İnsanlığın bütün zihinsel tarihinin özetinde"* Doğu'dan bir kıymıkçık bile yok. Doğu'da insan yaşamamış... tarla sürmemiş... . ekin ekmemiş... ürün değiş tokuşu yapmamış... n'oluyor, ne bitiyor diye düşünmemiş. Batı ideolojisi, milyonlarca, mil-

yarlarca insanı hiç duraksamadan silmiş.

Doğu'da insan yok. Doğu sıfır.

Bu konuda Emre Kongar şöyle diyor. *"Modernleşme, batılı toplumsal bilimciler tarafından, bütün gelişmekte olan toplumların, batı toplumlarına benzer aşamalarından geçecekleri anlayışından hareketle oluşturulmuş bir kavramdır. (...) Eisenstadt, modernleşmeyi tarihsel olarak Batı Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da eleştirilmiş olan toplumsal, ekonomik ve siyasal sistemlere doğru bir değişim süreci olarak tanımlanır. Lerner, modernleşmenin temelinde akılcı ve pozitivist bir ruhun benimsenmesinin yattığını söyler. Bunun ardından da modernleşme konusunda Batı modelinin evrensel olarak geçerli bulunduğunu söyler"* (2)

İşte Batılı toplumbilimcilerin insanlık tarihine bakışı. Buna ayıplı tarih diyorum. Bu ideologların yüzüne bu ayıbı vurmak gerekiyor. Her saniye... her yerde.

Peki bu konuda Marks nasıl düşünüyordu. Marks'da Avrupalılaşmaktan... öbür adıyla Batılılışmaktan yana.. Marks, Hindistan için bakın neler diyor. *"Hint, ziraat ve ticaretinin temeli olan bayındırlık işlerini, merkezi hükümete bırakıyor, nüfus, ülkenin bütün topraklarına yayılmış bulunuyordu. Bu sistem, küçük ortaklıkların herbirine bağımsız bir teşkilat ve kendi başına bir yaşayış sağlıyordu. Bu streotip ilkel şekiller bozulmadıkça Avrupalılaşma gerçekleşemezdi."*(3

Marks, İngiliz burjuvazisinin Hint toplumunun kalıplarını büyük ölçüde ortadan kaldırdığını söylüyor, sonra şöyle devam ediyor. *"İnsani bakımdan üzüntü duyulsa da, iyi olmuştur. Çünkü bu ortaklıklar Asya despotizminin temeliydi. İnsan zekasını en dar sınırlara hapsediyor, zekayı batıl inançların aciz aleti ve ananevi kaidelerin eseri halen getiriyor, her türlü yücelikten ve tarihi enerjiden mahrum bırakıyordu. Sefil bir toprak parçasına dört elle sarılarak imparatorlukların çöküşünü, tahrip edilmez zülumlerin irtikabını, büyük şehirlerdeki halkın boğazlanışını, herhangi bir tabiat hadisesi karşındaymışçasına kayıtsızca seyreden, kendisi de ilk tecavüzün zebunu olmaya mahkum barbar egoizmini unutmamalıyız."*

Peki bu halkın sonu n'olacak. Marks, halkın sonunu şöyle anlatıyor.

"İngiliz burjvazisinin himmeti, halkı bütün olarak sefaletten kurtaramayacak, içtimai hayatı da gözle görülür şekilde düzeltemeyecektir. Bunun için iktisat kuvvetlerini gelişmesi ve çalışanlar tarafından ele geçirilmesi lazımdır. Hintliler, bu faaliyetlerin semerisini, İngiltere'de işçi sınıfı iktidara geldikten sonra yahut İngiliz boyunduruğundan kurtulduktan sonra alacaklardır"

Çetrefilli Bir Sorun

Şimdi burda duralım. Feodal insan, uzun yüzyıllar insan bilincini kelepçeledi. Bilimsel buluşlar bile rahatsız etti feodal insanı. Feodal insan, dünyanın, kendini hiç rahatsız etmeden, öylece kalmasını istiyordu. Feodal yapının içinden çıkan burjuva, feodal insana göre yeni. Atılgan. Girişimci. Örgütçü. *"Bir işi geliştirip ilerletmenin yolu, bir çok kimsenin hünerlerini, çabalarını ve daha iyiyi başarma dürtü ve güçlerini bir ve aynı işte bir getirmek değil midir?"* (4) diyor Berkeles. İşte burjuva böyle biri.

Niyazi Berkes burjuva insan tipini şöyle anlatıyor. *"Kapitalizm, bireyciliğe yeni bir anlam verdi. Din alanındaki hoşgörü mücadelesine paralel olarak ekonomik ve siyasal alanda özgürlük mücadelesi yapılıyordu. Reform liderlerinin çoğu geniş anlamda bile demokrat değillerdi. Fakat kendi mezheplerinin engelsiz var olabilmek hakkını kabul ettirmek için mutlakiyetçi devlete saldırmak zorundaydılar"* (5)

Burjuva işte bu karakteriyle feodal yapıyı her alanda yerlebir etti. İnsan bilincini kelepçeleyen bütün zincirleri kırdı burjuva. Marks, bunu gördü. Gördüğünü mutlaklaştırdı. Şöyle yazdı. *"Tarihin burjuva çağı yeni dünyanın maddi temlelerini yaratacaktır"* dedi. Bu maddi temelin üstünde "büyük bir toplumsal devrim"le proletarya insanlığa götürecekti.

Götüremedi. Çünkü proletarya burjuvaya göre yeni olamadı. Proletaryanın yeni insan olmasına da fırsat vermedi burjuva. Proletaryanın bilincini kelepçeledi, proletaryanın bilincini dumura uğrattı. Böylece burjuva, insanı "her türlü yücelikten ve tarihi enerjiden" yoksun bıraktı.

Marks, işte bunu hesaba katmadı.

Bugün önümüzdeki sorun şu. İnsan zekasını bütün sınırlamalardan

kurtarmak... insana tarihi enerjisini yeniden aşılamak.

Tabii böyle düşünmeyenler de var. Sözgelimi Ayşe Buğra, Marks'ın bu yanını... burjuvaya bel bağlayan yanını yüceltiyor. Şöyle diyor. *"Marx'ın kapitalist toplumla ilgili, bana her zaman çok ilginç gelmiş olan tavrı da onun ihtiyaçlarla ilgili düşüncelerine bakarak anlaşılabilir sanıyorum. Kapitalist toplumdan hem Marx kadar hayranlıkla söz etmiş, hem de bu toplumu onun kadar hırsla ve ısrarla eleştirmiş başka bir düşünür var mı bilmiyorum. Kapitalizmin hem maddi zenginlik yaratma potansiyeli, hem de insanı sınırlayan, dizginleyen, kendisi olmasını engelleyen bütün unsurları yok etme eğilimi, Marks'ın yazdıklarında önemli bir yer tutar."* (6)

"Marks" diyor Ayşe Buğra *"kapitalizmin insanı loncanın, kabilenin, dini cemaatinden kurtardığını düşünür."* Marks'ın böyle düşündüğü doğru. Ama bu düşündükleri doğru çıkmadı. Burjuva pazar için, kabileyi loncayı... dini cemaatleri yerlebir etti. Ama bütün bunların yerine daha güçlü bir bilinç durumu oluşturdu. Milliyetçilik. Milliyetçilikle insanın bilincini dumura uğratıı. Yetmedi. Dini... dini cemaatleri yeniden oluşturdu. Bugün bütün kapitalist ülkelerde hem milliyetçilik... hem din... hem dini cemaatler son derece etkili.

Söylemek istediğim şu. Marks'ın bu yanılgısını görmek gerekiyor. Marks'ın burjuva için söyledikleri bugün için geçersiz.

"Bakın Marks, burjuvazi için neler söylemiş... burjuvazinin devrimci yanını nasıl görmüş" deyip, bugün için kapitalist sistemi temellendirmek... kapitalistler, insanın zincirlerini kırsınlar, ondan sonra sosyalizmi kurarsınız... ya da kurarız demek son derece yanlış.

Ayşe Buğra şöyle devam ediyor. *"Sol görüşler bu alana özellikle Latin Amerika kökenli dışa bağımlılık kuramları aracılığıyla girdiler ve anti-emperyalizm teması çevresinde çeşitlenerek Üçüncü dünyacı denilebilecek bir yaklaşımın güçlenmesine yol açtılar. Bu yaklaşımların savunucuları içinde Marks, çoğu zaman, bir destek olmaktan çok bir rahatsızlık kaynağı oldu. Bazen açıkça etno santrizmle, batılı olmayan toplumların özelliklerini gözardı etmekle suçlandı. Oysa Marks, batılı olmayan toplumların özelliklerini gözardı etmiyor, bu özelliklerin bir kısmını fevka-*

lede tatsız buluyordu. Batı emperyalizmi, sömürgelerdeki sosyal ve ekonomik yapıları vahşice yıkmıştı. Marx, bu yapıların yıkılış biçimindeki vahşeti uzun uzun tartışıyor ve bunun hiçbir biçimde savunulamayacağını son derece açık bir dille ifade ediyordu. Ama sözkonusu yapıların arkasından ağlamaya da hiç niyeti yoktu. Bunların, durağan ve baskıcı nitelikleriyle yok olmuş olmalarını, insanın gelişmesi açısından olumlu görüyordu."

İşte olmayan buydu. Emperyalizm, köhnemiş yapıları kırdı. Ama insanı da kırdı. Tam burda şunu söylemek gerekir. 1917 yılında kurulan Sovyet devleti, köhnemiş yapıları kırma hareketine giriştikte Batı burjuvazisi önce içsavaş çıkarttı... sonra Sovyet devletini, mutlaka yıkmak için kuşattı.

Bugün, insan kapitalizmin köhnemiş yapılarının tutsağı. Bir gün bu yapıları kırma harekatı başladıkta, insani açıdan son derece tatsız durumlar yaşanacak. Çünkü burjuvazi, insanın özgürleşmesine ciddi bir katkı yapmadı. Büyük Burjuva Devrimi'nden önce hep şunu savundu burjuva yazarları. Akıl dogmalardan kurtulursa, insanlık hızla ilerleyecek, adaletin milim sapmadığı özgür bir dünyada kardeşçe yaşanacak.

Burjuvazi, bunu yapmadı işte. Tam tersini yaptı üstelik. İnsan bilincini kelepçeledi. Sosyalist bir toplumun en önemli görevi, kelepçeli bilinci açmak. Bilinci kapalı insanlarla sosyalist bir toplum kurulmaz.

Bir önemli nokta da, insanın karakterini değiştirmek. Burjuvazi, hem üretim, hem de tüketim için önce milyonlarca, sonra milyarlarca insanı örgütledi. Renkli gazozun, blue-jeanin, hem her yerde üretilmesi, hem her yerde tüketilmesi, burjuvazinin örgütleme gücünü gösterir. Bu, bir anlamda insanın gücü. Örgütlenen insanın neler yapabildiğini görüyoruz burda. Ama burjuvazi, bu örgütlenmenin insan bilincine çıkmasını önledi. Bireyciliği pekiştirdi. Türkçe'de bir söz vardır. "Her koyun kendi bacağından asılır" der. Kapitalizm, insanları bu noktaya getirdi. Bu noktada tuttu. İnsanların kardeşlik... yardımlaşma duygularını dumura uğrattı... insani gururu... insani onuru... vefayı... özveriyi, insanı insan yapan bütün nitelikleri köreltti. Oysa bütün bunlar, insanın insanlaşma mü-

cadelesinde edindiği güzel nitelikler.

Burjuva, bütün bu nitelikleri dumura uğrattı da n'aptı. Paraya göre davranan... para için yaşayan metalar oluşturdu burjuvazi. Oysa hem burjuva devrimi öncesi düşünürler, hem Marks'la Engels, şöyle düşündüler. Burjuvazi, feodalizmin köhnemiş yapılarını kıracak... insan özgürleşecek... insani nitelikler pekişecek... insan yeni insani nitelikler edinecek... İşte bu insan... bu yeni insan sosyalizmi kuracak.

Bütün bunlar olmadı tabii... Bugün sosyalistlerin önündeki sorun şudur. Sosyalizmi kuracak bu yeni insan nasıl yaratılacak. Bir sorun çetrefilliği yüzünden "Şimdi bu sorunu bırakalım. Hele önce sosyalizmi kuralım. O sistemde nasıl olsa yeni insan yaratılır" denirse, böyle düşünülürse 70 yıllık Sovyet deneyiminden hiç ders alınmamış demektir.

Gordan Childe milattan öncesini anlatan *Kendini Yaratan İnsan* adlı eserinde şöyle der. *"Kentsel devrimden önce, oldukça yoksul ve cahil toplumlar, insanın gelişimine çok önemli katkılarda bulunmuşlardır. (...) Devrimden sonraki iki bin yıl... diyelim M.Ö. 2600 ile 6000 arası- insanın gelişimine bu önemde pek az şey katmıştır."* (7)

Childe'ın anlattığına göre "devrim sonucu", önceleri verimli ve yararlı buluşları getiren gerçek üreticiler, "aşağı sınıflar düzeyine" indiriliyor. Devrim sonucu ortaya çıkan yöneticiler, aklı... bilimi desteklemiyor. İnsanın bilincini büyüyle... dinle dumura uğratıyor. "Bilimin oluşturduğu kentsel devrim" büyüyle sömürülüyor. İnsanın başarılarına din adamları... büyücüler, askerler el koyuyor. "Din ile büyü" sınıf farklılaşmasına destek veriyor... dahası çürüyen yapıyı gözlerden saklıyor. Toplum yerlebir oldukta insan yeniden işe koyuluyor. Childe şöyle diyor. *"İnsanın, 'sınıf-öncesi' toplumundan başlayıp da henüz hiçbir yerde gerçekleşmemiş, sınıfsız bir cennetin görkemine neden erişemediğini sormak saflık olur. Belki de sözünü ettiğimiz çelişkiler ve çatışmalar, gelişmenin yolunu açan unsurlar olmuştur. Ne olursa olsun, bu olaylar tarihin gerçekleridir. Bunları beğenmiyorsak, gelişme olmamış demek değildir, sadece ne gerçekleri, ne gelişmeyi ne de insanı anlamamış demektir. Batıl inançları da baskı yöntem ve örgütlerini de insan yapmıştır, bilimi de,*

üretim araçlarını da insan yapmıştır."

Burdan bir kez daha Sovyet devrimine geldikte şu söylenebilir. Sovyet devriminin öznesi "yoksul ve cahil insan", yeni insan olmaya hazırdı. Ama devrimden ilk kimler yararlandı. Kimler "yoksul ve cahil" öznenin yeni olmasını önledi. Çünkü şimdiye kadar olagelenler şunu gösteriyor. Devrimden sonra birileri hemen "erki" ele geçiriyor, bunlar "gece gündüz, deneylerle yanılgıları kanıtlanan türlü umutları desteklemeye ve beslemeye" uğraşıyorlar, "böylece de insanları derin ve doğru" düşünmekten alıkoyuyorlar.

Bu bize şunu gösterir. Devrimci kadro yeni insan olabilirse... devrimci kadro, erk için değil, yeni insan için yola çıkmışsa, sorun yarıyarıya çözümlenmiştir. Childe eserini şöyle bitirir. *"Demek ki, daha da derin bir seziyle, inancımızı yineleyebiliriz. İnsanı, insan yapan, insandır"*(8)

Burdan şunu söyleyebilirim. Kim, insanı insan yapmayı düşünüyorsa, önce kendi insan olsun.

Irk Üstüne Kısa Bir Değini

Doğu'da insan n'apıyordu diye yola çıktıkta ilk şunu gördüm. Çin'de matematik. Ortaçağda Çinliler, matematikte ileriymiş. Bu nasıl bir ilericiliktir diye Ali Dönmez'in *Matematik Tarihi* adlı eserine baktım. Çinli matematikçi bulamadım. Eserde Ramanujan adını gördükte, o bölümde şunları okudum. *"Matematiğin kurulmasında en çok emeği geçen ve matematiğe hizmet eden ırklardan birisi de Hintlilerdir. (...) Sıfırı bile ilk kullananlar Hintlilerdir. Elimizde yeterli belge olmadığı için ilk Hintli matematikçileri kitabımıza alamadık"*(9)

Tabii konumuz matematik değil. Ama Batı'nın ideolojik egemenliği görülüyor. Belgesizlikten Doğulu matematikçileri kitabına alamıyor Ali Dönmez.

Ali Dönmez kimdir, bilmiyorum. Tarihini yazdığına göre matematikçi. Bu matematikçinin diline dikkat ettiniz mi. "Matematiğe hizmet eden ırklardan birisi de Hintlilerdir" diyor.

Matematikçinin ırkçılığı beni irkiltiyor. Gordon Childe, *Kendini Yaratan İnsan* adlı eserinin sonunda bakın ne diyor. *"Bu kitapta 'ırk' söz-*

cüğüne değinilmedi. (...) Karmaşıklığa mantık süsü veren deyimlerden ve temelsiz varsayımlardan bu kitapta kaçınılmıştır." Childe daha sonra, *"her insanda bulunan insana özgü yeteneklerini kullanarak nasıl devlet kurduklarını ve matematiksel bilimlere ulaştıklarını"* gösterdim diyor. Devam ediyor. *"Tohum plazmasında, bilinmeyen, insan-dışı unsurların oluşturduğu bir değişiklik sonucu bu başarılara varılmamıştır"*

Söylemek gerekiyor. Bu eserim de de "ırk"tan tek bir koşulla sözedilecek. Okuduğum kitaplarda nerde ırk kavramı geçiyorsa, eleştirmek için. Tabii bende Hintliler... Çinliler... Türkler... Fransızlar... Kürtler diyorum. Bu günkü aklımla doğrusunu... doğru kavramı bulamadığım için. Ama benim yazdıklarımda bu kavramların yaşanan yer anlamında algılanması gerekir.

Dipnotlar

1. Henri Denis, *Ekonomik Doktrinler Tarihi*, Çev. Attila Tokatlı, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1973.
2. Emre Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1979.
3. Cemil Meriç. *Bir Dünyanın Eşiğinde*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994(Aktarma).
4. Karl Marks, *Kapital, 1.Cilt, 1.Kitap*, Çev. Mehmet Selik. Odak Yayınevi(Aktarma), Ankara 1974.
5. Niyazi Berkes, *Felsefe ve Toplumbilim Yazıları*, Adam Adam Yayınları, İstanbul 1985.
6. Ayşe Buğra, *Marks ve Modası Geçmiş Bazı Kavramlar*, Mesela İnsan Kavramı, Birikim, sf. 84, 1996.
7. V. Gordon Childe. *Kendini Yaratan İnsan*, Çev. Filiz Ofluoğlu, Varlık Yayınları, İstanbul 1978.
8. Child, Age.
9. Ali Dönmez. *Matematik Tarihi*, V Yayınları, Ankara 1986.

Doğu'da N'oldu (2)

Hürmüz Kazanacak mı?

Şimdi Doğu'da eyleyen... düşünen insanın serüvenine Zerdüşt'le başlıyorum. Türlü söylentiler var Zerdüşt üstüne. Belki böyle biri yaşamadı. O, ezilen... horlanan insanın özlemiydi. İnsan, özlemlerini Zerdüşt diye birinde somutluyordu. Bir de şu var. Sömürülen... horlayan insan yaşayan birini de ülküleştirir. Buna bir örnek "Hazreti Ali." Çocukluğumda kasaba pazarlarında kitap da satılırdı. Ben de gider "Hz. Ali'nin serüvenlerini anlatan kitapları alırdım. "Hz. Ali"nin öldürüldüğünü... hem de müslümanlarca öldürüldüğünü duyunca pek şaşırmıştım. Peki Zülfikar ne işe yarıyordu.

Koskoca orduları tekbaşına dağıtan bir kahramanı kim öldürebilirdi. Ya Zaloğlu Rüstem.

Anneannem anlatmıştı. Nesimi'nin derisini yüzmüşler. Nesimi, derisini sırtına almış, çıkmış gitmiş kentten. Kentin yedi kapısı varmış. Bir bakmışlar, yedi kapıda da kan izleri. Nesimi, aynı gün, aynı anda yedi kapıdan geçmiş, öyle çıkmış kentten.

Zerdüşt'de insanın düşsel bir kahramanı mı derken Cemil Sena'nın şu saptamasına rastladım. Cemil Sena, Zerdüşt için şöyle diyor. *"Bugün onun gerçekten yaşamış bir devrim adamı olduğu kabul ediliyor"*.(1)

Zerdüşt, M.Ö. 7. yüzyılda yaşamış. İran'da. Dönem insan için acılı... korkulu bir dönem. Persler, Asurlular egemenlik için... bir karış toprak için vuruşup duruyorlar. Sömürü... talan... İnsan şaşkın. Nerden geliyor... nereye gidecek... N'olup ne bitiyor... Kime... nasıl sarılmalı.

Gerçi yüzyıl önce Musa çıkmış ama, musevilik evrensel değil... bütün insanlara seslenmiyor. Musa kendi "kavmi"ni kurtarmak istiyor. İşte bu karmaşa döneminde çıkıyor Zerdüşt. "Dileğim şudur" diyor, *"iyi düşünülsün, söz yerinde söylensin. İş uygun yapılsın."* Zerdüşt, dünyaya... hayata açık bir insan. Öyle bir yere kapanıp tapınma yok. Çalışacaksın... büyük baş hayvanlara iyi bakacaksın.

Bütün bunlar iyi de, bu acılı dönem... bu kargaşa nasıl... ne zaman bitecek. Zerdüşt'ün bu konuda düşüncesi şöyle. Dünya eskiden esenlikliydi. İnsan mutluydu. Ancak kötülük tanrısı Ahrimen her şeyi bozdu. Ahrimen'in karşısında Hürmüz var. Hürmüz, iyiliğin... güzelliğin tanrısı. Bu iki tanrı savaşır dururlar. İnsan da bu savaşa katılmalı. Tabii iyilik tanrısı Hürmüz'ün yanında.

Hürmüz'ün yanında yer alırsan ruhun cennete gider. *"Zerdüşt'e göre ruh, bu âlemden çıkar çıkmaz Sinvard Köprüsü yakınında bekleyen Mitra tarafından yargılanır. Eğer iyi eylemler kötülerine galip gelirse, bir ustura gibi keskin ve ince olan bu köprüden geçer ve seçkinlerin durağı olan Behiç'e (Cennet'e) gider."* (2)

Zerdüşt'ün bu düşüncesine... iyilikle kötülüğün mücadelesine bakıldıkta şu görülür. İnsanlığın eşitlikçi bir dönem geçirdiği biliniyor. Bu dönemin dilden dile... süslene püslene binlerce yıl anlatıldığını düşünüyorum. Zerdüşt, bu anlatılanlara... duyduklarına bakarak, dünya eskiden mutluydu, insan esenlikliydi diyor. Daha sonra bu eşitlik bozuluyor. Zerdüşt'e göre kötülük tanrısı yapıyor bütün bunları... Ahrimen.

Childe şöyle açıklıyor bu durumu. *"Yeni artık üretimin en büyük payı, bir avuç insan-krallar, rahipler, bunların akrabaları ve yakınları tarafından alı konuluyordu. Toplum, sınıflara ayrılmıştı. Krallar, rahipler ve memurlardan oluşan 'yönetici sınıf'a karşılık köylüler ve işçilerden oluşan bir 'aşağı sınıf' vardı."* (3)

Zerdüşt işte bu aşağı sınıfın sözcüsü. Kendini tanrı ilan eden... halkın korkularını sömüren... bu korku üstüne sömürüsünü kuran sınıfa karşı... Ahrimen'e karşı Hürmüz'ü çıkarıyor.

Zerdüştlükte ateş önemli. Ateş... iyiliğin... ışığın simesi. Her tapınakta ateş var. Şuna inanıyor Zerdüştler. Ateş aydınlatır. Bir yerde ay-

dınlık varsa, oraya kötülük gelmez. Ateş yakılan yere ateşgede deniyor.

Bütün insanları iyiliğe çağıran Zerdüşt, çevresinde rahatsızlık yaratıyor. Harzem'e kaçıyor Zerdüşt. Aşağı sınıflar için yollara düşen bu güzel insan bugünkü Afganistan'da hançerle katlediliyor.

Ne tuhaf değil mi. Bugün Afgan halkı daha karanlık için birbirini katlediyor.

Zerdüşt öldürülüyor ama Zerdüşt'ün ışığı yayılıyor. Bu ışığa ilk vuruşu, tarihte büyük denen İskender vuruyor. İkinci büyük vuruş müslümanlardan. Cihat için yollara düşen Araplar ateşgedeleri yerlebir ediyor. Zerdüştleri kılıçtan geçiriyor. Cihat için yollara düşen... Zerdüşleri kılıçtan geçiren Arap ordularının komutanı Saad İbn-i Vakkas.

Tam burda cihadın ne olup n'olmadığını bilmek gerekiyor. Turgut Akpınar doğubilimci Rudi Paret'den aktarıyor. "*Bedeviler için zorunlu ve tamamen şerefli bir iş kabul edilen ve yerleşiklere veya diğer bedevilere ait mal ve mülkün gasbedilmesine dayanan yağma seferleri, 'gazve'ler komşu olan kavimlerin İslamiyet'i kabul etmeleri üzerine (artık onlara karşı yapılamadığından) daha ötedeki kavimlere yönelmiş ve bu medeni memleketlere karşı 'cihat' ilanına yani Allah'ın dinini oralara yaymak ve ahalinin İslamiyet'i kabul etmelerini sağlamak gayesini güden din savaşları haline dönüşmüştür*" (4)

Zerdüştler kılıçtan geçirildi. Ateşgedeler yerlebir edildi. Ama bugün bile az sayıda Zerdüşt, iyilik tanrısı Hürmüz'ün ergeç savaşı kazanacağı günü bekliyor.

Soru. Hürmüz kazanacak mı?

Üç Düşünce

Biz Çin dendikte, Çinlilerin kağıdı, barutu bulduklarını, bir de Çin Seddi'ni bilirdik. Sonra Mao çıktı. Mao okundu. Mao, bir çok insanı etkiledi. Talip Çakmak'da Mao'dan etkilenenlerden. Bakın ne diyor. "*Devrim için saflaşmanın zorunluluğu ortada olmasına rağmen, saflaşması gereken güçlerin dağınıklığı da ortada olan yadsınamaz bir gerçekliktir. Saflaşması gereken güçlerden kimleri kastediyorum? Elbette Maoistleri! Neden Maoistler'in saflaşması gerekir? Çünkü devrime ve sosyalizme*

rehberlik edecek olan biricik ideoloji Maoizm'dir."(5)

Şimdi burda şunu söylemek gerekiyor. Talip Çakmak'ın s'ylediklerı doğru mu, değil mi, buna bakmıyorum. Baktığım şu. Böyle akıl yürütme olmaz. Talip Çakmak'ın yöntemiyle şöyle de denebilir. "Devrim için saflaşmanın zorunluluğu ortada olmasına rağmen, saflaşması gereken güçlerin dağınıklığı da ortada olan yadsınamaz bir gerçekliktir. Saflaşması gereken güçlerden kimleri kastediyorum. Elbette 30 yaşında olanları. Neden 30 yaşındakilerin birleşmesi gerekir. Çünkü devrime ve sosyalizme rehberlik edecek biricik ideoloji 30 yaş ideolojisidir."

Talip Çakmak'ın kalıbına ne koyarsanız uyar. Tabii buna akıl yürütme denmez. Kalıp denir... ezber denir.

Ben devam ediyorum. Çin'de üç düşünür var. Konfüçyüs... Lao-Tsi... Mo-Ti. Bu üç düşünürü bilmek gerekiyor. Şunun için. Bu üç düşünürde bugün bile tartışılan üç düşüncenin... üç davranışın temel özellikleri var. Şimdi bu düşünürlerin yaşadığı binlerce yıl öncesine baktıkta şunu söylemek gerekiyor. O dönemde Çin'de vuruşma var, çekişme var, siyasi iktidar kavgası var. İnsan mutsuz. Bundan ötürü düşünürler "Bu evren nasıl oluştu" sorusuyla uğraşmıyor. Düşünürlerin temel sorunu şu. Bu kargaşayı nasıl durdururuz. İnsan bu kargaşada n'apmalı.

Konfüçyus M.Ö. 551-479 yıllarında yaşamış. Düşünürümüz, kargaşada her şeyden önce insanın erdemli olmasını öneriyor. Erdemli olmak insanın ödevi Konfüçyus'a göre. "Kendine yapılmasını istemediğin şeyi, başkasına yapma. İyiye iyilikle, kötüye adaletle davran. Birbirinizi seviniz. Kötülük yapmak yetmez, iyilik de yapacaksın" diyor Konfüçyus.

İnsan... İşte Konfüçyus'ün sorunu. Karmaşanın, savaşın, çekişmenin bitmesi... toplumun esenlikli yaşamasını istiyorsan, önce kendinden başla. Konfüçyus'ü incelerken kendimi düşündüm. Şundan ötürü. Konfüçyus ne demişse ben de onu diyorum. Toplumun düzelmesini istiyorsan, önce kendini düzelt. Konfüçyus'ün şu sözü, üstelik bugün tartıştığımız yeni insan sorunun önemli bir ilkesi. "Yetkin insan, elde edilebilcek bir çıkarı olduğu halde tehlike karşısında hayatını hiçe sayan ve geçmişte verdiği sözleri yerine getirendir."

Umutsuzluğa düşmeden şunu bilmek gerekiyor. Binlerce yıl sonra

Lenin şöyle diyor. "*Burjuva toplumunun cesedi bir tabuta yerleştirilip üstü çivilendikten sonra toprağa gömülemez. Kapitalizmin cesedi bizim aramızda, havayı kirleterek, yaşantımızı zehirleyerek yavaş yavaş çürüyor, dağılıyor, eski, çürümekte ve yavaş yavaş ölmekte olan cesetten kopan binlerce lif, yeni, taze, genç, diri olanın ayaklarına kapanarak onu kendi tuzağına düşürüyor*"(6)

Binlerce yıldır olagelen bu. Çürüyen cesetten kopan lifler, yeni toplumu da tuzağına düşürüyor. Çürüme devam ediyor.

Peki ama biz, çürümüş sisteme göre değil, insana göre davranan... verdiği sözü yerine getiren... *kendine yapılmasını* istemediğini başkasına yapmayan insanı nerde bulacağız.

Konfüçyüs, bu insanı geçmişte bulabiliriz diyor, böyle düşünüyor. Konfüçyus'a göre geçmiş, altın çağ.. Geçmişte nasıl yaşıyorsak şimdi de öyle yaşamalıyız. İşte o zaman mutlu oluruz. Burda bizim İslamcıları düşünüyorum. İslamcıların hepsi geçmişi özlüyor. Kimi Osmanlı'yı... kimi daha eskiyi... İslamın ilk günlerini.

Burda işin imkansızlığı şu. Geçmişe dönmek... geçmişi yaşamak mümkün değil. Değişen hayata ancak bir süre direnebilirsiniz. Sonra hayat alır hakkını.

Hayatın hiçbir dönemi iki kez yaşanmadı. Yaşanmayacak.

Konfüçyüs önemli bir düşünür. İlk dil bilimcisi... ilk siyaset bilimcisi denebilir Konfüçyüs'e... İlk elde dilin düzeltilmesini öneriyor. Dilin, bilinci bulandırıcı yapısını çok önceden görmüş.

O dönemde Çin'de, biri suç işledi mi bütün aile cezalandırılıyor. Buna karşı çıkıyor Konfüçyüs. Kim suç işlediyse o cezalandırılmalı diyor. Bu, o dönemde son derece önemli.

Konfüçyüs etkin bir hayat öneren bir aydınlanmacı. Erdemli insan, eylemle göstermeli erdemini. Hayata girmeli... mücadele etmeli. Buna karşı günü geldikte... hiç umut yoksa sessizce "evine çekilmeli insan" der Konfüçyüs.

Umutla umutsuzluk arasında gidip gelen Konfüçyüs, kültürel bir aydınlanmayla, döneminden yüzyıl sonra insanın esenliğe çıkacağını düşünür.

Ama bunların hiçbiri olmadı. Konfüçyüs kırgın öldü belki.

Peki n'apacağız. Oraya koy olmadı, buraya koy olmadı. N'olacak. M.Ö. 5. yüzyılda yaşanan Mo-Ti şöyle düşünüyor. İnsanlığın ilk döneminde yöneten de yok, yönetilen de. Herkesin görüşü kendine, herkesin kuralı kendine. Güzel mi bu. Değil. Herkes kendine bir kural koyduğu için her yerde vuruşma çekişme var. Kin... nefret... çekişme kırıp geçirdi insanları. Sonunda bunun böyle yürümeyeceğini anladı insan. Dediler. "Bu işin sonu yok. Bu gün sana, yarın bana. Gelin bir sözleşme yapalım. Bir de şef seçelim. Şef bizi yönetsin"

Mo-Ti'ye göre böyle yaptı insan. Böyle yaptıkta dirlik düzenlik geldi dünyaya. Ancak zaman geldi, bu sözleşme unutuldu. İnsanlar yine birbirine düştü. Dirlik düzenlik bozuldu. Kaçgun başladı. Kaçgunun bitmesi isteniyorsa, uzun boylu düşünmeye gerek yok. Başımıza bir şef gelsin. Şef ne derse o olsun. Şefin doğru dediği doğru, eğri dediği eğri.

Bugün bunun adına faşizm diyoruz. Üstelik biz bunu hep deniyoruz. En son 12 Eylül'de denedik. Şef Kenan Evren kürsülere çıkıp konuşurdu. Şu doğru, şu eğri derdi. Sıkı bir düzen kurmuştu. "Suçluları asıp kurtulalım" diye çığrışırdı.

Mo-Ti'nin önerileri akla uygun gelsin diye kuramlaştırıldı. Yalnız bizde değil, bir çok ülkede uygulandı. Olmadı. Şefler nice acılara karşın dirlik düzenliği kuramadı. Bütün bunlara karşın bu görüşün savunulması insanlığın trajedisi.

M.Ö. 570-485 yıllarında yaşayan Lao-Tsi, bu düşünceleri eliyle itiyor. Erdemli ol... bilgili ol.. eskiyi yaşat.. sözleşme yap... şef seç... bütün bunlarda eylem var. Eylem, kötülüğün... kaçgunun nedeni. Lao-Tsi, eylemsizliği savunuyor. Toplum düzelmek istiyorsa, dirlik düzenlik isteniyorsa, herkes yan gelip yatacak. Şöyle diyor Lao-Tsi, *"Büyük adamlar, oturdukları yerde hiçbir şey yapmadan iş görürler."*

Lao-Tsi'nin bu önerisi de geçersiz. Eylemsizlik de dirlik düzenlik getirmiyor topluma. Eylemsizlik dirlik düzenlik getirseydi. Türkiye insanı dirlik düzenlikde yaşardı. Çünkü Türkiye insanı yangeldimci olmasına karşın mutlu değil ülke. Dirlik düzenlik yok.

Lao-Tsi'nin dirlik düzenlik için bir önerisi daha var. İnsanları cahil-

leştirmek. Bilgili... bilen insanı yönetmek zor. Bunun için cahil bırakacaksın insanı, dumura uğratacaksın bilincini. Lao-Tsi'nin bu önerisini şimdi kapitalizm uyguluyor. Tabii bu yeterli değil. Bilgili insanı... bileni... düşüneni de yok edeceksin. Kapitalizm bunu da yapıyor.

Bütün bunlara karşın yine de dirlik düzenlik yok.

Küçük Bir Madde

Cemil Sena'nın Filozoflar Ansiklopedisi'ni karıştırırken buldum onu. Adı Wang-Tschung. Şöyle diyor. Cemil Sena, *"Çin filozofu. Miladın 27. yılında doğmuş, 97 ya da 100 yılında ölmüştür. Maddeciliğe bağlı bir kuşkucudur"*. Wang-Tschung, Çin'in bütün doğmalarını eleştiren... kutsallıkla alay eden özgür düşünceli bir insanmış. Pek sevilmezmiş. Eleştirileriyle kırıp geçirirmiş çevresini. Bu eleştirilerine karşın Konfüçyüs'un, Mö-Ti'nin, Lao Tsi'nin etkisini kıramamış.

Peki, neden böyle bu.

Sistem içi düşünürleri eleştirmek, doğruyu söylemek etkili olmaz da ondan. Sistem içi düşünürlerin etkisini kırabilmek için, o düşünceleri destekleyecek toplumsal sınıf gerekiyor. Hep böyledir bu. Tarihte doğru düşünce sınıfsız kaldığı için yerlebir edilmiştir. Şimdi bu durum Türkiye için geçerli. Sözgelimi, benim Sanatta Star Sistemi diye kavramlaştırdığım düşünce. Onca doğru eleştiriye karşın burjuva sanatçısının etkisini kıramadım. Çünkü bu düşünce sınıfsız. Hiç okumayan... okursa bile sanata yüzvermeyen proletaryanın haberi bile yok bu düşünceden.

Bir başka sorun. Örgütlenme. Yıllardır proletaryanın örgtülenmesinden söz edilir. Bundan daha doğru bir düşünce var mı. Proletarya örgütlensin. Hem toplumsal hayatı, hem siyasi iktidarı ele geçirsin. Üreten... çalışan... emek veren yönetsin toplumu.

Bu doğru düşünce neden hayata geçmez. Düşünce sınıfsız da ondan. Ama bakın kapitalistler nasıl da bu düşünceyi hayata geçiriyor. Örgütlenin düşüncesinin o yamaçta... kapitalistlerde var. TÜSİAD, Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Esnaf Odaları diye toplumun içine giriyor.

Bir ansiklopediye küçücük bir madeyle giren Çinli materyalist düşü-

nürü okudukta düşündüm bunları. Wang-Tschung eleştirdi... doğruyu söyledi ama etkili olamadı. Sınıfsız da ondan.

İnsan İçine Kapanıyor

Sömürücülerin en çok ezdiği... sömürdüğü halklardan biri. Hind halkı. Brahmanlar bu işin ustası. M.Ö. 800 yıllarında adına kast denen bir sistem kuruyorlar. bu sistem dört kastlı. 1- Brahmanlar 2- Kşatriyalar, 3- Vaysiyalar, 4- Südralar.

Brahmanlar, din adamları, Kşatriyalar, askerler, yöneticiler. Vaysiyalar, tarımla, ticaretle uğraşanlar, Südralar, köleler. Sistem böyle. Hindistan'da bir kasttan öbür kasta geçiş mümkün değil. Hangi kastta doğmuşsan o kastta öleceksin. Bu sistemde iktidar mücadelesi Brahmanlarla Kşatriyalar arasında. Öbür kastlarda başını kaldıranın kafası uçuruluyor.

Bu sistemi değiştirmek mümkün değil. Bu imkansızlıkta insan içine kapanıyor. Hiç olmazsa iç dünyamda esenlikte yaşayayım diyor. Budizmin kurucusu Buda işte bunun için yollara düşüyor. M.Ö. 560-480 yıllarında yaşadığı sanılıyor Buda'nın. Gençliğinde vur patlasın, çal oynasın yaşayan biri.

Buda için söylenen şu. N'aparsa yapsın mutlu olamıyor. Mutlu olmak için yollara düşüyor. İçini dinliyor. Şu doğruları buluyor kendince. Hayat, bitmez tükenmez acılarla dolu. Bu acılar içinde zevk, eğlence çözüm değil. Her eğlence acıyla bitiyor. Hayatta çekilen acıların temel nedeni, eğlenceye, maddiyata düşkünlük. İnsan acı çekmek istemiyorsa bu düşkünlükten kurtulmalı. İnsan, işte o zaman Nirvana'ya ulaşır... mutlu olur.

Nirvana, kaçgundan kurtuluşun adı. Maddiyattan, hırstan, eğlenceden arınan insan Nirvana'ya ulaşır. Çünkü Nirvana bilginin... bilgeliğin... esenliğin adı.

Buda bütün bütün içine kapanmıyor. En başta kastlara karşı çıkıyor. Buda'ya göre insanlar eşit. Ama bu düşünce bugün bile geçerli değil Hindistan'da.

Buda krala da sesleniyor. Kral, toplumsal düzeni sağlamalı. Haydutluk... yol kesmeler önlenmeli.

Budizm'e devam etmeden önce burda bir noktanın üstünde durmak istiyorum. O nokta kast sistemi. Buda bu sisteme karşı çıkıyor. Ancak bakın binlerce yıl sonra Türkiye'de Cemil Meriç kast konusunda ne diyor. Aynen. *"Hint" in aleyhinde atıp tutanların başlıca dayanağı kastlar. Ama Britanya sömürgelerinde İngiliz'le yerliyi birbirinden ayıran duvar, çok daha sarp değil miydi? Amerikan zencisinin durumu paryanınkinden daha mı imrendirici? Batılı nasıl uzun veya kısa boylu, sarışın veya esmer, Danimarkalı veya İspanyol doğarsa, Hintli de dokumacı veya balıkçı Brahman veya Kşatriya olarak doğar. Kast bir ana kucağıdır Hintli için. Leyleğin yuvadan attığı yavrü yok bu ülkede. Hangi kastta doğmuşsanız o kastta ölürsünüz."*(7)

Buda kastlara karşı çıkıyor. Kastın, insanı ezdiğini görüyor. Hele Südraların durumu... Südraların yaptığı yemekten yemek bile yasak... suç. Cemil Meriç, binlerce yıl sonra. "Hayır" diyor, kastları savunuyor. Kastlar için ana kucağı diyor.

Peki, Cemil Meriç, niye böyle düşünüyor. Hintlileri seven biri. Sevgi bilinçli değilse, işte böyle sağlıklı düşünmeyi önler.

Cemil Meriç kastı Batı'ya karşı savunuyor. Hint'i eleştirenlere, önce sen kendi durumuna bak diyor. Bu, bir düşünme yöntemi. İçinden çıkılmaz... tatsız bir durum varsa işin içinden sıyrılmak için bir başka tatsız durumla karşılaştırma yapılır, bu düşünme yöntemine göre. Tatsız durum değiştirilmez. Durumu kurtaran bir yöntemdir. Ancak bu yöntem insanı edilginleştirir... . insanı durdurur.

Bu yöntem, Türkiye'de sık sık uygulanır. Bir televizyon kanalı, geçen gün İstanbul'daki *gecekondu yıkımlarını* gösterdi. Daha sonra "Bunlar Venezuella'da da oluyor" dedi. Venezuella'daki gecekondu yıkımlarını da gösterdi.

Peki n'apmalı böyle bir durumda. Her şeyden önce sevgimiz sağlıklı düşünmemizi engellememeli. Tatsız durumları, ordan burdan bulacağımız tatsızlıklarla savunmamalı. İşte o zaman sağlıklı düşünürüz. Kapitalist sisteme de karşı çıkarız, kastlara da. Yoksa Batılı kapitalist de bize "Bizde zenci varsa, sizde südra var. Dünya böyle kurulmuş"der, bizi sus pus eder.

İnsan Neden Savaşıyor?

Hindistan'da bir kral var. Adı Auska. Savaşı seven... vurdulu kırdılı bir kral Auska. Kalinga krallığıyla bir savaşa girmiş, yüzbin insanı öldürmüş. İşte bu kral, günün birinde Buda'nın görüşlerini benimsiyor. Buda'nın görüşlerini benimsedikte savaş karşıtı oluyor. Bir yazıt diktiriyor. Şöyle diyor yazıtta, "*Kutsal Kral, tüm canlıların güvenlik, özgürlük ve erinç içinde bulunmasını, sevinçle yaşamasını ister. İşte bu amaçla oğullarının ve torunlarının yeni bir fetih yapmayı görevleri olarak düşünmemeleri için bu kutsal buyruk yazıldı.*"(8)

Auska, birçok bölgeye budist gönderiyor. Amaç, "tüm canlıların güvenlik, özgürlük ve erinç içinde bulunmasını, sevinçle yaşamasını" sağlamak. Bu amaç için yollara düşen budistler tabii başarılı olamıyor.

Kral Auska, barış için sağa sola budist göndereceğine, bütün dünyada sömürüyü önleyen eşitlikçi bir sistem kursaydı, dünya barış içinde yaşardı. Çünkü insanı, daha çok sömürmek için, öbürü de sömürülmemek için savaşıyor.

Sözgelimi Buda'nın düşüncesi hayata geçirilebilseydi, savaşlar bitebilirdi. Peki, neydi Buda'nın temel görüşü. Buda, Brahmanizme karşı. Brahmanizm, kast sisteminin meşruluğunu... doğruluğunu savunan bir din. "Brahmanizm, teokratik bir devlet anlayışı olarak anlatımını buldu. Bu anlayışta, toplumsal ve siyasal eşitsizlik (Kastlar) Brahmanların en üst kast olarak siyasal iktidarı paylaşmak ve denetlemek olarak gösteriliyordu." Brahmanizm din görüntüsüyle eşitsizliği... sömürüyü pekiştirdi.

Buda işte buna karşı çıktı.

Budizm sistem için tehlikeliydi. Çünkü sistemde işlevsiz olsa bile savaş karşıtlığı sakıncalıdır. N'olur, n'olmaz, insan niye savaşıyorum diye düşünmeye başlayabilir. Ucun ucun savaşın hakikatını görebilir. Bundan ötürü savaş karşıtı oldun mu, sistem peşini bırakmaz.

Sistem n'apar. Üç yol uygular. Birincisi savaş karşıtını yerlebir eder. Katleder. Hapse atar. "Bu düşman" der, halkın gözünden düşürür. İkincisi, sömürüden pay verir. Ağzını tadlandırır. Üçüncüsü o düşünceyi sisteme uydurur. Sistem Budizm'e işte bu üçüncü yolu uyguladı. Buda'nın toplumsal görüşleri budandı. Bugün Budizm'in iki tarikatı var. Daha çok

var da bu ikisi Ninaya'yla Mahayana büyük. Ninaya'ya göre insanın iç kurtuluşu önemli. Sen içini kurtar..: gönlünü temiz tut, gerisine karışma. Mahayana'ya göre kurtulmak istiyorsan gece gündüz ibadet edeceksin.

Budizm, sömürüden... zordan... baskıdan kurtulmak isteyen insanın sarıldığı bir düşünce. Nerden bakarsak bakalım sorun şuna dayanıyor. İnsan, zulümden, baskıdan, sömürüden nasıl kurtulur. İnsan, bunun yolunu yöntemini ararken, sömürücüler de boş durmuyor. Bakın neler yapıyorlar. Susan George şöyle diyor. *"1945'ten beri neo-liberal akım, çok sayıda düşün adamı ve sermaye sahibini saflarına katmak, önemli finansal ve kurumsal araçlara sahip olmak için yoğun çaba içinde oldu (...) Harvard, Yale, Stanford ve tabii Şikago ve daha çok sayıda üniversitelerde bugün, Olin kürsüleri bulunmaktadır. Fransız tarihçisi François Furet, Şikago Üniversitesi John M. Olin kültür politikası programı direktörü sıfatıyla 470.000 dolar alarak, 'serbest pazarcılıktan' nasiplenen ünlüler arasına katılmıştır."*(18)

Susan George, düzmece tartışmalarla insan bilincinin nasıl donduruldığunu da anlatıyor. Allan Bloom, kimyevi ürünler üreten Olin'in merkezi yöneticisi. Olin, Şikago Üniversitesi'ne her yıl 36 milyon dolar veriyor. Bu üniversitede demokrasinin kuram ve pratiği konusunda bir konferans vermesi için Dışişlerinin silik bir görevlisi Olin şirketinin önerisiyle çağrılıyor. Daha sonra bu konferansın metni Olin'den yılda bir milyon dolar yardım alan *The National İnterest* dergisinde yayımlanıyor. İşlem şöyle devam ediyor. *"Derginin direktörü çok tanınmış bir neo-liberal olan ve New York Üniversitesi Business, School profesörü sıfatıyla Olin Vakfı'ndan 360 milyon dolar finansman sağlayan Irving Kristol'du. Kristol, Bloom'u, daha sonra da tanınmış sağcı aydın Samuel Huntington'u (Olin'in 14 milyon dolarlık yardımıyla kurulan Harvard Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Direktörü) derginin aynı sayısında yer alan sözkonusu makaleyi "yorumlama"sı için davet etmişti.*

Böylece Olin Vakfı'ndan yardım sağlayan dört uzman Profesörün, Olin tarafından düzenlenen ve yine Olin dergilerinden birinde yer alan makale çerçevesinde yarattıkları "tartışma" çok geçmeden New York Times, Washington Post ve Time'ın sayfalarında boy gösterdi. Üzerinde

onca gürültü koparılan makalenin sahibi, bugün çok sayıda dilde "best seller" olan ve herkesin tanıdığı "Tarihin Sonu" kitabının yazarı Francis Fukuyama'dan başkası değildi. Büyük günlük gazetelerin, ekranların ve radyoların tartışma programlarında yer alması başarılmış ve halka tamamlanmıştır. Bu zafer tek kurşun atılmadan elde edilmiştir. Düşüncenin sonuç vermediğine inanmayanlar, sonunda o düşüncelere boyun eğerler"

Kapitalistler sınıf gerçeğini çok iyi kavradıklarını bir kez daha gösteriyor. Bu gerçeği bir türlü kavrayamayan... düşüncenin sonuç verdiğine inanmayan marksistler bir kez daha yeniliyor.

Şu belli. Sömürüyü yürütenlerin tarihi birikimleri çok güçlü. Hepsi çok deneyli. Kapitalistleri küçümsemesin hiç kimse.

Dipnotlar

1. Cemil Sena. *Filozolar Ansiklopedisi*, Cilt 4, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1976.
2. Age..
3. Child, *Kendini Yaratan İnsan*, Varlık Yayınları, İst. 1978.
4. Turgut Akpınar, *Türk Tarihinde İslamiyet*. İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
5. Talip Çakmak, Uzun Yürüyüş, Sayı 7.
6. Tony Cliff, Lenin, *Kuşatılmış Devrim*, Cilt 3, Çev. Bernar Kutlug, Z Yayınları, İstanbul, 1996.
7. Cemil Meriç, *Bir Dünyanın Eşiğinde*, İletişim Yayınları, İst. 1994.
8. Prof. Dr. Kıvanç Ertop-Doç. Çetin Yetkin, *Siyasal Düşünceler Tarihi I.*, Say Yayınları, İstanbul, 1985.
9. Susan George, Le Monde Diplomatique, Cumhuriyet, 20.10.1996.

Onurlu Bir Hayat

Hindistan'a geldikte... Buda, Brahmanizm'e karşı çıkıyordu ya, Janisler de Brahmanizm'e karşı çıkıyor Janizmin kurucusu Mahavire... Mahavira doluya koymuş olmamış, boşa koymuş olmamış. En sonunda sömürücülerin dünyasında yaşamaktansa ölmek daha iyi demiş. Hiç bir şey yemeyeceksin. Böylece en yüksek noktaya çıkıp açlıktan öleceksin.

Mahavira şöyle düşünüyor. Hayat, hepimizin. Bu dünyada hep birlikte yaşamalıyız. Ama sizler böyle yapmıyorsunuz. En güzel otlaklar, en güzel bahçeler, en güzel evler sizin. Yeme içme derseniz kimseye yan baktırmıyorsunuz. Tanrınız da bu işi destekliyor. O zaman arkadaş, ben sizin tanrınızı tanımıyorum. Üstelik ağzıma bir lokma yiyecek koymayacağım. İşte böyle aç açına en yüksek noktaya çıkıp öleceğim.

Janizm, beri benzer insanın uygulayacağı bir düşünce değil. Ama bugün açlık grevleri dediğimiz olgunun kökeninde Janizm var. İnsani haklarını alamayanlar açlıktan ölümü seçiyor. Sisteme karşı böyle bir ölüm, gerçekten de insani mücadelede onurlu bir hayatın en yüksek noktası.

Evleri Gizlice Ateşe Ver

Sömürücü sistemin ünlü bir kuramcısını tanımak gerekiyor. Bu kişinin adı Kautilya. Kautilya'nın *Arthasastra* adlı bir kitabı varmış. Kautilya bu kitabında devlet nasıl yönetilir, bunu anlatıyormuş.

Peki, nasıl yönetilir devlet. Şöyle. "*Kautilya, casus, muhbir ve kışkırtıcı ajanlardan oluşan gizli bir örgütün devlet yönetimi için önemini an-*

lattıktan sonra, bu örgütün kimlerden oluşması gerektiğini ve nasıl çalışacağını anlatır. (...) tüm yurttaşların izlenmesi gerekliydi. (...)krallık için zararlı olan ancak açıka cezalandırma olanağı bulunmayan saray adamları ve krallığa başkaldıran kabilelerin başkanları gizlice öldürülmeliydi. (...) kast sistemini koruyabilmek için kötülerin yemeklerine zehir konulmalı, av partilerinde dost kılığına girmiş casuslar ve ajanlar bu gibi kişileri öldürmeli, evleri gizlice ateşe verilmeliydi."(1)

Az önce söyledim. Sömürücü sistemin ciddi tarihi dayanakları var. Tarihi dayanaklar Kautilya'da durmuyor. Sömürülen... ezilen halkın içine giriyor, halkın içinde meşruiyet buluyor. devletin devamı için casuslar, ajanlar, gerekli kişileri öldürmeli düşüncesini halk onaylıyor.

Öldürülmesi gereken kişiler, aslında, eziyet kalksın, sömürü kalksın diyor. Ama sistem, devletin devletliğini saklıyor. Halk göremiyor devletin yüzünü. Bir sınıfın, sömürü için... Eziyet için devleti sistemleştirdiğini... Sömürücüler... eziyetçiler devleti güzelleştiriyor... yüceltiyor. İnsan için yola çıkanları da "Bunlar devlet düşmanı" diye suçluyor. Bu devlet, devletleştiği günden beri, binlerce yıl devam ediyor. Sonra Marks'la Engels, devletin bu yüzünü net bir biçimde ortaya çıkarıyor.

Burdan tarihin en görkemli deneyine geliyorum. Sovyet kalkışması. Şunu kabul etmeliyiz. Lenin, insanın en ciddi kalkışmasını gerçekleştiriyor. Ta Kautilya'dan beri ezilen... sömürülen... kaç kez, kalkışan ama hep yerlebir edilen ezilenleri, insanın kurtuluşu için devrime götürüyor Lenin.

Lenin, bence dünya tarihinin en saygıdeğer... en sevgideğer insanı. Çünkü tek bir amacı var Lenin'in, insanı, insanlaştırmak.

Lenin, insanı özgürleştirmek amacından milim sapmayan... her hareketi... her düşünceyi bu amaca göre değerlendiren bir insan. Bu yanıyla Lenin, o görkemli kalkışma döneminde tek... yalnız. İşte bundan ötürü, o büyük kalkışma yerlebir edildi. O büyük kalkışma Stalin'le, Kruşçev'le, Brejnev'le yürümezdi. Bunlar birer devlet yöneticisi oldu. Oysa sorun, devlet yönetmek değildi. Sorun insanı bilinçlendirmekti... insanı özgürleştirmekti.

Stalin, bunu anlamadı. Yaşadığı sürece bunu tek bir gün düşündüğü-

nü sanmıyorum. Onun bütün sorunu iktidardı... devletti. Stalin, o büyük kalkışmanın sorununu anlasaydı insan için son aydınlanmayı başlatabilirdi. Bütün insanları yanına alarak kapitalizmi insanlık tarihinden çıkarabilirdi.

Bulgaristan, Arnavutluk, Yugoslavya, Macaristan, Romanya, Polonya, Çekoslavakya, Küba, Çin... buralarda milyonlarca insanın bilinci ışıtılır... insanlık kapitalizmden kurtulur... eşitlikçi bir dünya kurulurdu.

Eşitlikçi dünya... hiçbirinin umurunda değildi bu. Devletti... iktidardı onların sorunu. Bundan ötürü Marks'tan, Engels'ten, Lenin'den uzaklaştılar. Kauitilya'nın koluna girdiler.

Burda bir anımı anlatmak isterim. Yıl 1978. Romanya'dan bir tiyatro yazarı geldi. Tiyatro yazarıyla Günay Akarsu'nun evinde söyleşi yapıyoruz. Oyun dergisinde yayımlanacak. Ne sorsam "Başkan Çavuşesku" diye başlıyor yazar. Soruyorum. Romanya'da tiyatrolar, oyunların hangi ölçütlere göre seçerler. "Başkan Çavuşesku" diye başlıyor yazar. Soruyorum. Kaç tiyatro var Romanya'da. "Başkan Çavuşesku" diye başlıyor yazar. Soruyorum. Siz oyunlarınızı nasıl yazarsınız. "Başkan Çavuşesku" diye başlıyor yazar.

En son şunu soruyorum. "Başkan Çavuşesku'suz söze başlanmaz mı sizde?"

Romanyalı çevirmen sararıyor. Ortalık karışıyor. Yazar tedirgin oluyor. O zaman anladım. Bu iş bitmiş. Ne bitmesi... belki başlamamış bile.

Bu sorunun... insani bilinçlendirmenin Türkiye'de anlaşılmadığını biliyorum. Biz, bilinçlenme dendikte herkesin sosyalist olmasını anlıyoruz. "Sosyalistim... Marksistim" diyen birinin bilinçlendiğini sanıyoruz.

"Sosyalistim... Marksistim" demek kolay. Sorunu açımlamadan doldur boşalt yöntemiyle... sert konuşmak kolay. Olgusal bilinci kıramayan böyle biri sorunları istese de açımlayamaz. Olagelenleri kavrayamaz. Bu söylediklerimi bir örnekle anlatacağım şimdi.

Şükran Soner yazıyor Cumhuriyet'de. *"Önceki gün Petrol-iş Sendikası, üç uluslararası petrol tekeline karşı boykot kampanyası başlattı. Shell, Mobil ve BP'de taşeron uygulaması, sendikasızlaştırma nedeni ile*

toplusözleşme hakkını kaybeden işçiler ve sendikanın hak kavgasında, toplumun desteğine gereksinimi var.

Halk, özellikle şoförler, özel araç sahipleri, işçilerin sendikal hakları alınana kadar bu şirketlerin ürünlerini almama, "boykot" eylemine katılırlarsa sendikal haklara karşı savaş açmış uluslararası tekeller Türkiye'de dize gelecek.

Aksi durumda dünya tekellerinin kazanılmış işçi haklarına karşı dünya düzeyinde açtıkları savaşta, Türkiye'deki bu ilk ciddi karşı durma çabasında, işçi sınıfı önemli bir yenilgiye uğrayacak. (...) Sendika ve işçiler isterlerse dünyanın en etkili yöntemlerini geliştirsinler, medya kitlelere yazılmasına aracı olmazsa, bir boykot kampanyasının etkili olması, kitlelere ulaşması, başarı kazanması şansı yoktur. (...) Gelin görün ki, televizyonu, gazetesi ile ülkemiz medyası bu eylemi yok sayıyor."

Petrol-İş Sendikası yöneticileri olgusal bilinci kıramadıkları için, olguları oluşturan ilişkileri irdelemiyor... olguyu, bütün ilişkilerinden koparıyor. Petrol-İş Sendikası'nın yöneticilerine göre bir yanda petrol tekelleri var... bir yanda medya.

Olgusal bilinç kırılırsa şu görülür. Hiçbir olgu tek başına değil. Her olgu, bir ilişkiler ağında ortaya çıkar. Bundan ötürü, bize ilgisiz... bize en uzak olsa bile bir olguyu... bu olgunun ilişkilerini dikkatle izlemek gerekir.

Burdan medyaya geldikte... Medya ayrı bir olgu... petrol tekelleri ayrı bir olgu değil. Bilince olgular böyle görünür... ayrı ayrı. İşte bunun kırmak gerekir. Medya, bir ilişkiler ağının oluşturduğu bir olgu. Medya olgusunu oluşturan ilişkilerin izini sürersek şunları görürüz. Uluslararası petrol tekelleri... uluslararası giyim tekelleri... uluslararası haber tekelleri... Özetle bütün dünyayı kuşatan tekeller.

Olgusal bilinci kıramayan Petrol-İş Sendikası yöneticileri, işte bunu göremiyor.

Şunu da söylemek gerekiyor. Medyayla ilişkiler ağında bugün boykota girişen işçiler de var. O medyanın gazetelerini alıyorlar, tencere, tava, televizyon için. O medya bugün Türkiye'de etkin olmuşsa, o etkinliğin yarı nedeni "hak arama mücadelesine girişen" işçilerdir... memurlardır.

Olgusal bilinci kıramayan... bilinci dumura uğratılmış bu işçiler... bu memurlar sosyalist olsa n'olur. Bunlar ancak papağan sosyalisti olur.

İşçiler... memurlar bu durumda. Peki yazarlar.. şairler, kendilerine aydın diyenler ne durumda. Daha iyi değil. Daha kötü. İşte bir örnek. Bilge Karasu, Türkiye'nin "önde gelen" yazarı sayılıyor. "Önde gelen" bu yazar. Mobil'in edebiyat ödülünü alıyor. Bu ödülü aldı diye alkışlanıyor.

Bu tek örnek değil. İşte Enis Batur. Ciddi bi çalışmayla bütün yazarları... bütün şairleri tekelin kuşatmasına alma harekatı başlatıyor. Yazarlar... şairler bu kuşatmayı kıramıyor. Güzel... eşitlikçi bir dünya mücadelesi verenler kalemlerini "telif anlaşması" yaptıktan sonra kırıyor. Enis Batur, Gülsüm Akyüz'ün kitabını toplatıyor... Mehmet Fuat, Nazım Hikmet'i sansürlüyor.

Aydınlar susuyor.

Ağaçtan Düşen Elma

Newton için şöyle bir masal anlatırlar. Newton bir elma ağacının altında oturuyormuş. O sıra bir elma düşmüş Newton'un başına. Newton, düşen elmayı düşüne düşüne genel çekim yasasını bulmuş.

Peki, Newton, düşen elmanın izini sürerek çekim yasasını nasıl bulabilir. İşte bu, olgusal bilinci kırmış, ışıltılı bilincin işi. Newton şöyle düşünmüş olabilir. Elma yere düşüyorsa, elmayı yere doğru çeken bir kuvvet var. Peki ama, böyle bir kuvvet varsa ay niye yere düşmüyor.

Elma, Newton'un başına düşmedi. İşin doğru yanı şu. Newton olgusal bilinci kırdığı için elmayla ay'ı aynı ilişkide gördü. Biri düşüyorsa, öbürü niye düşmüyor dedi. Araştırdı.

Peki, neden bizde... genel anlamda Doğu'da düşen elma düştüğü yerde, düşmeyen ay, düşmediği yerde kaldı.

Tomris Mengüşoğlu'nun bu konuda ciddi bir araştırması var. Bu araştırma *İnsancıl*'da yayımlandı. (2) Mengüşoğlu, şöyle diyor bu araştırmasında. "*Yineleme, bir takım kalıplarla düşünme ve çalışma (...) Doğulu'nun özelliğidir*" Mengüşoğlu şöyle devam ediyor. "*Bir kez öğrendiği, ya da ona öğretilen ve aklına yatkınlaştırdığı teoriyi "beller" yineler durur. Bu tür düşünce eleştirel akla yabancıdır. Spekülatif akılla çalışır.*

Spekülatif akıl, doğmaları yorumlamaya yatkındır. Spekülatif akıl, gerçekleri, hazır bilgilere uymadığı yerde, araştıracağına, yorumlamaya çalışır. Yorum alanı teorik bir alansa çelişkiye düşer ama bunun ayırdında olmaz. Yorum pratik alandaysa, hayat çelişkiyi bağışlayamayacağından, olmadık yorumlara başvurur, kurgu üstüne kurgu kurar."

İşte sonu bu. Doğu, kurgucu akılla yaşadı. Eleştirel akla düşman diye baktı. Bu, uzun yüzyıllar Batı da böyle. Ama Batı'da belli bir tarihten sonra... 15-16. yüzyıllarda özneleşmeye başlayan burjuvazi, eleştirel akla gereksinim duydu. Doğu kurgucu akılla yoluna devam etti.

Bugün bile böyle... Sözgelimi Turgay Fişekçi'ye sorsak... sen desek, *Sanat Emeği* dergisine emek verenlerden birisin. Bugün nasıl oluyor da Mehmet Fuad'ın... Nazım Hikmet'i sansürleyen birinin... . üstelik Nazım Hikmet'in çalakalem yazdıklarını bile "Bütün Eserleri" diye "Piyasaya" süren birinin yardımcısı oluyorsun.

Selahattin Hilav'a sorsak. Sen, sosyalist kültür için mücadele vermedin mi. Nasıl olur da bir bankada eserlerin çıkıyor. Ya Gülten Akın... ya Arif Damar.

Yazarları... şairleri karşımıza alsak, sorsak, "siz bir kitabın toplatılmasına karşı mısınız" "Evet" diyecek hepsi. Peki, Enis Batur'un kitap toplatmasına neden karşı çıkmadınız. Enis Batur kitap toplattıkta neden sustunuz.

Bu kişilere rastladıkta sorun. Neler neler uydururlar bakın. en tuhafı, bu işi yapan kişiler ciddi bir bilinçsizlikle rahat rahat yaşarlar. Gülsüm Akyüz'ün kitabını toplatan Enis Batur... Nazım Hikmet'i sansürleyen Mehmet Fuad, hiç rahatsız olmaz.

Bu karakteri çözümlemek gerekiyor. Mengüşoğlu, bunu şöyle çözümlüyor. "*Doğulu düşünce için özgürlük savaşla kazanılan ya da kaybedilen bir siyasal bağımsızlıktan öte bir anlam taşımaz. Doğulu insan, özgür, eleştirel akla dayanan 'iç özgürlüğünü' tanımaz, ki, insanda kişiliğin ve özgürlük düşüncesinin temeli budur. (...) insanın kişiliği ve özgürlüğü olmayınca, sorumluluğu da olmaz. Sorumluluk, ancak kendi kişisel çıkarları bakımından, cennet, cehennem hesabı, kazadan ve beladan uzak kalmak amacı ile yaratana karşı duyulur. Çünkü her koyun ken-*

di bacağından asılır. Bu görüş, toplum ahlakına 'bireycilik' olarak yansır."

Doğulu insanın karakteri bu. Sorumsuz... yangeldimci... tembel. Bunun adına da bireycilik der. Onun kitabı toplatılmadı ya, kimin kitabı toplatılırsa toplatılsın.

Peki, bu insanın bilinci, nasıl bir bilinç. Olgusal bilinç. Yine söylemek gerekiyor. Olgusal bilinç, olguları oluşturan ilişkileri görmez. Olguyu, ilişkilerinden koparır. İşte bundan ötürü, ağaçtan düşen elmayla, gökyüzünde duran ay arasında ilişki kuramaz.

Bir Öyle Bir Böyle

Olgusal bilinci kırmak zor. Zorluk, yalnızca olgusal bilincin burgacından ötürü değil. Olgusal bilinç kırıldıkta hayatın da değişmesi gerekiyor. Şimdi düşünelim. Siz bir yazarsınız... çevirmensiniz. Bir çok eser çevirmişsin... birçok eser çevirmeyi tasarlamışsınız. Çevirdiğiniz eserlerin basılmasını bekliyorsunuz.

Türkiye'de islamcılar ciddiyetle örgütlenirken... televizyon kurarken... gazete çıkarırken... yayın dünyasında örgütlenirken, marksistler "devrim" için birbirini yemekte. Emekten yana kültürü örgütlemek için yola çıkan *İnsancıl* anlamsız çekişmelere sürüklenmek istenmekte, işte size bu sırada bir öneri geliyor. Emekten yana mücadele verenlerin dağınıklığından... şaşkınlığından... bir adım ötesini görememekten yararlanan sermaye, kültürü kuşatmak için harekete geçiyor. Size bir öneri geliyor o sermayeden. Bütün eserleriniz basılacak. Ama ortada sallantılı bir durum var. O, bir yazarın eserini işine gelmediği için toplatmış. Pertev Naili Boratav'ın *Nasreddin Hoca* adlı eserini basmış, ama dağıtmıyor. Bütün bunlar, sizin yıllarca savunduğunuz düşüncelere taban tabana zıt. Bir de şu var. O yayınevi "insanoğlunu, insani yanlarından" yoksun bırakan bir sistemin önemli ögesi. Siz de bunu daha önce net bir şekilde yazmışsınız. Şöyle demişsiniz. *"Marksizm'in ruhunu anlamak için, Marks'ın gençliğinde yazmış olduklarını okumak ve iyice kavramak gerekir. Marks, bu yazılarında, insana yabancılaşmış olan maddi koşulların, insanoğlunu insani yanlarından nasıl yoksun kıldığını açıklamıştır"*(3)

Size "Gel, bütün eserlerinizi basalım" diyen yayınevi, insanı yabancılaştıran maddi koşulların oluşturucu ögelerinden biri. Bu durumdu n'apmanız gerekir. Olgusal bilinci kırmışsanız "hayır" demeniz gerekir. Ama böyle demek... bu öneriyi geri çevirmek zor. İyisi mi olgusal bilincin burgacında kalırsınız "Sol, benim eserlerimi basmıyor... basamıyor" der... olgunun tutsaklığında yaşarsınız.

Buna bir öyle... bir böyle yaşamak denir.

Çabuk Sönen Ateş

Sormuştum. Doğu'da n'oldu diye. Batı'da felsefenin başlangıcına baktıkta ana madde sorununu görüyoruz. Evren nasıl oluştu... evrenin ana maddesi nedir... Felsefe böyle ateşleniyor. Bu ateşlenme Hint felsefesinde de var. Thales ana madde su demişti ya, Hint düşüncesinin ilk yazılı kaynağı Vedalarda da ana madde için su deniyor. Anaksimenes hava demişti ya ilk maddeye... Upaniştar da hava diyor.

Hint düşüncesinde Pytagaroras'dan çok önce ruh gücü var. Ruhun ölmezliği belki de Hindistan'dan yayılıyor bütün dünyaya.

Heraklitos'a göre ateşti ilk madde. Bu düşünceye Vedalarda da rastlıyoruz. Hindistan'ın sofistleri Çarvakalar. Çarvakalar'a göre evrende temel ögeler, toprak, su, ateş, havadır. Çarvakalar maddeci. Ruh yok. Öbür dünya yok. İnsan, duyumlarla... gözlemle doğruyu bilebilir. İnsan madde... herşey doğanın eseri Çarvakalar'a göre.

Kategoriler Hind düşüncesinde de var. Peki kategori ne. Kategori dendikte şu gelmeli akla. Kategori, nesneyle ilgili bilgiyi taşır bilinçte, Naiyayika'larda bilgiyi... doğruyu yaşayan 16 kategori var. Vaişeşika'ya göre bilgiyi... doğruyu yedi kategoride bulabiliriz.

Söylemek istediğim şu. İnsan, bütün dünyada aynı sorularla... aynı yanıtlarla harekete geçiyor. Uzun yüzyıllar bu, böyle devam ediyor. Eski Yunan, özel bir durum değil insanın tarihinde. Batı daha sonra üstünlüğü ele geçiriyor. Çok sonra ama. Bunun nedeni de burjuva sınıfının atılganlığı. Doğuda atılgan bir sınıf çıkmıyor. Doğu "ruhların dünyasında' olgusal bilincin tutsağında kalıyor. Atılgan bir sınıf çıkıp da "beni ruhlarla oyalamayın. Görüneni ruhla açıklamayın. Ben genel yasalar istiyorum.

Ben somutu istiyorum" demiyor. Deseydi, insan duyumlarıyla... gözlemle doğruyu bilebilir diyen Çarvakalar'ın ateşinde insanlık aydınlanırdı.

Ama Çarvakalar'ın ateşi, çabuk sönüyor.

Dipnotlar

1. Prof. Dr. Kıvanç Ertop, Doç. Dr. Çetin Yetkin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 1985.

2. Tomris Mengüçoğlu, *Doğu ve Batı Kültürlerinin Temellerindeki Mantıksal Karşıtlık ve Sonuçları III*, İnsancıl sayı 42.

3. Selahattin Hilav, *Diyalektik Düşüncenin Tarihi*, Sosyal Yayınları, İstanbul 1966.

Düşünme Mücadelesi (1)

Dallı Budaklı Bir Sorun

John Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* adlı eserinin giriş bölümünde şöyle der "*Anlık, göz gibi nesneleri görüp algılamasına karşın kendini göremez; onu belli bir uzaklığa koyarak kendisini gözlem nesnesi yapmak beceri ve uğraş gerektirir. Fakat bu araştırmaya giriş yolunu bulmak ne denli güç ve bizi kendimiz için böylesine karanlıkta bırakan şey ne olursa olsun, kendi zihinlerimiz üzerine serpebileceğimiz ışığın ve kendi anlığımızı tanıma yolunda yapabileceğmiz her şeyin, bize yalnızca zevke vermekle kalmayıp, düşüncelerimizi başka şeyler aramaya yöneltmede büyük üstünlük de sağlayacağına inanıyorum*"(1)

Locke haklı. Zihne ya da bilinç üstüne bir araştırma gerçi zevkli uğraş. Ama son derece zor... son derece karmaşık bir uğraş. Bilinç nedir... nasıl oluşur... nasıl bilebiliriz dedikte binlerce yıl geriye gideceksin. Bu konuda kıran kırana tartışan düşünürleri atlaya atlaya gitsen bile Platon... Aristoteles... Descartes... Locke... Hume... Kant... Hegel... dağ taş demeden enikonu incelemek gerekiyor. İş bununla da bitmiyor. Bir de yorumcuları var bu düşünürlerin. Platon şunu demiş... hayır, onu değil bunu demiş derken sorun dallanıp budaklanıyor.

Dallanıp budaklanan... oraya buraya çekiştirilen sorun kavramlar. Peki, neden dallıbudaklı... insana dağ taş gezdirten bir tartışma bu. Kavramlar bilincimizin temel yapısı... İnsan, kavramlarla bilebilir.. Kavramlarla anlayabilir... kavramlarla düşünür de ondan. Yalın bir iki

örnek. İnsan, üşüme kavramını oluşturmasaydı üşüdüğünü bilemezdi.

Peki insan üşümez mi. Üşür. Soğuk bastırınca rahatsız olur. Ilıman bir köşe arar. Arna bunu bilince çıkaramaz. Ne zaman üşüdüm der... üşüme kavramını oluşturur, o zaman üşüdüğünü anlar... Acı kavramını alalım. Bir bebek acı kavramı bilincinde oluşmadığı için sözgelimi eline iğne batsa, acıyı bilince çıkaramadığı için, rahatsız olur ama ne olup bittiğini bilmez "Elim uf oldu" der.

Şimdi aşk kavramını ele alalım. İnsanlar aşk kavramını oluşturmasaydı birbirlerine aşık olamazlardı. Ya da bu ilişkinin ne menem bir ilişki olduğunu bilemezlerdi. Dillendirilmemiş bir durum... bir olgu... bir ilişki insan için yoktur... anlamsızdır. Bu bir yana aşk kavramına verdiğimizi anlama göre aşk ilişkimiz biçimlenir. Aşk tutkudur.., aşk ölümdür... aşkın gözü kördür dersek, aşk bu tanıma... bu anlama göre değişir. Aşk, estetik bir yaratım desek, aşk, bu tanıma... bu anlama göre değişir.

Bitmedi. Bakın ne diyor Maurice Comforth "*dilin en önemli rollerinden biri üretim ilişkilerini oluşturmak ya da, yaratmaktır. Marks bunları 'mülkiyet ilişkileri' ile bir tutmuş, mülkiyet ilişkilerin 'üretim ilişkilerinin hukuki ifadesinden ibaret' olduğunu söylemişti. Kuşkusuz sözcükler mülkiyet olayını anlatmak için de kullanılır: Örneğin Londra'nın üstünde kurulu bulunduğu arazinin büyük bir kısmı Wiestminster Dükü'ne aittir dediğimiz zaman olduğu gibi. Ama mülkiyet ihdas etmek için de sözcük kullanma zorunluluğu vardır(...) İfade edilmedikçe mülkiyet ililşkileri var olamazdı*"(2)

Olagelenlerin kavramlaştırılması... kavramın içlemi, olagelenleri anlama... benimseme... karşı gelme açısından son derece önemlidir. Kapitalistler bunu pek iyi bilir. Sözgelimi, hiçbir kapitalist, kendine kapitalist demez... işveren der. Yaptığı işin tam karşılığı olan kapitalist kavramını kullanırsa, "biz kapitalisler" derse başına ne iş geleceğini bilir. Böylece işveren kavramıyla bir hakikat, kapitalistin insanı sömürme hareketi gizlenir.

Emperyalizm, 3. Entenasyonal'de şöyle tanımlandı. "*Hepinizin bildiği gibi, emperyalizmin en önemli ve en belirgin özelliği sermayenin*

korkunç boyutlar kazanmış olmasıdır. Serbest rekabetin yerine dev boyutlu tekeller ortaya çıkmıştır. Çok az sayıda kapitalist zaman zaman endüstrinin tüm dallarını ellerinde toplayabilmişlerdir; bunlar ise antantların, kartellerin, sendikaların, tröstlerin eline geçmiştir. Endüstrinin tüm dalları, değişik ülkelerin içinde ve uluslararası çapta, mali açıdan, mülkiyet hakkı açısından ve bir yerde de üretim açısından tekelcilerin elinde bulunmaya başladı. Bu alanda, en özgür cumhuriyetleri, finans krallıkları haline dönüştüren, benzeri görülmemiş çok az sayıda büyük bankaların, finans kralların, finans dünyasının paşalarının üstünlüğü kuruldu"(3)

Bütün insanlığı kuşatan... bütün çalışanları sömüren emperyalizm kavramı, bir de baktık Yeni Dünya Düzeni oldu. Bunun dünyaya bakış... dünyayı içselleştirme açısından nasıl bir önemi var. Önemi şöyle. Emperyalizm kavramıyla dünyaya bakan bir insan, en özgür cumhuriyetlerin bile ortadan kalktığını görür. Bu görünen yol göstericiliğinde eyler ne eylerse. Ayrıca Lenin söylüyor... doğru söylüyor, "*emperyalizm genel olarak şiddete ve gericiliğe başvurma*" eğilimindedir. Bir insan emperyalizm kavramının içlemini sağlıklı... doğru bilirse, Bosna'yı, Orta-Doğu'yu, Ruanda'yı iyi anlar.

Yeni Dünya Düzeni kavramına geldikte... Bu kavramla bakıldıkta güllük gülistanlık bir dünya görünür. İşte bilgisayarlar... İnternetler... cep telefonları... hamburgerler... şunlar bunlar. Savaş şurda burda var ama, savaşın nedeni de kötü insanlar. Hem efendim, dünyada ne zaman savaş olmamış da, günümüzde olmasın. N'apalım dünyanın gerçeği savaş.

Şu belli. Yeni Dünya Düzeni, hakikati örtücü kavram. Yeni Dünya Düzeni kavramıyla, insanın bilinci köreltilir... çapaklaştırılır. İnsan hakikatı göremez.

Bilinci oluşturan... bilgi edinmemizi sağlayan kavramlar böylesine önemli. Düşünme kavramlar arası ilişki kurma çünkü. Bu ilişki bir yapım.. bir kurma işi. Kavramlar bilinmezse, kavramlar arası ilişki doğru olmazsa, derme çatma bir yapım... derme çatma bir kurma olur. Hayatı karşılamayan... hayatı yanılsamalı gösteren kavramlarla yanlış ya-

pım... yanlış kurma çıkar ortaya. Sözgelimi, emperyalizm kavramıyla savaş kavramı ilişkisinde savaşın anlamı pazar kavgasıdır... savaş kötü kişinin işi değildir. Yeni Dünya Düzeni dedikte savaşın anlamı değişir... savaş kötü kişinin işidir.

Türkiye'de bitmez tükenmez öldürümleri de emperyalizm kavramının altında anlayabiliriz ancak. Uğur Mumcu, Turan Dursun, Muammer Aksoy, Metin Göktepe, Onat Kutlar... hepsi hepsi... dünyayı karanlıkta tutmak isteyen... bütün dünyada pazar kavgası veren emperyalizm kavramının ışığında netleşir. Bu öldürümler bir kızgınlığın... rastgele bir davranışın sonucu değil. Hepsi hesaplı, kitaplı.

Burada bir noktayı belirtmek gerekiyor. Bunu, burjuvazinin ideologları bilir. Savaşın nedeni, kötü kişi değildir... öldürümler rastgele değildir. Ama halk bunu bilsin istemez. Kavramlarla halkın bilincini dumura uğratır. Sözgelimi, burjuvada vatan sevgisi yoktur. Ama en çok o görünür vatansever. Halkın vatanı çok sevmesini ister. Çünkü günü geldikte vatan uğruna diye çıkarları için halkı savaşa sürecektir.

İndirmeci-Bulanıkçı

Peki, kavramlar nasıl oluşur. İşte felsefenin temel sorusu. Bu soruya verilen yanıt, o düşünürün dünyaya bakışını belirler. Tersi de doğru. Dünyaya bakış, bu sorunun yanıtını belirler. Çünkü bu sorunun karşılığında insan eylemi belli bir yere konur. Bu sorunun yanıtı, neyi... nasıl.. ne kadar bilebileceğimizi karşılar. Bırakın düşünürü, kendimiz için de böyledir bu. Biz, bu soruyu hiç düşünmemişsek... düşünüp de bir yol bulamamışsak, söylediklerimiz... yazdıklarımız... eylediklerimiz, hepsi boşuna. Çünkü böylesi ya indirgemecidir, ya da bulanıkçı.

İndirgemeci dendikte, bir olguyu tek bir nedene bağlayanı anlıyorum. Eskiden devletçiler vardı. Hangi sorun olursa olsun devleti sokarlardı işin içine. Tiyatro bozuk mu... devlet el atsın düzelir. Sinema mı... edebiyat mı... efendim devlet el atmalıdır bu işe.

İş, tiyatroyla, sinemayla kalsa iyi. Akla gelebilecek her sorunda bunlar devlet derdi. Panellerde devletçi uzun uzun konuşur, sözü şöyle

bağlardı. "Altını çize çize söylüyorum. Devlet, el atmadıkça bu sorun çözülmez."

Devlet bunların dediğini yaptı. Yardım dedi, tiyatroya... sinemaya... şuraya buraya el attı. Ama düzelmedi hiçbiri. Bin beter oldu. Bunlar, panellerde uzun uzun konuşuyorlar yine. Bu kez şöyle. "Altını çize çize söylüyorum. Devlet, bu işten elini çekmedikçe sorun çözülmez."

Görüş değişiyor ama, yöntem değişmiyor. İndirgemeci. Sorun... olgu tek bir nedene bağlı. İndirgemecilere ...hep tek bir nedenin altını çizdikleri için... Altını Çiziciler de denebilir.

Bulanıkçılara geldikte... Bulanıkçıya göre, dünya bir sisin içinde durur. N'aparsan yap hiçbir olguyu... net... açık göremezsin. Bilmenin de bir anlamı yoktur. Bunlardan birine bir panelde rastladım. Oraya niçin geldiğini.. ne söyleyeceğini bilmiyordu. Konuşmasını da "Ben niçin burada konuşuyorum, siz niçin orda beni dinliyorsunuz" diye başladı.

Dünyayı... olguları... sorunları koyu bir sisin içinden göremedikleri için bulanıkçılara Sisçiler de denebilir.

Bizim yakada... marksist yaka... Sisçilere rastlanmaz. Bizim yakada indirgemeci yöntemi kullanan, Altı Çiziciler pek çoktur. Marks'la Engels bu Altı Çizicilerden yaka silkmiş. Bakın ne diyor Bloch'a yazdığı mektupta Engels, *"Gençlerin kimi kez, ekonomik yana gereğinden fazla ağırlık vermelerinde kısmen Marks'ın ve benim de kabahatim vardı. Hasımlarımız karşısında onların yadsıdıkları ana ilkeyi boyna vurgulamak zorunda kalıyorduk; böyle olunca da karşılıklı etkileşmek zorunda kalıyorduk; böyle olunca da karşılıklı etkileşme katılan diğer ögeleri gereği gibi vurgulayacak ne zaman, ne yer ne de fırsak bulabildik. Ancak, tarihi bir kesimi sergilemeye gelince, yani pratik bir uygulamaya gelince sorun farklıydı ve burada hata yapılmamalıydı. Ama ne yazık ki çoğu kez insanlar, yeni bir teorinin ana ilkelerini öğrenir öğrenmez- ki bu öğrenme her zaman doğru da olmuyordu- bunu tamamiyle anladıklarını ve üzerinde fazla kafa yormadan uygulayabileceklerini zannediyorlar. Ve ben, yeni yetme "Marksist"lerden pek çoğunu bu yaklaşımın dışında tutamayacağım, çünkü bu konuda akıl almaz saçmalıklar bu çevrede de üretilmiş bulunuyor."* (4)

Bizde marksistlerin pek çoğu Engels'in yakındığı konumda. Marksizmin ana ilkelerini Politzer'den öğrendiler. Ondan sonra, hiç kafa yormadan indirgemeci yöntemle birer kuramcı oldular. Sözgelimi, eskiden 141-142 . maddeler demokrasinin koşuluydu. 141-142 kalkacak, demokrasi gelecek denirdi. Bazen üzülürdüm, 141-142 kalktıkta bu ardakaşlar n'apacak diye. 141-142 kalktı, Kürt sorunu geldi. Şimdi Kürt sorunu, çözülmeden demokrasi gelmez deniyor.

İndirgemeci yöntem böyledir. Bütünü görmez. Parçayı... ya da tek bir ögeyi, bütün koşullarından koparır, doğrudan doğruya bütüne bağlar. Burda hemen söylemek gerekiyor. Demokrasi, bir çok ögenin... birçok ilişkinin oluşturduğu bir ortamın kavramı. 141-142. maddeler bu ortamı oluşturacak ögelerden yalnızca biriydi. Kürt sorunu da öyle. Kürt sorunu çözülürse demokrasi gelmez. Sözgelimi, diyelim Kürt sorunu çözüldü. Bu durumda ev içi ilişkiler... kişisel ilişkiler... kadın erkek ilişkisi... siyasal patiler yasası... basında dağıtım tekeli... daha birçok sorun çözülmez.

Burda tam tersi doğru. Kürt sorunu demokratik bir ortamda çözülür ancak.

Şimdi demokrasi karşıtı küçük bir örnek vereyim. 12 Aralık pazar günü CHP Gençlik Kurulu'nun düzenlediği bir panel vardı. Metin Göktepe için. Bu panelde ben konuştum, İhsan Göktepe konuştu, Meryem Göktepe konuştu. CHP Milletvekili Ahmet Güryüz Ketenci'de konuştu. Dün gazetenin birinde yalnız Ahmet Güryüz Ketenci'nin haberi var... bugün bir başka gazete İhsan Göktepe'yle Ketenci konuştu diyor.

Bu küçük örnek gazetelerimizin demokrat olmadığını gösteriyor. Çünkü haberi doğru iletmek demokrasinin önemli ögelerinden biri. Halka haberi doğru... hızlı ileteceksin. Halk öğrenecek. Üstelik haber alma hakkı insan haklarının da önemli bir ögesi.

Şunu söylüyorum. Kürt sorununun çözülmeyişinin nedenlerinden biri haber hakkıyla insan haklarının demokrasi kavramı içine sokulmayışı.

Şimdi biz bu haberi yazanlara sorsak, "Siz demokrat mısınız" desek, hiç duraksamadan "Evet" derler. İşin tuhafı bu konuda samimidirler.

Samimiyet mutlaka doğru söylemeyi gerektirmez. Ama mutlaka doğru söylediğini sanmaktır samimiyet. "Samimiyim" diyen, bu kavramı doğru söylüyorum anlamında kullanır. İşin aslı, doğru söylediğini sanır... samimi kişi.

Demokrasi birçok ögelerin yanında demokrat insanı gerektirir. Demokrat insan, demokrasinin önemli bir ögesidir. Tabii indirgemeci bu dediklerimin hiçbirini hesaba katmaz. Şu gelirse, o da gelir der. Altyapıyla üstyapı arasında doğrudan ilişki varmışçasına, "altyapı demokrat olsun, üstyapı da demokrat olsun" der

Karanlık Oda

İndirgemeci yöntem yüzünden bir çok marksist, Mustafa Kemal'i doğru değerlendiremedi. Komünist süreci başlatmadı diye Mustafa Kemal'e kızan marksistler bilirim ben.

Şimdi şu Mustafa Kemal'e bir bakalım. Önce şu bilinmeli. Mustafa Kemal, ciddi... yaman bir örgütçü. Anadolu böyle bir örgütçü görmemiş tarihinde. Tabii yine ciddi... yaman bir taktikçi. Neyi nerde... nasıl kullanacağını... nerde... nasıl duracağını bilen biri.

En azından Mustafa Kemal'in bu iki yanını öğrenmek için *Söylev*'in didik didik edilmesi gerekiyor.

Peki, n'apmak istiyor Mustafa Kemal. Yapmak istediği şu. Halkı aydınlatmak. Nasıl bir aydınlama düşünüyor. Bir burjuva aydınlanması düşünüyor. Şu önemli. Bütün arkadaşları, paşalar "biz padişahımızın ekmeğini yiyoruz" diye düşünürken, Mustafa Kemal bu bilinci kırmış bir burjuva aydınlanmacısı. Mustafa Kemal'in bu yanı... bilinç kırması önemsenmeli. Mustafa Kemal, bilincinde gerçekleştirdiği bilinç kırma harekatını bütün halka uygulamak istiyor. Trajedi burda başlıyor. Çünkü burjuvazi bütün dünyada aydınlanmacı karakterini yitirmiş. Üstelik burjuvazi yok Türkiye'de.

Mustafa Kemal, işte burda ters düşüyor tarihe. Sovyet elçisi Arelof'a söylüyor. Biz komünizmi kuramayız, bizde işçi yok, biz köylü toplumuyuz diyor. Doğru. Bizde o tarihte işçi yok. Ama burjuva da yok. Mustafa Kemal, tarihen sıkışmış. Bütün yaptıkları... latin harflerinin

kabülü, medeni kanun, ölçü sistemi, şapka giyilmesi, cumhuyriyet baloları... tekkelerin, zaviyelelerin kapatılması... Kadro harekatı.. tiyatro... bale. Bütün bunlarla sıkışmışlığı kıracak. Halkı aydınlatacak. Bütün halkı Türk kimliğinde kaynaştıracak... "İmtiyazsız, sınıfsız" bir ulus oluşturacak.

Bu, bir burjuva devrimcisinin yolu. Ama yol, çoktan tıkanmış. Burda şunu da söylemem gerekiyor. Mustafa Kemal'in sabah akşam içmesinin bir nedeni de bu. Bu yolun tıkanıklığını görmesi... kavraması. Falih Rıfkı'ya söylüyor, "Yalnızım çocuk" diyor.

Mustafa Kemal hareketi, marksist tarihin doğruluğunu gösterir. Kişisel irade tarihi değiştiremez. Ayrıca her düşünce somutunu sınıfında bulur. Sınıf, o düşünceyi pratiğe geçirir. Hem "imtiyazsız, sınıfsız toplum" diyeceksin, hem burjuva sınıfına dayanacaksın. Mümkün değil bu. Burjuvaziyle sınıfsız toplum düşü yardakçılarının etkisiyle kendini ilah sanan Mustafa Kemal'in cüretini gösterir. Bu cüret, burjuva sınıfının duvarında yerlebir oldu. Üstelik Türkiye'de burjuvazi, "baba"sının çok gerisine düştü.

Mustafa Kemal için kendini ilah sandı dedim. Bunun somut göstergesi *Bozkurt* adlı kitap. Mustafa Kemal'i anlatan bu kitap Türkiye'de yasaklanıyor. Bunu duydukta kitabı getirtiyor Mustafa Kemal. Çevirtiyor. Okuyor. Yasağı kaldırıyor. Herkes okusun bu kitabı diyor. Bunun, Mustafa Kemal'in demokratlığına bağlıyor kimileri. Hayır. Mustafa Kemal, o kitapta Çanakaya'da oturan bir ilah. Tanrı Zeus. İnsani zaafları da var ama, önünde sonunda bir ilah. Zeus'da öyledir. Arada sırada Çankaya'dan iniyor... neyi... nasıl isterse yapıyor. Mustafa Kemal zeki. Herkesin bu tanrıyı tanıması... herkesin bu tanrıdan korkmasını istiyor. Korkuyorlar da. Bu yüzden uzun süre "Sen hastasın" bile diyemiyorlar. Ama oluşturduğu burjuva sınıfı Mustafa Kemal'den korkmuyor. Brütüs Sezar'ı, burjuvazi de Mustafa Kemal'i vuruyor. *Kadro* dergisi bu vuruşun öyküsü.

Şimdi kısaca bunu görelim. Sovyetler için şöyle yazıyor *Kadro*'da Yakup Kadri. Yıl 1933. *"O korkunç ve feci kaostan onbeş yıl içinde bu ahenkli ve yekpare cemiyeti çıkarmak, o perişan insan kümelerini bu*

salonu dolduran terbiyeli, faziletli ve... kültürlü kalabalık haline sokmak, dünyanın altıda biri nisbetinde büyük ve engin bir ülkeyi eski cemiyetin bütün kötü ve zehirli otlarından temizlemiş olmak. İşte Rus inkılabının bilançosunun şerefhanesine kaydedilecek büyük muvaffakiyetlerden biri de budur."(5)

Yakup Kadri, Sovyetler'deki sanat hareketini şöyle anlatıyor. "*Marksist Rusya'da san'at ve edebiyat tarihi, dünya san'at ve edebiyat tarihinin tamamıyle zıttına olarak, zenaattan san'ata doğru değil, san'ttan, zenaate doğru bir seyir ve istikamet almaktadır. Orada, alim gibi sanatkarı da halka gitmekten hiç bir kaygı menedemez*"(6)

Burhan Asaf, "san'at için sanat"ı şöyle değerlendiriyor "*merkez-adam, şakul-devamı adam, bağdaşkurmuş-adam, ışıldak ve fırıldak-adam, bir davranıyor, bir şeyler boyuyor; bir davranıyor bir şeyler yoğuruyor, bir yaslanıp makarna çubuğu kutrunda bir borudan, odanın dışındaki hayatı temaşaya dalıyor. Dalgın-adam, büyük-adam, böyle anlarda, ya sırtını kaşıyor, yahut burnunu karıştırıyor.*

Portakal-odanın içini ve kötürüm kiracısı gördükten sonra dışını dolaştım. Bir tarafında, bir mermer levhanın üzerinde, yaldızları aşınmış harflerle şu ibareyi okudum:

'Burada san'at için san'at yapılır. Burada san'atkar oturur!' Ya havayı nasıl alır ve nasıl bunalmaz diye düşündüm. Dediler ki "Tehlike yok: tahnit edilmiştir"(7)

Yakup Kadri, güzeli şöyle anlatıyor. "*Mücerret bir doğru, mücerret bir güzel bizim bahsimizin dışındadır. Biz, hayattan bahsediyoruz. O hayat ki, dinmek bilmeyen bir kasırga halinde mücerradatçı, metafizikçi, nasçı alimlerin masası üstündeki sararmış kitap yapraklarını allak bullak edip havalara savuruyor ve her gün kendi kanuniyetlerini hadisat denilen canlı satırlarla taşın, toprağın ve insanın böğrüne kazıyor*"(8)

Bu düşünceler burjuva sınıfıyla hayata geçirilir mi. Geçirilmez. Burjuvazi böyle düşüncelerin açık açık söylenmesine izin vermez. Burjuvazi "baba"sını çeviriyor. *Kadro*'nun her yeni sayısından sonra Yakup Kadri, Çankaya'ya çağrılıyor. "Şurda ne demek isteniyor... Bu yazının

amacı ne" diye sorgulanıyor. Trajedinin kıskacında *Kadro*, son çığlığını atıyor. "*Cephenin bugünkü durgunluğu kimseyi aldatmasın. İnkılap bütün hızı ile devam ediyor. Yapının en çetin muvazene hesaplarını tatbik etmek sırası gelmiştir*"(9)

Kadro yanılıyor. Durgunluk, saldırı öncesinin durgunluğu. Burjuvazi Mustafa Kemal'i önce durduruyor... sonra teslim alıyor... saldırıya geçiyor. *Kadro* kapatılıyor. Yakup Kadri "zoraki diplomat" oluyor, yurt dışına gönderiliyor. Sonra Nazım Hikmet'e hapishane yolu görünüyor.

Burjuvazinin diktasında "nasçı alimlerin, mücerret sanatçılarının" yol göstericiliğinde Türkiye'nin bütün ışıkları söndürülüyor. Yalnız Türkiye'de değil, Avrupa'da da. Faşizmle, nazizmle insanlık karanlık bir yola sokuluyor. Sovyetler'de de yeni insan... komünizme gidiş doğrultusu değiştirilmiş... karanlıkta iktidar kavgası yapılıyor.

Bugün bile bizler, ışıkları sönük... karanlık yoldan çıkmaya çalışıyoruz. Bir mücadele bu. Mücadele tarihin içinde verilecek. Tarihin içinde Mustafa Kemal de var. Bunun için marksistler Mustafa Kemal'i son derece doğru değerlendirmeli.

Dipnotlar

1. John Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Çev./Vehbi Hacıkadiroğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1996.

2. Maurice Corntart, *Komünizm ve İnsanlık Değerleri*, Çev./ Şiar Yalçın, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara 1976.

3. Lenin, *Üçüncü Enternasyonal Konuşmaları*, Çev./ Cemal Eren, Koral Yayınları, İstanbul, 1976.

4. K. Marks- F. Engels, *Seçme Mektuplar*, Çev./ Alaaddin Bilgi, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 1996.

5. Yakup Kadri, *Ankara-Moskova-Roma*, Kadro- 15. Sayı Tıpkı Basım, Ankara İktisadi ve Ticari İlim Akademisi, Ankara 1979.

6. Yakup Kadri, Age, 16. sayı.

7. Burhan Asaf, Age 12. sayı.

8. Yakup Kadri, Age, 12. sayı.

9. Age, Sayı 2.

Felsefe Bir Dünya Tasarımıdır

İnsan durup dururken... "Hele bir düşüneyim, bakalım ne düşüneceğim, neler bulacağım" diye düşünmüyor. Her düşünce tarihin... toplumsal koşulların içinden çıkıyor. Düşüncenin ilmikleri birçok nedene bağlı. Neyi sorun görüyoruz, neyi çözümlemek istiyoruz, nasıl bir dünyada yaşıyoruz, nasıl bir dünya tasarlıyoruz. Bütün bunlar bilincimizi etkiliyor, bu etkiyle düşünüyoruz. Sözgelimi bugün siyasi iktidar, sorunsuz bir Türkiye istiyor. Siyasi iktidar, bize "siz hiçbir sorunu görmeyin. Sessizce oturun. Biz işte o zaman kalkınmış Türkiye yaratacağız" diyor. Ama nerdeyse her gün bir sorun çıkıyor. Susurluk kazası, tarikatları gün yüzüne çıkaran cinsel kazalar, Tuzla'da gemi yangını, zamlar, toplumsal, insani hakların kısıtlanması... Siyasi iktidar bütün bunlara "yapay sorun" diyor. Çünkü sorunların görülmesini... Sorunların konuşulmasını istemiyor. Bunun için bu sorunları görün, bu sorunları çözün diyenlere düşman diye bakıyor. Bu bakış açısı, siyasi iktidarın tasarladığı dünyaya uygun. Siyasi iktidar, aydınlanmış insanların yaşadığı aydınlık bir dünya istemiyor. Buna uygun bir dille insanı yapay bir dünyada yaşatmak istiyor. Altyapı eksikliğinden kaynaklanan trafik kazalarına bir "tarifik canavarı"nın yol açtığını söylüyor. "İçimizde bir canavar var. Bu canavarı çıkarın" diyor. Tuzla'da bir gemi yanıyor, buna "kader" diyor. Antalya'da ışık söndürme eylemine katılanlar gözaltına alınıyor. Bu ara bir insan yürek durmasından ölüyor, buna da "kader"

diyor.

Canavardan... kaderden kurtulmanın tek bir yolu var. Oturup tesbihle sık sık dua etmek. Bizler tesbihle dua ederken, onlar halkı sömürmeye devam edecek.

Bu, bir düşünce.

Bir başka düşünce daha var. Bu düşünceye göre ülkenin bitmez tükenmez sorunları var. Bu sorunlar kapitalist sistemde çözülemez.

Bakın burda kapitalist sistem gündeme geldi. Önemli. Çünkü kapitalist sistem insani sorunları çözmez.... çözemez. Kapitalist sistem metanın sorunlarını çözer, sözgelimi, daha iyi hapishane yapmayı düşünür. Hapishaneyi vareden koşulları düzelteyim demez. Sözgelimi, koruyucu hekimliği geliştirmez, hastane açmayı düşünür. Kapitalist sistem içinde kaldıkta başka türlü düşünemez insan. Buna karşı, kapitalist sistemin çemberini kıran... kimsenin kimseyi sömürmediği... sınıfsız bir dünya tasarlayan, böyle bir dünya tasarımı içinde düşünür.

Erbakan, İslami bir dünya tasarladığı için "İstanbul'u fethedeceğiz" diyor. İnsani bir dünya tasarlamadığı için başka türlü düşünemez. İşte ben buna... dünya tasarımına felsefe diyorum. Bu açıdan bakıldıkta felsefe tarihin içinden... toplumsal koşullardan çıkar. Bizim günlük eylemlerimiz... günlük düşüncelerimiz bile işte bu dünya tasarımı içindedir. Felsefeye uzak duran biri bile bu dünya tasarımı içinde eyler... içinde düşünür. Bizim düşünür ya da filozof dediğimiz kişi, bu dünya tasarımını disipline eder. Kimi düşünürler bu tasarımı disipline etmekle durmaz. Bu tasarım için mücadele eder. Sözgelimi Marks böyle bir düşünür. Komünist bir dünya düşünüyor. Bunun için mücadele ediyor. Komünist bir dünya için işçileri de mücadeleye çağırıyor. Marks'ın da düşünceleri, tarihin... toplumsal koşulların içinden çıkıyor. Marks, kapitalist dünyada yaşamasaydı böyle düşünmezdi.

Bütün bunları şunun için söylüyorum. Bir düşünürü ele aldıkta, özetle o çağın kültürünü dikkatle incelemek gerekir. Afşar Timuçin bu konuda şöyle der. *"Düşüncenin gelişimi, gerçekte sanat, felsefe, bilim ve siyaset alanlarını içeren "kültür" ün gelişimidir. Bu dört alan birbiriyle her zaman en yüksek düzeyde etkileşen alanlardır"* (1)

Peki, biz niçin geçmişi inceliyoruz... ya da incelemek zorundayız. İncelemek zorundayız, çünkü *"bilinç üç boyutlu bir etkinlikle kendini ortaya koyar, geçmişin ve geleceği şimdi de bütünleştirir, şimdiden giderek geçmişi ve geleceği yeniden kurar ve geleceği tasarlar. Geçmişi kavramak geleceği kurmaktır, geleceği kurmak da geçmişi tasarlamaktadır"*(2)

Afşar Timuçin ne güzel söylemiş.

Platon'un Dünya Tasarımı

Düşünce mücadelesine Planton'dan başlıyorum. Platon M.Ö. 427 Atina'da doğuyor, M.Ö. 347'de Atina'da ölüyor. Son derece karışık bir dönemde yaşıyor. Sokrates'in öğrencisi. O dönemin demokratlarına karşı sert bir mücadele veriyor. O dönemin demokratlarını, çağımızın demokratlarıyla karıştırmamak gerekir. Son derece sınırlı bir demokrasi bu. Ticaretle zenginleşen sınıfın siyasal iktidar kavgası. O kadar. Bu demokratlar, Sokrates'i ölüm cezasına çarptırıyor. Aslında amaçları Sokrates'i öldürmek değil. Belki gözdağı vermek... belki sürgüne göndermek. Ama Sokrates inatçı. Bir anlamda bile bile ölüme gidiyor. Platon bunu unutmuyor. Demokratlara karşı başarılı olamayınca Atina'dan ayrılıyor. Sicilya'da Pythagorascılarla ilişkiye giriyor. Düşüncelerinden ötürü hapse atılıyor. Köle pazarında satışa çıkarılıyor. Bereket bir tüccar tanıyor Platon'u, satın alıyor. Azat ediyor. 12 yıl sonra Atina'ya dönüyor Platon. Atina'da bir okul kuruyor.

Platon karışık bir dönemde yaşadı dedim. Platon'un dünya tasarımında dingin... kimsenin kimseye karışmadığı... kendi sınıfında uslu uslu yaşadığı bir dünya var. Bilgi tasarımı da bu dünyaya uygun. Mutlak... ebedi hakikatler Platon'un yöntemiyle bulunacak.

Platon'dan önceki dünya tasarımlaran baktıkta üç yol görürüz. Bu üç yoldan biri Parmanides'in yolu. Parmenides görünen dünya ile gerçek dünyayı ayırıyor. Parmenides'e göre şu yaşadığımız dünya işe yaramaz bir dünya. Duyuyla... deneyle bilgi edinemeyiz. Varlık var mıdır, yokluk var mıdır diye tartışmanın da bir anlamı yok. Varlık vardır, yokluk yoktur. Varlık tektir. Bölünmez. Çelişki yoktur. Ama öte yolda

Herakliatos var. Yaman bir düşünür Herakliatos. Aristokrat. Bu sınıf iktidardan indirilmiş. Demokratlar işbaşında. Bundan olsa gerek her bir şeyin değişeciğini söylüyor. Biz bir zamanlar iktidardaydık... şimdi siz iktidardasınız... ama bir gün siz de gideceksiniz demeye getiriyor.

Olup bitenleri kavramış. Çatışmayı da görmüş. Çatışma için karşıtlık gerekiyor. Karşıtlığı önemsiyor. Her varlık birliktir ama bu birlik çatışmalıdır diyor.

Bir başka yolda da Protogaras var. Protogaras'ın tasarımı yalnız o gün için değil, bugün bile tehlikeli. Protogaras, herkesin üstünde "Evet, bu doğru" diyebileceği doğruları yadsıyor. Böyle boş işlerle uğraşmayın diyor. Her bir şeyin ölçüsü insan Protogaras'a göre. Bugün bana doğru gelen, yarın yanlış gelebilir. Bilgi tasarımında da doğuştan bilgiler yok. Bilgi duyumla kazanılır. Akıl, olsa olsa yetileri ölçüsünde duyumları bilgiye dönüştürür. Tanrılara da yan gözle bakıyor. Bütün bu görüşlerden ötürü kem gözle bakılıyor Protogaras'a. Kitapları yakılıyor. Gemiyle kaçıyor Atina'dan. Bindiği gemi batıyor. Denizde boğuluyor.

Platon'un dünya tasarımında Heraklitos'la Protogaras yok. Parmenides var. Çünkü Platon çatışmalı... değişen dünya .... ona buna göre değişen bilgi istemiyor.

Platon önce devletin tasarımını yapıyor. Bu devletin amacı bütün topluma mutluluk sağlamak. Herkesin mutlu olmasını amaçlayan bu devlette üç sınıf var. En aşağıda çalışanlar, sonra koruyucular. Bakın koruyucular nasıl mutlu olacak. "*Aldıkları ücret de sadece geçimlerini sağlayacak, boğaz tokluğuna çalışacaklar*" (3) Bir de şu var. Bu koruyucuların aşırı gülmesi de yasak.

Platon'un düşündüğü devlet kurulmadı ama, askerler, subaylar pek fazla gülmez. Platon'u mu okudular ne.

Bilgi tasarımına geldikte. Platon da evreni ikiye ayırır. Biri şu yaşadığımız dünya. Bu dünyada herbir şey değişir. Her bir şey değişip dururken, biz bu değişenin bilgisini nasıl edineceğiz. İşte bu ağaç bugün vardı, yarın yok. Yalnız ağaç mı... her bir nesne değişip duruyor. Bu dünyada bilmek mümkün değil.

Böyle bir bilgi tasarımı, Platon'un dingin... durağan dünyasına uymaz. Bunun için Platon, değişen dünyanın karşısına değişmeyen ideaların bulunduğu idealar dünyasını kor. İdealar, tümel kavramlar Platon'a göre. Bu kavramlar nesnenin değişmeyen özü. İdealar, göklerin de üstünde bir tahtta otururlar. Ebedi... ezeli... renksiz... şekilsizdir idealar. Hiç değişmezler.

Peki biz bu ideaların bilgisine... nesnenin değişmeyen mutlak bilgisine nasıl ulaşacağız. Platon'a göre şöyle. *"Eğitim, birçok insanların sandığı şey değildir. Onlara göre eğitim, bilgiden yoksun bir ruha bilgi koymaktır. (...) oysaki bizim konuşmalarımızda şunu gösteriyor. Her ruhta bir öğrenme gücü ve bu işe yarayan bir örgen vardır. (...) eğitim, ruhun bu gücünü "iyiden" yana çevirme ve bunun için en kolay, en şaşmaz yolu bulma sanatıdır. Yoksa ruha görme gücünü vermek değil, çünkü güç, onda kendiliğinden vardır, ama kötü yöne çevriktir. Bakılamayacak yana bakmaktır. Eğitim onu yalnız iyi yana yöneltir (...) düşünme gücü bir başka güçtür. Tanrısal bi şeyler vardır onda. Bu güç hiçbir zaman yok olmaz, ancak ona verilen yöne göre ya yararlı ve kârlı olur, ya da yararsız ve zararlı. (...) tabiatın öyle yarattığı bir ruhu daha çocukluktayken değiştiriyoruz. Zevklerin, keyiflerin, heveslerin, türlü isteklerin ruha sardığı, zamanla geliştirdiği ağırlıkları kesip atıyoruz. Bunlardan kurtulan ruhu doğrudan yana çeviriyoruz. O zaman bu ruh kimde olursa olsun, eğrilikleri gördüğü kadar açıklıkla doğruluğu da görecektir. "*(4)

Afşar Timuçin, bu konuda şöyle der "*Platon'a göre eksiksiz bir ruhsal töz olan insan ruhu ölümsüzdür ve bedene geçici olarak bağlanmıştır. Ruhun bedenle birliği iğreti bir birliktir ve mutsuz birliktir. İnsan bedenden ve ruhtandır (...) Ruhun ölümsüz yanı Nous bilimsel düşüncenin ya da doğru bilginin (Episteme) ortamıdır, bilgeliği sağlayan kesimdir. (...) Bilgi, kendiliğinden elde edilemez, onu elde edebilmek için bu dünyadaki çileli bilgiye yönelişe benzer bir yöneliş zorunludur.*"(5)

Kim yapacak bunu. Platon'a göre devletin kurucuları.

Platon açık açık adını söylemese bile bir aydınlanma tasarımı yapıyor. Ruhu, şunu bunu bırakalım bir yana. Platon'a göre insan doğuştan

bilgili geliyor. Ama yaşanan dünya... çıkar peşinde koşma, iktidar hırsı bu bilgileri anımsamasını engelliyor. Devletin kurucuları sağlıklı bir eğitimle bu bilgileri anımsatır... İnsan doğruyu görür.

Platon işte bu tasarıyla bugüne kadar insan üstüne... toplum üstüne düşünen... bir dünya tasarımı için mücadele eden herkesi etkiledi. Kant, Hegel, Marks, Engels, Lenin, Troçki, Mao. Doğru bir eğitimle... dıştan verilecek bilinçle insanın doğruyu eğriyi göreceği savlandı. Tabii marksistler buna pratiği eklediler.

Platon'un Düşünme Yöntemi

Bugüne bakıkta sorunumuz yine aynı. İnsanın aydınlanması. Şunu söylüyorum. Platon sorunu son derece doğru kavramış. Peki, Platon'un yanlışı nerde. Her şeyden önce Platon, yaşadığı dönemin yerleşik düşüncesini sorgulamıyor. O dönemde yerleşik düşünce deneyin dışlanması. Asimov, bu konuda şöyle diyor: "*M.Ö. yaklaşık 3000 yılında Öklid, zamanında bilinen teoremlerini toplayacak, bir teoremi daha önce kanıtlanmış teoremlerle kanıtlayacak biçimde onları oldukça düzenli bir sıralamaya kavuuşturdu. (...) Bir geometri sistemi geliştirme yolunda aksiyomların sağladığı başarının çekiciliğine kapılan Yunanlı'lar, aksiyomları "Mutlak gerçek" olarak görmeye ve başka bilgi dallarının da buna benzer "mutlak gerçeklere" dayandırılarak geliştirilebileceğini umut etmeye başladılar*"(6)

İşte bu umutla o dönemin insanı deneye dirsek vurdu. O dönemin insanı, bir ağacın yüksekliğini bulmak için deneye... ölçmeye başvurmadı. Uzaktan... akılla... tartışa tartışa ağacın yüksekliğini bulmaya çalıştı. Daha da önemlisi daha önce doğruluğu kabul edilmiş kuramları kesinlikle tartışmadı. Bunları tartışmak isteyen sofistleri yerlebir etti.

Öyleyse düşünürken ilk yapılması gereken iş, yerleşik düşünceleri sorgulamak. İkincisi, hiçbir düşünceyi... kuramı enine boyuna incelemede kabul etmemek.

Platon'a içten bakarsak önemli yöntem yanlışları görürüz. İlk elde şu. Platon bir benzetmeci. Gemiyle devleti, güneşle iyi ideasını benzetir. Bu benzetmeden haklılığını temellendiren çıkarsamalar yapar. Şöy-

le: "*Gemicilerin kimini razı ederek, kimini ezerek başa geçen bu adamları, ne gemiyi yürütme ne de baş olma sanatının öğretimle, görgüyle edinilebileceğine bir türlü inanmazlar. Gemilerde böyle kargaşalıklar olunca, gerçek kaptanın başına gelecek nedir? Başa gelen tayfalar ona dalgacı, geveze, işe yaramaz, kaçık demezler mi?(...) Gerçek filozofların devletteki durumunu görmek için bu benzetmemi şöyle bir düşünmen yeter sanırım*"(7)

Ben, benzetmeci düşünce yöntemini son derece kandırıcı bulurum. Kandırıcılığı burda da görüyoruz. En başta şu. Hiçbir tayfa, "Gerçek kaptana" dalgacı, geveze demez. Can bu. Tayfa gerçek kaptanı anlar... ona dört elle sarılır. Ama Platon'un söylediği doğru olsa bile bu, filozofun başa geçmesini gerektirmez.

İyi ideasına geldikte... Platon'un benzetmesi şöyle: "*Görünen dünyada gözle görünen nesneler için güneş neyse, kavranan dünyada da iyi, düşünce ve düşünülen şeyler için odur*" (8)

Platon'un güneş için söyledikleri doğru. Ama bu doğrudan benzetme yöntemiyle iyi ideasını çıkartması yanlış. Güneşin böyle olması, iyi ideasının öyle olmasını gerektirmez.

Platon bu konuda da etkili olmuştur. Bir çok düşünür... bir çok siyasetçi haklılık için benzetmeci yönteme başvurmuştur. Benzetmeci yöntem, doğruluğu apaçık bilinen bir doğruyu gösterir önce. Bu doğrunun kabulü kolaydır. Sonra bu doğrudan çıkarsama yapılır.

Bir de bilinmeyeni temel alma yöntemi var. Platon bu yöntemi şöyle kullanır.

"- *Düşün öyleyse: Ses ve duyma, duymak ve duyurmak için bir başka şeyi gerektirir mi? Öyle bir şey ki, onsuz bir duymaz, öteki duyulmaz olsun.*

- *Hayır, böyle bir şeyi gereksinmezler.*

- *Hepsi demeyilem ama, duyularımızın çoğu, böyle bir şeyi gerektirmez. Gerektireni var mıdır sence?*

- *Yoktur.*

- *Gözlerimizde istediği kadar görme gücü olsun, onları istediğimiz gibi kullanalım. Her şeyde istediği kadar renk olsun. Bir başka cinsten üçüncü bir şey işe karışmazsa, gözlerimiz görmez, renkler de görülmez.*

- *Nedir bu demek istediğin.*

- *Işık dediğin şey.*
- *Doğru"* (9)

Platon burdan iyi ideasına geçer. Güneş... ışık, nasıl nesneleri görmemizi sağlıyorsa, iyi ideası da "nesnelere gerçekliğini, kafaya da bilme gücünü" verir.

Platon, ses için... duyurma... duyma için bir aracı gerektiğini bilmiyordu. Sesin havayla iletildiğini. Böylece Platon, bildiğini, bilmediğine göre temellendirerek yüceltiyordu. Bugün de öyle yapmıyor muyuz? Bilmediklerimize dayanarak, bildiklerimizi yüceltiyoruz. Sözgelimi, Marks öncesini bilmiyoruz, bütün doğruları Marks'ın söylediğini sanıyoruz. Çoksesli müziği bilmiyoruz. Bildiğimiz teksesli müziği yüceltiyoruz. Halay çekme dışında bir eğlence bilmediğimiz için her eğlencede halay çekiyoruz. Bir duruma karşı çıkmak gerektiğinde, yürüyüş dışında... miting dışında mücadele yöntemi bilmediğimiz için, hemen yürüyüş ya da miting yapıyoruz.

Platon kalksa gelse, sevinir. Ne etkili bir düşünürmüşüm der. Ama ben de hemen şunu söylerim Platon'a: "*Sen, birçok şeyler görülür, kavranamaz. İdealar ise kavranır görünmez*" dedin. Görünmeyeni kavrayamadın.

Düşünme enikonu bir mücadele. İnsanlığın bu mücadelede düştüğü yanlışları kavrarsak, en azından aynı yanlışları yapmayız.

Dipnotlar

1. Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi*, İnsancıl Yayınları, İstanbul.
2. Age.
3. Platon, *Devlet*, Türkçesi S. Eyüboğlu-M. A. Cimcoz, Remzi Kitabevi, 1992
4. Age
5. Afşar Timuçin, Age.
6. Asimov, *Bilim Rehberi*, Türkçesi: R. Aşçıoğlu, E Yayınları, İst. 1986
7. Platon, Devlet, Türkçesi S. Eyüboğlu-M. A. Cimcoz, Remzi Kitabevi, 1992.
8. Platon, Age.
9. Platon, Age.

Bilime Tutkun Bir Düşünür

Aristoteles dendikte içim ürperir. İkibin yıl düşünce dünyasını etkilemiş bir düşünür Aristoteles. Öğretmeni Platon bile çekinirmiş Aristoteles'ten. Ona "Tümel Akıl" dermiş. "İlk öğretmen"'de denir Aristoteles'e. Siyaseti... estetiği... fiziği... düşünmenin yöntemleri, ne varsa evrende disipline etmek için uğraşıp durmuş. Aristoteles'in izini sürerken, şaşırır insan. Bir bakarsın doğru söylemiş... İşte estetikte, hoşlanma, beğenmeyle güzeli ayırmış. Önemli bir ayrım, doğru bir ayrım. Bir çoğumuz bugün bile bu ayrımı yapamayız. Sistemin değerleriyle oluşan beğenimize göre güzel ya da çirkin deriz bir şiire... bir romana. Aristoteles bu doğru ayrımı yapmış ama, koyduğu kurallarla tiyatronun önünü kesmiş. Buna karşın oluş kuramına baktıkta diyalektiği görebiliriz. Aristoteles'e göre her oluş, "o olma gücünü" taşır. Sözgelimi elma tohumu elma olma gizil gücünü taşır. Elma tohumu, ancak elma olur.

Aristoteles'in genel evren kuramı şöyle. "Mutlak anlamda B olmayan bir A'nın, aniden B olması söz konusu değildir. A'yı daha dikkatle incelediğimiz takdirde, onun B'liğin bazı koşullarına daha önceden sahip olduğunu görürüz. Eğer olmasaydı o hiçbir zaman B olamazdı." (1) Aristoteles, değişime karşı çıkan, durağan bir evreni savunan Megera Okulu'na ağır vuruşlar yaptı. Öğretmeni Platon'u da eleştirdi. "*İdeaların modeller olduğunu ve diğer şeylerin onlardan pay aldığını söyle-*

mek de boş sözler sarf etmek ve şiirsel benzetmeler yapmaktan başka bir şey değildir" dedi.(2) Bütün bunların yanında, "*Aristoteles'e göre bilgi edinmede dış dünya başlıca kaynaktır, bu yüzden bilgide duyular büyük önem taşır. Felsefe tarihi içinde, felsefi bakış açılarını temelden belirleyen ülkücülük ve gerçekçilik ayrımı onun felsefesinde açıklık kazanmıştır. Aristoteles bilgi edinmede dış dünyaya öncelik tanımakla ağırlığını gerçeklikten yana koydu.*" (3) Ama aynı Aristoteles tanrı anlayışını kuramlaştıranlara temel yöntemi gösterdi. Burada idealizme kayan Aristoteles'i görüyoruz. Ama bu Aristoteles, düşüncenin biçimleri, dış dünyanın biçimleridir dedi. Aristoteles'e göre "*düşünce eylemi, varlıkların ve varlıklar arasındaki münasebetlerin, zihnimizdeki aksidir. Bundan dolayı, düşünce eylemi, gerçeklik dünyasına uygundur. Düşünce, gerçeklik dünyasındaki varlıkların, zihnimizdeki bir sureti, bir aksidir.*"(4)

Şunu da bilmek gerekiyor. Aristoteles bir anlamda doğa bilgini... bilimsel düşüncenin kurucusu. Bu bir yana bakın neler söylüyor Aristoteles, "*insanın ne beyazlığı, ne siyahlığı türsel ayrımlar teşkil etmezler ve beyaz insanla siyah insan arasında, herbirine bir ad verilse bile türsel bir ayrım yoktur. Çünkü burada insan madde olarak ele alınmıştır. Ve madde bir farklılık meydana getirmez. Çünkü o bireysel insanları, onların her birisinin kendisinden meydana geldikleri et ve kemikler farklı olmasına rağmen, insan türleri yapmaz. Somut varlık şüphesiz baskındır, ancak tür bakımından başka değildir. Çünkü özde karşıtlık yoktur ve insan türü en son ve bölünemez türdür.*"(5)

Buradan insanın insanla kardeşliğine... eşitliğine gitmesi gereken Aristoteles, köleliği meşrulaştırdı... köleye mal dedi.

Aristoteles, mantığın da kurucusu. Böylesine geniş... zengin bir düşünce dünyasına nasıl... nereden sokulabiliriz. Önce saygı... Şöyle bir düşünelim. Bugün bizi rahatlatan hiçbir imkan yok Aristoteles'in yaşadığı dönemde. Başımız ağrıdığında ilaç... güneş batınca elektrik, yıkanmak isteyince sıcak su. Faks, telefon, radyo, televizyon. Aristoteles böylesi imkanlar olmadığı bir dünyada yaşıyor. Bu imkansızlıklar içinde evreni bilmek istiyor. Metafizik adlı eseri de şöyle başlar.

"*Bütün insanlar, doğal olarak bilmek isterler.*" Aristoteles, bu söylediğini kanıtlamak istiyor, bilmek için uğraşıp duruyor. Şöyle diyor Metafizik'te "*şimdi bir sorunu fark etmek ve hayret etmek, kendisinin bilgisiz olduğunu kabul etmektir. (Bundan dolayı efsaneyi seven de bir anlamda bilgeliği sevendir. Çünkü efsane hayret verici şeylerden meydana gelir...*"

Bu bölümün dipnotunda şöyle bir açıklama var. "Aristoteles (...) "philomythos" (efsaneyi seven) ve "plilosophos" (felsefeyi seven) kelimeleri ile bir kelime oyunu yapıyor. Akıl yürütmesi şöyledir.:

Esane, hayranlık verici olaylarla doludur.

Hayran olan, bilgisiz olduğunu bilir.

Bilgisiz olduğuna inanan, bilimi arzu eder.

O halde efsaneyi seven (philomythos) felsefeyi sever (etimolojik anlamında "filozof"tur.)

Aristoteles, işte bu hayranlıkla çıkıyor yola. Bilgisiz olduğuna inanıyor, bilimi arzu ediyor. Taş neden düşer, hareketin nedeni nedir, insan nasıl bilir, devlet nedir, oluşum nedir diye başlayıp her bir şeyi bilme tutkusu... Bütün evreni milimetrik boşluk bırakmadan... açıklanmamış... kanıtlanmamış tek bir nokta bırakmadan öğrenecek. O güne kadar bilinmeyenler bilindi... niçinleri... nedenleri bulundu. Bundan böyle bilme uğraşına gerek yok. Ne varsa, neyi öğrenmek istiyorsan Aristoteles'te var.

Bence Aristoteles'in temel yanlışı burda. Hiç kimse, hiçbir kuramla, evreni. . hayatı, en ince ayrıntısına kadar açıklayamaz. Çünkü evren durağan değildir. Edindiğimiz hiçbir bilgi, evrende... özdeş olamaz. Bilinmeyenler her zaman kalacak... üstelik yeni bilinmeyenler ortaya çıkacak.

Hayatı en ince ayrıntısına kadar açıklayan bir disiplinin yanlışın ötesinde bir sakıncası daha var. Böyle bir disiplin baskıcı bir düzeni gerektirir. Hayatın yeni görünümlerini açıklamak için yeni disiplinler yoldan çıkma sayılır.

Koyre Aristoteles'in konumunu şöyle anlatıyor. "*Aristoteles'in yapıtı, insan bilgisinin gerçek bir ansiklopedisini oluşturur. Tıp ile mate-*

matik dışında, her şey bulunur orada: mantık -baş sırada önemli olanı- fizik, gökbilim, metafizik, doğa bilimleri, ruhbilim, ahlak, siyaset... Bu bilgi yığınıyla gözleri kamaşan, ezilen, bu gerçekten olağandışı zekâyla büyülenen yüksek Ortaçağ için Aristoteles'in hakikatın temsilcisi, insan yapısının doruğu, yetkinliği, Dante'nin diyeceği gibi, "Sanno'nun sultanı olması şaşırtıcı değildir.

Çünkü Aristoteles öğretmen için bir fırsattır da. Aristoteles öğretir ve öğrenir, tartışır ve kendini eleştirir."(6)

Kendisi ister miydi, istemez miydi, bilemem ama Aristoteles baskıcı bir sistemin düşünürü oluyor, kılı kırk yaran disipliniyle.

Bilinçli Bilinçsizlik

Bir kez daha söylüyorum. Kılı kırk yaran... hayatı en ince noktasına kadar açıklamayı amaç edinen bir disiplin, baskıcı sistemi gerektirir. Tarihin sayfaları açık. Önümüzde duruyor. Buna karşın tarih okumasını bilmeyen liberaller dinle "temas"ı savunuyor, bu "temas" da ülkenin kurtuluşunu arıyor. Şöyle diyor Ali Bayramoğlu *"Türkiye'nin çıkış yolunu, çağdaş laiklik anlayışı çerçevesinde İslam ile toplum temasının üreteceği sentez olduğunu söylemek, RP yandaşlığı olarak damgalanır oldu..."*(7)

Bir kez laikliğin çağdaş anlamı ne anlama geliyor. İlkin laikliğin anlamı üstünde durmak gerekiyor. Laiklik, özet tanımla evrene... hayata bilimsel bakıştır. Yağmur duasına mı çıkacağız, baraj mı yapacağız... direksiyona geçmeden önce her türlü önlemi alacak mıyız, yoksa dinsel sözlerle mi korunacağız... Bilimsel buluşlar mı insanı rahatlatacağız, yoksa dualarla mı... kimsenin kimseyi sömürmediği bir toplum için mi mücadele edeceğiz, yoksa cennete gitmek için mi?

Ali Bayramoğlu, laikliğin "çağdaş" anlayışı ile laik alanı kısıtlamak istiyor. Dinle toplumun "teması"nın tek anlamı bu. Çünkü din, hayatı en ince noktasına kadar "açıklayan" bir disiplin. Nasıl olur da böyle bir disiplinden çıkış yolu, çıkar.

Tarihin sayfaları açık dedim. Bu sayfaların okunması gerekiyor. İşte Namık Kemal. Namık Kemal'e göre *"Gerçek ilerleme bugünün, İs-*

lamiyet'in ilk zamanlarını ya da Osmanlılar'ın ilk yıllarını örnek alıp iyileştirmek, Avrupa'dan sadece fen ve sanayii almakla olur."(8)

Devam ediyorum. Namık Kemal, "*Batı demokratik rejimlerinin temelindeki ilkeleri (tabii ki haklar, toplumsal anlaşma, yurttaş hakları gibi kavramları) anayasal devlet ilkesine dayandırmak isterken bir İslam devleti olarak tanımladığı Osmanlı Devleti için gerekli anayasal ilkelerin şeriatta bulunduğu inancına sürüklenmişti. Bununla bellki farkına varmadan Tanzimat'ın gerisine düşmüştür...*."(9)

Berkes'in bu saptaması önemli. Peki neden Tanzimat'ın gerisine düşüyor Namık Kemal. Çünkü şeriat hukuku anayasa ya da devlet hukuku değil, dinsel yanlı bir kişiler hukuku. (Berkes) İkincisi şeriattan.. bu kişisel hukuktan anayasa çıkarmak mümkün değil.

Ali Bayramoğlu'nun savı doğru değil. İslam'la temas toplumu kurtarmadı. Hayatın içinde bu görüşler yerle bir oldu. Buna karşın liberallerin islamla "teması" savunmalarına ne demeli. En azından bilinçli bilgisizlik.

Bilinçli bilgisizliğin tanımı şöyle. Bilinçli bilgisiz, aklına geliverenlerin, kendinden önce kimsenin aklına gelmediğini sanır. Bilinçli bilgisiz aklına geliverenleri "yeni" sanır. Samimiyetle sevinir. Samimi bir inatla sauvunur durur bu "yeni" sandığı düşünceleri. Bilinçli bilgisiz masa başında ürettiği... yada ondan bundan duyduğu "yeni" düşüncelerle toplumu kurtaracağına inanır.

Bilinçli bilgisizde tarih bilinci yoktur.

Bu bilinçli bilgisiz, İsmail Beşikçi'ye verilen yüzyıl hapis cezasına susar... bunu bilmez. Ama türban dendikte "Din ve vicdan hürriyeti" diye ayağa kalkar.

Bu bilinçli bilgisiz, öğrenciler, açlık, yoksulluk içinde faşist baskı altında okumaya çalışırken, öğrenme özgürlüğünü bilmez... susar. "Taksim'e cami" dendikte halk böyle istiyor diye yazı yazar.

Bu bilinçli bilgisiz, emperyalizmin bütün dünyayı kuşatmasına "Yeni Dünya Düzeni" diye övgüler düzer, işçiler, memurlar daha iyi hayat için yollara düştükte rahatsız olur.

Bilinçli bilgisiz, toplumun islamla "teması" görüşüyle, baskıcı bir sisteme yol açar.

Taş Niçin Düşer?

Aristoteles'e devam... Aristoteles, evrende olagelen her bir şeyi açıklayacak ya... taşın niçin düştüğünü de açıklamalı. Genel anlamıyla söylersem hareket sorunu... Hareket sorununa geldikte bu sorun son derece karmaşık. Taşın düşmesi... bir arabanın gitmesi... cigara dumanın yukarı savrulması... Şöyle deniyor bu sorun için. "*Karmaşıklıkları yüzünden binlerce yıldır tümüyle karanlık kalan en önemli problem, hareket problemidir. Doğada gözlediğimiz bütün hareketler, havaya atılan bir taşın ki, denizde yol alan bir geminin ki, yol boyunca itilen bir el arabasının ki, gerçekte çok çapraşıktır.*"(10)

Aristoteles, işte bu çapraşık sorunu çözmlemek istiyor. Nasıl. Olgulara bakıyor. Duyular olguları gösteriyor. İşte taş düşüyor. Duman yükseliyor. Öyleyse diyor Aristoteles her cisim kendi "doğal yer"ine gider. Şöyle diyor Koyre "*Aristotelesçi fizik ile kosmolojide, bir parça çağcıl bir dile çevirirsek, fiziksel uzayda bulunan nesnelerin yerini belirleyen, fiziksel uzayın kendi yapısıdır. Yer, dünyanın merkezindedir. Ağır olduğu için, özü gereği, merkezde bulunması gerekir. Ağır cisimler bu merkeze doğru giderler, orada bir şey bulunduğu ya da fiziksel bir güç onları oraya çektiği için değil, merkeze giderler, çünkü yapıları onları oraya iter. (...) Gökbilim için bu, gökcisimlerinin devinimleri ile yerlerini belirleyenin kendi doğaları olduğu kadar fiziksel uzayın yapısı olduğu anlamına gelir.*"(11)

Neden böyle oluyor bu? Koyre açıklıyor: "*Galile, bilimin ortaya çıkışından önce, duyularımıza verilmiş dünyayı, kuşkusuz bir parça uyarlayıp yorumlayarak gerçek dünya kabul ediyorduk.*"

İşte benim olgusal bilinç dediğim bu. Aristoteles olgusal bilincin tuzağına düşüyor. "Taş niçin yere düşer" diyor. Doğal yer kuramıyla, taşın "doğal yeri" orası diye açıklıyor. Olgusal bilincin kandırıcı yanı da burası. Olgusal bilinçle olagelen her bir şeyi "doğru" olarak açıklayabilirsiniz.

Uçak niye uçar: Uçmak istediği için uçar. Elektrik niye aydınlatır. Aydınlattığı için aydınlatır. Şeriat niçin gereklidir. İyi olduğu için gereklidir. Toplum neden bozuk. Önüne gelen rüşvet aldığı için. Trafik kazaları neden çok can alıyor: Trafik canavarı var da ondan. Yangın söndürücü emekçiler neden yandı Tuzla'da. Kaderleri öyleydi.

Yeniden söylemek gerekiyor. Olgusal bilinç, günlük hayatımızı düzenler. Cigarayı nasıl yakacağımızı... eve nasıl gideceğimizi... çayı tatlandırmak gerekirse ne yapmamız gerektiğini... ekmeği neredeh alacağımızı olgusal bilinçle biliriz. Sözgelimi, hiç kimse çaya tatlandırmak için taş atmaz. Şeker atar. Olgusal bilinç bunu bilir. Ama olgusal bilinç, şekerin çayı nasıl tatlandırdığını bilmez. Yine, bir yerden bir yere yürüyerek gitmemiz gerektiğini biliriz. Ama yürümenin nasıl olduğunu bilmeyiz.

Türkiye'de birçok insan Sabancı'nın zenginliğini bilir. O çok insanlardan birine bu zenginliğin nedenini sorsak, "çok çalışmış" der. Bunu diyen, Sabancı'dan çok çalışıyordur belki.

Şekerin, çayı nasıl tatlandırdığını... nasıl yürüdüğümüzü... Sabancı'nın nasıl zengin olduğunu bilebilmemiz için, bilimsel bilince ulaşmak gerekir. Ama sistem insanın olgusal bilinçle kalmasını ister. Bu bilinci kırmak isteyenleri rahatsız eder... hapse atar... gerekirse öldürür. Çünkü, sistem meşruiyetini olgusal bilinç durumuna dayandırır. Sabancı'nın nasıl zengin olduğu bilimsel bilinçle çözümlenirse... insan, dünyayı bilimsel bilinçle kurarsa, kapitalist sistem halk gözünde meşruiyetini yitirir... kapitalist sistem çöker.

Aristotales Olgusal Bilince Karşı

Aristoteles olgusal bilinçle açıkladı evreni dedim. Peki, bu konuda ne düşünüyor Aristoteles. İşin tuhaf yanı şu. Aristoteles de karşı olgusal bilince. Şöyle diyor. "*Sonra bireysel şeylerle ilgili olarak bize en güvenilir bilgileri verdikleri halde duyularımızdan hiçbirine bilgelik olarak bakmayız. Çünkü onlar bize hiçbir şeyin nedenini, örneğin ateşin neden sıcak olduğunu söylemezler; sadece onun sıcak olduğunu söylerler.*"(12)

Aristoteles'in bu söyledikleri dipnotta şöyle pekiştiriliyor. *"Nedenle bilmenin başka her türlü bilmeden üstün olmasının diğer bir nedeni: Kendi alanlarında doğru olabilmelerine rağmen duyumlar, nedenleri bilmediklerinden, bilim adını alma hakkına sahip değillerdir."*

Olgusal bilince net bir şekilde karşı çıkan Aristoteles nasıl oluyor da olgusal bilinçle açıklıyor her bir şeyi. İnsan olgusal bilinçle içiçe yaşar. İlk bilinç durumu da olgusal bilinç. Üstelik günlük hayatımızda son derece güvenilir. Çaya şeker atınca tadlanıyor'u bildikten sonra, günlük hayatı doğru karşılayan bu bilinç bize güven verir. Sonra biz bu güvenle, hayatı kesinlikle karşılamasa bile toplumsal-kültürel sorunları çözümleriz. Biz, felsefi, bilimsel, estetik bilinç durumları oluşturamazsak, her bilgi, her deney, her gözlem olgusal bilinç durumun içinde erir. Bilgi edinmede gerçekçi olan Aristoteles, olgusal bilinç yüzünden, hareketin kaynağını bulacağım derken tanrıya kadar gitti.

Aristoteles'in olgusal bilincini toplumla ilgili görüşlerinde de görürüz. Sözgelimi kölelik bir olgu. Aristoteles bu olguyu mutlaklaştırır, doğal sayar. Ayrıca polis, Aristoteles'e göre toplumsal hayatın yetkin durumuydu. Bu, Aristoteles'in evrim görüşünü de uygundur. Ona göre evren basamaklı bir oluşumdur... Toplum da böyledir. Aile, köy derken en yetkin biçim polise ulaşmıştır insanlık. Yaşadığı kent bir olguydu. Bu olguyu en yetkin biçim diye mutlaklaştırdı. Bu yüzden bakın neleri gözden kaçırdı Aristoteles: *"polisler, Aristoteles'in zamanında özgünlüklerini Platon'un zamanından daha da yitirmişti. Makedonya Krallığının Yunan polisleri üzerindeki egemenliği bu yitiş sürecini hızlandırmıştı. Ne var ki Aristoteles'te Makedonya'nın Yunan evrenine getirdiği değişikliğin izlerini görmek olanaksızdır. O, bu gelişmelere sanki gözlerini kapatmış bulunuyor, siyasal düşüncesinin odağını yine polis oluşturuyordu."*(13)

Aristoteles'e göre insan ancak polis içinde yaşayabilirdi. Çünkü Aristoteles'e göre insan, ancak polis içinde yetkinliğe ulaşabilir. *"Bu yetkinlik, siyasal açıdan olduğu gibi aynı zamanda ekonomik, kültürel, psikolojik, ahlaki ve dinsel açıdan da söz konusu idi. Bu nedenle de, insanın devlet düzeni (polis) dışında yaşayamacağını, ama eğer böyle*

yaşayabilecek biri çıkarsa, onun "insan" sayılamayacağını söylüyor ve devletin doğal bir kuruluş olduğunu belirtiyordu."(14)

Aristoteles binlerce yıl önce köleliği savundu dedim. Ama bu iş Aristoteles'le bitmiyor. Bakın düşünür David Hume halk için ne diyor. "*Ahlak duygusuna malik olan insan kendi özel görüşlerini terkederek başkalarının paylaştığı bir görüşü kabul eder. Demek ki bizim bencil duygularımızın yanında özgeci duygularımız da vardır. İşte ahlakın dayandığı duygu bu sempati ve arkadaşlık duygusu(Fellow Feeling) dur. Bu duygular da çağrışım kanunlarına bağlıdırlar; bu duyygular kendimizi bir başkasının yerine koyarak onun hissettiği bir elem veya hazzı, sönük de olsa beraber hissetmemizi sağlar.*"(15)

Hume ahlakı, ne güzel temellendiriyor değil mi? Ama aynı Hume bakın zencileri nasıl görüyor. "*Zencilerin genel olarak tüm diğer beyaz insan türlerinden (çünkü dört beş değişik cinsi var) doğal olarak aşağı olduğu kuşkusunu taşıyorum. Beyazlardan başka hiçbir oluşumda ne uygar bir ulusa, ne de eylem veya birikimde seçkin bir bireye rastlanmamıştır. (...) Diğer yanda, beyazların en aptal, en barbar olanlarında bile, örneğin eski Germenler'de, şu an ki satırlarda hâlâ cesaret, devlet biçimi veya başka konularda bir seçkinlik görülmektedir. Bu kadar çok ülkede ve her kuşakta görülen böyle muntazam ve sabit farklılık, doğa insan türleri arasında bir ayrım yapmasaydı mümkün olmazdı. Sadece sömürgelerimizden söz etmiyorum, tüm Avrupa'ya yayılmış ZENCİ köleler vardır, bunların hiçbiri bir yetenek belirtisi göstermemiş, eğitimsiz aşağı tabaka insanlardır.*"(16)

Evet, bütün olgular bunu gösteriyor. Sen, farklı bir uygarlıkta yaşayan insanlara topla tüfekle egemen ol. O insanların gelişimini önle. Sonra bu olguya bakarak bu olguyu mutlaklaştır; doğa, insan türleri üstünde ayrım yapıyor de. Bu olgusal bilincin açımlamasında sömürgeciliğin meşruiyetini hazırla. Hani, ahlak "kendimizi bir başkasının yerine koyarak onunu hissettiği bir elem veya hazzı sönük de olsa" hissetmekti. Bırak tek insanı, milyonlarca insanın "elemini" nasıl oluyor da hisetmiyor David Hume. Olgusal bilinciyle onların insan olmadığını açıklıyor. Bu açıklama sömürgeciliği meşrulaştırıyor da ondan.

Olgusal bilinci bazen bile bile kırmaz insan. David Hume bunun somut örneği, "Sömürgelerimiz" dediği topraklar elden çıkarsa, beş çayını içemezdi bu centilmen İngiliz düşünürü.

John Locke kavramların doğuştan gelmediğini savunan düşünür... bu yüzden pek sevdiğim John locke, ahlak eğilimine fazla önem verirmiş. "*Karakteri bozduğu için dayağın bir eğtim aracı olamayacağını*"(17) savunmuş. Doğru. Ama bu Locke köleliği nasıl savunuyor bakın, "*Cezası ölüm olan bir şeyler yapacak, kendi hatası nedeniyle cezayı haketmiş, onu kendi otoritesi altına alan ise, cezalandırmayı ereteleyerek, kendi hizmetinde kullanmış ve bunu ona zarar vermeden yapmıştır. Ne zaman ki köleliği yaşamından daha ağır bir hal alır, otoritesi altında olduğu efendisinin iradesine karşı gelerek, istediği ölüme doğru sürüklenir. Bu köleciliğin en mükemmel şeklidir, adil bir fatih ile esir alınan arasındaki sürekli savaş.*" (18)

Hume ile Locke'e şaşırmadım. Eninde sonunda burjuva sınıfının düşünürleri. Bilinçleri burjuva sınıfının ideojisiyle sınırlı. Beni şaşırtan Marks'la Engels oldu.

Marks... Engels... ikisi de insan emekçisi. Kapitalizmi, ince ayrıntılarına kadar çözümlemişler. Bilimsel bakmışlar dünyaya. Ama ikisi de olgusal bilinci bütün bütün kıramamışlar. Marks, şöyle yazıyor. "*İspanyollar tamamıyla yozlaşmışlardır. Fakat bir Meksikalı'nın varlığında yozlaşmış bir İspanyol, mükemmeliği temsil eder.*" (Larin, sf 14) Larin şöyle diyor, "*Simon Bolivar'ın biyografisinde Marks bu Venezuellalı halk kahramanını, zavallı, zalim ve korkak bir hain olarak tanımlıyor.*"*(s.37)* Marks'la Engels'e göre Meksikalılar aşağılık insanlar, Çinlilerse "*ırsi olarak aptal.*" (Larin /s.38)

Batılı düşünür, adına üçüncü dünya denilen toplulukları, bu topraklarda yaşayan insanları olgusal bilince göre değerlendirdi. Batının değerlerini ileri... yüce diye gördü. Bu değerlere göre yaşamayan öbür insanını küçümsedi... aşağıladı. Bu konuda olgusal bilinç Batılı düşünürün ortak bilinci oldu. Marks'la Engels'in bile olgusal bilinçten kurtulamayışı, bu sorunun... olgusal bilincin ne kadar güçlü olduğunu gösteriyor.

Dipnotlar

1. Aristotales, *Metafizik*, Çev: Prof. Dr. Ahmet Arslan, Sosyal Yay. İst. 1996.

2. Age.

3. Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi*, İnsancıl Yayınları, İstanbul 1997.

4. Prof. Dr. Kamuran Birand, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, AÜ İlh. Fak. yay. Ankara, 1964.

5. Aristotales., Age.

6. Alexandre Koyre, *Yeniçağ Biliminin Doğuşu*, Türkçesi: Kurtuluş Dinçer, Ara yayıncılık, İst, 1989.

7. Ali Bayramoğlu, *Gazeteci Olmak*, Yeni Yüzyıl, 11.3.97.

8. Niyazi Berkes, *Felsefe ve Toplumbilim Yazıları*, Adam yayınları, İst. 1985.

9. Age.

10. A. Anstein-L infeld, *Fiziğin Evrimi*, Çev. Öncü Ünalan, Onur Yay. Ankara, 1994.

11. Kerye, Age.

12. Aristotales, Age.

13. Prof. Dr Kıvanç Ertop-Doç. Dr. Çetin Yetkin, *Siyasal Düşünceler Tarihi-1*, Say Yayınları İst.,1985.

14. Age.

15. Cemil Sena, *Büyük Filozoflar Ansiklopedisi*, Cilt 2, Nebi oğlu Yayınevi.

16. Jerge Larrin, *İdeoloji ve Kültürel Kimlik*, Türkçesi: Neşe Nur Domaniç, Sarmal yayınevi, İst, 1995.

17. Cemil Sena Age cilt 3.

18. Larrin, Age.

Lenin'in Hemşehrisi

Olgusal bilincin bizim başımıza neler açtığını da bilmek gerekiyor. Şu Türkçülük işi. Türkçülük, Rusya'da Tatarlar'dan çıkıyor. *"Tatarlar, Orta Asya pazarlarını denetleme eğiliminde olan Rus burjuvazisine karşı yoğun bir ekonomik mücadeleye giriştiler. 'Tatar burjuvazisi' Rus 'emperyalizm'ine karşı güçlü bir biçimde direnebilmek için onun karşısına başka bir 'emperyalizm' çıkartmak gerektiğini anladı. Tatar ülkesinin sınırlarının ötesine uzanmalı, Rusya'daki Türkler'in hepsi nüfuz altına alınmalı ve bütün müslüman pazarları ele geçirilmeliydi(...) Bu nedenle 80'lerden itibaren Tatar burjvazisi etkin bir biçimde, Rusya müslümanları arasında Pantürkizm ideolojisinin propagandasına girişti ve islami düşünceyi etkin kılmaya çalıştı"* (1)

Yusuf Akçura'da *"Ailevi köken olarak ele alındığında büyük Tatar sanayi ve ticaret burjuvazisine mensuptu, II. Katerina döneminde şansı açılan ve servetine Orta Asya ve Çin ile yapılan ticaretten elde eden Tatar burjuvazisine. Ailesi Kazan da Volga üzerinde Simbir'de (Rusça da Simbirsk) otururdu. Lenin' de Akçura'dan altı yıl önce 1870'te bu kentte doğmuştur."* (2) 1883, aile İstanbula göçüyor. Akçura, Rusya ile ilişkisini kesmiyor. Bütün amacı, Türkleri çarlık Rusyasının baskısından kurtarmak. Çok etkilendiği İsmail Gasprinski'den önemli bir noktada ayrı düşünür. Gasprinski İslam dinini öne çıkarıyordu, Akçura ise Türklüğü. Paris'te, arkadaşı Sadri Maksudi ile birlikte, Uygulamalı

Yüksek İncelemeler Okulu'nda Julhs Halevy'den Orhun Yazıtları üzerine ders alıyor. Halevy ders sırasında Sadri Maksudi'yle Yusuf Akçura'ya bakarak şöyle demiş, *"Orhun Kitabelleri yazıldığı zaman Avrupa'nın bugünkü dillerinden hiç biri henüz tebellür etmemişti. Halbuki sizin ta o devirde her şeyi ifade edebilecek derecede gelişmiş bir edebi diliniz vardı. Sizin kültürünüz bugünkü milletlerin kültüründen daha eskidir, iftihar edebilirsiniz."* (3) Bu görüşlerden etkilenen Akçura, *Üç Tarz'ı Siyaset* adlı eserinde Türk miliyetciliğini kurumsallaştırıyor, Pantürkizm mücadelesini başlatıyor. Önce Rusya'da Kadet Partisi'nin merkez komitesine giriyor. Ancak Rus yetkililer Akçurayı tehlikeli buluyor. Tutuklanıyor. Böylece seçimlere girmesi önleniyor. Rusya'da başarılı olamayan Akçura 1908 yılında İstanbul'a geliyor. Türkiye'de milliyetçi hareketin başına geçiyor.

Yusuf Akçura sosyalizme karşı. Tatarlar arasında sosyalist düşünceler yayılmaya başlayınca bunu Türklük için, Müslümanlık için ciddi bir tehlike görüyor. Ama Sovyet devrimini şöyle değerlendiriyor. *"Ona göre bu devrim doğu'ya özgü bir olaydı. Temsil ettiği toplumsal muhalefetin kökleri 5.6. yüzyıllarda İran' da patlak veren ve Mazdekçilik adı verilen sosyalist eğilimli bir ayaklanmaya kadar uzanıyordu. Bu 'doğu sosyalizmi' İran'dan sonra yavaş yavaş Orta Doğu'ya ve komşu ülkelere yayılmış; Zane isyanı yada Karmali hareketi gibi toplumsal nitelikli hareketlerde ve İslamiyetin bünyesinde ortaya çıkan kimi Şii eğilimlerde derin izler bırakmıştı. Rus Devrimi böylece, Doğunun toplumsal adelete duyduğu derin özlemin son tezhürü oluyordu. Bu, Akçura'nın sonunun iyice yaklaştığı kehanetinde bulunduğu Batı uygarlığının karşılaştığı en büyük tehlikeydi; tıpkı imparatorluğun son demlerini yaşayan Roma' da olduğu gibi iç çatışmalar, derin toplumsal karşıtlıklar ve "iniminim inleyen sömürge halklarının dış baskıları gibi nedenlerle batı, için için kaynıyordu."* (4)

Yalnız Akçura'yı bugünün faşist-ırkcı milliyetçileriyle karıştırmamak gerekiyor. Akçura, sınıf kavramını kullanan ilk düşünür Türkiye'de. Niyazi Berkes şöyle diyor. *"Halk kavramını incelerken Akçura, bunu çok belirsiz bulur. O na göre ulus toplumlarında asıl güç ve siya-*

sal kalkınma desteği, dayanak noktası ırk, halk, köylü, esnaf hatta devlet değil, sınıftır. Hem de burjuva sınıfı."(5)

"Akçura burjuva sınıfının, Osmanlı'nın insanı körelten bütün değerlerini çözeceğini... Anadolu'yu kalkındıracağını savunuyor. Yusuf Akçura 1925'te verdiği önemli bir konferansta, Türkiye'nin batı demokrasileri modelinde; yani demokratik, ulusal, bağımsız liberal(bazı kayıtlarla) ve girişimci bir "modern" devlet olabilmesi için gerekli toplumsal koşulların neler olduğunu belirtiyordu." (6) Üstelik Akçura 1917 Sovyet devriminden sonra Turancılığın emperyalizm olduğunu söyledi.

İşte bütün bu görüşlerinden ötürü burjuva milliyetçisi, Yusuf Akçura'yı "bilmez".

Ulus-Devlet Kavramı

Peki Akçura nerde yanıldı. Bunu kavrayabilmek için Aristoteles'e gitmek gerekiyor. Aristoteles, "*İnsanın ancak polis içinde yaşıyabileceğini, varlığını ancak polis içinde yetkinliğe ulaştırabileceğini anlatmak istemişti. Bu yetkinlik, siyasal açıdan olduğu gibi aynı zamanda ekonomik, kültürel, psikolojik, ahlaki ve dinsel açıdan da söz konusu idi. Bu nedenle de insanın devlet düzeni (polis) dışında yaşayamayacağını, ama eğer böyle yaşıyabilecek biri çıkarsa, onun 'insan', sayılmayacağını söylüyor.*"(7)

Site-devlet bir olguydu. Aristoteles, insanın, ancak bu olguda... site devlette, bu devletin kültürel, siyasal, estetik, dini, psikolojik düzeninde insan olabileceğini savundu. Binlerce yıl sonra ulus-devlet biçimlenirken, Aristoteles'in bu olgusal bakışı temel alındı. İnsan ancak bir milliyetten... bir milliyetin devletinde yurttaş olursa insan olabilirdi. Sözgelimi 19.yüzyılda işçiler insan sayılmıyordu... işçinin gerçekten de milliyeti yoktu... devleti yoktu. Orta sınıfın... burjuvaların mülkiyete dayalı yurttaşlığı yeterliydi. Dahası bu mülkiyet yüzünden ebedi barışın kurulacağı düşünülüyordu. Bu düşünce yürümedi. Pazar savaşında ulus-devletlere yeni "yurtaşlar" gerekiyordu. İşçileri de yurttaşlığa aldılar.(8)

Burada önemli bir sorun var. İşçiler ulus-devlet kavramın içine sokulunca, öbür ulus-devletin işçisi "yabancı işçi" oluyor. Bu yabancı işçinin ulus-devlete özgürce girişi yasaklanıyor. Bu yasaklama, *"işverenlerin ve kapitalistlerin açık çıkarlarına aykırı olduğu halde, hemen hemen hiç karşı çıkılmaksızın karar altına alınmıştı. (...) Başlı başına başka hiçbir önlem, uluslar arasındaki çatışmanın yeniden canlanmasını kaçınılmaz kılmak açısından daha etkili olamamıştır. Başka hiçbir önlem, yeni ve güçlü emek çıkarlarını dışlayıcı milliyetçilik politikalarına doğru doğal yönelişini açıkca sergilemiştir."*(9)

İşte bütün bu olup bitenlerden sonra herkesin bir ulus-devleti vardı, olmalıydı. Çünkü insanlaşma ancak bu ulus-devlet içinde mümkündür. Bundan sonra özelllikle işçiler göğüslerini gere gere ben Fransız'ım... Ben Alman'ım... Ben ingiliz'im demeye başladı. Bu görüş kapitalist ideologların iteklemesiyle bütün dünyaya yayıldı.Yusuf Akçura işte bu görüşün Anadolu'daki temsilcisi. İnsanlaşmak için Anadolu insanının bir ulus-devlet biçiminde örgütlenmesi... "Ben Türk'üm" demesi gerekiyordu.

Kant bu görüşün karşısında. Kant şöyle der. *"İnsan türü için temel sorun, doğanın insanı çözmek zorunda bıraktığı sorun, hukukun evrensel bir biçimde egemen olduğu sivil bir toplum kurma sorunudur."*(10) Kant'a göre "insanlığın *"yırtıcılığının kargaşık durumundan çıkıp bir uluslar topluluğu'nda bir araya gelmesi gerekmektedir."*(11) Hegel'e geldikte... Hegel, insanın ancak devlet içinde insan olacağını savundu. Kant'ın evrensele dönük düşüncesine karşı çıktı. Marks'la Engels, "Burjuvazinin siyasi ve zihni" iflasını gördüler. Marks, kesinlikle milliyetçiliğe karşı çıktı. Şöyle dedi Marks *" İşçi sınıfı, mücadele edebilmek için sınıf olarak kendi ülkesinde örgütlenmelidir ve her ülke, ayrı ayrı bu sınıf mücadelesinin sahnesidir. İşte işçi sınıfının mücadelesi, bu anlamda ulusal nitelik taşır, içeriği bakımından değil, ama komünist manifestonun da dediği gibi, 'biçimi bakımından' ulusal."*(12)

Marks, ulus-devlet çerçevesinin, dünya pazarının çerçevesi içinde bir anlamı olduğunu net bir şekilde gördü. Bunu kapitalistler bilir. Ayrıca Marks halkların kardeşliği için şöyle dedi. *"Halkların uluslarara-*

sı kardeşliği olacağı bilinci burjuva bir kuruluş olan Özgürlük ve Barış ligasından aktarılmış, işçi sınıfının egemen sınıflara ve onların hükümetlerine karşı ortak mücadelesinde uluslararası kardeşliğin bir eşdeğeri gibi yutturulmak istenen parlak bir ifade"(13)

Şimdi şunu söylemek gerekiyor. "*Milliyetçilik ne özgürlüğü ne de refahı amaçlar, her ikisini de ulusu, devletin kalıbı ve ölçülü haline getirmesinin zorunlu gerekliliğine feda eder. Gelişmesi hem manevi hem de maddi yıkımla damgalanacaktır.*"(14) Çünkü milliyetçilik, "Ben Türk'üm, ben Kürt'üm, ben Yunanlı'yım, ben Alman'ım demek, buna inanmak insanı kendisine yabancılaştıran yanlış bilinç durumudur. Bu yanlış bilinç durumu... bir ulus-devletin içinde... o kimlikle insanlaşılabileceği inancı, Aristoteles-Hegel çizgisinde insanlığın genel gidişine ters, geri bir bilinç durumudur. İşte bu geri... yanlış bilinç durumu, önüne geçilmezse insanlığı "hem manevi hem de maddi" açıdan yerlebir edecektir.

İnsan, Türk, Kürt, Yunan, Alman olamaz. İnsan, köylü olur, işçi olur, memur olur, kapitalist olur. Engels şöyle der: "*Materyalist tarih görüşü, insanın yaşamını sürdürmesine yarayan araçların üretiminin yanı sıra, üretilen nesnelerin değişiminin bütün toplumsal yapının temeli olduğu; tarihte ortaya çıkmış her toplumda zenginliğin dağıtıldığı ve toplumun sınıflara yada takımlara bölündüğü tarzın, neyin üretildiğine ve ürünlerin nasıl değişildiğine bağımlı önermesinden hareket eder.*"(15)

Materyalist tarih görüşüne insanın yanlış bilinç durumunu parçalayan bir ışık diyorum. Bu ışıkla biz, hakikatı görebiliriz. Din... milliyetçilik... bilgi toplumu... feminizim, yapısalcılık... postmodern... bütün bu "akımlar" toplumun sınıflara bölündüğünü, nasıl sınıflara bölündüğünü gizlemek için dolaştırılıyor kültür dünyasında.

Engels söylüyor. "*Sınıflara bölünmenin belirli bir tarihi haklılığı ve yerindeliği de olsa, bu ancak belirli bir çağ ve ancak belirli toplumsal koşullar içindir. Sınıflara bölünme, üretim yetirsizliğinden doğmuştur. Çağdaş üretken güçlerin tam gelişmesiyle silinip süpürülecektir. İşte ondan sonra, insan ilk defa olarak, belirli bir anlamda, hay-*

vanlar aleminden kesinlikle ayrılır ve düpedüz hayvanca yaşam koşullarından kurtulup gerçekten insanca yaşama koşullarına girer."(16)

İnsan, ancak sınıflaların kaldırıldığı bir dünya da insanlaşır. Bir ulusun... bir dinin biçimlendiği devlette insanlaşma olmaz.

Din... mezhep... millet ayrımları kendine yabancılaşan bilinç durumları oluşturur. Gençleri... memurları... işçileri... köylüleri, birbirine düşürür. Dünyanın belirli yerlerinde bu yanlış bilinç durumlarının kızıştırılmasıyla savaşlar çıkartılır... emperyalist zincirin kurucusu "beyaz adam"lar kasalarını doldurur.

Soruyu Değiştirmek Gerekiyor

Aristotales şöyle sordu. "Taş niçin düşer" Bu soruya olgusal bilincin etkisiyle "doğal yer" orası da onun için düşer" diye karşılık verdi. Galile soruyu değiştirdi. Şöyle sordu. "Taş, nasıl düşer." Nasılı çözümlemek için bilimsel yöntemi kullandı. Olguyu.. bize öyle gösteren hakikatı buldu.

Şimdi biz "niçin ulus-devlet kavramı içinde kimlik arıyoruz." Şu kesin olgusal bilinçle hakikatı bulamayız. Olguyu meşrulaştıran bir kuramla işin içinden çıkarız. Öyleyse soruyu sormak gerekiyor. "Nasıl oluyorda ulus-devlet kavramı içinde kimlik arıyoruz" İşte o zaman bilimsel yöntemle hakikatı buluruz.

Hakikat tatsız olsa bile... canımızı sıksa bile şunu bilmeliyiz. Hakikat götürecek bizi özgürlüğe. Çünkü belli bir dönemde karşımıza çıkan ulus-devlet biçimi tarihin son noktası değil. İnsani varoluşu, ulus devlet biçiminde durdurma düşüncesi, bugün insani acılarımızın bence temel nedenidir. İnsanın doğayla mücadelesi bir anlamda özgürleşme mücadelesidir. Bu mücadele bilimsel yöntemlerle insanın oluruna çözülmüştür. İnsan, karanlığı elektirikle yenmiş... birçok hastalığı iyileştirme noktasına gelmiştir. Sözgelimi, çiçek hastalığını yoketmiştir. Hiç kuşku yok, kanseri de yenecektir.

İnsanın doğayla giriştiği bu mücadeledeki kazanımlarına tarih boyunca egemen sınıflar el koydu. Böylece insan özgürleşmek için egemen sınıflara karşı bir mücadele başlattı. Bu mücadele bugün de sürü-

yor. Temel Demirer, bu konuda şöyle diyor. *"YDD'nin düzensizliğe yol açmasının altında yatan temel olgu, ulus-devletin hâlâ mevcudiyetini koruması ve bir tür paylaşım mücadelesinin sürmekte olmasıdır."* Bugün dünyamızda *"YDD ile sermaye küreselleşirken, 'ulusal sınırlar' içine hapsedilmiş işçi sınıfı tarihsel misyonunu ve güncel konumları arasındaki pardoksu yaşamakta"*(17)

İnsanlaşabilmek için evrensel düzeyde sınıfsız bir toplumu evrensel insani bir cumhuriyeti hedeflemeliyiz, ulus-devleti değil. Bugün bu hedefin gerisindeyiz. Tevfik Fikret'in bile gerisinde.

Tevfik Fikret, 1867-1915 yıllarında... Osmanlı'nın çöküş sürecinde yaşadı. Tevfik Fikret yaşadığı toprakları neyin geri bıraktırdığını net bir şekilde görmüştü. *Tarih-i Kadim* (Eski Tarih) adlı şiirinde şöyle der *"Kişinin köhne macerasından/bize efsaneler düzüp okuyun/ Bizi artık yok olmuş ecdadın/ Geçmiş altında bir siyah ve uzun/ Gece teşkil eden hayatından/ Nice bir ninni uydurup uyutan/ Bize en doğru, en güzel örnek/ Diye evvel zamanı gösterecek/ Gelecek günlerin geçen geceden/ Farkı yok, hükmü yok sanısı veren/ Ve de alnında altı bin yıllık/ Buruşuklarla kuşkular karışık/ Başı geçmişte/ yani düşlerde/ Ve ayağı yarın adlı karmaşada/ Uzanan yontu iskelet..."*(18)

Tevfik Fikret, yalnız yurdunu değil, bütün insanlığı karanlıkta bırakan, sömürücülerin silahı, dini, gelenekleri, görenekleri şiddetle eleştirir *Eski Tarih* adlı eserinde. Tevfik Fikret'e göre kutsal tek varlık insandır. Şöyle der *Gökten Yere* adlı şiirinde *"Ezdin başınla taşları, yendin denizleri/ Tuttun elinde şimşeği, gürleyen o ejderi/ Tuttun ve bağladın, o senin şimdi uysalı/ En canlı bir gerecin, o dur ruhu fırlatan/ olanakta her cesede senin erkinle, sen/ Hiç şüphe yok, kendi kendine birçok güzel acun/ Bir olaylar ve güzelikler dünyasının... Ey yaşam/ Ey ruhu evrenin/ kutsayın; insan/ Kutsanmayı haketmiştir, o dur tanrısı iyiliğin, kötülüğün/ Tanrısı olanakların"* (19)

Tevfik Fikret, dünyayı, dinlerin, milletlerin değil insanın değiştirdiğini, ateşi, tanrılardan insanın aldığını gördü. Dünyayı bu açıdan kavradı. Dünyayı bu açıdan kavradığı için "Ben dünya yurttaşıyım" dedi.

Tevfik Fikret, evrensel insani bir dünyayı hedefledi. İnsanın, ancak

böyle bir dünyada insan olabileceğini gördü. Sömürücülerin silahı dini şöyle eleştirdi. *"Hepsinin 'yoktur ortağın' sıfatı/ Hepsinin eski, buyruğu, yasağı/ Hepsinin ilham alacak bir göğü/ Hepsinin ay, güneş ve yıldızı var/ Hepsinin/ Hepsinin bir recde gizliliği/ Hepsinin va'dedilen cenneti hem/ Hepsinin bir vucudu, bir ölümü/ Hepsinin bir sayın yalvacı var/ Hepsinin cennetinde huriler/ Ve cehennem azıkları insan/ Hepsi halkından istiyor ezgin/ İki büklüm, sabırlı uysallık"*

Tevfik Fikret aydınlık bilinciyle, insan emeği sömürenlere şöyle seslendi. *"Bu sofracık efendiler-ki yenmek üz're tam hazır/ Huzurunuzda titriyor-şu milletin hayatıdır/ Şu milletin ki mustarip ve ölmede ağır ağır/ Fakat sakın çekinmeyin, yiyin, yutun hapır hapır/ Yiyin efendiler. yiyin, bu yerde istiha sizin/ Doyuncaya, tıksırıncaya, çatlayıncaya kadar yiyin(...)/ Bu harmanın gelir sonu, kapıştırın gider ayak/ Yarın bakarsınız söner bugün çatırdayan ocak/ Bugün ki mideler diri, bugün ki çorbalar sıcak/Atıştırın, tıkıştırın kapış kapış, çanak çanak/ Yiyin, efendiler yiyin bu sofrada gıda sizin/ Doyuncaya, tıksırıncaya, çatlayıncaya kadar yiyin"*

"Fikri hür, irfanı hür, vicdani hür bir şairim" diyen Tevfik Fikret *"Bu memlekette de bir gün sabah olursa, Haluk"* der. Sabah olacağına inanır. *"Evet, sabah olacaktır, sabah olur, geceler, kıyamete dek sürmez"* der.

Tevfik Fikret bizim... insanın, insani kazancımız. Yabancılaşmış bilinç durumlarında sabahı aramadı. Sabahı insanlaşmış bir evrende aradı. Bundan ötürü *"Ben dünya yurttaşıyım"* dedi.

Bu bölümü bitirmeden önce şunu sormak gerekiyor. Aristotales'ten bize ne kaldı. Afşar Timuçin bu konuda şöyle der. *Düşünce Tarihi* adlı eserinde. "Aristotales felsefesi bugünkü billimlerin de kaynağındaki felsefedir. Bu felsefe soyut düzeyde bilgi üretmenin yeterli olmayacağını görmüş deneysel felsefeyi de önemsemiştir"

Bu yanıyla hem Batılı hem Doğulu düşünürleri etkilemiş Aristotales. İlk öğretmen denmiş..

Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi* adlı eserinde *"Bu felsefe"* der Aristoteles'in felsefesi için, *"insanın kendine ve evrene ilk düzenli bakışıdır."*

Bugün bizim Aristotales'ten almamız gereken ilk bakış bu olmalı. Kendimize... evrene düzenli bakış. Oysa bizi, hem kendimize, hem evrene "düzensiz" baktırmak isterler. Biz bu düzensizliğin içinde çırpınırken, egemenler düzenini sürdürür. Bu açıdan şunu söyleyebilirim. Aristotales'in düzenli bakışı bizim için önemli insani bir kazanımdır.

Afşar Timuçin Aristoteles için şöyle der "*..uscu ve deneyci felsefenin bu önemli başlangıç noktası her türlü düşüncenin kavranılmasında çıkış noktası olma değerini bugünde korumaktadır. Aristotalesi öğrenmeden felsefe yapmak olanaksızdır.*"

Birçok kişinin Aristoteles'e kızmasının bir nedeni budur belki Aristoteles'i öğrenmeden felsefe yapamamak. Aristotales ciddi... sağlıklı bir felsefi kavrayış edinmeden doğru dürüst bilgi edinilimeyeceğini net bir şekilde göstermiştir.

Aristoteles'ten bize kalan önemli kazanımlardan biri de vefa duygusudur. Öğretmeni Platon'u eleştirmiştir, ama şunu da söylemiştir. Platon için "*O adları herkesin rastgele ağızlarına almaya hakkı olmayan büyük adamlardandı*"

Aristoteles arkadaşı Hermiss içinde yazdığı piyesle erdemi şöyle yüceltir. "*Ey erdem! Ey, insan biricik çalışma konusu olan hayatın en yüce serveti*"(20) Hayatın en yüce değeri diye paradan başka hiçbir şeyi gömeyenlerin yanında Aristoteles, 2500 yıl öncesinde bile daha insani.

Aristoteles, eninde sonunda bir düşünürdü... bilim insanıydı. Dualara... tanrılara kurban adamaya inanmadı. Bu yüzden suçlandı. Bunun üstüne Aristoteles "Atina'ya bir daha felsefeye saldırma fırsatını vermemek için gidiyorum, dedi. Atina'dan ayrıldı.

Bir görüşe göre kendini zehirledi, öyle öldü. Bir görüşe göre mide rahatsızlığından öldü.

Aristoteles evrene boş boş bakan... gününü şurda burda geçiren biri değildi. Yaşadığı evreni anlamaya... kavramaya çalışan... evrenin sırlarını çözmeye çalışan bir düşün... bilim insanıydı. Hep sordu... hep sorularına yanıt aradı.

Bence Aristoteles'in en önemli yanı bu... bize kalan... bize kalması gereken.

Dipnotlar

1. François Georgeon, *Türk Milliyetciliğinin Kökenleri*. Yusuf Akçura. Çev. Alev Er. Yurt Yayınları Ankara 1986.

2. Georgen Age.

3. Georgen Age.

4. Georgen Age.

5. Niyazi Berkes, *Felsefe ve Toplumbilim Yazıları*, Adam Yayınları.

6. Berkes Age.

7. Kıvanç Ertop-Çetin Yetkin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*.

8. Edward Hallett Car, *Milliyetçillik ve Sonrası*. Çev. Osman Akıntay İletişim Yayınları İstanbul 1993

9. Car Age.

10. A. Timuçin. *Düşünce Tarihi*, İnsancıl Yayınları.

11. A. Timuçin Age.

12. K. Marx- F. Engels, *Gothe ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*. Çev. M. Kabagil. Sol Yayınları Ankara 1976.

13. Marx- Engels Age.

14. Acton/ Aktaran Car. Age.

15. F. Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Çev. Öner Ünalan, Sol Yayınları, Ankara 1974.

16. Engels Age.

17. Temel Demirer, "YDD", Bilgi Toplumu, İnsancıl, Sayı 78

18. Tevfik Fikret, *Kırık Saz*, Türkçeleştiren A. M Diranas, Adam Yayınları, İstanbul 1994.

19. Tevfik Fikret Age.

20. Cemil Sena *Büyük Filozoflar Ansiklopedisi*, Cilt 1 Nebioğlu Yayınevi, İstanbul (Tarihsiz).

Kılıçlı Peygamber

İslam felsefesinden önce islam dini üstünde durmak gerekiyor. Şunun için. Türkiye'de İslam'a karşı çıkanlara bakıyorum. İslami sorunu kavramadıklarını görüyorum. Bu yüzden İslam'ı içten ya da dıştan akıl yürütmeyle çürütmeye çalışıyorlar. Sözgelimi, kadın sesinin istiklal marşından kaldırılışı ele alınıyor, bunun akli olmadığı gösteriliyor. Burada düşünce şu. "Sade Müslüman" bunu görecek, akılla imanı çelişkiye düşecek, böylece laikleşecek. Bu mümkün değil. Çünkü hiçbir din akla dayanmaz. Bütün dinler... tabii İslam dini de ... aklın, imanla bastırılmasıdır.

Aklın, imanla nasıl... neden bastırıldığını bilmeliyiz. Ama önce, akıl ne... iman ne. Akıl, insanın, düşünme... eleştirebilme... ölçüp, tartma edimi. Sözgelimi, bir bilim emekçisi, nesnesine hiçbir zaman inanmaz. Ölçer, biçer... deneye sokar. Bir felsefeci, eleştiri edimiyle bir yapı kurar. İmana geldikte... İman eden doğruluğuna kesinlikle inandığı bir tümelden doğrular çıkarır. Bu çıkarımlar, günlük hayatın en ince ayrıntısına kadar gider. İman eden bu doğrulardan asla rahatsız olmaz... bu doğrulardan kuşkulanmaz. O, kadın sesinin günah olduğuna iman etmişse, değil İstiklal Marşı'ndan, bütün türkülerden, bütün şarkılardan kadın sesini çıkarır. Bu ancak "İslam'ın koyduğu varoluş kalıbını" anlamakla mümkün. Çünkü *"İslam'ın koyduğu varoluş kalıbı, insanların belli başlı yaşama yollarından biridir. İslam'ın getirdiği yaşama amacı, in-*

sanların hayata bir anlam vermelerinin başlıca yollarından biridir"(1)

Müslüman nasıl bir varoluş kalıbında yaşar, hayata nasıl bir anlam verir. Bunu görebilmek için biraz İslam'ın içinde dolaşmak gerekiyor. İslam'dan önce durum şöyle, "*Hz. Muhammed'den birkaç nesil önce Mekkeliler Kusayy'ın önderliğinde, Suriye yolundaki kabilelerin desteğini de alarak Kureyş adı altında birleşmişlerdi. Amaç Mekke'deki su kuyularıyla, mukaddes yerlerin kontrol ve su muhafazasını ele geçirmekti. Kureyş, Bedevi prensipleriyle örgütlenmiş, kabile meclisleri üstünde bir kral ve ya başka bir idari kurum yoktu, herhangi bir bağlayıcılığı olmayan istişari heyeti, bütün kabilelerin soylularından oluşuyordu*"(2)

Muhammed öncesine "cahiliye" denir İslam'da. Ama Muhammed öncesi durumun hiç de cahiliye olmadığı kesin. Üstelik Mekkelilerin örgütlenmesinde demokrasinin çekirdeğini görüyoruz. Ayrıca Putperestlik, Hıristiyanlık, Musevilik, Zerdüştlük Arabistan'da bir arada yaşıyorlardı. Muhammed, işte dinlerin bu demokratik ortamında, peygamberliğini ilan etti. "*Mekke'de ki hayatın kabilevi biçimleri, site kurumları ötesinde monarşik kurumlara hiçbir şekilde izin vermiyordu. Bu nedenle, Hz. Muhammed (sav) çevredeki; imparatorlukları tevbeye ve Allah'a ibadet etmeye çağırdığı zaman onu yargılayıp hapse koyacak bir devlet, hatta bir heyet bile yoktu*"(3)

Bu ortamda, Muhammed'in peygamberliği önemsenmiyor. Muhammed, kabilelerden adam kopartınca mücadele başlıyor. "*İslam kısa zamanda özel bir inanış olmaktan ziyade, Mekke şehrini ikiye bölen bir husus haline geldi*" Bu durumda Muhammed'e "Mekke'den ayrıl" deniyor. Muhammed'de bir takım adamlarıyla Medine'ye gidiyor.

Muhammed'in okuma yazma bilmediği söylenir. Buna inanmak mümkün değil. Çünkü Muhammed, dönemin koşullarına iyi biliyor... neyi, nasıl yapması gerektiğini de. Önce şu. "*İslam inancı kolay anlaşılır olmasıyla ünlüdür.*" (4) Şahadet getiren, yani "*Allah'tan başka Tanrı yoktur ve Muhammed Allah'ın peygamberidir sözlerini tekrarlayan herhangi bir kimsenin Müslüman sayılabileceği genellikle kabul edilir.*" (5) İslam dışında hiçbir dine böyle kolayca girilmez. İslam'ı seçen birine

"sen kimsin, nerden geldin, niye İslam'ı seçtin" diye sorulmaz. İslam'a girişin hiçbir şekilci yanı, törensel yanı yoktur. Bence daha önemlisi, Muhammed, Tanrı'yla kul arasında hiç kimseyi sokmaz. İbadet için aracıya gerek yoktur İslam'da. İbadet için herhangi bir yer de gerekli değildir. Temiz olmak koşuluyla nerede olsun kıbleye dönüp ibadetini yapabilirsin.

İslam son derece kolay anlaşılır. Karmaşık hiçbir yanı yoktur. Hiç okuma yazması olmayan bile kolayca kavrayabilir İslam'ı.

İslam yapısına bakıldıkta, Muhammed'din kavrayış gücü görülür. O, ezilen, horlanan insanın kolayca sığınabileceği bir din kurmuştur.

İslam, aristokrat bir din değildir. Sözgelimi, adalet kavramı bile halkın kolayca benimseyebileceği pazar anlayışına göre disipline edilmiştir. Tanrı, "kul hakkıyla gelme" der. O kadar.

Evrensel dinler adaleti, kabilenin içinden aldı, evrensel tanrıya bağladı. Muhammed, adaletin evrenselliğini anladı. Bunu en açık biçimde belirtti.

İslam, bu özellikleriyle ezilen, sömürülen, özellikle kabile dışı kalmış insanlar arasında yayıldı. Kureyşliler'e göre pazara bir rakip çıkmıştı. Muhammed'i Mekke'den çıkmaya zorladılar. Muhammed kendine inananları aldı, Medine'ye gitti.

Peki bunca insan nasıl geçinecek... kim bakacak bunlara. Muhammed, yerleşik bir geleneği hiç bozmadı. Ama bunu kavramlaştırdı. Durum şu. Bedeviler arası mal-mülk gaspına gazve deniyor. İşte Muhammed, bu gazve kavramını, "gaza"ya dönüştürdü. "*(...) İslam öncesi yapılan "gazve"ler İslam dininin kabulünden sonra "gaza"lara dönüşmüştür. Gaza, Müslümanlığı yükseltmek, yaymak, "İlayı Kelimettullah" için açılan kutsal savaşlardır. Bu savaşlar artık gelişigüzel değil, çeşitli dini kurallara göre yapılmaktadır. Bunlar arasında elde edilen ganimetlerin adil bir şekilde paylaştırılmasını sağlayan ayrıntılı hükümler de bulunmaktadır.*" (5)

Kavram dönüştürmeyi... yeni kavramın içini, yeni bilgiyle disipline etmeyi ancak bir felsefeci düşünebilir.

İslam, barışçı değil, savaşçı bir dindir. "*İslam'a göre dünya ikiye ay-*

rılır. Dar-el İslam, Dar-el Harb. Dar-el İslam, İslam kanunlarının geçerli olduğu yerdir, yani geniş manada İslam ülkeleri. Dar-el Harb, dünyanın geri kalan bölümleridir. Nasıl semada tek bir Allah varsa, yeryüzünde de onun hakimiyetini sağlamak için yani bütün dünyayı ya Müslüman yapmak veya onun hakimiyetini tanır hale getirmek için Müslümanların mücadele etmesi şarttır. Cihad, İslam uğruna açılan kutsal savaştır, imanın emrettiği dini bir vecibedir. Bu vazife bütün camiaya olduğu kadar, fertlere de düşen bütün dünya İslam'ın hakimiyetini kabul edinceye kadar sürecek bir görevdir." (6)

Muhammed, yalvarıcı... uzlaşıcı değil. Kılıçlı peygamber. Düşüncelerinden milim ödün vermiyor. Hani Medine'ye gitmişti ya ilk "gaza"yı da orda başlatıyor.

İslam Demokrat mı

İslamcı Ali Bulaç, üstünkörü bir islam tarihi okuyan birinin bile bilebileceği bir durumu, çok gizliymişcesine buluverdi. Ali Bulaç'ın bulduğu o gizli şey *Medine Vesikası.* İşte dedi, işte İslam'ın demokratlığı. Bunun için Ali Bulaç'a kızmadım. Çünkü Ali Bulaç da bu toprakların çocuğu. Bu toprakların çocuğu, düşünme yöntemini bilmiyorsa, Platon'un etkisiyle varları yok, yokları var sayarak düşünebiliyor.

Şimdi Medine Vesikası'nı görelim. Muhammed, Medine'ye gittikte orda Yahudiler de var. Üstelik, pazarın ana damarları Yahudiler'in elinde. Bu dönemde Medine'de oturan bütün kabileler çekişip duruyorlar birbirleriyle. Muhammed, ilk önce bu çekişmeyi durduruyor. "*Hz. Muhammed, daha genelde Medine'deki bütün sosyal gruplar arasında hakemdi. Bu durum, bağlı kabilelerin yükümlülüklerinin içinde ortaya konulduğu ve kabile ittifakları yoluyla bütün Medine'yi kapsayan bir belgede (bazan, biraz gösterişle Medine Anayasası' diye adlandırılır) tesbit edilmiştir*" (7)

Medine Vesikası'nda 47 madde var. En önemlisi adaletin uygulanması. O zamana kadar adalet, kabileye göre dağıtılıyor. Medine Vesikası'yla adalet, genelleştiriliyor. Yahudiler'e din özgürlüğü tanınıyor. Anlaşmazlıklarda son söz Muhammed'in.

Muhammed 622 yılında geliyor Medine'ye. İki yıl sonra Bedir savaşı var. 624 yılında. Bu savaştan sonra Muhammed Kaynuka Kabilesini sürüp çıkarıyor Medine'den. Kaynuka kabilesinin topakları yok, ticaretle, kuyumculukla uğraşıyorlar. Silahlarını bırakıyorlar, mallarıyla 2000 insan Medine'den ayrılıyor. Üç yıl sonra 627'de Uhud Savaşı. Savaştan sonra Nadir kabilesi sürülüyor Medine'den. Ama mallarına, bahçelerine el konuyor. Sıra Kurayza kabilesine geliyor. Kurayza kabilesi sürgüne gönderilmiyor. Erkekler kılıçtan geçiriliyor. Kadınlar, çocuklar köleleştiriliyor. Kurayza kabilesinden kalan toprakların bir bölümünü Muhammed alıyor. Kalanı kurayla paylaştırılıyor.

İşte Ali Bulaç'ın bulduğu Medine Vesikası.

Şunu da söylemek gerekiyor. Muhammed'in bu yaptıkları yerleşik değerlere uygun. O dönemde kabileler arası tek öğe, güç. Güçlü kabile güçsüz kabileyi sürüyor... mallarına el koyuyor... erkekleri kılıçtan geçiriyor. İslam kabile arası ilişkiye yeni bir değer getirmiyor. Tam tersi kırım kültürünü "gaza" diye yüceltiyor.

O dönemde Muhammed'e yapılanlar da az değil. Muhammed'in Medine'den sürdüğü kabileler, arkadan Muhammed'i vurmak için hep hazırlık içinde. Ayrıca Raci-Maune kuyusu olayları var. Uhud savaşından sonra iki Arap kabilesinden temsilciler Medine'ye geliyor. Müslümanlığı öğretecek yetkili istiyorlar. Muhammed on kişi veriyor. Raci denilen yerde bunlardan yedisi öldürülüyor. Üçü Mekke'ye götürülürken biri kaçmak istediği için öldürülüyor. Öbür ikisi Mekke'ye götürülüyor Orada işkenceyle katlediliyor. Bir süre sonra yine bir kabile Müslümanlığı öğretecek insan istiyor. Muhammed kırk kişi veriyor. Maune denen yerde bu kırk kişi tuzağa düşürülüyor. Kılıçtan bir kişi kurtulabiliyor.

Dönem böyle, vur kır... öldür. Böylece bu dönemden demokrasi çıkaramıyor İslam. Kırım kültürü bütün İslam devletlerinde geçerli. Bu işin nereye kadar gittiğini görebilmek için islam tarihinden bir örnek. "*750 yılında Abbasiler'in iktidarı ele geçirdiği sırada, Abbasi ailesinin başında olan Seffah, ilk Abbasi halifesi oldu ve Emevi ailesinden kimi ele geçerdiyse çoluk çocuk demeden sinsice, hatta kaynaklara göre, çok vahşi bir şekilde öldürerek Abbasi hakimiyetini yerleştirdi. Saffah'ın ölülerin*

bile tekrar başının kesilmesini emrettiği söylenir. Hakkında anlatılanlardan biri de şu, bir ara Emevi ailesine yaptıklarından artık vazgeçiyormuş gibi yapıp, güya kendisinin affettirmek için geride kalan aile fertlerini büyük bir ziyafete davet eder. Davetliler yemek için oturmuşken, yanlarındaki memurlar tarafından hepsinin kafaları kesilir. Can çekişen cesetlerin üzerine hemen bir halı atılır ve ziyafet aynı odada onların ölüm feryatları arasında devam eder. Hikayeye inanmak güç, ancak halkın Abbasi hanedanını nasıl gördüğünü gösteriyor"(8)

İslam'dan o dönem için demokratik bir yönetim beklemiyorum. Tarihi koşullar içinde bu kavgaları anlıyorum. Söylediğim şu. İslam'da demokratik çekirdek yok. Olamaz da. Çünkü İslam yönetim biçimi değil. İslam, belli kurallara göre yaşanması gereken bir disiplin. Şöyle bir bakalım bu disipline. İçki içmek kesinlikle yasaktır. Yeri göğü yaratan... yağmuru yağdıran... rüzgarı estiren Tanrı'dır. İnsan topraktan yaratılmıştır. Dört kadınla evlenebilirsiniz. Mirasta erkeğin hissesi, iki kızın hissesi kadardır. Erkek, kadından üstündür.

Burda duralım. Erkeğin kadından üstünlüğü Tanrı'nın buyruğudur. Kadın ya da erkek, hiçbir Müslüman kadın-erkek eşitliğini savunamaz. Hiçbir Müslüman bilimsel evrim kuramına inanmaz. Yine Müslüman'a göre yağmur, doğa olayı değil, Tanrısaldır.

Böyle bir disiplinde demokrasiden söz edilemez. Bir Müslüman, sözgelimi Ali Bulaç, Abdurrahman Dilipak demokrat olmak isteyebilir. Ama hayatın içinde olamaz. İnancı buna izin vermez. Müslüman'ın demokratlığı şudur. Onun egemenliğini koşulsuz benimsersen, senin bir köşede, gözetimde yaşamana izin verir.

İslam'ın demokrat olmayışının belirgin özelliği kadına bakışında. Kadın, bir kez, erkekten aşağı. Ayrıca, kadın... cinsellik, büyük, bağışlanmaz günahlarla örtülü iki kavram İslam'da. Kadınla erkeğin bakışmasından, elele tutuşmasından, öpüşmesinden, sevişmesiden daha büyük günah yok. Bu günahın bütün sorumluluğu kadında. Bu durumu, hiç kimse akla dayandırarak temellendiremez. Kadının hem cinsel nesne diye görülmesi, hem de aşağılanması, kökü milyonlarca yıla dayanan bir gelenek. İnsanlaşamayan erkeğin oluşturduğu... pekiştirdiği bir gelenek

bu. İnsanlaşamamış erkek, kadına insan diye bakmaz. Kadın cinsel nesnedir. İnsanlaşamamış erkek, karısı toksa... canı tehlikede değilse, müzik dinlemez, kitap okumaz. İnsanlaşmamış erkek, karısı toksa, canı tehlikede değilse, yatacak kadın arar. Milyonlarca yıl böyle yaşadı toplumlar. Örgütlü toplumlar bu duruma bir çeki düzen verdi. Ama kadının cinsel nesne durumu, aşağı durumu devam ettirildi. İslam dini milyonlarca yıla dayanan bu geleneği doğuştan suç kavramıyla pekiştirdi. Kadın, insanın cennetten kovuluşunun sorumlusudur. Kadın, şeytana uydu, haram meyveyi yedi, erkeği cinsel ilişki için kışkırttı. Şimdi şu yalan, şu pis dünyada yaşıyoruz. Öldükten sonra cennete gidebilmemiz için elden geldiğince uzak yaşamalı kadından. Kadın da iyice kapanmalı. Gözden uzak yaşamalı.

Cinsel ilişki İslam'a göre son derece pis... son derece çirkin bir eylem. Bu eylem gözü kapalı... elden geldiğince tad almadan bitirilmeli, ondan sonra hemen yıkanmalı. Kadının cinsel organına bakmak son derece günahtır.

Kadın konusunda İslam'ın düzelttiği iki nokta var. Üvey anneyle evlenmeyi, öz oğlunun karısıyla evlenmeyi yasakladı.

Düşünme konusuna geldikte... Düşünme... düşündüğünü söyleme tarih boyunca bütün toplumlarda suç sayılmıştır. İslam'da da düşünmek suçtur. Mısır'da Ebu Zeyd olayı, İslam'ın düşünen insandan ne kadar çok korktuğunu gösteriyor. Ebu Zeyd, "*ülkesinin aydınlık bir geleceğe kavuşması, İslam dünyasının bağnaz düşüncelerinden kurtulması için modern İslam anlayışının incelenmesi gerektiğini düşündü. Bu konudaki eleştirel analizlerini "İslam Anlayışına Eleştirel Bakış" adlı kitabında topladı. İşte bu kitap Ebu Zeyd'in İslamcılarla başının derde girmesine yol açtı*".(9) İslamcılar hemen biraraya geldi. Ebu Zeyd çembere alındı. Yargılandı. Dinden dönmüş diye suçlandı. Ayrıca Müslüman olmayan bir kadınla evliliğini de geçersiz sayıldı. Bu durum karşısında Ebu Zeyd, eşiyle birlikte Mısır'dan ayrıldı.

Türkiye'ye geldikte... İslam'ın düşünceden korkusunun belirgin yeri Sivas. Sivas'ta 37 insan, farklı düşündükleri için yakılarak katledildi. Bir tek İslamcı yazar bunu kınamadı.

Şu an Türkiye'de iktidar, İslamcı olduğunu söyleyen bir partinin, Refah'ın elinde. İktidara geldiğinden bu yana Refah, demokratik tek bir eyleme girişemedi. Refah, demokrasi dedikte, bir, Taksim'e camiyi, iki, türbanı anlıyor.

Ben bu İslamcı yazıcıları yıllardır okurum. Bir tek gün "biz yanıldık" dediklerini görmedim. Onlar hep doğruyu söyler... onlar hep güzel söyler.

Söylemek istediğim şu. İslam dini toplum hayatında bir devrim değil. O güne kadar varolanı, bir iki düzeltmeyle sıkı kurallara bağlayan bir din. Hem bireysel açıdan, hem toplumsal açıdan tek bir demokratik öğe yoktur İslam'da. Ama insan aklının becerisi, İslam toplumlarında da bir süre felsefe yapabilmiştir. Ancak İslam Felsefesi dedikte, bugün bile İslamcılar bunu kabul etmez. Bu konuda Süleyman Uludağ, şöyle diyor: "*Aslında İslam felsefesi denildiği zaman Selefiyiciler'in, Kelamcılar'ın, Mutasavvuflar'ın düşünce ve görüşlerinin akla gelmesi gerekmektedir.*"(10) Çünkü "*İslam'da düşünce taklidi imandan tahkiki imana uluşmak için bir vesiledir. Tahkiki iman ise kendisine tam manasıyla teslim olunan bir imandır.*" (11) Oysa Farabi'de, İbni Rüşd'de cennet- cehennem birer simgedir. Hele Ebubekir Zekeriya Razi, hele hele Ravendi. Bunlar İslam'a göre imansızdır. İslam'da Felsefe dendikte "*Kur'an ve hadise dayanan düşünce anlaşılır. Öbürü "esas ve öz itibariyle nasa dayalı İslami ve nakli ilim olmayıp, İslam fikir alemine öbür medeniyetlerden ithal edilmiş olan akli ve laik bir düşünce tarzıdır.*"(12) Süleyman Uludağ'ın bir sorusu var. Şöyle "*eskiden var olan İbni Ravendi, Mazarri, Ömer Hayyam ve Ebubekir Zekeriya Razi gibi materyalist, ateist, naturalist ve pessimist filozofların bugün umumi olarak İslam aleminde, hususi olarak Türkiye'de temsilcileri ve takipçileri mevcuttur. Bunların da fikir babaları batıdadır. Tevfik Fikret ve Nazım Hikmet gibi mulhid ve münkir şairlerle Mazarri ve Ömer Hayam arasında ne fark vardır?*"

Selefiye-Kelam-Sufi

Süleyman Uludağ, İslam felsefesini üç ana akıma ayırır. Selefiye, Kelam, Sufi. Uludağ, bu üç akımı ayıran ölçü için şöyle diyor: "*Bilgi teori-*

si (marifet nezeriyesi) meselesi, felsefede değişik ekollerin meydana çıkmasına sebep olduğu gibi, dinde de muhtelif hareketlerin vücuda gelmesine yol açmıştır. Manevi, ahlâki ve ilahi gerçeklerin anlaşılmasında, mahiyetine en uygun tarzda kavranmasında ve doğruya en yakın şekilde tesbit edilmesinde ağırlık, ya nass ve nakle veya akıl ve istiallale veyahut da keşf ve ilhama verilir."(13).

İslamcıların özel kavramları var. Sözgelimi Uludağ, dogma demiyor, nass diyor. Yine Uludağ, Selefilerin kim olduğunu bakın nasıl açıklıyor: "*İslamiyeti anlama konusunda Sahabe, tabiun ve tebe-i tabii'in izinden ve peşinden yürüyenler, onların inanç ve düşüncelerini tıpatıp benimseyerek, hiçbir konuda onları aşmayanlar.*"

Şimdi bunları açmak gerekiyor. Selefiye, seleften geliyor. Selef, bir işte kendinden önce olan. Peygamberin arkadaşlarına Sahabe deniyor. Kimin Sahabe sayılacağı İslam'da tartışmalıdır. Sahabenin önemi büyüktür İslam'da. Hiçbir Sahabe eleştirilmez. Eleştirinin cezası idama kadar gider. Kuran'dan sonra en büyük kanıt sayılan Sünnet, Sahabelere dayanır. Çünkü Sahabeler, peygamberi tanıdılar, bir süre birlikte yaşadılar, sözlerini duydular. Peygamberin ölümünden sonra birçok sorunu Sahabeler çözdü.

Tabiüne geldikte... Tabiün, Sahabeleri tanıyanlar, Teba-i tabiin'se Tabiün'la karşılaşmış anlamına geliyor.

Selefiyeler İslam'ın dogmatikleri. Din ile ilgili hiçbir yorum kabul etmiyorlar. Bu konuda bir örnek. "*İmam Ahmed, ölene kadar karpuz yememişti. Niçin karpuz yemiyorsun diyenlere Resulüllah'ın karpuzu ne biçimde yediğine dair bana bir nakit ve rivayet ulaşmadı da ondan diye cevap vermişti*"(14)

Bizde kimi kişiler Mehmet Akif'in İslam dogmatizmine karşı çıktığını sanır. Oysa Mehmet Akif, bir selefiyedir. Bunun için şapka giymemiş. Mısır'a gitmiştir.

Kelamcılar'a geldikte... "*Kelam ilmi, İslam fırkaları ve mezhepleri içinde akla en büyük değeri verdiği için akılcı, (rasyonalist) bir yapıya sahiptir. Kelam, mutezile tarafından kurulan ve geliştirilen, felsefi fikirlerle beslenen, akla ve mantığa dayalı bir düşünce sistemidir.*"(15)

Burası önemli. Çünkü İslam'da özgür düşünce mücadelesi Mutezile ile başlıyor. Adnan Adıvar, bu konuda şöyle diyor: *"Mutezile'nin, Abbasi halifesi Memun'un zamanında kuvvet kazanmasıyla dinle felsefe arasında ilk temas başlamış sayılabilir. Felsefenin, daha doğrusu, aklın tarafını tutanlarla doğrudan doğruya Kuran'ın ve hadisin görünüşündeki anlamına itikat edenler arasındaki bu temasta, halife bizzat mutezileden olduğu için, akıl taraftarları belki tarihte birinci defa olarak din taraftarlarına hakim oluyorlar ve bu suretle serbest düşünceyi zor kullanarak savunuyorlardı. (...)gelişen felsefe, bir yandan Kelamcılar'ın itizal (yoldan sapmak) dedikleri mezhebi de kuvvetlendiriyordu. Bu mezhebin, ilahiyat açısından değeri ne olursa olsun, şurası muhakkaktır ki, mutezile, ilahiyatın dahi aklın inceleme ve araştırmalarına bir zemin olduğunda ısrarla "Allah böyle dedi" sözünü öylece kabul edecek yerde, bu cümledeki Allah failiyle dedi fiilinin anlamının açıklanmasının istediler ki, bu İslamda serbest düşünceye doğru ilk atılmış adımdır."*(16)

Mutezilenin kurucusu Vasıl bin Ata. Hocası Hasan Basri. Vasıl bin Ata hocasıyla anlaşmazlığa düşüyor, ayrılıyor. Bunun üstüne Hasan Basri "Vasıl bizden ayrıldı" diyor. Bundan ötürü ayrılan anlamına mutezile deniyor, Vasıl bin Ata'nın yoluna. Ayrılığın temelinde kader sorunu var. Mutezile, Tanrı'nın insana kader biçtiğini kabul etmiyor. İrade özgürlüğünü savunuyor. İnsan Tanrı'nın yazdığı kaderden çıkamazsa, bu durumda hiç kimseye, Tanrı'ya karşı bile sorumlu değildir. Mutezile daha ileri gidiyor. Cenneti cehennemi, vahyi reddediyor.

İslam'da bu düşünce mücadelesi uzun sürmüyor. Halife Memun'un ölümünden sonra Mutezile okulu yerlebir ediliyor. İslam tarihleri genellikle ekonomiden hiç söz etmez. İslamda ayrılıklar tartışmalar soyut bir kavram yüzünden çıkmış gibi anlatılır. Bu kavgaları anlayabilmek için, kimlerin, neyi, nasıl savunduğunu dikkatle izlemek gerekir. Bunu Mutezeli'de görebiliriz. Henri Corbin, Mutezile için şöyle diyor: *"Bütün muteziler tarafından kabul edilmiş olan beş sav vardır ki kimse bunlara katılmadan Mutezile Okulu mensubu sayılamaz."*(17)

Corbin bu beş savı anlatıyor. Ama bu beş sav, niçin, nasıl... hangi toplumsal koşullarda ortaya çıkmış, bunu anlatmıyor. Sanki bir takım in-

sanlar bir araya geliyor, işleri güçleri yok,oturup düşünüyorlar. Tabii durum böyle değil. Bu, beşinci savdan anlaşılıyor. "*Mutezililere göre adalet yalnızca kişisel olarak şerden ve zulümden kaçınmaktan ibaret değildir. Aynı zamanda ümmetin eşitlik ve toplumsal uyum sağlama ve bu sayade her bireye kendi olanaklarını eyleme koyabilme yolunu açma yönünde, bir birlikte hareketi gereklidir. Ayrıca insanın özgürlüğü ve sorumluluğu yalnızca bireylerin çeşitli yeteneklerini kullanması ile sınırlı değildir, ümmetin bütününe yaygındır veya yaygınlaştırılması gerekir.*"(18)

Şimdi bir takım insanların durup dururken böyle düşünmesi mümkün değil. Toplumda eşitlik varsa, adalet varsa, bir takım insanlar, eşitlik adalet istemez. Bir takım insanların neden böyle düşündüğünü anlamak için Hodgson'ın *İslam Serüveni* adlı eserine bakmak gerekiyor. Şöyle: "*Mağrib'den Sind'e ve Amuderya havzasına kadar bütün servet ve kudret şeriat ulemasıyla, Arap Bedevileriyle, Fariri toprak sahipleriyle kozmopolit tüccarlarıyla ve (daha pasif) çiftlikleriyle bütün halkın, İslam birliğinin toplum düzeninin ve dirayetli adaletin sembolü olarak gördükleri Bağdat, Abbasi devletinin merkezindeki ayrıcalıklı ailelerin elinde toplanmıştı*" (19)

Mutezililer işte bu ortamda adaleti, eşitliği savunuyor. Bu ortamda bir görüş daha var. Selefiye. Şimdi aktaracağım bölümde Hadis ehli kavramı var. Şaşırmayın. Selefiyelere, Hadis ehli de deniyor. Selefiye, öbür adıyla Hadis ehli şunu söylüyor: "*Hadis ehli, insanın muhakkak Allah'a veya günah içinde çârnâçâr, başka bir şeye teslim olma ihtiyaçlarından bahsolunan Ku'ran'ı, ayetleri zikrettiler ve insanları kendi efendileri kılar gözüken Mutezili doktrinini, Kur'an dışı bir doktrin olmakla suçladılar. Hayır, Allah kainatın yegane gerçek failiydi ve insanlar, ancak ve ancak hak veya batıl akıl alır veya almaz, Allah'ı yargılamaya ehliyetli olmayan Fani mahluklardı. Allah kelamı onlara geldiğinde, onun için hakkında tartışılacak, sadece yaratılmış bir şey muamelesi yapmaya insanlar cür'et edememeliydi, onlara düşen, sadece huşu içinde titremek itaat ve şükretmekti.*"(20)

Bir yanda "insanı, kendi efendisi" kılmak isteyen Mutezile bir yanda

insanı "huşu içinde titremeye, boyun eğmeye, şükretmeye" çağıran Hadis ehli. Halk hangi yolu seçecek acaba. İşte bizi bugün bile uğraştıran... mutlaka çözümlenmesi gereken sorun. "*Her halükarda, Hadis ehli Bağdat'ın daha fakir sınıflarının bir çoğu arasında coşkulu bir karşılık buldu. İmparatorluğun geri kalan kısmında, dini beklentiler, başkentte kabul edildiği şekliyle seçimlenmeye meyl etti. Bazı illerde -Huzistan ve Haracm gibi- dinin halka malolan tonunun oluşturmaya muktedir Mutezili alimler için bile. Hadis ehlinin bakış açısı, Bağdat'taki zaferiyle, genel başarıya ulaşmış oldu.*"(21)

Hodgson bu durumu şöyle açıklıyor "*... belki de avam, etkili herhangi bir yol içinde alt katmanları içerecek yeterince yaygın bir eşitlikçi siyasi düzenin pek fazla pratik olurluğu bulunmadığını görüyordu.*"(22)

Yine Hodgson'in deyişine göre Sunni-Şii kavgası halkı bezdiriyor. Kerh kenti yağmalanmasıyla, halkı, en azından can güvenliği açısından Abbasi sülalesini ezilse... yoksulluk içinde yaşasa bile kabul ediyor.

Burda şunu söylemeliyim. Sınıftan kopuk "devrimci şiddet" savunucularının tarihi doğru okumaları gerekiyor. "Şiddet", halkı bütünüyle varolan iktidarı benimsemeye zorluyor.

İslam için kolay anlaşılır demiştim. Ama İslam, peygamberin ölümünden sonra karışıyor. Bugün İslam'ı anlamak gerçekten çok zor. Peygamberden sonra durumu şöyle özetleyebilirim; Peygamberin ölümüyle, devleti kim yönetecek sorusu gündeme geliyor. Ortalık karışıyor. Önce Ebu Bekir, sonra Ömer. Ömer'den sonra kıyam başlıyor. Osman öldürüyor. Hilafet Ali'nin hakkı. Ama Muaviye buna karşı çıkıyor. Ali katlediliyor. Böylece İslam'da ilk büyük ayrım başlıyor. Bir yanda Tanrı'ın yolu anlamına gelen Sunniler... Öte yandan Şiiler. Bu iki kol kendi içinde de kollara ayrılıyor. Daha başka bölgelerde yüzlerce kol çıkıyor. Bu arada Emeviler'le Abbasiler'in mücadelesi son derece kanlı. Bu karmaşada "*Kelam alimleri aklı, azami derecede yüceltmişler mümkün olan en büyük değeri ona vermişler ve böylece onu kudsiyet mertebesine yükseltmişler.*"(23) Hanifeliğin kurucusu Ebu Hanife kelamı... aklı yüceltenlerden. "Aklı olmayanın dini yoktur", "İlim Çin'de olsa bile arayınız" hadisleri Kelamcılar'ın uydurmaları.

Ebu Hanife (699-767) zulme boyun eğmeyen bir insan. Emeviler'in son döneminde Ebu Hanife'nin desteğini almak gerekiyor. Bu yüzden Ebu Hanife'ye kadılık önerdiler. Kabul etmedi. Hapse atıldı. Hapisten kaçtı. Mekke'ye gitti. Abbasiler devleti ele geçirince Kufe'ye geldi. Bu kez Abbasiler kıyama başladı. Yine Ebu Hanife'nin desteği gerekiyordu. Devlette görev önerildi. Ebu Hanife bunu da geri çevirince yine hapse atıldı, bu kez hapiste öldürüldü.

Bugün böylesine iradeli... ilkeli İslamcı var mı. Cumartesi Anneleri'ne destek veren bir İslamcı gördünüz mü. Hele Metin Göktepe davası... İslamcı olduğunu söyleyen bir bakanın yönetiminde ne duruma getirildi.

Bugünün İslamcıları haksızlıklarla mücadele edeceklerine, laik devlette görev almak... bakan... genel müdür olmak için koşturup duruyorlar. Şimdi bunları bırakalım. Yolumuza devam edelim. Ebu Hanife katledilince Selefiyeci Süfyan Sevri "*Elhamdulillah, Allah'a çok şükürler olsun, bir çok insanın belaya düşmesine sebep olan kişiden bizi afiyette kıldı.*" diyor.(24) "*Şabi kıyasa ve akla göre bu meselenin şöyle olması gerekir" diyenlere kızıyor, tercümesini açık olarak burda vermeyi uygun bulmadığımız "eyrünfi'l kıyas" (Kıyasta y... k mı var?) sözünü sarfediyordu.*" Selefiler yalnız Kelamcılar'a değil, tasavvufa da kızıyorlar;"*Selefiler için Hallac ve İbni Arabi, Firaun'dan farkı olmayan iki dinsizdir. Şeriat ve İslam tahripçisidir*" diyorlardı.(24)

Selefiyeciler de rahat yaşamıyor. Sözgelimi İbni Teymiye. (1263-1328) Teymiye, Hanbeli mezhebinden. Döneminde çok sıkıntı çekiyor... hayatı hapislerde geçiyor. Eserlerini hapishanelerde yazıyor. Şam'da hapiste yazması bile yasaklanıyor. Hapishanede ölüyor.

İbni Teymiye'nin hasmı Fahreddin Razi (1149-1209) kelamcı. Ama Mutezile okuluna karşı. Herat'ta bir medrese açıyor. Burda dersler veriyor. Hasımları Fahreddin Razi'yi zehirleyerek öldürüyor.

Tasavvufa geldikte... Aklı da nakli de önemsemiyor tasavvufçular. "*Tasavvufi bilgiler, Selefiye'de olduğu gibi kitap okumaya ve metin ezberlemeye dayanmadığı gibi Kelamiye'de olduğu gibi akli kıyasçılığa mantıki kaideciliğe de istinat etmez. (...) Tasavvuf kal'en (söze) değil,*

hâl'e (yaşamaya) dayanır. "Tatmayan bilmez" sözünün manası da budur. Bu bilgiler "Allemeniebi" (babam ve hocam öğretti) nevvindendir. (...) tasavvuf, Allah ile kulu arasında bir sırdır. Buna melekler bile vakıf değillerdir. Bu hususi yetiyle tasavvuf bir gönül işidir."(26)

Mutasavvıf Bayezid Bistami şöyle diyor: *"Miskinler, ölünün ölüden rivayetine dayanıyor. Halbuki biz Hay ve ölümsüz olan yüce Allah'tan bilgi almaktayız."*(27)

Tabii bu görüşler hem selefiyecileri, hem Kelamcılar'ı rahatsız ediyor. Birçok mutesavvıf gözaltında yaşıyor. Hallaç, Sühveverdi katlediliyor. Şimdi yüzlerce yıl sonra bu insanları düşünüyorum. Ebu Hanife... İbni Teymiye... Şühreverdi. Hepsi esenlikli... güzel bir hayat için mücadele ettiler. Ama çözemedikleri bir sorun vardı. Sayısız ilişkilerden oluşan hayat, İslam'ı zorluyordu. Önce egemenlik sorunu. Evrenin egemeni Tanrı. Peygamber zamanında dünya egemenliğinde sorun yoktu. Tek egemen peygamberdi. Bu yetkiyi Tanrı vermişti. Hayatın çıkardığı yeni sorunları çözüyordu peygamber. Ama peygamberin ölümünden sonra hep egemenlik sorunu vardı. Toplumu kim yönetecekti... ne hakla. Hayatın çıkardığı sorunlara, kim hangi kararı ve cekti. Değişik çözüm yollarını sindirebilecek "demokrasi kültürü"de yoktu. Bu yüzden iktidara yan gözle bakan acımasızca ezildi. Cüneyd şöyle öldürülüyor: *"Cüneyd, Bağdat'ta etrafında yüksek mevkilerde görev yapan müridler toplamaya başlayınca, yetkililer kendisinin bir sapık olduğu iddasıyla hapsetmek üzere gerekçeler uydurdular. En sonunda yargılandı. Hukukun sembolik ve manevi bir tarzda ifa ve icasının fiili ibadetler kadar iyi ve güzel olduğunu söylediği için mahkum edildi, elleri ve ayakları çaprazlama kesildi, vücudu dört parçaya ayrıldı ve yakıldı. (922)"* (28) Burda da örgütlü bir iktidar kavgası var. Cüneyd "yüksek mevkilerde" görev yapanları örgütleyince vücudu dört parçaya ayrılıyor... yakılıyor.

Ciddi bir şaşkınlığın yaşandığını düşünüyorum o dönemde. Hem şaşkınlık..hem ürkü. Neredeyiz..nereye gidiyoruz... n'olacağız. Toplum kan gölüne dönmüştü çünkü. Selefiye, "geriye dönelim" dedi. Kelamcılar aklımızı kullanırsak sorunları çözebiliriz dediler. Sufiler içine kapandı.

Selefiye bir umarsızlık... sufilik de öyle. Aklı önemseyen Kelamcılar'dan bir çıkış yolu bulunabilirdi. Ama aklı eline alan bir sınıf gerekiyordu. Böyle bir sınıf olsaydı o dönemde, o sınıf aklı ele alır, egemenli-

ği gökten yere indirirdi.

İslam egemenlik sorunu hiçbir zaman çözemedi. Bugün bile tarihe... iktidara sınıf açısından değil, din açısından bakarlar. Dünyayı böyle algıladıkları için kapitalist sömürü İslamcıyı hiç rahatsız etmez. Sorunların sömürüden kaynaklandığını göremez. TÜSİAD'ı desteklemez. Ama MÜSİAD'ı destekler.

Sözgelimi, Türkiye'nin ulusal gelirine, nüfusun %20'i el koyar. İslamcı rahatsızlığın burdan kaynaklandığını bilmez. Selefiye'nin görüşünü savunur. Koşulsuz İslam'a uyulursa herkesin mutlu olacağını sanır.

Nedir koşulsuz İslam'a uymak. Önce Tanrı'nın birliğine iman edeceksin. Tanrı yeri göğü yoktan varetmiştir. Yağmuru o yağdırır... rüzgarı o estirir. Bütün bilgiler ondadır. İstediğine verir, istemediğine vermez. Burdan bakıldıkta İslam, edilgen insan ister.

Düşünmeyen, iman eden insan. Mutezile Okulu, düşündüğü için... hem İslami çerçevede düşündüğü için... kader yok dediği için yerlebir edildi. Mutezile halk içinde kök salsaydı, zenginliğin de yoksulluğun da kader olmadığı anlaşılacaktı. Burdan bakıldıkta "komşusu açken, tok yatan benden değildir" ilkesine İslamda kimse uymadı. Herkesin tok olduğu bir toplum sınıfsızdır da ondan.

MÜSİAD üyeleri, televizyonlarda İslam'ı öve öve bitiremiyor, ama komşuları açken tok yatıyorlar. Yoksul İslamcı'da Sivas'ta, herkesin tok yatabileceği bir toplum için mücadele edenleri yakıyor.

Şimdi şunu soralım. İslamcı neden kadın sesi istemez bir türküde... bir şarkıda... bir marşta. Çünkü İslamcının dünyayı algılamasında, bir algının kavramlaştırılmasında kadın, eyleyen değil, evde oturan... çocuğuna bakandır. Kadın sesli bir marşı dinlemek İslamcı için bir eziyettir... ciddi bir günahtır. Bu açıdan bir İslamcıyla bunu tartışmanın hiçbir anlamı yoktur. O, ister beğenelim, ister beğenmeyelim inanmış biridir. Muhammed İkbal şöyle der; "*İslamın dinsel ideali... yarattığı toplum düzeniyle organik olarak bağıntılıdır. Bunların birini yadsımak, kaçınılmaz bir biçiminde ötekinin de yadsınması demek olur.*"

Ciddi bir İslamcıyla, inanmışlığı üstüne tartışmak, o İslamcıyı incitir. Ciddi İslamcı zaten kırgın... üzüntülü yaşar. Kimisinin çok sinirli... çok saldırgan olmasının bir nedeni toplumsal koşulların İslam'a meydan okumasıdır. Bakın, hastalıklar duayla iyileşmiyor. Hocaya, hacıya okutmaya

giden var ama milyonlar hekimlere koşuyor. Kimi İslamcılar inanmasa da insan aya gitti. Bilim, durup dururken, gerekirse yağmur yağdırıyor. Daha önemlisi evde oturması gereken kadınlar, dairede... fabrikada çalışıyor. *"Müthiş bir olgu şudur ki, ister İslamdan esinlenmiş olsun, ister olmasın, kadınlar şimdi kamu işlerinde önemli bir rol oynamaktadırlar ve bu 1400 yıl boyunca kurulmuş bulunan Müslüman yaşam kalıbına en büyük çağdaş meydan okumadır."* (29)

Peki, İslam, neden kıyamı önleyemedi. Neden çok kanlı oldu iktidar kavgaları. Selefiyeciler, Kelamcılar, Sufiler neden kovalandı. Dr. Cengiz Kallek'in *Asrı Saadette Cemaat ve Teşebbüs Ruhu* adlı yazısında bunun nedenlerini bulabiriz. Kallek şöyle diyor; *"Bizans ve Sasani İmparatorluklarından Medine merkezli İslam topraklarına transfer edilen servet, Amerika kıtasının keşfiyle birlikte akıtılan değerli madenlerinkine benzer bir etki yaratmıştır. (...) Meşhur Sahabi, Habbas Eret'ten gelen bir rivayet bu konuya açıklık getirmesi açısından çok önemlidir: Bizden önce gelip geçen dostlarımız hiçbir dünya malı elde etmeden göçüp gittiler. Biz ise o kadar çok servete nail olduk ki (artık) topraktan başka yatırım yapacak alan bulamıyoruz.(...) Büyük nakdi servetlere sahip olan bazı Sahabiler Akdeniz'de ticaret gemileri çalıştırmış, şehirlerarası/uluslararası ticaretle uğraşmış, zaman zaman büyük kârlar sağlayacak tatlı fırsatları değerlendirmekten de geri kalmamamışlardır."*(30)

İşte kıyamın nedeni. "Bizans ve Sasani imparatorluklarından Medine merkezli İslam topraklarına transfer edilen servet"... büyük kârlar sağlayan tatlı fırsatlar. Kim bu serveti denetleyecek... tatlı fırsatları kim değerlendirecek.

Yoksul halk bu gerçeği bilmeden savaşlarda kılıç sallıyordu. Baş alıyordu, baş veriyordu.

Dipnotlar

1. Francis Robinson, *İslam Dünyası*, Çev. Mete Tunçay, İletişim Yayınları İstanbul, 1968.

2. Marshall G.S. Hodgson, *İslam'ın Serüveni*, Yayına Hazırlayan Metin Karabaşoğlu, Yeni Şafak-İz Yayıncılık, İstanbul. 1995.

3. Hodgosen Age.
4. Hodgosen Age.
5. Robinson Age.
6. Turgut Akpınar, *Türk Tarihinde İslamiyet*, İletişim Yayınları İstanbul 1994.
7. Hodgson Age.
8. Hodgson Age.
9. Ebu Zeyd Davası, Türkçesi Reyhan Oksay, Cumhuriyet Dergisi, 15 Eylül 1996 S. 547
10. Süleyman Uludağ, *İslâm Düşüncesinin Yapısı*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1994.
11. Uludağ Age,
12. Age.
13. Age.
14. Age.
15. Age.
16. A. Adnan Adıvar, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969.
17. Henry Corbin, *İslam Felsefesi Tarihi*, Çev. Prof. Dr. Hüseyin Hatimi, İletişim Yayınları İstanbul 1986.
18. Corbin Age.
19. Hodgson Age.
20. Age.
21. Age.
22. Age.
23. Uludağ Age.
24. Age.
25. Age.
26. Age.
27. Age.
28. Hodgson Age.
29. Robinson Age.
30. Cengiz Kallek, *Asr- Saadet'te Cemaat ve Teşebbüs Ruhu*, İlim ve Sanat Dergisi, Mart 1997 S. 43.

Acıtıcı Bir Sessizlik

İslam dünyasının, felsefede, bilimde bir atılım yaptığını nerkes kabul ediyor. Edward Sachua, bu konuda şöyle der: *"IV. yüzyıl İslam'ın akli ve zihni tarihinde bir dönüm noktası olduğu gibi yaklaşık 500 tarihinde (miladi 116) ehl-i sünnet akaidi kuvvetle teessüs ederek ilimde serbestçe araştırma devrini kesin olarak kapatmıştır. Eş'ari ve Gazali gelmeseler di Araplar belki Galileler'i, Keplerler'i ve Newtonlar'ı yetiştiren bir toplum olacaktı."*(1)

Eş'arî ve Gazali üstünde daha sonra duracağım. Şimdi söylemek istediğim şu. İslam dünyasının bilimde, felsefede atılganlığını görebilmek için yalnızca El Biruni üstünde durmak yeterli. El Biruni 973 yılında Harzem Sultanlığı'nın başkenti Kathra yakınlarında doğuyor, 1050 yılında ölüyor. Görüş dergisinin El Biruni özel sayısında, kapakta şöyle deniyor; *"Bir yıl önce Orta Asya'da yaşayan evrensel deha El Biruni"* (2) Burada şunu söylemem gerekiyor. Ben, dehalığa değil, emeğe, çalışmaya, bilime inanan biriyim. Bu açıdan bakıldıkta El Biruni, dünyayı bilimsel açıdan anlamak için emek veren biri. Bilimsel açıdan dünyayı anlamak istediği için de, dünyanın çevresini ölçen ilk bilim emekçisi. Ayrıca yerleşik düşüncenin dışına çıkıyor. Dünya, güneşin çevresinde dönüyor olabilir diyor. Görüş dergisinde Jaogues Boilet, Biruni için şunları söylüyor: *" (...)sürekli olarak titiz ve eleştirisel gözlemler yoluyla bulunan pozitif olguları araştıran, kendisini matematiksel düşünmeye alıştıran, insan*

yaşantısıyla ile elle tutulur biçimde ilintili her şeye ilgi duyan El Biruni, onbirinci yüzyılın başlangıcında bugün anladığımız şekliyle bilimsel düşüncenin bir şampiyonu görünümündedir."

Razi'yi Farabi'yi, İbn-i Sina'yı, İbn-i Bacce'yi İbn-i Rüşd'ü yetiştiren... bu bilim emekçileriyle... düşün emekçileriyle bütün dünyayı ışıklandıran İslam kültürü nasıl oldu da Birgiviler'in, Serdengeçtiler'in, Şevki Yılmazlar'ın eline kaldı. İşte bu, hem Batı'da hem Doğu'da birçok insan için bir sorun. Burada beni gülümseten bir noktayı söylemeliyim. Bu yalnız Türkiye'de sorun değil. Türkiye'de de bu sorun üstüne düşünenler var. Ama bu özellikle marksistler önünde bir sorun değil. Tabi El Biruni'yi İbni-i Rüşd'ü bilmeyen biri için böyle bir sorun olamaz. Marksist çevrelerde Hegel dedikte çat pat da olsa iki üç söz söylenir, ama İbn-i Haldun.. İbn-i Rüşd dedikte acıtıcı bir sessizlik kaplar ortalığı. Komünal toplum üstüne en ince ayrıntısına varıncaya kadar sayfalarca yazanların, acıtıcı sessizliği kırmaları gerekiyor.

Günah İşleyen Organlar

Dünyayı ışıklandıran İslam kültürü, nasıl oldu da Birgiviler'in, Serdengeçtiler'in, Şevki Yılmazlar'ın eline kaldı dedim. Şimdi bu kişilerle ilgili kısa bilgiler vermek istiyorum. Birgivi, XVI. yüzyılda yaşamış. İnsanın her türlü davranışını şeriata göre düzenleyen bir kişi. Organların günahını bile yazmış. Günümüz İslamcılarının kadın sesini şarkılardan, türkülerden, marşlardan kaldırmak istemesinin nedeni, kulağın, kadın sesi dinlerse günah işlemesi. Birgivi böylesine etkili İslamcılarda.

Serdengeçti'ye geldikte... 15 yaşındaydım. Bir arkadaşım bu Serdengeçti'nin gazetesini getirdi. "*İşte Türkiye'yi kurtaracak adam*" dedi. Eve götürdüm gazeteyi. Annem inceledikte "*Oğulcuğum, bunlar Müslüman filan değil. Bunlar yobaz... softa*" dedi. Sonra bu Serdengeçti, gel zaman git zaman, Adalet Partisi'nden milletvekili oldu. Meclis'e girdi. Kıravat takıp takmama yüzünden bir olay çıkardığını anımsıyorum. Bugün İslamcıların bütün yurdu dal budak sarmalarının altında, Sedengeçtiler'in milimetrik çalışmaları yatar. Geçenlerde Niyazi Berkes'in *UnutulanYıllar* adlı eserini okuyordum. Orda da Serdengeçti'ye rasladım. Bakın ne-

ler anlatıyor Berkes: *"Soluk benizli, baykuşu andıran bir yüzü olan bu genç, derslerimde hep ön sıradaki masaya oturur, fakat yüzünü ders veren bana çevireceğine, diğer masalarda oturan kız öğrencilerin bacaklarından ayırmazdı. (Bu fakültede dersanelere sıra yerine masalar konmuştu.) Bu oğlanın bu halini ben cinse terbiyesizliğine verdiğimden onu en son sıradaki bir masaya oturtur, ertesi gün gene ön sırada görürdüm. Aramızda böyle bir zıtlaşma başlamıştı. Bu davranışlarından başka, benim odamın karşısına rastlayan, çoğu kez boş bulunan seminer odasının kapı aralığına sandalye koyarak kimin hangi hoca odasına, hangi hocanın hangi hoca odasına girip çıktığını gözlediğini farkedip merak etmeye başlamıştım. Anladımki, bu (öğrenci) bu işe memur edilmiş ve gördüklerini tespit eden biri. Bu oğlan daha sonra bir dergi çıkarmaya başlayınca neyin nesi olduğunu anladık. Bu fakültenin bir "K" haline geldiğini anlamış, dergisi'nde kız öğrencilerin oğlanlarla merdiven altında çiftleştiğini yazacak kadar aşırılaşmıştı."* (3)

İşte 15 yaşındayken elime dergisi tutuşturan Osman Yüksel Serdengeçti... Bir de Şevki Yılmaz. Durumun acıklılığını görebilmek için Harizmi'yi tanımak gerekiyor. Harizmi 780-850 yılları arasında yaşamış. Bugünkü cebirin... trigonometrenin kurucusu. Harizmi nerde.. bugünün bilime... felsefeye... sanata... düşman İslamcıları nerde.

Işıklar Nasıl Söndürüldü

İslam dünyasının karanlığa gömülmesini Süleyman Uludağ şöyle açıklar, *"Gerçekten de Gazali, felsefi düşünceyi yıkarken belki de bilmeden ve istemeden ilmi düşünceyi de yıkmış oluyordu.(...) Gazali'den sonra din alimleri onun izini takip etmeye başladılar. O kadar ki, İslam aleminde bir tek filozofun bulunmadığı dönemlerde bile habire felsefeyi reddettiler, filozoflara hücüm etmekten hızlarını alamadılar."* (4)

İslamda bilimin, felsefenin durması... bilincin dumura uğratılması konusunda Koyre şöyle der: *"Siyasal fetih daha yeni bitmişken, Arap dünyası şaşırtıcı bir istekle Yunan uygarlığının, bilimin, felsefenin fethine girişir. Bütün bilimsel yapıtlar, ya çevrilecek ya da -Platon için yapıldığı gibi- özetlenip açıklanacaktır."* (5)

Bu dönemde İslam kültürü, karanlık ortaçağda bir ışıktır. Bu ışığın bütün dünyayı aydınlatması beklenir. Ama beklenen olmaz. Işık birden bire söner. Koyre'ye göre İbn-i Rüşd Avrupa'nın yeniden doğuşuna son derece etklili olmuştur. Bertnard Russel, İbn-i Rüşd'ü, Doğu'nun son, Batı'nın ilk düşünürü sayar. Cavit Sunar, "*İbn-i Rüşd, 13. yüzyılın ortasında Paris kültür merkezini tam bir hakimiyet altına aldı*" der. İbni Rüşd'ün Batı kültürüne bu egemenliği 400 yıl sürer. Sunar İbni Rüşd bölümünü şöyle bitirir: "*Rüşdiye felsefesi doğu aleminde ise çoktan unutulmuştur.*" (6)

Kendini... kendi kültürünü unutan İslam dünyası, ta 1923 yılma kadar bin yıl sürecek bir karanlığa gömüldü. 1923'de Türkiye'de kurulan cumhuriyet, Anadolu'da... ilk kez İslam ülkesinde bir aydınlanma hareketi başlattı.

Koyre'nin yazdığına göre İslam dünyasının karanlığa gömülmesinin nedenini, Alman düşünürleriyle Fransız düşünürleri "Arapların felsefe karşısındaki isteksizliğine" bağlarlarmış. Koyre buna katılmaz, 'zırva' der. Koyre'ye göre karanlığın nedeni şu: " *Felsefenin din dışı tutumunu eleştiren İslam ortodoksluğunun hiç de haksız olmayan şiddetli tepkisinin etkisiyle, özellikle de Arap uygarlığını birleştirip, İslamlığa bağnaz, felsefeye tümüyle düşman bir dine dönüştüren Barbar; Türk, Moğol, (İspanya'da Berber) akınlarının yıkıcı etkisiyle açıklanabilir.*

Bu son "etki" olmasa Arap felsefesinin Latin skolastiğininkine benzer bir gelişme göstermesi, Arap düşünürlerinin, Gazali'nin eleştirilerine yanıtlar bulup, Aristoteles'i "İslamlaştırması" olasıydı.. Buna vakitleri olmadı. Türk ve Barbar kılıçları bu devinimi hoyratça durdururlar."(7)

Hüseyin Hatemi, karanlığın Fatih'in ölümünden sonra başladığını söyler. "*Fatih, diğer Osmanlı sultanlarından farklı kafa yapısında bir hükümdar olarak yeni fethedilen İstanbul'da bir 'rönesans' ümidini bile verebiliyordu.*" Hatemi'ye göre, ancak Fatih'in ölümünden sonra idamlar başlar. Önce Molla Lütfü, sonra İsmail-i Maşuki, daha sonra Hamaz Bali dinsizlik suçlamasıyla idam edilir. Hatemi şöyle der: "*Böyle olunca, medrese de olsun, tekke de olsun, meydan Cinci Hoca karekterinde, ruh hastası ve ahlaksız şarlatanlara kalır.*" (8)

Bugünlerde bir kitap okudum. Kitabın yazarı Tüccarzade İbrahim Hilmi. Kitabın adı Batılılaşma. (9) Kitap 1916 yılında yayınlanmış. Bu kitabın *Niçin Sönüyoruz?* başlıklı bölümünde şöyle diyor Tüccarzade İbrahim Hilmi, "*Eğer Osmanlılar, başlangıçta bu genel hareket inkılabı takip etseydi, milliyet ve kavmiyet fikrini dikkate alarak dini ona araç olarak kullanmış olsaydı, hiç süphesiz üstün ve galip olma gücünü elde edebilirdi. Halbuki cehalet ve cahillikten doğan taassup onları öyle bir hale getirmiştir ki, hatta dinin emir buyurduğu yenilik ve ilerlemeyi bile dinle uyuşmaz bulmuştu. Gerekli gereksiz herşey şeriata uydurulmak, her hareket dine uygun hale sokulmak istenilmişti. Dinin basit gerçekleri cahil beyinlerde öyle bir şekle gelmişti ki, yalnız idari işlerde değil, aile hayatında bile en küçük bir yenilik ve değişiklik dine tecavüz olarak görülmüştür.*" (9)

Niyazi Berkes bu soruna İslam uygarlığı açısından bakar. Şöyle der, "*İslam uygarlığının toprağı, bugün Batı dediğimiz uygarlığın tohumlarının yeşerdiği topraklardı. Hem Müslümanlar'ın, hem Batılılar'ın unuttuğu bu "İslamlık-Batı" arası akrabalık sanıldığından genişliğe giden bir akrabalıktır. Çünkü İslamlık, Batı'nın iki yanı (hem Helenistik, hem Helenistik-sonrası yanı) ile bağlantısı olan bir uygarlıktır.*" (10) Batı ile İslamlık arasındaki akrabalığı en canlı şekilde gösteren büyük Alman İslam tarihçisi C.H Becker şöyle der, "*İslamlık ile Batı arasındaki akrabalık anlaşılmadıkça, ne Batı uygarlığı ne de İslamlık doğru olarak anlaşılabilir. Onun bütün derinliği ile gösterdiği gibi İslamlık-Batı ile Doğu arasındaki bir bağ olan kompleks bir geleneği yansıtır. Bu yalnız siyasal, ekonomik ve teknolojik olarak değil, aynı zamanda ahlak ve felsefe açısından böyledir.*" Berkes'e göre Kuran'da hukuk kuralı yok. Kuran, tinsel değerleri içeriyor. Bütün sorun şeriatta. Şeriatla oluşturulan kuralların çoğu gerçi Kuran'da yok, ama şeriatı olumlayan... haklı gösteren yine Kuran. Buna karşın şeriatın katılığı, İslam uygarlığı içinde pek geçerli değil. İslam uygarlığı çöktükte ortada şeriat kalıyor. Bu sonuç, Niyazi Berkes'e göre şu durumu doğurdu, "*İslam dünyası, bir uygarlık alanı olarak, bilim ve felsefe kültüründen yoksulluk içinde kalan bir uygarlık, modern dünya koşullarının problemlerini görmek ve anlamak yetisinde de yoksullaşır.*"

Sorun neydi. Dünyayı ışıklandırmaya giderken İslam dünyası birdenbire nasıl karardı. Bu konuda belli başlı görüşleri özetledim. Bu görüşlere bütünüyle doğru ya da yanlış demek mümkün değil. Ama bu görüşlerde temel bir eksiklik var. Bu eksikliği görebilmek için İslamın ışıklı... aydınlık dönemine bakmak gerekiyor.

Dipnotlar

1. Edward Sachau, Aktaran A. Adıvar, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969.

2. Görüş Dergisi, Haziran 1974, Sayı 6.

3. Niyazi Berkes, *Unutulan Yıllar*, Yay. Haz. Ruşen Sezer, İletişim Yay. İstanbul 1957.

4. İbn-i Rüşd, *Felsefe-Din İlişkleri*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay. İst. 1985.

5. Alexandre Koyre, *Yeniçağ Bilimin Doğuşu*, Türkçesi Kurtuluş Dinçer, AD Yayıncılık, İstanbul 1989.

6. Dr. Cavit Sunar, *İslam Felsefesi Dersleri*, Ank. İlah. Fak. Yay. Ankara, 1967.

7. Koyre, Age.

8. Henry Corbin, *İslam Felsefesi Tarihi*, Çev. ve notlarından Prof. Dr. Hüseyin Hatemi, İletişim Yay. İstanbul 1986.

9. Tüccarzade İbrahim Hilmi, *Avrupalılaşmak*, Haz. O. Kafadar-F. Öztürk, Gündoğan Yay. Ankara 1997.

10. Niyazi Berkes, *Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları*, Adam Yayınları, İstanbul 1985

Adalet Başkasını Ezmektir

Düşünür Farabi, *El-Medinetu'l Fazıla* adlı eserinde "Cahil şehir telakkisine göre adaleti şöyle anlatır; "... her taife, başka taife soyup, elinde bulunan şeylerin topunu almak ister. Her birinin diğerine karşı durumu bu merkezdedir. Hangisi diğerini ezerse, kazançlı, mutlu ve bahtiyar olur. Her insanın veya her taifenin ruhundaki bu tabii temayüller, mevcutların tabi'i bünyeleri icaplarındandır.

Her tabi'i şey adalete uyduğundan döğüş de adaletin ta kendisidir. Adalet başkasını ezmektir. Mağlup ise ya vucudunun selametini muhafaza etmek şartıyla mağlup olur; veya mahiv ve telef olarak galibe hayat alanını boş bırakır, veyahut kötü bir durumda yaşamak şartıyla galip tarafından bir köle gibi istismar edilir ve böylece galibin mağlubu istismar etmesi adalet sayıldığı gibi, mağlubun galibe hizmek etmesi de adalet sayılır." (1)

Farabi, gerçekçi bir gözlemle yaşadığı islam uygarlığında aristokistik adalet anlayışını ne güzel anlatıyor. Farabi'nin söyledikleri son derece doğru. Ezenle ezilen, sömürenle sömürülen arasında bir ilişki var. Bu ilişki zora dayanır. Ama bütünüyle değil. Ezilenin, sömürülenin bilinç durumu, bu ilişkiyi adil görmesi de gerekir, bilinç durumu, bu ilişkiyi adil görecek derecede tutulur.

Adına felsefe denen düşünme... dünyayı kavrama edimi işte burada önemli. Felsefe burda n'pacak. Sömürü ilişkisini doğru, adil, meşru

gösteren öğretiler mi üretecek... yoksa insanı aydınlatacak mı. Bu bir mücadeledir. Bu mücadale islâm uygarlığında da verilmiştir.

İslâm uygarlığı aristokratik bir sınıfın eseridir. Köleleri 500 ile 15.000 kişilik kümelere ayırmıştır. Öldüresiye çalıştırılmışlar. Hem Emeviler, hem Abbasiler halkı soyup soğana çevirmişler. Buna da adalet demişler.

Öbür adıyla yürüyenler denen *Meşşai Felsefesi* işte bu adalet anlayışına karşı çıkıyor. Meşşai insanı bilinçlendirmek, aydınlatmak isteyen bir felsefe. Bu yanıyla *Yürüyenler*, bugün bile islamcıları rahatsız eder Şimdi bunun bir örneğini vermek istiyorum. En başta şu bilinmeli. Kapitalizmin adalet anlayışıyla aristokrat adalet anlayışı arasında temelde fark yok. Sözgelimi, milyarlar harcanan bir düğünü televizyonda "lezzetle" seyretmesi için bir emekçinin, kapitalist adalet anlayışını benimsesi gerekir. İstanbul'un Taksim alanında "Çatınızla gurur duyabilirsiniz" tabelası, duruyor. Hiç kimsenin de gururu incinmiyor. Bu tabela gururun metalaştığını... bu metalaşmanın benimsendiğini gösteriyor.

Kapitalizm, insanı insanlıktan çıkaran, insanı ezen... dosluğu... aşkı metalaştıran bir sistem. Bu sistemde yolunu şaşıran insan, iç esenliği arıyor.

Peki iç esenliğini nerede bulacak, bilinci dumura uğratılmış insan. Dinde... tarikatlarda. Bu kapitalizmin işine geliyor. Hem Hıristiyanlıkta, hem Müslümanlıkta alan kapma mücadelesine başlıyor. Bu mücadelede Seyyid Hüseyin Nasr'ı tanımak gerekiyor. İran'lı Seyyid Hüseyin Nasr, şöyle tanıtılıyor Türkiye'de: "*1933 yılında Tahran'da doğdu. Yüksek Öğrenimini ABD'de Massachusette İnsititüte Of Techonologgide Fizik dalında yaptı. Harward Üniversitesi'nde felsefe ve bilim tarihi profesörlüğünde bulundu. 1962-1965 yılları arasında Harward'da bilim tarihi dersleri verdi. 1972 yılında Tahran Üniversitesi Rektörlüğüne getirildi. Halen ABD'de George Town Üniversitesi'nde islâm araştırmaları profesörü olarak görev yapmaktadır.*"(2)

Bilim tarihi doktorası yapan... filozof denen Nasr, tümdengelim yöntemini bakın nasıl kullanıyor: "*Elimizde*" diyor "*gerçek bir su varsa ve gerçekten susamışsanız, yalnızca o suyu içerek susuzluğunuzu gi-*

derebilirsiniz."(3) Gerçekten de son derece doğru. Susamışsanız, susuzluğunuzu su içerek giderebilirisiniz. Bu tümel doğrudan sonra neyi çıkarmak isteyebilirsiniz. Deneyelim.

a) Susayan insan, nasıl su içerek susuzluğunu giderirse, bir dağa çıkmak isteyen insan arka arka yürürse daha çabuk dağa çıkar.

b) Susayan insan, nasıl su içerek susuzluğunu giderirse, insan düşünmemekle mutlu olur.

c) Susayan insan nasıl su içerek susuzluğunu giderirse, merdivenlerini emekleyerek inen insan rahat eder.

Şimdi siz diyeceksiniz susadığımızda su içerim. Bu doğru. İyi ama, merdivenleri emekleyerek inmenin susuzlukla, su içmekle ne ilgisi var. Hiçbir ilgisi yok. Nasr'ın düşünme yöntemine örnek verdim. Seyyid Hüseyin Nasr, susayan insan nasıl su içerse... susuzluğunu su içerek giderirse, bütünlüğe... esenliğe ulaşmak isteyen insan da Kutsal'a döner diyor.

Kime üzeleceğimi bilemiyorum. Buna düşünce diyen Seyyid Hüseyin'e mi... bunu düşünce sananlara mı, yoksa insan doğru düşünsün diye *Organun*'u yazan Aristoteles'e mi, yöntem yöntem diye çırpınıp duran Descartes'e mi, İbni Rüşd'e mi, Farabi'ye mi, Razi'ye mi.

Bayanlar, baylar, insanlık nice zorluklarla felsefede, bilimde, sanatta, iyi kötü noktaya gelmişken, böylesine geri yöntemleri, düşünce diye yayınlamanız haksızlık olmuyor mu. Hem kendinize, hem bize yazık etmiyor musunuz.

Ben size düşünmemiz için susuzlukla ilgili bir sorun söyleyeyim. Biz gençliğimizde susadık mı, gürül gürül akan bir çeşmeden su içerdik. Para vermezdik. Şimdi susuzluğumuzu gidermek için para veriyoruz suya.

Soru. Su nasıl meta oldu. Bunu hiç düşündünüz mü.

Bilim tarihi üstüne doktora yapan Seyyid Hüseyin, bakın ne diyor, *"Bilim dinden ve teolojiden bağımsızlık iddiasında bulunmuş ve alemi Tanrı'dan bağımsız şekilde açıklamaya çalışmıştır. Ne derseniz deyin, modern bilim, fizik alemi, tamamen bağımsız bir realite olduğu inancı*

üzerine inanca dayalı açıklamalar üzerine kurulmuştur. İmdi, islam bunu kabul etmez."(4)

Şimdi burda bir islâm bilimi kavramı var. Tabii bu kavramın iler tutar yanı yok. İslâmi bilimi, bilim yapan en temel öge, Seyyid Hüseyin'e bilgiyi "*islami bir aleme, bir evren anlayışına entegre etmiş olması.*" Buna bir örnek vermek gerekirse, islami bilim şu. Soruyor Seyyid Hüseyin, "*10 milyar yıl önce gök feleklerinin "melekler" tarafından hareket ettirilmediğini nerden biliyoruz?*"

İyi ama burda ileri sürülen görüş hiç islâmi değil? Aristoteles'in *Metafizik*'inde ilk hareket ettiriciden kopya edilmiş bir islâmi bilim. Bakın ne diyor Celal Sarç, "Aristo, Fizik'te gerçek tabiat tanımlarına varamamıştır Bundan başka, izah ve tesfir edemediği olayları gizli, batıl ve hiçbir suretle keşfedilip bilinemeyecek sebeplere dayandırdığı için, beşeri düşüncenin gelişim seyrini uzun yıllar yanlış doğrultulara sevk ederek kösteklemiştir.(5)

Seyyid Hüseyin, bilim doktorası yapmış. Nasıl bir doktoradır bu, çok merak ediyorum. Ama şunu merak etmiyorum, Seyyid Hüseyin, "Beşeri düşüncenin gelişim seyrini" yanlış doğrultulara yönlendirmek istiyor.

İşte bundan ötürü ABD'de profesör olan, ABD'de yaşayan bu kişi, yüzlerce yıl sonra Meşşai Felsefesini eleştiriyor. Şöyle "*islâm dünya görüşüne girebilen laik mahiyet kazanabilecek bir öge olarak- Meşşai felsefesinin rasyonalizmi vardır.*"(6)

Seyyid Hüseyin akılcılığa, aklın kullanımına pek kızıyor. Kadere karşı çıkan... İnsanın özgürlüğünü savunan Mutezile Felsefesi için şöyle diyor, "*onikinci yüzyıla kadar zayıflatılamadı.*"(7)

Neden böyle yapıyor Seyyid Hüseyin. Bunu söyleyeceğim. Ama önce islâm uygarlığında insanı aydınlatıcı üç felsefe akımını kısaca görmek gerekiyor. Bunlardan ilki, *Mutezile* akımı. Daha önce anlatmıştım *Mutezile*'yi. Şimdi kısaca söylemek gerekirse, bu akım, Tanrı'nın karşısında bireyin özgürlüğünü savunuyor. Düşünür Cahiz, bilgi için kuşkuyu önemsiyor. Ebül Hüseyin nedensellik ilkesini buluyor.

Mutezile akımının başlatmak istediği aydınlanma hareketini, bir dö-

nek durduruyor. Bu döneğin adı, Ebül Hasan Ali İbn İsmail el-Aş'ari. Kırk yaşındayken dönekliğini şöyle duyuruyor. *"Beni tanıyan tanır. Tanımayana da kendimi tanıtıyorum. Ben Ali İbni İsmail el-Aş'ari'yim. Kısa zaman öncesine değin Mütezile öğretisini yaydım. (...) Şimdi hepiniz şahit olun ki, ben bu yolu bırakıyor, bu öğretiyi kesinlikle terk ediyorum."*(8)

İşte Aş'ari akımı böyle başlıyor. Kırk yaşına kadar, insanı, özgür bireyi, eşitliği savunan İsmail el-Aş'ari, kırk yaşından sonra, "insan özgür olamaz, eşit olamaz" diyor. "Kurtuluş doğrudan doğruya kutsala teslimiyetle sağlanır" diyor. Böylece islâm'da *Mutezile* akımıyla başlayan aydınlanma hareketi Aş'ari akımıyla ciddi bir çelme yiyor.

El Kindi'yle başlayan, *Meşşai... Yürüyenler* akımıyla yeniden aydınlanma hareketi başlıyor. Farabi, İbn-i Sina, Endülüs'te İbn-i Bacce, İbn-i Rüşd islam'da aydınlanma hareketini başlatan *Yürüyenler* okulundan.

Bu akımın başlatıcısı El Kindi, 9. yüzyılda yaşadı. *Mutezile* akımıyla ilişkisi var. Deneyci. Varlığın duyularla bilinebileceğini söyüyor.

Yürüyenler akımının düşünürlerinden Farabi, *"peygamber hayal gücüne, düşünürler akıl gücüne dayanır. Bundan ötürü düşünür... düşünen insan, peygamberden üstündür"* der.

Yürüyenler akımının öbür düşünürü İbn-i Sina'ya geldikte.

İbn-i Sina, cennetin cehennemin bir simge olduğunu söylüyor. İnsanı dinin baskısından kurtarmak istiyor. Bu yüzden zulüm görüyor. Hapse atılıyor. Kitapları yakılıyor. Şahrazri İbn-i Sina için şöyle diyor, *"Onun islâm alimleri arasında yeri yoktur. O insan kılığına girmiş şeytanın ta kendisidir."*

İbn-i Sina'nın bu baskılara yanıtı şöyle, *"Sen de bir eşek ol. Çünkü eşeklikleri o kadar büyük ki, kendileri gibi eşek olmayanlara imansız diyorlar."*

İnsanı aydınlatmak için didinip duran düşünür Farabi, ağır baskılar karşısında yalnızlığını şöyle dillendiriyor, *"Zamanın ters, yarenliğin faydasız her reisin bezgin ve her başın hasta olduğunu görünce, evime kapanıp şerefimi kayırmayı kâr bildim."*

Eşari akımının etkisiyle Anadolu, Mezopotamya, Horosan bölgelerinde aristokistik sistem, karanlık dönemi başlatıyor. Böylece Farabi'nin şu saptaması gerçekleşiyor. "*Canavarlar avlarını ele geçirmek için nasıl hile ve kurnazlığa başvururlarsa, (diyanet adamları da) dünyalıkları ele geçirmek için aynı hile ve kurnazlıklara kavuşmak için, zahirde sofuluk göstermekle kazandıkları itibar ve saygıyı, şuur, hikmet, ilim ve marifetle desteklemesini bilirlerse, halk nazarında daha büyük ve şöhretli olurlar.*"(9)

Milyonlarca insan sömürülmeyi, ezilmeyi adalet saysın diye, Doğu iman iman haykırışlarıyla karanlığa gömüldü. Doğu karanlığa gömülürken Endülüs'te bir düşünür görüyoruz. Adı İbn-i Rüşd. Adnan Adıvar şöyle der, "*Artık bu eserin sonuna kadar, Doğu, ilimle dinin ilişkileri üzerine bir bahse rastlanmayacaktır. Çünkü XIV yüzyıldan sonra, islam diyarında ilim ve felsefe sönmeye başladığından dinin karşısında ne müşbet bilimler ne de felsefe vardır.*"(10) Bu, bugün bile islâmcılar'ı rahatsız eden bir görüştür. Seyyid Hüseyin bu konuda bakın ne diyor, "*Ancak Avrupa dillerinde ve çalışmalarını bu kaynaklara dayandıran Müslümanlar'ın yazılarında görülenin tersine, islâm düşünce hayatı, ne İspanyol'da yaşamış filozoflarla ne de Moğal istilası ile sona ermiştir.*"(11)

Peki n'oldu. Seyyid Hüseyin'e göre. "*... Endülüslü bilge Muhiddin-i Arabi'nin marifet doktirinleri ile Suhreverdi'nin iştiraki teo sofisi (Hikmetül işrak) sahneye çıkmaya başladı.*"

Yalnız insanlar katledilmiyor. Doğrular da katlediliyor. Seyyid Hüseyin'in yaptığı bu. Doğruları katlediyor. Seyyid Hüseyin, Suhreverdi'nin 35 yaşında Şam hapishanesinde katledildiğini söylemiyor.

İbn-i Arabi'ye geldikte... Voltaire şöyle demiş Arabi için, "*Müslümanların içinden bir adam çıkmış, onu da kendilerinden saymıyorlar.*" Aydınlatmak istediği halk, Arabi'yi 1250 yılında Şam'da katlediyor. Bu olaydan 743 yıl sonra 1993'de halk 37 insanı katletti Sivas'ta.

Işık Sönüyor

İslâm ugarlığında bir Ebu Bekir Zekariya Razi var. Batı, sekiz yüz-

yıl önce Doğu'da ortaya çıkmış Voltaire diyor Razi için. 875-975 yıllarında yaşayan Razi, her şeyden önce bilim emekçisi. Işığın kırılmasını buluyor. Aristoteles'in tümdengelim yöntemini eleştiriyor. Bilgiye, doğruya ulaşmada tümevarımı... deneyi... gözlemi savunuyor. Burası son derece önemli. Razi, bilimsel yöntemin yolunu açıyor. Peygamberler insanı aydınlatamaz, düşünürler aydınlatır diyor. Bütün insanların eşitliğini... aklın eşitliğini savunuyor. Bütün insanlar eşit olduğu için peygamberlik gereksizdir. Tanrı kimi kişilere peygaberlik benzeri ayrıcalık vermez diyor.

Bin yıl sonra Türkiye'de Hüseyin Hatemi, Razi için bakın ne diyor, *"Tıp bilgini olarak güçlü bir ad alan Razi' nin ilahi hikmetten nasibi olmadığı ve manevi derece yönünden Voltaire'den aşağı seviyede bulunduğu anlaşılmaktadır."*(12)

Hüseyin Hatemi'yi görüyorsunuz işte, hemen anlıyor. Bu anlayışıyla Anadolu'da bir aydınlanma hareketini önlemek istiyor. İslâm uygarlığında ışığı işte bu anlayış söndürüyor. Bu anlayış bugün bile devam ediyor.

İlahi hikmetten nasipsizlik bütün islamcıların kullandığı bir yöntem. Sözgelimi Hüseyin Hatemi. İbn-i Rüşd'ü, Razi'yi eleştirmiyor. N'apıyor. Suçluyor. Materyalist düşünür Ravendi'de de Yahudiler'den para almakla suçlanıyor. Ravendi'nin Kitab-üd-da... *Beyin Yaralayan* adlı bir eseri olduğu söyleniyor. Bu eserinde islâm dinini eleştiriyor. Bilgiye ulaşmada aklı, deneyi önemsiyor. Bu görüşlerinden ötürü hapse atılıyor. Hapisten kaçıyor. Nasıl öldürüldüğü belli değil. Hiç kuşku yok, "faili meçhul" bir cinayete kurban gitti Ravendi.

Işık Neden Söndü

İslâm ülkelerinde aristokrat sınıf artı değere el koyuyor. Bunlar, sonradan görmeler gibi har vurup savuruyorlar. İslâm ülkelerinde, artı değeri yatırıma dönüştürecek atılımcı, girişimci bir sınıf oluşmuyor. Söz gelimi İbn-i Arabi, sultanların verdiği parayı yoksullara dağıtıyor. Oysa Voltaire kazandığı parayla borsaya girliyor.

Avrupa'da girişimci sınıf.. burjuva sınıfı, işi gereği, deneyi, gözlemi

savunmak zorunda. Bazen bir deney sonunda ölüyor. Oysa aristokrasinin deneye gereksinmesi yok. O saraylarda yan gelip keyif çatıyor. Batıda burjuva sınıfı yönetimde hak istiyor. Doğuda böyle bir sınıf oluşmadığı için, adalet kavramını değiştirmek isteyen... deneyi, gözlemi savunan bütün düşünürler yerlebir ediliyor... susturuluyor.

Aristokrat sınıf, bilimsel yöntemi reddediyor.

Farabi, bütün çağı dönüştürecek... ihtilalci bir adalet anlayışını savunuyor. Farabi'ye zındık diyen Gazali, "*Bir toplumun başkansız bir yıl kalarak birbirlerini mahvetmelerindense, başkanın altmış yıl halkına zulüm ve işkence yapması daha iyi, tercih edilecek bir hususdur*" diye zulmü, işkenceyi savunuyor. Gazali, "*başkan iyi çıkarsa tanrıya şükredin, kötü çıkarsa tövbe edin*" diyor.

İslâm uygarlığında son pırıltı Nadajlı Abdurrahman. Fatih Medresesi'nde hoca. Cennete... cehenneme inanmıyor. Dünya yuvarlak diyor. Evreni bilimsel yöntemle açıklıyor. Bu yüzden 1601 yılında Topkapı Sarayı'da idam ediliyor. Anadolu Kazaskeri Esat Efendi, "*Müslümanlar elinden, islam dini de dilinden kurtuldu*" diyor.

Böylece islâm uygarlığı kara deliğe dönüşüyor. Aydınlık ne varsa kara delikte sönüyor. Burjuvazinin bilimsel yönteme gereksinmesi var, aristokrasinin yok. Aristokrasi vur kaçla yaşıyor.

Bugüne geldikte... Şimdi kutsala dönüşle bir islam uygarlığı yaratılmak isteniyor. Seyyid Hüseyin'in yapmak istediği bu. Oysa bütün uygarlıklar bir sınıfa dayanıyor. İslâm uygarlığı da böyle. İslâm uygarlığı aristokrasinin eseri. Büyük, görkemli camiler... kervansaraylar. Ama islam uygarlığında doğru dürüst bir kitaplık göremezsiniz. Sözgelimi İstanbul'da yüzyıllık lokanta, beşyüzyıllık hamam var. Ama yüzyıllık bir fabrika yok. Çünkü aristokrasi üretimci değil. Vur kaçla elde ettiğini yiyen, tüketen bir sınıf.

Peki yeniden bir islam uygarlığı mümkün mü. Mümkün değil. Mümkün değil, aristokrat sınıfını nerden bulacaksın. Burjuva sınıfına geldikte. Burjuva sınıfı devrimci niteliğini yitirdi. Devrimci niteliğini yitirse bile, burjuva, duayla işlerin yürümeyeceğini bilir. Burjuvazinin islam'a "dinin afyon gibi" kullanılmasında gereksinmesi olabilir. İşçi-

nin artı değerine el koyan kapitalist, kurban bayramında bir kilo et dağıttıkta islâm dini bunu... meşrulaştırırsa, islam'a kol kanat gerer.

Hiçbir dinde, kimsenin kimseyi sömürmediği.. herkesin kardeşçe yaşadığı... bütün insanların özgürleştiği bir dünya yok. Bütün bunlar öbür dünyada... cennette. Ama marksizm'in bu dünyada gerçekleşecek böyle bir metafiziği var.

Abdurrahman Dilipak şöyle diyor: *"islâm haksızlıklara, zulme ve sömürüye karşı da savaş dinidir."*(13)

Ne güzel değil mi. Daha güzeli var. *"Kur'an-ı Kerim, 'bir insanı öldürenin bütün insanlığı öldürmüş gibi' olacağını ifade ederek, insanların temel hak ve hürriyetlerinin korunması konusunda bütün insanları ortak hareket etmeye çağırmaktadır."*(14) Daha daha güzeli var. *"İnsanlar inandıkları gibi yaşasınlar ve düşündüklerini özgürce ifade etsinler istiyoruz..."*(15)

Dilipak, sanırım çok üzülüyor. Çünkü islam'ın eylemi, ne tarihte ne bugün Dilipak'ı onaylamıyor. Hadi tarihde olup bitenlere bir neden bulalım. Peki ama Sivas kırımına ne demeli. Ramazan da oruç tutmayanların dövülmelerine ne demeli.

Dilipak şunu bilmeli. Ben, televizyonda islamcılar'ın, "koca ramazan oruçluyken, karısının dilini emerse, orucu bozulur mu..." tartışması istemiyorum. Çünkü böyle bir tartışma insana zulümdür.

Dilipak'ın söylediklerinin islami gerçekleştirme felsefesi de, gücü de, açısı da yoktur. Bunu Dilipak'da biliyor. Bakın ne diyor, *"öyle anlaşılıyor ki, sorun biraz da ilerleme için gerekli ferdi teşebbüs ile toplumsal çıkarların nasıl korunacağı, dengenin ve uzlaşmanın nasıl sağlanacağı konusudur."* (16)

Bu görüş kapitalist sınıfı koruyan... sömürüyü koruyan, dengeci, uzlaşmacı bir sosyal demokratın görüşüdür.

Oysa yeni uygarlık böyle uzlaşmalar üstüne kurulmayacak. Yeni uygarlıkta sınıf olmayacak... Sorun budur.

İslâm'ın sınıfsız bir metafiziği yok.

Mutezile akımında devletin gereksizliğini savunanlar da var. Bu

emekçilerin gerçekleştireceği, metafizik olmaktan çıkaracakları bir metafiziktir.

Kendilerine islamcı düşünür diyenlere sesleniyorum. İnsanlığın önünden çekilin. Abdurrahman Dilipak, bir toplantıda bilinci durmura uğramış kişileri coşturacak, içeriksiz sözleri düşünce sanıyor. Şu sözlere bakın;

"Yeryüzü bize mescid kılındı
Cihad, ebedi secdenin adıdır
Biz, barışın savaşçılarıyız
Biz, özgürlük savaşçılarıyız." (17)

Bırakın iler tutar yeri olmayan sözleri. Çekilin insanlığın önünden. Oruçlu erkek, karısının dilini emerse orucu bozulur mu, bozulmazmı diye sorularla... on milyar yıl önce hareketi meleklerin başlatmadığını nerden biliyoruz türü varsayımlarla, insana şiddet uygulamayın.

Bu, bir şiddettir. Şiddet düşünce değildir.

Dipnotlar

1. Farabi, *El Medinetü'l Fazıla*, Çev. Nafiz Danışman. MEB Yayınları, İstanbul 1990.

2. Seyyid Hüseyin Nasr, *Söyleyişler*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996.

3. Nasr, Age.

4. Nasr, Age.

5. Prof. Celal Sarç, *Bilim Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul, 1993.

6. Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm'da Düşünce ve Hayat*, Çev. Fatih Tatlıoğlu, İstanbul (Tarihsiz).

7. Nasr, Age.

8. Henry Corbin, *İslâm Felsefesi Tarihi*, Çev. Prof. Dr. Hüseyin Hatemi, İletişim Yayınları, İstanbul 1968.

9. Farabi, age.

10. A. Adnan Adıvar, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969.

11. Nasr, Age.

12. Corbin, Age.
13. Abdurrahman Dilipak, *Savaş, Barış, İktidar*, İşaret-Ferşat Ortak Yayınları, Mayıs 1990
14. Dilipak, Age.
15. Dilipak, Age.
16. Dilipak, Age.
17. Dilipak, Age.

Bilgi Kuramı (1)

Sorun

Afşar Timuçin, bilgi kuramı için şöyle der, "*Bilgi edinme olgusunu, özneyle nesnenin, yani bilgiye varanla bilgisine varılanın ilişkisi içinde ele alan inceleme alanı. Bilgi kuramı, bilginin oluşum koşullarını inceleyerek felsefenin temelini oluşturur. Buna göre her felsefe çeşitli yönleriyle ancak bilgi kuramının ışığında doğru olarak kavranabilir ya da bir felsefeyi doğru olarak anlamak her şeyden önce onun içerdiği ya da dayandığı bilgi kuramını doğru olarak kavramakla olasıdır.*" (1)

Bilgi kuramı... bilginin nasıl edinildiği... bilgininin kesinliği... bilginin sınırı, gerçekten de son derece önemli. Dünyayı.. kendimizi tanımak... açımlamak... kavramak, dünyayı... kendimizi nasıl bildiğimize bağlıdır biraz da. Bu konuda derli toplu bilgimiz yoksa, bir anlamsızlık... bir hiç dünyasında yaşarız. Bu konuda bilgisizlik bütün hayatımızı etkiler. Nasıl biliyorum... nasıl bilebilirim diye bir sorun yoksa bilincimizde el yordamıyla yaşarız.

Nasıl biliyorum... nasıl bilebilirim sorununu, iyice irdelemeden, ordan burdan ezber geçerek çözümlemişsek bağnaz biri olup çıkarız. Tabii bu, bir çözümleme değil, soruna düğüm üstüne düğüm atmadır. Bu düğümler yüzünden hem kendimizi, hem çevremizi boğuntuya sokarız.

Bilgi kuramı açımlandıkta bu dediklerim daha da netleşecek.

Bilgi Nerde

Kimi düşünürler, bilgi kuramlarında özneye ağırlık verir. Bu düşünürlere göre, bilinçte önceden, çakılı, doğuştan bilgi içerikli kavramlar vardır. Antik çağda bu görüşü ilk kez kuramlaştıran Platon. Bu düşünüre göre bilgi içerikli kavramlar, önceden bilinçte çakılıdır. Böyle düşündüğü için Platon, bilmeye anımsama der. Platon'un etkisi Hegel'e kadar uzanır. Descartes, Kant, duyumları önemseseler de bilgi kuramında Platoncu sayılmaları gerekir. Hem Descartes, hem de Kant, bilinçte önceden çakılı bilgi içerikli kavramları benimser.

Descartes, ruhun düşünen bir töz olduğuna inanıyordu. Mektuplaştığı Prenses Elisaheth, bu konuda Descartes'i sıkıştırır. Prenses Elisaheth, şöyle yazıyordu Descartes'e, "*Ruh düşünen bir cevherdir, dolayısıyla maddesizdir. Vücut ise bir maddedir. Halbuki bir madde, ancak bir başka maddenin dokunması veya itmesiyle harekete geçebilir. O halde bir düşünce olan ruhun, bir madde olan bedeni, nasıl hareket ettirdiği açıkca anlaşılmıyor.*" (2)

Descartes, "*diyebilirim ki Altes'imizin ortaya attığı mesele, yayımladığım yazılardan sonra, pek haklı olarak bana sorulabilecek bir meseledir*" dedikten sonra şöyle diyor. "*Bence ilkin, bizde bazı ilk kavramlar vardır, bunlar bir takım asıllardır (orijinaller) ki başka bütün bilgilerimizi onların örneği üzerine kuruyoruz.*"

Altes, Decartes'in bu dediklerini bir türlü inandırıcı bulmuyor.

Kant'a geldikte... Kant'a göre bilincimizde daha önceden çakılı kavramlar var. Ama bu kavramlar duyumla harekete geçer. Duyum olmazsa, bilgi olmaz. Bu konuda şöyle der Kant, "*Her halis idealistin -Elea Okulu'ndan Psikopos Berkeley'e kadar- sav şu formülde bulunur: 'duyular'dan ve deneyden edinilen bütün bilgi kuruntudan başka bir şey değildir, ancak saf anlam yetisinin ve aklın idelerinde doğruluk vardır.*"

Buna karşılık benim idealizmimi baştan sona dek yöneten ve belirleyen ilke şudur: "saf saf anlama yetisinden ya da saf akıldan edinilen bütün bilgi, kuruntudan başka bir şey değildir, ancak deneyde doğruluk vardır.

Bu ise, o asıl idealizmin tam tersidir" (3)

Kant, öbür idealist düşünürlerden kendini ayıran noktayı şöyle belirtir, "*bizde (anlama yetisinin saf kavramlarıyla bağlantılı olarak) uzam ve zamana apriori olarak bütün olanaklı deney yasalarını verirler.*"

Kant, hem Berkeley'e hem Descartes'e "skeptik idealistler" diyor. Skeptik kuşkucu demek. Biliyorsunuz, Descartes, sağlam bir temel bulana kadar bütün bilgilerine kuşkuyla baktı... bütün bildiklerini irdeledi.

Kant, bu görüşleriyle hayalci dediği idealistlerden ayrılır. Kant'a göre bilinçte kavramların biçimi vardır. Kavramın içeriğini duyular donatır. Hegel buna karşı çıktı. Kavramın hem biçimi, hem içeriği bilinçtedir. Bütün evren... nesneler, işte bu bilincin eseridir. İnsan bilinci işte bu en üst... mutlak bilinci, buna tanrı da denebilir, özümser.

Bu işi iyi bilenlerden sakınarak söylüyorum. Hegel'in mutlak bilinci Farabi'nin tanrısına bir hayli benziyor. Farabi'ye göre, tanrıdan on akıl çıkar.

Doğuştancılığa karşı kimi düşünürler, bilincimizde doğuştan bilgi içerikli kavramlar yoktur der. Bilgi kuramında özneye değil, nesneye ağırlık veren ilk düşünür Aristoteles. Duyum-bilgi sorununda Aristoteles'in söylediklerinde şöyle bir not düşmüş Lenin, "*maddeciliğe o kadar yakın ki burda Aristoteles.*"(4) Aristotelies'in maddeciliğe o kadar yakın olan yanı yüzyıllarca bastırıldı. Bunun birçok nedeni var. Ama bence en önemli neden, eşitsiz uygarlıkta yönetimi ele geçirenlerin, bu yönetimi meşru gösterebilmek için aşkın bir özneye gereksinme duymaları.

Aşkın özne, feodal yapıya son derece uygundu. Herkes yerli yerinde, hiçbir şeyi sorgulamadan oturuyordu. Ama toplumlarda o günetkileri sezilmeyen milimetrik dönüşümler yaşanır. Şimdi burda, Don Kişot'un yeldeğirmenlerine saldırışını anımsayalım. Cervantes, Don Kişot adlı romanında feodalizmin ekonomi-politiğinin çöküşünü anlatıyor. Ergun Türkcan şöyle diyor: "*XI. yüzyılda, İngiltere'de 5600 kadar su değirmeni olduğu tahmin edilmektedir. Su değirmenleri, derebeyin bir gelir kaynağı, tahıl ekonomisinin ayrılmaz bir parçası ve böylece feodalizmin karakteristik tekniklerinden birisidir.*" (5)

Su değirmenlerinin karşısına yel değirmenleri çıkıyor. Yel değirmenleri "sadece tarımda değil, demir tav çekici, bıçkı makinası, körük olarak

kullanılması... " Bütün bunlar olup biterken Jean Fernet 1530 dolayında *Dialogue* adlı kitabında şöyle diyor:"*Fakat ya bizden öncekiler ve onlardan öncekiler, sadece kendilerinden öncekilerin yolunu izlemekle kalsaydılar?... Hayır, tam tersine, filozofların yeni yollara ve yeni sistemlere geçmesi doğrudur, ne bozguncuların sesinin ne eski kültürün ağırlığının ne de otoritelerin kendi görüşlerini açıklamak isteyenlere engel olmalarına filozofların izin vermemesi doğrudur.*"

Bu bölüm şöyle biter. "*Zamanımızın gemicileri bize yeni bir küre verdiler*" (6) Bu yeni kürede, feodalizm, feodalizmin felsefesi yerlebir edilecekti. Kim yapacaktı bunu. Burjuvalar. "*Yeni deneyci filozoflar ya da bugünkü deyimle bilim adamları, artık Rönesans'ın yoğun kent hayatının bir parçasını oluşturmuyorlardı. Bunlar daha çok yeni burjuvazinin üyesi kişiler olarak ortaya çıkmaktaydılar, büyük bir kısmı Vieta, Fermat, Baron gibi hukukçu ya da Kopernik, Gilbert, Harvey gibi doktor, birkaçı Tycho Brahe, Descartes, Von Guericke, Van Helment gibi küçük asil ya da Mersenne ve Gassendi gibi din adamı ve hatta bazıları, Kepler gibi, alt sınıftan gelmiş parlak kişilerdi bunlar.*" (7)

Bu kişiler, bugün bize anlamsız ya da önemsiz gelen kimi düşüncelerle eski küreyi ordan burdan yıkmaya başladılar. Feodal dönemde akıl herkeste eşit değildi. Böyle benimsendi. Descartes, aklın herkeste eşitliğini savladı. Üstelik bedenle ruhu ayırdı. "*Teknik ilerlemenin (icadın) önemini anlayan İngiliz ve Fransız merkantilistlerin etkisiyle (özellikle Bacon'un Yeni Atlantisi'nin ilhamıyla) ilk bilim akademileri, bilim ve teknik yüksek okulları tesis edildi.*" (8)

Gassendi, Epikür atomcu görüşünü gündeme getirdi. Kepler, Newton evreni yeniden düzenlediler .

İnsan, burjuvaların önderliğinde yeni bir küre kurmak için harekete geçti. Bu felsefede de etkisini gösterdi. Locke "*bir bilgiyi nasıl edindiğimizin gösterilmesi onun doğuştan olmadığını kanıtlamaya yeter. Kimi insanlarda, ruhun başlangıçta kazanmış olduğu ve kendisiyle birlikte dünyaya getirdiği bir takım doğuştan ilkelerin, bir takım birincil kavramların, özniteliklerin, sanki insan zihnine kazılmış gibi bulunduğu görüşü yerleşmiştir*" deyip, "*Zihinde doğuştan ilkeler yoktur*" dedi. (9)

Peki bütün bu dönüşümden Gassendi'den, Bacon'dan, Locke'tan sonra niye Hegel. Önce şunu söyleyeyim. Hegel, burjuvazinin trajedisi. Burjuvazi yeni küre kurmak için yola çıkıyor. Bu küre, eşitlik, özgürlük, adalet üstüne kurulacak. Ama, artı-değerin sömürüsüne dayanan burjuva uygarlığında, eşitlik, özgürlük, adalet mümkün değil. Burjuvazi, yeni küreyi eşitsizlik, esaret, adaletsizlik üstüne kurdu. Şimdi bu yeni kürenin akılla meşrulaştırılması gerekiyordu. Burjuvazinin bu trajedisinden Hegel çıktı.

Hegel "devlet" dedi. "*Objektif ahlak idesinin fiil halindeki realitesidir.*" Hegel, devam etti. "*Kişisel hak ve menfaat seferleri (aile ve sivil toplum) karşısında devlet, bir bakıma, bir dış zorunluluk ve daha yüksek bir otoritedir.*" Hegel devam etti. "*Dinin muhtevası, mutlak hakikattir ve bunun için de din duygusu duyguların en yücesidir*" (10)

Burjuvazi yel değirmenlerinden çıktı. Makinelerden de yeni bir sınıf giriyordu tarihe... proletarya. Hegel'in diyalektiği bu sınıfı görmedi. Hegel'in öğrencisi Marks'la, Marks'ın arkadaşı Engels maddeci diyalektikle, proletaryanın içinde yeni bir küre için harekete geçtiler.

Şimdi burda marksizmin bilgi kuramını görmeden önce, kavramlar üstünde bir kez daha durmak gerekiyor. Önce düşünme sürecinde kavramın önemini.

Üç Adım

Bilinç, bütün olguları... nesneleri, hem tekil, hem somut algılar. Bunu anlatmak için elma örneğini vereceğim. İnsan, bugün adına elma denen nesneyi hem tekil... hem somut algıladı. Bu somut, tekil nesneyi, dil içinde kavramlaştırıp, elma diyemeden, o nesnenin elma olduğunu bilemezdi. Bu sürecin kaç yüz yıl sürdüğünü bilmiyorum. Benim görüşüme göre yüzlerce yıl sürdü bu bilgisizlik. Yalnız elma için değil tabii. Bütün dış dünyayı... dahası, kendini bile bilmeden yaşadı.

İşleyen demir ışıldar derler ya, insanın durmaksızın eylemesi... orayı burayı kurcalaması, beynini etkiledi... beyni ışıldadı insanın. İşte o gün, o, tekil, somut nesneye elma dedi. Bilincin bu edimine, tekil kavramla öğrenmede ilk adım diyorum.

Şimdi geliyorum ikinci adıma... Elma tektir, somuttur. O elma, hiçbir elmaya benzemez. Bundan ötürü, biz, tekil elmaden yola çıkarak, elimizde tuttuğumuz ikinci nesneye elma diyemeyiz. Böyle bir durumda her nesneyi tekil bir kavramla karşılamak gerekecekti. Böyle milyarlarca tekil kavramın içinde boğulan insan, insanlaşma yolunda tek bir adım atamazdı. Bilim, sanat, felsefe mümkün değildi. Ama işte bu noktada, insan beyni, ikinci adıma geçer. Birbirine hiç benzemeyen tekil nesneleri, o yapan nitelikleri, nicelikleri soyutlar, bu soyutlama gücüyle, birbirine özdeş olmayan bütün o tekil elmaları, genel elma kavramında toplar. Bu noktadan sonra, o, elmanın biçimine, tadına, şurda, burda oluşuna bakmadan, tekil elmaları, genel elma kavramıyla bilir.

Bu, her nesne... her olgu için böyledir. Buna tekil kavram- genel kavram ilişkisi denir. Bu ilişki doğru kurulmazsa düşünme... karar verme... çözümleme... sonuca varma sağlıklı olmaz.

Sözgelimi, kapitalist tekil kavramıyla, kapitalist genel kavramını ele alalım. A adlı kişinin bir tekstil fabrikası var. Burda 250 kişi çalışıyor. A adlı kişi, çalışanları sigortalamıyor, işçilere kötü davranıyor. Buna karşılık B adlı bir başka kişi, beyaz eşya üreten bir fabrikanın sahibi. İşçileri sigortalı. İşçilere iyi davranıyor... üstelik kurban bayramında çalışanlara birer kilo et veriyor.

Bu durumda bilincimiz birinci adımda kalsaydı, A'ya kapitalist dersek B'ye başka bir kavram bulmak gerekecekti. Çünkü bu iki tekilin benzer hiç bir yanı yok. Ama bilicin ikinci adımı attığını gördük. Burda bilinç, A ile B tekillerini o yapan özdeş niteliği soyutlayarak bulur. Ya da bulmalıdır. Burda A ile B'yi özdeş kılan nitelik, ikisinin de üretim araçları sahibi olması... İşçinin iş gücünü satın almaları... bunun sonucu işçinin çalışmasıyla ortaya çıkan artı-değere el koyması. Bundan ötürü, biz birbirinden ayrı iki olguyu, kapitalist genel kavramında toplarız.

Bilinç, tekil kavram-genel kavram ilişkisinde durursa... ya da dursaydı, yine ortalık karışırdı. Birçok sorunu göremezdik. Bilinç, bu ikinci adımdan sonra üçüncü adıma geçer. Yine bir örnekle, üçüncü adıma geçilmeseydi n'olurdu onu anlatayım. Diyelim evimize bir konuk geldi. Üçüncü adıma geçilmeseydi, sözgelimi biz bu konuğa şöyle diyecektik.

"Elma, üzüm, şeftali yer misiniz." Oysa, biz bugün şöyle diyoruz: "meyve yer misiniz."

Meyve, elma, üzüm, şeftali, portakal, erik genel kavramlarının, bir üst noktada genel kavramdır.

Devam edersek, bize "meyve yer misin" dedikten sonra pırasa getirilirse, "pırasa meyve değil" deriz. Şunu biliriz. Meyve genel kavramıyla, pırasa genel kavramı arasında doğru ilişki kurulmamış. Ama biz meyve kavramını hiç bilmiyorsak, pırasayı, meyve diye yeriz.

Genel kavramla-genel kavram ilişkisi, düşünmede, sonuç çıkarmada son derece önemlidir. Sözgelimi, kapitalizm genel kavramıyla emperyalizm genel kavramın ilişkisi dünyayı doğru algılamada... sonuç çıkarmada dirimsel bir sorundur.

Kavram ilişkilendirilmesi insanı bütün yanlarıyla kuşatır. İşte bu noktada kavramın kaplamı, içmeli gelir gündeme. İnsan nerdeyse kaplam-içlem ilişkisine göre yaşar denebilir. Bu ilişkiye girmeden önce genel kavram-tümel kavram arasındaki ayrımı görmek gerekiyor.

Yüzyıllar Süren Bir Tartışma

Tümeller konusunda Betül Çotuksöken şöyle der: "*Modern felsefe ile birlikte 'genel düşünceler' 'genel sözcükler' adını alan 'tümeller, felsefenin en önemli sorunlarından birini oluşturmuştur öteden beri, tümeller sorunu altında toplanan sorular, insanın düşünme dizgesinin işleyişini, düşünenle düşünülen arasındaki ilişkiyi aydınlığa kavuşturmada büyük rol oynamıştır her zaman. Bir çok felsefe tarihçisinin de dediği gibi tümelleri anlamak, kavramak, düşünmeyi, düşünme sürecini anlamaya, kavramaya başlamak demektir.*" (11)

Tümel kavramla yapılan tartışmalara geçmeden önce genel kavramla, tümel kavram ayrımını bilmek gerekir. Genel kavramlar içleminde belirsizlik taşır. Buna göre daha az bilgi içeriklidir. Sözgelimi, "yağmurun bir nedeni bulutlardır" dedikte genel kavramlarla genel bir önerme yaparız. Bu bir anlamda doğrudur. Ama bilgi içeriği azdır. Çünkü bütün bulutlar yağmurun nedeni değildir. Ama biz, "alçak ve orta bulutlar yağmurun nedenidir" dersek tümel bir önerme yapmış oluruz. Tümel önerme-

nin bilgi içeriği daha zengindir. Ayrıca "tümel önerme kesinlikle ya doğrudur, ya yanlıştır (...) belirsiz ve değişebilen bir önerme bir genel önermedir Günlük dilde de "çok genel konuşuyorsun" dediğimizde karşımızdakinin belirli, kesin bir şey söylememiş olduğunu belirtmek isteriz. (12)

Sözgelimi şöyle bir haber genel bir önermedir. "Mitiglere izin verilmedi." Ama şöyle bir haber tümel önermedir. "İmam Hatipliler'in yapacağı mitinglere izin verilmedi"

Tümel tartışmasına geldikte, Platon'da başlayan, Orta Çağ'da alevlenen bu tartışmanın gündemi şu, *"1- Cinsler, neviler gerçek mi, yoksa zihnimizde düşünce, sırf soyut bir kavram olarak mı var?*

2- Bunlar bizim dışımızda ve tabiatta var mı, varsa, cismani mi, cismani değil mi?"

3- Bunlar duyulabilir ferdi nesnelerin içinde mi, yoksa bu nesnelerde ayrı mıdır?" (13)

Şimdi burda söyleneni örneklemek gerekirse, tekil insan mı, gerçek, yoksa tümel insan kavramı mı.

Tekil insan gerçektir. İnsanlık yalnızca bir addır, bir kavramdır diyenlere adcı; hayır insanlık kavramı gerçektir, insanlık kavramı olmasaydı tekil insan olmazdı diyenlere kavram gerçekçisi deniyor.

Kavram gerçekçilerin başında Augustine var. Augustine MS. 350 yılında Kuzey Afrika'nın Togesto kentinde doğdu. Kartaca Üniversitesi'nde okudu. Üniversite Mani dininin odağı sayılıyordu. Augustine'de Mani dinini seçti. Güzel konuşma dersleri verdi. Ama bu dersler ona doyum vermiyordu. Ciddi bir bunalım geçirdi. Şiir ödülü kazanması, kendi deyişiyle "sahte şeref hastalığım" kışkırttı. Roma'ya gitti.

Aytunç Altındal, Augustine için şöyle der. *"Mani dini artık onu tatmin etmemeye başlamıştı. Tüm gayretini Mani dininin öngördüğü 'maddeci gerçekçilik'ten kendini kurtarmaya yöneltti. Sonunda başarmış olmalı ki, Hıristiyanlığı benimsedi. Ve bu dini gelmiş geçmiş en büyük katkıyı yapanlardan biri oldu. Onunla Neo-Platonist görüş doruklarına yükseldi. 'Maddi dünyanın ötesinde ondan bağımsız ve ona egemen bir gerçeklik bulunduğu' fikrinin en ateşli savunucusu o oldu."* (14)

Augustine MS. 430 yılında öldü.

Kilise, Augustine'nin tümeller gerçektir görüşünü benimsedi. Kilisenin bu görüşüne MS. 1050'de doğan, 1125 yılında ölen Roscelin karşı çıktı. Bu düşünüre göre tümel kavramların gerçekliği yoktur. Sözgelimi, insanlık gerçek değildir, bir addır. Tekil insanlar gerçektir. Bu görüşlerinden ötürü kovuşturmaya uğradı. Suçlandı.

Abelardus, Roscelin'in öğrencisi. MS. 1079-1142 yıllarında yaşayan Abelardus'a göre "*tümel, insan düşüncesinden önce değildir, tümeli kuran insandır. Gerçek olarak olan, varolan, bireysel olandır; başka deyişle tek tek nesnelerdir, olaylardır; onun dışında kalan her şey insan düşünmesinin bir ürünüdür. Bu durumda Abelardus'un gerçekçilik ile adçılık arasında sınırda yer aldığı, tümellere düşünmenin bir ürünü olarak baktığı tümelin nesneye, bireye başvurduğu; ama salt bu ögelerden kaynaklanmadığı ileri sürülebilir.*" (15)

Betül Çotuksöken'in uz görüşlü bir saptaması var burda. Abelardus, "*Zamanla skolastiği içerik yönünden içten içe kemirecek olan 'pro et contr' geleneğinin en önemli yandaşlarından biri olduğu için de çağının 'resmi görüşlerini' savunanlarca hakkında çeşitli kovuşturmalar açılmış, sık sık suçlanmış ve yargılanmıştır.*"

Betül Çotuksöken'in söylediklerini günümüze uygularsak, şunu söyleyebiliriz. Egemen görüşü kemiren düşünceleri ciddiyetle saptamakta yarar var. Bizcileyin "sert" değil diye, egemen görüşü kemiren kimi düşüncelenin dişlerini "reformist" suçlamalarıyla kırmaya çalışmak bilinçsizliktir.

Betül Çotuksöken, kavram gerçekçiliği için şöyle diyor. "*Kavram gerçekçiliğinde felsefi ifadesini bulan görüş, tanrı bilimsel değerlendirilişlere çok uygun düşüyor. Söze, yapıların varlığını, düşüncenin içeriğini temellendirmede kavram gerçekçiliği çok katkılı gerçekten de, üstelik insanın düşünme yeteneği ya da aklı, tanrısal aklın vesayetinde olduktan sonra işler daha da kolaylaşıyor.*" (16)

İşte bu kolaylığı Roscelin, Abelardus, Scotus, kilisenin hışmını göze alarak bozmaya başlıyor. Bu süreç Ockham'a kadar uzanıyor.

Ockham'ın üstünde biraz durmak gerekiyor. Ockham, her şeyden önce bir adcı, öbür deyişle nominalist. Ockham'a göre tümel kavramlar bir

soyutlamadır. Kavram gerçekçilerinin savladığı gibi tümel kavramlar gerçek değildir. Gerçek olan tekildir. Aynı yüzyılda Gauillaume Durande Saint-Pouçain de adcı görüşleri savunuyor, tekil vardır diyor. Bunun sonucu şu. "*Durand'ın ve Ockham'ın doktrinleri 14. ve 15. asırları dolduran, üniversiteleri hakiki savaş meydanlarına çeviren -mecazi manada değil- ve ancak Rönesans ve Reform zamanında durulan realistlerle, nominalistler kavgasının başlangıcı oldu (...) Nomilanizm bayrağı altında ıslahatçı temayülleri gizliyordu ve galip gelmeliydi*" (17)

Aytınç Altındal'da bu konuda şöyle diyor, "*Ockham, sanırız Batı Avrupa'da burjuvazi'nin kilise karşısında kendine olan güvenini kazanmasındaki ve belirli bir ideolojiyi (kapitalizmi) geliştirmesindeki ve en önemlisi kendi gününe göre devrimci olmasındaki ilk etkenlerden biridir.*" (18)

Bütün bunlardan sonra şunu söylemek istiyorum. Felsefenin özgül sorunu sanılan bilgi kuramının insanla, top' umla ne kadar ilgili olduğu net bir şekilde ortaya çıkıyor. Bu tartışmalara katılan düşünürlerin ille de bu bilinçte olması gerekmiyor. Augustine tümelin gerçekliğini savunurken belki de feodalitenin toplumsal yapısını savunduğunu... bu toplumsal yapıyı pekiştirdiğini bilmiyordu. Roscelin ile Abelardus'da öyle. Özellikle Durand'la Ockham, tümellerin tartışmasının, feodaliteyi deviren burjuvaziye yol açacağını bilemezlerdi.

Burdan şuraya geliyorum. Hiçbir felsefeci, ben felsefenin özgül sorunlarıyla ilgileniyorum demesin. O özgül sorunların altında, toplumu dönüştürücü ya da durdurucu tohumlar olabilir.

Okurlara geldikte... Okurlar da, bu felsefeciler neyi tartışıyor, bunlar toplumla ilgili değil demesin. O tartışmalarda gizlenen tohumu kavramaya çalışsın.

Şu bilinmeli. Her felsefi sorun, o çağın insanıyla, toplumuyla ilgilidir. Descartes ne güzel söylemiş, "*hiçbir şey insan bilgisinin ne olduğunu ve nereye kadar ulaştığını aramak kadar faydalı değildir.*" Hele bu dönemde... insan bilgisinin ne olduğunu... nereye kadar ulaştığını bir dakika düşünmemiş kişilerin, önüne geleni suçlaya suçlaya,s "sert" sözlerle her sorunu bir yazıda "çözümledikleri" dönemde.

Dipnotlar

1. Afşar Timuçin, *Felsefe Sözlüğü*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1988.

2. Descartes, *Ahlak Üzerine Mektuplar*, Çev. Mehmet Karasan, MEB, İstanbul 1992.

3. Kant, *Prolegomena*, Çev, İ. Kuçuradi, Y. Örnek, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1995.

4. Lenin, *Felsefe Defterleri*, Türkçesi, Atilla Tokatlı, Sosyal Yayınlar, İst.l, 1976.

5. Doç. Dr. Ergun Torkcan, *Teknolojinin Ekonomi Politiği.*

6. Bernal, *Materyalist Bilimler Tarihi*, Çev. Emre Marlalı, Sosyal Yay. İst.

7. Benal Age.

8. Türkcan Age.

9. Locke, *İnsan Anlığı, Üzerine Bir Deneme*, Çev, Vehbi Naci Kadirlioğlu, Kabalcı Yay, İst, 1992.

10. Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, Çev, Cenap Karakaya, Sosyal Yay, İst. 1991.

11. Porphyrios, *Isagoge*, Çev. Betül Çotuksöken, Remzi Kitabevi, İst. 1986.

12. Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, TDK. Ankara, 1979.

13. Porphyrios, Age, Hamdi Ragıp Atademir'in "Porpyrios'un İsagoji'si ve Birkaç söz" adlı yazısı.

14. Aytunç Altındal. *Siyasal-Kültür ve Yöntem*, Havasa Yay. İst, 1982.

15. Porphyrios, Age, Betül Çotuksöken'in "Porphyrios ve Tümel Sorunu" adlı yazısı.

16. İnsancıl Dergisi, Sayı, 1, 1990, İst.

17. Alfred Weber, *Felsefe Tarihi*, Çev. H. Vehbi Eralp, Remzi Kitabevi.

18. Age.

Güzel Gülerim...

Marksizm'i severim. Neden severim marksizm'i. En başta şu. Marksizm, insanı çok önemser. Marksizm,insandan kalkar... İnsandan yola çıkar. Şimdiye kadar hiçbir disiplin, marksizm kadar özgür düşünme yolunu açmamıştır insana. Ama marksizm'i, pragmatizmle karıştıranlar, altyapı-üstyapı diye indirgemeci bir yöntemle, marksizm'in insanı özgürleştirici yanını tıkadılar.

Biliyorum, indirgemeciler hemen kızacaklar bana. Lenin, şöyle der anlama konusunda, *"Bir sorun ancak bütün yönleri, bütün bağlantıları ve bütün belirleyici öğeleri saptanıp, incelendiği zaman tümüyle anlaşılabilir."*

İndirgemeci, bir sorunun *"bütün belirleyici"* öğelerini saptamaz. Bir öğesini saptar. Ondan sonra konuşur durur. Hep konuşur. Yalnız o konuda konuşur. Herkesi hayran bırakır kendine. Sonra gün gelir, hayat susturur indirgemeciyi.

Demokrasiyi 141-142'ye bağlayanlar, indirgemeci bir yöntemle, demokrasi sorununun tek bir öğesini saptayanlar, konuşup duruyorlardı bir zamanlar. 141-142 kalktı. Demokrasi gelmedi. Sustular. Bugün, her bir bozukluğu Kürt sorununa bağlayan indirgemeciler, Kürt sorunu çözüldükte susacaklar. Görecekler hiçbir sorunun çözülmediğini.

Yaşarsam... o günleri görürsem, kıkır kıkır güleceğim, gördünüz mü, indirgemeciler diyeceğim.

Biliyor musunuz, ben pek güzel gülerim.

Marksizm için, insanı önemser, insandan yola çıkar dedim. Marksist bilgi kuramı böyledir. Marksist bilgi kuramı doğrudan doğruya eyleyen insana dayanır. İşte bu yanıyla obur bilgi kuramlarından ayrılır.

İnsansızlık

Temeli sömürüye dayalı sistemlerde, eyleyen insan her zaman tehlikelidir. Bunun için sömürüye dayalı toplumlarda, insan edilgenleştirilir. Bilgi kuramında, tarih yapımında, estetikte, insan hep edilgin gösterilir. Bugün eyleyen insan, uzayda aygıt onarıyor, ama bakın Abdurrahman Dilipak neler söylüyor: "*Hani Allah sizi, mallarınız, canlarınız, sevdiklerinizle, arzularınızla imtihan edecektir demiştik. Önce eksiltecek, sonra artıracak. Eksiltip de artırma olmazsa karşılığını cennette daha fazla verecek.*"

İşte görüyorsunuz. Burda, malı, canı, sevdiği, arzusu dendikte hiçbir etkinliği yok. "*Gerçekten de, İslamiyette, insan, kendi yaşamını tıpkı Hıristiyanlıkta olduğu gibi, yaratılıştan kıyamete kadar tanrının planına göre akıp giden bir zaman sürecinin içinde yorumlamaktadır.*" (1)

Mutezile akımı, İslam'da insanı edilgenleştiren... sıfırlayan bu görüşe karşı çıktı. Kader, tanrısal değildir dedi. Bu çıkış, bilinci dumura uğramış insandan karşılık görmedi. İslam dünyasında daha ileri bir noktada materyalistler var. Gülnihal Küken, İslam dünyasındaki materyalistleri şöyle anlatıyor; "*Materyalist ontoloji (varlık bilimi) madde olarak gördükleri varlığı herşeyin aslı ve esası saymaları, maddenin ezeli ve yaratılmamış, kendi kendine varolduğu ve tesadüfler yanı rastlantılarla ortaya çıktığı görüşüdür. Materyalist psikoloji, insanın ruh hayatını, yani manevi yanını fizyolojik olaylara ve özellikle fiziksel ve kimyasal etkileşimler sonucu meydana gelen beyin titreşimlerine bağlayan bir görüştür.*" (2)

Hem Mutezile, hem materyalizm İslâm'da bastırıldı. İnsan sıfırlandı.

Hıristiyanlığın İslâm'dan bir farkı yok bu açıdan. Hıristiyanlıkda insanı sıfırladı. Böylece insan tarihin dışına itildi. Binlece yıl koı-

kuyla yaşadı, özlemleri için, güzel bir hayat için tanrılara adaklar adadı. Bir anlam vermediği savaşlara sürüldü. Öldü... öldürüldü.

Böyle geçen binlerce yıla insansızlık diyorum.

Didikleme Başlıyor

Tevrat'ı... İncil'i... Kuran'ı okudunuz mu bilmem. Ben okudum. Bu kitapları okudukta insanın gücünü gördüm. Bu kitapların bilince geçirdiği kelepçeyi kırmak... düşünebilmek işte insan bunu yapmış. İşte bu insanın gücü.

İtalya'da doğan Vico (1668-1744), işte bu insansızlığı didiklemeye başlıyor. *Yeni Bilim* adlı eseriyle. Löwith bu konuda şöyle diyor: *"Vico'nun bakış açısı, hiç kuşkusuz teolojiktir, ama onda 'teolojik' olan şey, öbür yandan sadece 'doğal-tarihsel' bir şeydir. Böyle olduğu içindir ki, tarihin bir tarih-öncesi başlangıcı olsa da onun bir 'son'u yoktur. Vico, tarih felsefesi ile tarih teolojisi arasındaki sınır üzerindedir. Bu yüzden tutucu İtalyan Katolikler'i Yeni Bilim'e saldırdılar, çünkü onlara göre bu yapıtta tanrısal kayra bir doğa yasasına indirgenmiştir. Kiliseye karşı olan İtalyan sosyalistleri ise devrim hazırlıkları içinde Yeni Bilim'e sarıldılar ve onda pek çok görüşlerinin dayanaklarını buldular. Aslında Vico'da yapıtının İncil'deki tarih yorumunun bir eleştirisini içerdiğinin farkındaydı ve onun eleştirisi, İncil'e daha sonra yönetilen modern eleştirilerden hiç de daha az köktenci değildi."* (3)

Bana göre Katolikler haklı. Vico bir indirgemeci, Ama Katolikler de indirgemeci. Vico indirgemeciliğiyle Katolikler'in tarih görüşünü didikliyor. Vico'nun indirgemeci yönteminde bir açıcılık var. Bizim indirgemecilerdeyse bilinci kapama var.

İnsanı Sevmeyen Bir Düşünür

Vico'yla başlayan insanı tarihselleştirme mücadelesini, Hegel, sert bir vuruşla durdurmak istedi. Walter Kaufman, Hegel için şöyle diyor: *"Hegel'in dünya tarihi keyfidir (...) Hegel hiç kuşkusuz Prokrustes gibi bir şeydir."* (4) Prokrustes, insanları kendi yatağına yatıran biri, Yunan mitolojisinde. Yatağa göre insanı kesip biçiyor ya da geriyor, Prokrustes.

Hegel işine gelmeyen öğeleri görmüyor. Özellikle insanı. 1789'da insan başkaldırıyor, tarih yazıyor. İnsan kendini gerçekleştirme mücadelesi veriyor. Hegel, tarihe kavram gerçekleşmesi diye bakıyor.

Hegel insanı sevmedi. Hiç sevmedi. Belki de kendisinin insanüstü bir varlık olduğuna inanıyordu. *"Hegel'in tarih bakış açısı bütünüyle açıktır. Gelişim, ilerleme ve erek olarak özgürlük. Bir bakış açısı, tarihin boş bir masal olmadığını, tüm kötülüğü ve tüzesizliğiyle ortadan kaldırma sürecinin onu erek olarak bilmeyen insanlığın onu erek olarak kavramasıyla görür."* (5)

Marks'ın diliyle söylüyorum. Hegel'in özgürlüğü mülkiyetsahipliğidir aslında... sömürme... sömürülme özgürlüğü.

Hegel felsefesi insansızdır. Hegel'de insan eylemez. Tin eyler. Hegel, tanrıyı "mutlak fikir" kavramında sakladı. Tanrı eskiden "bir"di, durağandı. Evreni nasıl oluşturduğu bilinmiyordu... açıklanamıyordu. Hegel bunu yaptı. Mutlak fikrin diyalektiğiyle açıkladı evrenin, tarihin, sanatın oluşumunu.

Şunu da söylemeli. Hegel bunu alıkça yapmadı; son derece kapsayıcı beyin gücüyle yaptı. İlişkileri sağlam kurdu. Ama insan eyliyordu. Bunu biri görecekti. Gördü de. Bu kişinin adı Feuerbach'tır.

Marks'ın bu konuda görüşünü aktarmadan önce şunu söylemek gerekiyor. Önümde, çevirisini hiç sevmediğim bir kitap var. Marks'la Engels'in *Kutsal Aile*'si. Kitabı, Fransızca'dan Kenan Somer çevirmiş. Kenan Somer öz Türkçe tutsağı. Ama buna uygun söyleyişi bilmiyor. Eski dille düşünüyor, eski kelimelerin yerine öz Türkçe koyuyor. İç bunaltıcı bir dil çıkıyor ortaya. Bu nedenle Marks'ın bu görüşünü bir başka kitaptan aktaracağım. Lenin'in *Felsefe Defterleri*'nden.

Nerden Eleştirmeli

Marks, Hegel'in eleştirisi için şöyle diyor, *"Strauss ve Bauer, her ikisi de teoloji alanından çıkmadan; ilki Spinozacı, ikincisi ise Fihteci görüş açılarından, Hegel'i mantıksal olarak geliştirmişlerdir. Her ikisi de Hegel'i, Hegel'de bu iki öğeden biri öbürü tarafından bozuk hale sokulduğu ölçüde eleştirmişlerdir. Buna karşılık her biri de bu öğe-*

lerin herbirini tek yanlı bütünlemesine, yani tutarlı sonuna ulaştırmıştır. Dolayısıyla eleştirilerinde her ikisi de Hegel'i aşmakta, ama aynı zamanda her ikisi de Hegel'in spekülasyonunun içinde kaldıklarından, Hegel sisteminin bir yanını temsil etmektedir." (6)

Strauss'la Bauer, Hegel'i eleştiriyor, ama Hegel'in içinde kalıyor. Bu tür eleştiriye bizden iki örnek vereceğim. Türkiye'de İslamcılar, din-vicdan özgürlüğünü... laikliği eleştiriyor. Solcu partiler din-vicdan özgürlüğünü savunmuyor. Oysa bunun tam tersi olması gerekir. İslamcıların din-vicdan özgürlüğünü savunmaları gerekir. Tabii sol partiler de din-vicdan özgürlüğünü eleştirmeli. Çünkü din-vicdan özgürlüğü insanı dinden kurtarmaz... tam tersi tutsak eder.

İkinci örnek Mustafa Kemal eleştirileri... Mustafa Kemal'e özgü milliyetçilik varmışcasına, eleştiriliyor Mustafa Kemal. Üstelik milliyetçiliğin içinden çıkmadan. Milliyetçiliğin içinden yapılan eleştiri, bu eleştiriyi yapanları başka milliyetçiliğe savuruyor.

Bütün bunlar bilgisizlikten değil, yöntemsizlikten oluyor. Tabii doğru dürüst bilgi kuramı edinmedikleri için, bütün olguları bozuk... yanlış algılıyoruz.

Eleştirinin doğru yerden, doğru bir bilgi kuramıyla yapılması gerekir.

İnsan Geliyor

Horlanan... ezilen... bütün etkinliklerin dışında bırakılan insan Feurebach'la yürümeye başlıyor. Marks şöyle diyor Feurebach için: *"Feurbach; metafizik mutlak zihni 'doğanın temeli üzerine oturtulmuş gerçek insan'da çözerek, Hegel'i Hegelci açıdan bütünlemiş, eleştirmiş olan ilk düşünürdür."* (7)

İnsan... Burası önemli. İnsan, binlerce yıl felsefe yaptı. Bu felsefe insansızdı. Filozoflar, düşündüler, taşındılar, sonunda insanı bir ide'ye tutsak ettiler. Hegel, bu ide'yi diyalektikle pekiştirdi.

Ama insan geldi. Feurebach'la.

Feurebach dendikte içim türer sevinçten. Çünkü *"yeni felsefenin tek, evrensel ve en yüce bir konusu olarak insanı ve tabiatı da içine ol-*

mak üzere insanın temelini kurulacağını ilan" etti.

İnsansız felsefeyi ağır bir vuruşla sarstı Feurebach.

"*Tabiatta bir tanrı bulmak için, evvela onu tabiata koymak lazımdır.*" Böylece Hegel'in sarsılmaz sanılan ide'nin... kavramın diyalektiği altüst oldu. Devam etti Feurebach, "*Tanrı varoluşunu tabii olaylarla ispat etme belgesi, insanın kendi zekâsının sınırlarını, beşeri tabiatın sınırları yapan bilgisizlik ve saldırganlığın belgesidir.*" (8)

Feurebach'ı seviyorum.

İnsana el verdiği için işte bu Feurebach, üniversiteye profösör kabul edilmiyor. Konferansları yasaklanıyor. Yoksulluk içinde ölüyor. Ama bu Feurebach, Marks'la Engels'e yol açıyor.

Feurebach, ide'nin yolunu kesiyor. İnsanı gösteriyor. Ama bu insan soyut. Engels güzel görüyor Feurebach'ın gösterdiğini. Bakın ne diyor, "*Feurebach ne gerçek tabiat ne de gerçek insan hakkında bize belli bir şey söylemiyor. Ama Feurebach'ın soyut insanından, yaşayan gerçek insanlara varmak ancak bu insanları tarihteki faaliyetleri içinde gözönünde tutmakla mümkündür.*" (9)

Engels tam görüyor... doğru görüyor, eksiği de görüyor. Tarihteki etkinlikleriyle ancak somut insana dönebiliriz, diyor.

Marks ve Engels'in yaptıkları bu... tarihin içinden, tarih yaratan somut insana dönüş. Bu insandan yola çıkış.

Ne görkemli bir yola çıkış... insanla.

Binlerce yıl, tarih, sanat, bilim, felsefe, ide'nin etkinliğiydi. İnsan, olsa olsa bir araçtı.

Hayır. "*Toplumun tarihinde başlıca faktörler, düşünerek ya da ihtirasla (tutkuyla) hareket eden ve belli amaçlar peşinde giden salt şuurlu insanlardır.*" (10)

Ne güzel değil mi.

Bilim, felsefe, sanat, tarih, ne idüğü belirsiz bir tinin görünümü değil, hepsi insanın eseri.

Tarih, bir ide'nin diyalektik süreci değil. Tarih somut, insanlardan oluşan sınıfların mücadelesi.

Ne güzel değil mi.

Somut insandan yola çıkan... insanın özgürleşmesini amaç edinen, bu disiplin... Marksizm, yalındır, apaçıktır. Mistik hiçbir yanı yoktur.

Marksizm, insanı, ide'lerin, tanrıların tutsaklığından kurtardı. Hadi insan yürü dedi... eyle, düşün, güzel bir dünya kur. İnsan için.

Bunun için severim marksizm'i.

Dipnotlar

1. Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*, Ara Yay. İstanbul, 1997.
2. Gülnihal Küken, *İslam Ortaçağında Materyalizm ve Özgür Düşünce*, İnsancıl, Sayı 83.
3. Doğan Özlem, Age.
4. Kaufman-Avineri, *Hegel Üzerine Yorumlar*, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul 1997.
5. Kaufman-Avineri, Age.
6. Lenin, *Felsefe Defterleri*, Sosyal Yay. İstanbul 1976.
7. Lenin, Age.
8. Çemil Sena, *Filozoflar Ansiklopedisi*, Nebioğlu Matbaası.
9. F. Engels, L. *Feurebach Ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, Çev. Nizamettin Burhan, Sosyal Yay. İstanbul 1962.
10. Engels, Age.

Marksist Bilgi Kuramının Ölçütleri

Bilgi kuramı dendikte, bilginin nasıl edinildiği... bilginin kesinliği... bilginin sınırı önemlidir demiştim. İnsan, bilerek ya da bilmeyerek öğrendiği bilgi kuramına göre algılar dünyayı. Herhangi bir sorunu çözümlerken, bir sorunla ilgili karar verirken öğrendiği bilgi kuramını uygular. Şimdi burda şunu söylemem gerekiyor. Herhangi bir sorunu çözümlemeden... bir sorunla ilgili karar vermeden önce, insan, hangi bilgi kuramını öğrendiğini saptamalı. Bu saptama yapılmazsa, sık sık tuhaf durumlar çıkar ortaya. Sözgelimi, insan, marksist kavramlarla idealist çözümlemeler yapar, bilgi kuramını iyi saptamamışsa. Çünkü yalnız Türkiye'de değil, bütün dünyada idealist bilgi kuramları öğretilir insana. Böyle olmasaydı, insanlar "gerçek dostluk", "gerçek aşk", "gerçek devrim" demezlerdi, ya da bunların "gerçeği"ni aramazlardı. Çünkü bu anlayışa göre, insanın dışında tıpkı doğa gibi, dostluk, aşk, devrim, demokrasi nesnel gerçeği vardır. Böyle bir edimin kökeni Platon'un bilgi kuramına dayanır. Tabi bu, bilerek... disiplinle yapılmaz. insanımız herhangi bir bilgi kuramını edinme biçimi için el yordamıyla düşünür... el yordamıyla çözümlemeler yapar. Temellendirmeleri de el yordamıyla olduğu için ciddi bir tartışmadan kaçınır... olabildiğince karşı görüşü "sert" sözlerle susturmaya çalışır.

Şimdi burda şunu söylemem gerekiyor. Çeşitli bilgi kuramlarını inceledikten sonra şu sonuca vardım. Marksist bilgi kuramı son derece sağ-

lıklı. Marksist bilgi kuramıyla dünyayı sağlıklı bir biçimde algılarız. Ama marksist bilgi kuramının bir sakıncası var. Bu kuramla, diyelim bir olguyu incelediniz. Sonuç, sizin çıkarınıza aykırı gelebilir.

Şimdi bu kuramın ölçütlerini görelim.

Marksist bilgi kuramında ilk ölçüt şudur. Doğuştan bilgiyi kabul etmez marksist bilgi kuramı. Marks bu konuda şöyle der, "... *maddi üretkinliklerine bağlı olarak toplumsal ilişkileri üreten insanların, aynı zamanda fikir ve kategorileri de ürettikleri, yani, bu aynı toplumsal ilişkilerin soyut düşünsel ifadelerini ürettikleri gerçeğidir.*" (1)

Lenin, bunun nasıl olabildiğini, bu "gerçeğin" nasıl gerçekleştiğini şöyle anlatır: "*Mantık şekillerinin birer belit değerini alabilmesi için, insanın pratik etkinliğinin, bu çeşitli mantık şekillerini, insan bilincine milyarlarca ve milyarlarca kere tekrarlatmış olması gerekiyordu şüphesiz.*" (2)

Yalın bir örnek vereyim. Bugün biliyoruz. Bulutlar su buharı yüklü. Bulutlar, belli koşullarda su bırakır. Biz buna yağmur deriz. Yağmurun bilgisi vardır bizde. Bu bilgi ilk insanda yoktu. Yağmurun bulutlu havada yağdığı bilgisini, insan, bulutlu havada milyarlarca kez yağmur yağdıktan sonra edindi. Ama bulutlu olsa bile kimi gün yağmur yağmıyordu.

Birinci aşamada yağmurun bulutlu havada yağdığını... ikinci aşamada bulutlu havalarda da yağmurun yağmadığını öğreniriz.

Üçüncü aşamada şunu sordu. Gökyüzünde dolaşıp duran bir buluttan su nasıl akar. Bunu mitosla açıkladı. Mitos, bir anlamda insanın kendinden yola çıkmasıdır. Nasıl, istediği zaman, iradesiyle iş yapıyorsa, daha üstün bir iradenin yağmur yağdırdığını sandı. Gözünün önünde akıp duran suyun, gökyüzüne nasıl çıktığını bilemezdi. Bu bilgi için nice mücadeleler verildi. Şunu söylemeliyim. Tekerleğin bulunuşu... yağmurun doğru bilgisi, atomun parçalanmasından daha kolay olmadı.

Burda bilinmesi gereken şu, Bilgi doğuştan gelmiyor. Bilgi, eyleyen insanın işi.

Marksist bilgi kuramının ikinci ölçütüne geldikte... Engels şöyle der: "*Diyalektik felsefenin karşısında, kesin, mutlak, kutsal diye bir şey yoktur*"(3) Diyalektik felsefe Engels'in değişiyle sonsuz oluş ve geçiş sürecidir.

Bunun anlamı nedir. "... Sonsuz oluş ve geçiş süreci"nin anlamını kavramak için şunu bilmek gerekiyor. Marks'la, Engels, çözümlemelerinde altyapıyı öne çıkardılar. Bunun sonucu tatsız oldu. Acemi... tembel "*Marksistler*" *marksizmi* "altyapı üstyapıyı belirler" biçimine soktular. Oysa üstyapı denilen alanda birçok öğe var. Hukuki, siyasi, edebi, felsefi birçok öğe... Engels, acemi... tembel marksistleri şöyle uyardı: "*Bütün bu ögeler arasında karşılıklı bir etkileşim vardır, bütün sonsuz ilinikler çokluğu (yani iç bağıntısı o kadar uzak ve olanaksız göründüğü için, yok ya da ihmal edilebilir sayabileceğimiz şeyler ve durumlar) ortasında ekonomik devinim en sonu kendisini zorunlu olarak belli eder.*" (4)

Engels'in sözlerinde bir kavram var... ilinek. İşte Marksist bilgi kuramını, öbür kuramlardan ayıran temel kavram, bu ilinek kavramı.

Şimdi bunu anlatmak gerekiyor. Öbür bilgi kuramlarında, töz son derece önemli. Bilgi kuramında tözcü anlayışı iki örnekle göstereceğim. Mavi renkli, silgili bir kurşun kalem aldım diyelim. Rengi mavi, silgili, belli uzunlukta bir kurşun kalem. Ben bu kalemi bilirim. Ancak, 15 gün sonra bu kalem değişmiştir. Her şeyden önce boyu kısaldı. Silgisi bitti. Rengi biraz soldu. Ben ilk aldığım gün, *bu nesneye kalem dedim.* Ama şimdi... on beş gün sonra bu kalem ilk gün aldığım nesneye hiç benzemiyor.

İkinci örnek. Akasya ağacını bilirsiniz, yazın yemyeşildir yaprakları, sonbaharda kızarır... kışın yapraksız kalır. Şimdi durmadan değişip duran bu nesneye ne diyeceğim, hangi nesne ağaç.

Şunu söylemek gerekiyor. Doğada var olan bütün nesneler değişim sürecinde. Bu değişim düyasında bilgi edinmek mümkün değil. Çünkü değişenin *bilgisi olsa olsa bir sanıdır*, bir aldanmadır. Bigi, doğru bilgi edinmek istiyorsa insan, değişeni değil, değişmeyeni, hep öyle kalanı bilmeli. İşte hiç değişmeyen, hep öyle kalana töz dendi felsefede. Sözgelimi, elimde değişip duran kalem, hiç değişmeyen kalem tözü'nün görünümü. Akasya ağacı içinde öyle. Bu görüşe göre bilgi, töz'ü bilmektir. Tözü duyumlarla bilemem. akılla bilebilirim.

Marks, Tözcü anlayışı şöyle eleştirir: "*bir evin, kişiliğini meydana*

getiren her şeyi yavaş yavaş atarsanız, önce o evin malzemesini, sonra onu ayırdeden biçimini kenara atarsanız, elinizde bir cesetten başka bir şey kalmazsa, bu cesedin sınırlarını hesap dışı bırakırsanız elinizde mekan'dan başka bir şey kalmazsa, nihayet bu mekanın boyutlarını da hesap dışı bırakırsanız sırf kemiyetten, bir mantık kateforisinden başka bir şey kalmamış olmaması şaşırtıcı mıdır? Her şujeden, böyle arızi olduğu iddia edilen canlı-cansız insan veya şey, nitelikleri ayırırsak, son soyutlamada geri kalan töz'ün (substance) mantık kategorileri olduğunu söylemekte haklı olursunuz. Bu soyutlamaları yaparken tahlil (analiz) yaptıklarını zanneden ve şeylerden ne kadar çok ayrılıp uzaklaşırlarsa, şey'lerin özüne girme noktasına o kadar yakınlaştıklarını düşünen metafizikçiler de burada el altındaki şey'lerin, işleme süsler olduğunu, asıl örgünün ise mantık kategorileri olduğunu söylemekte haklı olurlar." (5)

Töz eleşirisi, Abelardus'la başladı. Zaman ilerledi. Bilimler gelişti. Marks'la Engels, bilimin gücüyle tözcü anlayışa asıl vuruşu yaptı.

Töz, yalnız felsefenin sorunu değil. Töz görüşü bilimde de vardı. Sözgelimi ısının bir töz olduğu söyleniyordu fizikte. Bilimde tözcü anlayışı, Rumferdu, deneylerle yıktı.

Hem felsefe de, hem bilimde tözcü görüş yıkıldı ama, burjuvazi eliyle yeniden diriltildi. Bunu daha sonra görceğiz. Şimdi marksist bilgi kuramına devam edelim.

Marksizme göre bilme, herhangi bir nesnenin tözünü kavrama değildir. Lenin, şöyle der töz konusunda, *"Engels'e göre değişmez olan yalnız (insan zihninin varolduğu dönemde) insan zihninin dışında varolan ve ondan bağımsız olarak gelişen dünyanın insan zihnindeki yansısıdır. Başka hiçbir 'değişmezlik', başka hiçbir 'öz', hiçbir 'mutlak töz' Marks ve Engels için boş Profesörce felsefenin bu kavramları anladığı anlamda yoktur."* (6)

Töz anlayışını kaldıran marksist bilgi kuramının öbür ölçütleri şunlar; *"Materyalizm, doğa bilimleriyle tam bir uyum halinde, maddeyi bir ilk veri, bilinç, düşünce ve duyumu ise ikinci veriler olarak kabul eder. (...) Bütün bilgiler, deneyden, duyumlardan gelir. Doğru. Ama acaba nesnel gerçek, 'algı alanında mıdır?' Yani algının kaynağı mıdır? sorusu karşı-*

mıza çıkmaktadır. Eğer bu soruyu olumlu biçimde yanıtlıyorsanız materyalistsiniz." (7)

Peki, marksist bilgi kuramına göre, bir insan mutlak doğruyu bulabilir mi? Hayır, der buna marksist bilgi kuramı. Çünkü ilinekler sürekli değişir, ya da bizim bugün göremediğimiz ilinekler ortaya çıkabilir.

Lenin, şöyle der "*Bilimlerin gelişmesinin her yeni aşaması bu mutlak gerçeğinin sınırları görelidir, bilimlerin ilerlemesi sırasında bazen genişler, bazen daralır.*" (8)

Mutlak doğru yoktur. Doğru görelidir.

Doğru dendiktek arşımıza şu sorun çıkar. Doğrunun, doğruluğunu nasıl göstereceğiz. İşte bitmez tükenmez bir tartışma daha. Felsefede doğruluk kuramları... doğrunun, doğru olduğunu gösterme işi... üç ana başlık altında toplanabilir. Kısaca söyledikte, bu kuramlardan biri *uygunluk* kuramıdır. Bu kurama göre doğruluk ölçütü nesnel gerçeğe uygunluğudur.

İkici kuram, *iç tutarlılık* kuramı. Bu kurama göre doğruluğun doğruluk ölçütü, düşüncenin tutarlı olup olmadığıdır.

Bir de *pragmacı* kuram var. Bu kurama göre, başarıdır doğrunun ölçütü.

Doğrunun, doğruluk ölçütünü araştıran bu kuramlar için Harun Tepe şöyle der: "*Uygunluk kuramı, doğruluk kuramlarının en eskisi, en tanınmışı, aynı zamanda en fazla kabul göreni. Çoğunlukla doğruluktan söz edildiğinde ya da temelde varsayılan hep bir uygunluk ilişkisi. Bu nedenle onu bir kuram olarak adlandırmak bile biraz güç. Çünkü uygunluk düşüncesi, tüm diğer doğruluk kuramlarının temelinde yer almaktadır.*" (9)

Marksist bilgi kuramı, doğruluk da uygunluk kuramından yanadır. Marks, "*Pratikten kopmuş bir düşüncenin gerçek olup olmadığını tartışmak salt skolastik bir sorundur*" der. Burda pratik kavramı hem dünü, hem bugünü kapsar.

Marksist bigi kuramının ölçütlerini gösterdim. Gelecek sayı, bu ölçütlerle hayata nasıl bakmalı sorununu ele alacağım.

Dipnotlar

1. K. Marks-F. Engels, *Seçme Mektuplar*, Çev. Alaattin Bilgi, Evrensel Basım Yay. İst., 1986.

2. Lenin, *Felsefe Defterleri*, Türkçesi Atilla Tokallı, Sosyal Yay. İst. 1976.

3. Engels, *Feurebach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, Çev. Nizamettin Burhan, Sosyal Yay. İst. 1962.

4. K. Marks-F. Engels, Age.

5. Karl Marks, *Felsefenin Sefaleti*, Çev. Erdoğan Başar, Sol Yay. Ankara 1966.

6. Lenin, *Materyalizm ve Ampiriokritisizm*, Çev. Sevim Belli.

7. Lenin Age.

8. Lenin Age.

9. Harun Tepe, *Platon'dan Habermans'a Felsefede Doğruluk ya da Hakikat*, Ark Yay.

Uçak, Kuş mu

Yıllar... yıllar önceydi. 15 yaşlarındaydık. Dört arkadaş annemle oturmuş, dünyanın, durumunu, insanın durumunu konuşuyorduk. Arkadaşlardan biri, "Teyze" dedi anneme, "dünya bir günde güzel olmaz mı?" Annem gülümsedi. "Bir günde güzelleşir dünya. Ama önce kafanın değişmesi gerekir."

Kafa derken kavrayıştan söz ediyordu annem. Gerçekten de kavrayış önemli. Yoksa, güzelleştiriyorum derken çirkinleştiririz dünyayı.

Peki, nasıl yapmalı da dünyayı doğru kavramalı. Ama önce kavrayışın ne olduğunu görmeli. Buna bir örnek verceğim; kızım Zeynep küçüktü. Tiyatroya götürdüm. Oyun, bir genelevde geçen olayları anlatıyordu. Zeynep, "Baba" dedi, "bu evde, bu kadar erkek ne arıyor?"

Zeynep, genelevi bilmediği için o kadar erkeğin o evde ne aradığını kavrayamıyordu. Kavrayabilmek için nesneyi bilmek gerekiyor. Ama bu her zaman kolay olmaz. Çünkü bilmemiz, doğru bilmemiz gereken nesneyle bizim aramızda birçok "bilgi" kanalları vardır. İnançlar, gelenekler, daha önce öğrendiklerimiz, çıkarlarımız, beklentilerimiz bilmemiz gereken nesneyle aramıza girer. Ama şunu da söylemek gerekiyor. Bilinmesi gereken nesne, inançlardan, geleneklerden, daha önce öğrendiklerimizden etkilenmez. Bütün bunlardan insan etkilenir. Nesneyi doğru kavramazsa insanın başına türlü işler gelir. Bilirsiniz, çocuk, yanan ısıtanı tutarsa, eli yanar. Tabii, yanlış kavrayışın faturası elin yanması ka-

dar basit değil. Yanlış kavrayış yüzünden milyonlarca insan burgaçta yaşar gider.

Herhangi bir nesneyi... herhangi bir olguyu kavramak zordur dedim. Tabii, gelenekler, görenekler, daha önce öğrendiklerimiz doğru kavrayışımızı engeller. Ama temel engel, neşneye bakış yöntemindedir.

Bir nesneye... bir olguya nasıl bakmalı. İşte temel sorun bu. Burada nasıl sorusu önemli. Çünkü daha önce öğrendiklerimiz doğru olsa bile bakış yöntemi yanlışsa, nesneyi doğru kavrayamayız.

Herkes şunu bilir. Bisiklete çok iyi binse bile, yanlış yoldaysa insan bir türlü evine gidemez. Bilgi yöntemi de eve giden... insanı eve götüren doğru yola benzer.

Toplum hayatında bizi nesneye götüren birçok yol var. Şimdi burda iki önemli yolun, insanı, bir nesneye, bir olguya nasıl götürdüğünü göstereceğim.

Olgu milliyetçilik.

Başlıyorum.

Horace B. Davis, milliyetçilik için şöyle diyor. *"Bugün bazı marksistler ulusçuluğu akıldışı boş inanç olarak görüyorlar. Bu yaklaşım, marksistlerin proleter enternasyonalizme bağlandıkları ve ulusçuluğu sınıf savaşımına müdahale olarak değerlendirdikleri günlerden kalma. Bugünlerde ise, proleter kurtuluş hareketi ölmüş olduğuna göre, ulusal kurtuluş hareketi sömürge ve yarı sömürge baskılarına karşı savaşmanin tek yolu değilse bile, en mantıklı yoludur ve bütün marksistler bu baskıya karşı savaşmak gerektiğini zorunlu olarak kabul etmelidirler. Yani marksistler için ulusçuluk zamanına göre açıkça ussaldır."* (1)

Davis, insanı, milliyetçilik olgusuna çok bozuk bir yoldan götürüyor. Şimdi bu yolu görelim. Marksistlerin hepsi değil, bazı marksistler, milliyetçiliği akıl dışı boş bir inanç olarak görüyorlarmış. Bunun nedeni de o bazı marksistlerin, eski günlerden kalma proleter neternasyonalizme bağlılıklarıymış.

Olabilir. Proleter enternasyonalizm, milliyetçilik olgusunu akıldışı boş bir inanç olarak gösterebilir bazı marksistlere. Bir başka deyişle, milliyetçilik aslında aklidir. Ama proleter enternasyonalizm, bazı mark-

sistlerin bunu görmesini engelledi. O zaman proleter enternasyonalizm çökmemiş olsaydı bile, bu bağlılıkla mücadele etmek gerekirdi. Davis böyle yapmıyor, "*proleter kurtuluşu hareketi ölmüş olduğuna göre, ulusal kurtuluş hareketi (...) en mantıklı yoldur*" diyor.

Milliyetçiliğin en mantıklı yol olması, proleter enternasyonalizme bağlı değildir.

Davis, hep o eleştirdiğim olgusal bilinçle bir olguyu, en mantıklı, açıkça ussal ilan ediyor.

Aristoteles binlerce yıl önce, "*Taş düştüğüne göre, taşın doğal yeri, yerdir*" demişti.

Bu "göre"li akıl yürütmeyle, sözgelimi şöyle diyebilirz. Uçak uçtuğuna göre, uçak bir kuştur.

Uçak, kuş mu?

Hemen şunu söyleyeyim. Milliyetçilik, akla uygun olabilir. İşin tuhafı, bir olgunun akla uygunluğu, olgunun doğruluğunu göstermez.

Dünyanın dönmesi hiçbir şekilde akla uygun değildir. Ama dünya dönüyor.

Davis, milliyetçilik için akla uygundur diyor.

Soru. Hangi akla

Milliyetçiliği bütün akıllara uydurmak için ortak bir öz, töz ya da ide aranır. Davis'in de yaptığı bu. Davis, milliyetçilik için "ortak özü vardır" diyor.

İşte sorun bu "öz"de. Milliyetçilerin töz arayışlarına girmeden önce, özün ne olduğunu bir kez daha görmek gerekiyor. İlkin şu. Öz, töz, ide aynı anlama geliyor.

Daha önce kalem örneğini vermiştim. Kullandığım maddi kalemin bu dünyada varolması için, bu kalemin mutlaka bir tözü olması gerekiyor. Kalem, işte o tözün görünümüdür.

Töz hiç değişmez. Öylece durur.

Tözcülüğü temel alan bilgi kuramlarına göre töz önce gelir. Bilgi edinebilmek için tözün kavranması gerekir.

Bir kez daha söylemek gerekirse, tözcü bilgi kuramında töz temeldir. Töz hiç bozulmaz. Sözgelimi tanrı bir tözdür. Tanrı önseldir, sonsaldır.

Hiç değişmeden, hareket etmeden durur. Bütün evrenin yaratıcısı bir töz olan tanrıdır.

Milliyetçilik, bu tözcü bilgi kuramıyla dünyaya. tarihe bakıştır. Bütün milliyetçiler, tarihte o milletin değişmeyen bir tözü olduğunu savunur. İngiliz, Fransız, Yunan, Türk, Kürt milliyetçilerinin bu anlamda tarihe, dünyaya bakışlarında milim fark yoktur.

Milliyetçiliğin kavramsal içeriğini, Alman tarih okulu disipline ediyor. Alman tarih okulu, pratik amacını "*Alman ulusunun devletinin birliği olarak koyar ve bu amaç açısından Alman tarihinin yoğun bir araştırmasına yönelir.*" Örneğin 19. yüzyılın sonlarına doğru H. V. Treistschke bu amacı şöyle belirtir, "*Bizi tarihe yönelten ide, toplumumuzun birliği idesidir.*"

Bütün milliyetçilerin yöntemi böyledir. Milliyetçinin amacı, "milletinin ve devletin" birliğini sağlamaktır. Çünkü o milletin tözü, bu birliği zorunlu kılar.

Milliyetçi, milletinin tözünü tarihle pekiştirir. Bu pekiştirme için milliyeçi kolları sıvar, insanlığın ortak mücadelesiyle oluşan birikimi, gözünü kırpmadan kendi tözünün içine sokar.

Bunu hayata uyguladıkta şu çıkar. Ben bir Türk'üm. Ama, tikel varoluşumu hiç değişmeden duran bir Türk tözüne bağlıyım.

Ben değişmeden duran bir Türk tözüne bağlıyım.

Ben bir Türk isem, Türklük'ümü, Türklük tözüne borçluyum. Benim tözüm hep vardı. Bu tözün görünümleri tikel Türkler, bu dünyada uygarlığı kurdu. Demiri eriten, abeceyi bulan, atı evcilleştiren hep Türkler'dir.

Bu, bir Kürt içinde de böyledir. Bir Kürt, tikel varoluşunu hiç değişmeden duran, Kürt tözüne bağlıdır. Bu töz hep vardı. Bu tözün görünümleri tikel Kürtler, bu dünyada uygarlığı kurdu. Demiri eriten, abeceyi bulan, atı evcileştiren hep Kürtler'dir

Bu, bütün milliyetçiler için böyledir.

Tözü temel alan bilgi kuramına göre, bilgi içerikli kavramlar ruhumuzda çakılıdır. Ama bu kavramlar sessizce durur. Birilerinin bu kavramları uyandırması, bize o kavramın bilgisini anımsatması gerekir.

Anadolu'da Töz Mücadelesi

Dini disiplinlerin de bilg kuramı, tözcülüğe dayanır. İslam'da tözün adı Tanrı'dır. Abdullah Sanlıdağı şöyle diyor, "*Müslümanların tek gayesi vardır, o da İslam davasının tüm yeryüzüne hakim olması ve insanların sadece Allah (CC)'a kul olmalarıdır.*"

Osmanlı Devleti, bu tözü gerçekleştirmek için savaştı durdu yüzyıllarca. Ama öbür dinlerin tözlerini alt edemedi. Üstelik 1789 Burjuva Kalkışması'ndan sonra millet tözleri çıktı ortaya. İşte bu aşamada Namık Kemal yeni bir töz buldu.

Niyazi Berkes, Namık Kemal'in bu töz öyküsünü söyle anlatır, "*O, birçok etnik unsurların bir mozaiği olan Osmanlı İmparatorluğu topraklarını vatan olarak tanır. Bu vatanın sınırları içinde ne kadar ırk, mezhep ve dil olursa olsun, bu farklılık o vatanın dağılmasını gerektirmez. Her sınıftan insan genel hak ve özgürlüklerden yararlanabilir. Eğitim kurumları herkese vatanın değerini anlatırsa bütün ayrılıklara karşın, hepsi vatanı sevecektir. Vatan sınırları içinde birbirinden farklı ırkların, dinlerin bulunuşu hatta iyidir. Eğer doğru hareket edilirse bu ayrılıkların yarattığı güçle ilerde belki en büyük mevkii 'biz' alabiliriz.*" (3)

İttihat ve Terakki de Osmanlı tözüne inanıyor. Zafer Toprak'ın saptaması şöyle, "*Liberal 1908 Devrimi ertesi, Mebusan Meclisi açılarak ulusal egemenlik gündeme geldi. Müslüman ya da gayrımüslüm tüm Osmanlılar'ın "Osmanlı milleti" ni oluşturdukları telkin edildi. (...) Osmanlı kimliği tek kimlik değildi. Alt kimlikler giderek ağır bastı. (...) Gayrımüslüm Osmanlılar'ın kendi milletleri vardı.*" (4)

Böylece "herkesin tözü kendine" deyip, kendi tözlerinin peşine takılıp gittiler. Osmanlı tözü çöktü.

Yeni Bir Töz

Bir kitabın sonuç bölümü şu soruyla başlar. "*Bu devlet nasıl kurtarılabilir? Jön Türkler'in kendi kendilerine sordukları soru buydu.*" (5) Yusuf Akçura bu soruya, yeni bir tözle... Türklük tözüyle diye karşılık verdi. Yusuf Akçura "*Türk ulusal bilincinin gelişmesini öngören*" bir tasarıyla harekete geçti.

Ulusal bilincin geliştirilmesinin tözcü bilgi kuramı açısından anlamı şu. Türklük tözü ruhumuzda duruyor. Şimdi bu tözün bize anımsatılması gerekiyor. Bütün dünyadaki Türkler için harekete geçilecek, düşüncesi bu. Enver Paşa da bu amaçla Türklük tözünü anımsatmak için Orta-Asya'ya gidiyor.

Mustafa Kemal, Türklük tözünü bütün dünyada harekete geçirmek isteyenlere, bırakın bu işi, Anadolu yeter bize dedi. Afet İnan, 1930 yılında şöyle diyor; "*Beşeriyetin en yüksek ve ilk kavmi, vatanı Altaylar ve Orta-Asya olan Türkler'dir,*" diyen Afet Hanım, "*Türkler'in uygarlık dünyasındaki yerini incelemekte ve Çin, Sümer, Akat, Elam, Mısır, Asur, Hitit, Aka, Dor ve Etrüsklerin Türk kökenli olduğunu savunmaktadır.*" (6)

Haluk Tarcan, Türklük tözünü daha eskilerde arıyor. Şöyle. "*Orta-Asya'daki 5 iç denizden yerleşik kültürden gelen, gelişme ve sentezlerle yazıyı bulmuş, Orta-Asya'da doğan tek tanrı kavramını sistemleştirmiş ve bu nitelikleriyle evrensel kültürün kökeninde yer almış bir Ön-Türk Uygarlığı çıktı, birkaç kısa örnekle İ.Ö. 220'den önceki bin yıllara gidelim.*" (7) Haluk Tarcan, hiç üşenmeden, gerçekten de M.Ö. 220'den binlerce yıl öteye gidiyor, orası burası kazınmış bir taşta Türk tözünü buluyor.

Bulabilir mi. Tözcü bilgi kuramıyla tarihe bakan, bulur. Aslında bu töz, evren kurulmadan varolandır. Bütün bireysel-tikel Türkler evren kurulmadan önce bile varolan Türklük tözünün yeryüzünde gerçekleşmesidir. Haluk Tarcan bir adım daha atarsa evren öncesi Türk töz'ünü bulur.

Bakın Meydan Larusse, "Türk" maddesinde ne yazıyor, "*Türk ırkından olan kimse*", "Kürt" maddesinde Kürtler şöyle tanımlanıyor, "*Ön-Asya'da yaşayan Türk asıllı bir topluluktan olan kimse.*"

Kürtler buna inansaydı sorun çıkmazdı. Ama inanmadılar. Bizim de Kürtlük tözümüz var. Aslında demiri ilk işleyen, atı evcilleştiren biziz dediler. Tori, Kürt tözünü paleolitik çağa kadar götürüyor, Kürtler'in Hurili boylara bağlı olduğunu söylüyor. Daha sonra Tori, Huri kültürünün evrensel boyutlarını anlatıyor. (8)

Hemen burda şunu söylemek gerekiyor; İsrail, Ermeni, Alman, Fransız, İngiliz, Rus, İran, Çin, Japon tözcülerinin de savları aynen böyle.

Herhangi bir tözcü, milletinin en eski olduğunu, bu millet kültürünün evrensel boyutlarını kolayca anlatabilir. Yontulmuş bir taş, kırık bir testi parçası savlarının ciddi kanıtlarıdır.

Platon'un Hayaleti

Şimdi bu tözcü bilgi kuramını çözümleyelim. Tözcü anlayışa göre, herhangi bir millet kavramı, belirli tarihi koşullarda oluşmuş değişken bir olgunun kavramlaştırılması değildir. Tözcü anlayışa göre Türk, Kürt, Ermeni Fransız, Çin, İran kavramları, insanın dışında, hiç değişmeden duran nesnel bir hakikattır. Bu hakikat... töz, herhangi bir tikel olgudan daha hakiki bir varoluştur. Herhangi maddi bir tikelin varlığı, evrenin dışında hiç değişmeden duran töze bağlıdır.

Bu, Ortaçağ'da savunuldu. Bu kişilere de kavram gerçekçisi dendi. Şimdi de bunlara Haluk Tarcan'a, Tori'ye kavram gerçekçisi diyorum. Bu kuram, marksist bilgi kuramına kökten karşıdır. Marksist bilgi kuramına göre ilk veri, bilinçten bağımsız varolan maddedir. Kavram gerçekçisine göre ilk veri maddi olmayan tözdür.

Milliyetçi, kavram gerçekçisidir.

Marksist bilgi kuramına göre, insan, tarihin belirli koşullarında bir soyutlamayla olgusal bir durumu kavramlaştırırır. Sözgelimi kendine Türk der, Kürt der. Bu, geçici varoluş biçimidir. Önsel ya da sonsal değildir.

Milliyetçi, geçici varoluşa, önsel, sonsal nitelikler yükler. Geçici varoluşu mutlaklaştırır.

Milliyetçi, mutlakçıdır.

Marksist bilgi kuramı önsel ya da sonsallığı reddeder. Marksist bilgi kuramına göre kutsal mutlak yoktur.

Tözcü bilgi kuramında... tözcüler de değişmeye kabul eder. Ama bu değişme tikeldedir. Ayrıca değişme bozulmadır. Töz, değişmez, bozulmaz.

Tözcü görüş, dönüşümü, değişimi kabul etmez dedim. Bu tözcülü-

gün, tözcü bilgi kuramının temel ilkesidir. Platon. hiçbir idenin. öbür ide olmayacağını söyler. Bu temel ilkeye göre. hiçbir Türk, Kürt olamaz. hiçbir Kürt, Türk olamaz. Bunun için milliyetçi, hep kendi milletinin öz kültürünü arar.

Bu, Platon'un sistemleştirdiği bir dünyadır. Bu dünya, ruhların, düşüncelerin yönettiği bir dünyadır.

Bu dünyanın hakikatle ilgisi yoktur. Bu dünya yanılsamadır... kurgusaldır.

Günümüzün milliyetçisi, Platon'un hayaletiyle dolaşır. Milliyetçi. Platon'un hayaletidir.

Nesneden Kopuş

Binlerce yıl sonra Platon'un devleti gerçekleşti. Hayalet, insanın üstüne abandı. "*Reklamlar aracılığıyla ve yığınların ideolojik sis altında tutulmasıyla toplumsal düşünme ve davranış bir norm içine sokulur, "yığınlaşma" olgusu doğar. Bunun sonucu, bu alanlarda insanın bağımsızlığı yok olur. Bireyin kendi fazileti olmaktan çıkmış ve nesneden kopmuş bir düşünme, şaşkına dönmüştür, tutarsız olmuştur. Kendini mistik düşüncenin en aşırısına ve mitoslaşmanın en vahşi biçimlerine teslim eder. Bunun en güzel örneği faşizmdir.*" (9)

Şimdi burda duralım. Felsefi görüş öncesi, mitos görüşü egemendi. Logos... felsefi görüş, mitosa ağır bir darbe indirdi. Buna karşın Platon, mitosu sistemleştirdi. Uzun yüzyıllar insan mitoslarla yaşadı. Bilim, kendi alanında mitosa kesin bir darbe indirdi. Mitoscu görüş iki alana sığındı. Bu alanlardan biri din, öbürü milliyetçiliktir.

Milliyetçiliğin, hakiki, bilimsel tek bir yanı yoktur. Dünyanın hiçbir toprak parçası, hiçbir milletin değildir. Sınırların doğruluğu hiçbir ciddi kuramla temellendirilemez. Bunun için milliyetçilik baştan başa mitoslara dayanır.

Milliyetçilik, nesnesizdir. Nesnesini mitoslarla yaratır. Hakiki nesneden kopan milliyetçi, şaşkındır. Töz, kavramın nesnel hakikatına inanmak zorundadır. Bu zorunluluk, milliyetçiyi daha aşkın bir töze, tanrı tözüne götürür. Ama milliyetçi. öbür tözün tehlikesini bildiği için, burda

birden bire laik olur. Ama milliyetçi dinsiz değildir. Milliyetçinin di... laikliktir.

Milliyetçinin şaşkınlığı burda bitmez. Hem kendi milletini en üstün töz görür, hem de milletlerin... halkların kardeşliğini savunur.

Marks, bu konuda şöyle der, "*Komünist Manifesto'nun ve daha önceki sosyalizmin tümünün tersine, Lasalle, işçi hareketini, en dar ulusal açıdan kavramıştır. (...) besbelli ki işçi sınıfı, mücadele edebilmek için sınıf olarak kendi ülkesinde örgütlenmelidir ve her ülke, ayrı ayrı bu sınıf mücadelesinin sahnesidir. İşte işçi sınıfının mücadelesi bu anlamda ulusal nitelik taşır, içeriği bakımından değil, ama Komünist Manifesto'nun da dediği gibi biçimi bakımından ulusal.*" (10)

'Marksist bilgi kuramı, dünyayı böyle gösterir. Doğru gösterir. Çünkü, marksist bilgi kuramında tanımlar hakikidir. Kavramlar tözü değil, hakiki olguları karşılar. Bundan baktıkta toplumda sınıfları görürüz. Sınıf bir tözün görünümü değildir. Hakikidir. Sınıflar, tarih içinde çeşitli biçimlerde görünürler. Site, imparatorluk, milli devlet, bu görünümün biçimleridir.

Milliyetçi görüş, tözcü bilgi kuramına dayandığı için, bu biçimi içerik durumuna dönüştürür. Bundan sonra milletlerin mücadelesine gider. Milliyetçi, miletlerin mücadelesini içten içe savunurken halkların kardeşliği deyiverir. Marks için bu, "*burjuva bir kuruluş olan Özgürlük ve Barış Ligası'ndan aktarılmış (...) yutturulmak istenen parlak bir ifade*"dir.

Marks'ın parlak bir ifade dediği halkların kardeşliği, yanılsamalı ama samimi bir görüştü. *Uluslararası Özgürlük ve Barış Ligası*'nı 1867 yılında Cenevre'de burjuva demokratları kuruyor. O tarihte milliyetçilikle, ulusların, halkların kardeşliğiyle evrensel barışın kurulacağına inanılıyordu.

Bu inanç, 1914 Paylaşım Savaşı'yla çöktü. Arkasından İkinci Paylaşım Savaşı... günümüzde de savaşlar devam ediyor.

Milletler bir türlü kardeş olamıyor. Olamaz. Çünkü hiçbir millet, atın evcilleştirilmesini öbür millete bırakmaz.

Marksist bilgi kuramı, atı, herhangi bir milletin değil, doğayla müca-

deleye girişen somut insanın evcilleştirdiğini söyler. Gerçekten de bu böyledir.

Yanlış Özgürlük

Pratik, hem bilimde, hem toplumda birçok tözcü kuramı yerlebir etti. Ama tözcülük başını kaldırdı, şimdi yaşıyor. Milliyetçide, dincide. Nesnesizliğin burgacında... İnsanın bilincini dumura uğrata uğrata...

Tözcülük aklın imana dayalı yanlış örgütlenmesidir. Bu yüzden eninde sonunda despotik bir yapılanmaya gider. Ya imana gelip töze boyun eğersin, ya da boynun kırılır.

Milliyetçinin aklı yanlış örgütlenmiştir.

Marksist bilgi kuramı, aklın doğru örgütlenmesidir. Davidov'un kitabı, bir yılan öyküsüyle başlar. Uyuyan adamın ağzından bir yılan girer, midesine yerleşir. Adam uyanır. Özgürlüğünün bittiğini anlar. Yılanın kölesi olur. Bir süre sonra adam uyandığında yılanın bedeninden çıkıp gittiğini anlar. Sevinir. Özgürleşmiştir. Ama özgürleşemediğini anlar. Özgürlük boşlukta içeriksiz kalmıştır. Çünkü adam, insani eylemiyle, insan olma durumunu gerçekleştirecek konumda değildir.

Bu masaldan çıkarılacak ders. Tözcü görüşler, insan olma durumunu aşkın bir töze bağlar. Sözgelimi milliyetçiye göre, insan, ancak milletten dolayı insan olabilir. İnsan olma... özgürleşme o millet tözünden geçer.

Bu içi boşaltılmış bir özgürlüktür. Çünkü millıyetçinin dünyası özgür değildir. İnsan, özgür olmayan dünyada özgürleşemez. Kendini özgür sanır. İşgücünü satan işçinin kendini özgür sanması gibi.

Özgürleşme sınıfsız bir toplumda gerçekleşecek. Özgürleşme mücadelesi milletlerin mücadelesi değildir. Özgürleşme sınıfsız bir dünya mücadelesinden geçer. Bu mücadelede insan varoluşunu tözlerde değil, eylemiyle yine insanda gerçekleştirdi.

Marksist bilgi kuramı bunu gösterir. Doğru gösterir.

Dipnotlar

1. Horace B. Davis, *Sosyalizm ve Ulusallık*, Çev. Kudret Emiroğlu, Belge Yay. İst. 1991.

2. Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*, Ara Yay. İst. 1992.

3. Niyazi Berkes, *Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları*, Adam Yay. İst. 1985.

4. Zafer Toprak, *Milli İkdisat-Milli Burjuva*, İst. 1995.

5. François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, Yusuf Akçura, Çev. Alev Er, Yurt Yay. Ankara 1986.

6. Füsun Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği, Türk Ocakları*, İletişim Yay. İst. 1977.

7. Haluk Tarcan, *Türk Tarihi Üzerine*, Cumhuriyet Gazetesi, 14/10/1997.

8. Tori, *Kürtlerin İlkçağ Tarihi ve Kültürü*, Berfin Yay. İst. 1997.

9. Yuri Davidov, *Özgürlük ve Yabancılaşma*, Çev. Sargut Ölçün, Bilim ve Sosyalizm Yay. İst. 1990.

10. K. Marks-F. Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Çev. M. Kabagil, Sol Yay. Ankara 1976.

Marksizmin Nesnesi

Bir tözler, özler ideler dünyasında yaşıyoruz. Platon'un disipline etti̇ği bu anlayış, bütün hayatımızı kuşatmış durumda. Bir kez daha söylemek gerekiyor. Platon, değişenlerin karşısında değişmeyenler olduğunu söylüyordu. *"Sürekli değişen olaylar dünyasının karşısına kalıcı, devamlı varlıklar olarak genel kavramları koyan Platon, daha sonra, özelden ayırdığına gerçek ayrı bir varlık yüklemek gibi bir yanlışa sürüklendiğini görmüştür. Buna göre güzel, sadece güzel şeylerde var değildir. İyi, sadece iyi insanlarda var değildir. Soyut olarak güzel ve iyi, kendi başlarına var olan varlıklardır."* (1)

Bugün şu biliniyor, sözgelimi, meyve bir soyutlamadır. Bir kavramdır. Hiç kimse çıkıp da meyvenin nesnel gerçekliği var diyemez. Ama insani bilimlerde Platoncu anlayış bütün ciddiyetiyle devam ediyor. Bu anlayışa, olması gerekeni arama, dahası olması gerekeni bilme tutkusunun yol açtığını söyleyebilirim. Çünkü, *"Platon, diyaloglarında olanı değil, olması gerekeni araştırıyordu. Onca, insanlar arasındaki bildirişmenin sağlanabilmesi için, dilde geçen bütün sözcüklerin tek ve belirli bir anlamı olması gerekirdi."* (2)

Olanı beğenmeyip, olması gerekeni aramak... dahası olmayanı tanımlayıp, bu yolda bir mücadelenin hiçbir zararı, yanlışı yoktur. Yanlış, zararlı olan, olması gerekenin bizim zihni gerçekliğimizden çıktığını

unutup, buna nesnel gerçeklik yüklemektir. O zaman, işte insan, tanımın tanım olduğunu unutuyor, bu tanımın onun özü, tözü, idesi olduğunu düşünüyor. Lenin'in sık sık "*Biz Marks'ın teorisini tamamlanmış ve dokunulmaz bir şey saymıyoruz*" demesi, marksizm'i tözleştirenlere karşı bir mücadeleydi aslında.

Varolanı ya da olması gerekeni kavramlarla tanımladığımızda felsefe yaparız. Bu tanımları çürütmek için de felsefe yapılır. Ama bu tür tanımlarla Platon'u aşamayız. Tözler... ideler dünyasına düşeriz. Burada hemen felsefeden çıkıp, eyleme girmek gerekir. Sözgelimi, meyvenin tanımı ne kadar doğru olursa olsun, meyveyi yiyemezsiniz. Ya da meyve yemenin tanımlaması. Meyve yemeyi çok iyi kavramlaştırabiliriz. Bütün bunlara hiç itirazım yok. Benim itirazım bu tartışmalar devam ederken, elmanın, portakalın, kirazın çürümesi.

Devrim idesine göre, Sovyet devrimine karşı çıkanları, Lenin şöyle eleştirdi, "*Bu insanlar, sanki dünyada, tarihte hiçbir yolsuzluğun, hiçbir disiplin noksanının görülmediği, pahalıya mal olan yanlış adımların atılmadığı gerçekten büyük tek bir devrime rastlanırmış gibi, halkın yeni bir disiplin yaratmaya başladığı bir sırada her disiplinsizlik ve yolsuzluk üzerinde durmakta, bunları teker teker belirtmekte ve onun için de devrimden kötü bir iş diye yüz çevirmektedirler.*" (3),

Sovyet devrimini eleştirenlere göre, nesnel gerçekliği olan bir devrim idesi var. Sovyet devrimi bu ideye uymuyor. Lenin, bu idelerle mücadele etti ama, daha sonra Nadejda Krupskaya, legal sosyalistler için "*Hiç kuşkusuz devrimci Marksizm'in özünü anlamıyorlar*" dedi.

Marksizmin özü dendikte, bizim dışımızda, nesnel gerçeklik olan bir marksizm idesi var. Bu özü, Lenin kavrıyor, legal marksistler kavramıyor. Oysa, burada doğrudan doğruya çeşitli marksist anlayışlar var. Bu anlayışların doğruluğu asla kuramsal düzeyde ortaya çıkmaz. Marksizmin özü olsaydı şu iki durumdan sözedilebilirdi:

Bir, marksizmin özü, Sovyetler'de göründü. Bu durumda Sovyetler dağılmazdı. İki, Sovyetler dağıldı. Çünkü marksizmin özünü kavramadı.

Tabii, ikisi de yanlış bunların.

Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı'nda Rosa Luxemburg'la Lenin arasındaki tartışmayı anımsayalım. Bu tartışmada Roza Lüxemburg, "*Ünlü, milletlerin kaderlerini tayin hakkı, boş bir küçük burjuva deyimi ve palavradan başka bir şey olmadığını*" söyledi. Ayrıca şunu vurguladı: "*Bugün, uluslararası sosyalizm için en büyük tehlikeyi meydana getiren kaderini tayin etmeye ilişkin sözlerin, bütün milliyetçi hareketin Rus devriminden ve Brest görüşmelerinden olağanüstü güçlenme sağladıkları açıktır.*" (4)

Zaman Rosa Lüxemburg'u haklı çıkardı. Bütün milliyetçiler, marksizm'in özüymüş gibi ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını savundular.

Lenin yanıldı.

Bütün bunlar olabilir. Yanılmak bir eksiklik değildir. Çünkü doğru töz yoktur. Doğru ilinekseldir.

Zararlı olan, yanlış olan, marksizmi bir öze saplamaktır. Çünkü bu, marksizmi Platon'cu bakış açısıyla felsefeye götürür. Bunu Stalin'de görürüz. Stalin muhaliflerini şöyle eleştirdi, "*Bir proletarya diktatörlüğüne sahip olmadığımız, gerek ekonomide gerek siyasette başarısızlığa uğradığımız ve gerisin geriye gittiğimiz, sosyalizme doğru ilerleyecek yerde, kapitalizme doğru gerilediğimizdir. Bu iddia tabiatıyla garip ve saçmadır.*"

Burada duralım. Stalin, sosyalizme doğru ilerlemekten sözediyor. İleri bir tarihte, sözgelimi, 1960'da ya da 1980'de bir yerde sosyalizm idesi sizi bekliyor. Stalin'de oraya doğru ilerliyor. Muhalifleri de diyor ki, "Hayır, sen ilerdeki sosyalizm idesine gitmiyorsun. 1900'deki kapitalizm idesine gidiyorsun."

Tam kurgusal felsefe. Bu tartışmanın sonu masa başında bitmez. Biri iktidarı alır, öbürlerini tasfiye eder. "Ben haklıyım. Ben doğru söylüyorum" der. Bu işi yaparken de bir tözle temellendirir haklılığını, doğru söylediğini. Stalin, dayandığı tözü şöyle açıklıyor: "*Şurası açıktır ki, böyle bir 'çizgi'nin Leninist hiçbir yanı yoktur.*" (5)

Böylece, marksizm, çözümleme... eylem yöntemi olmaktan çıkarıldı; dört bir yanı berkitilmiş... tamamlanmış, bitmiş, toplum dışı, insan

dışı, aşkın bir töz durumuna getirildi.

Marksizm yorumları töze ihanetle suçlandı. Marksizm bir skolostik oldu. Marksizm bir sorun olmaktan çıktı. Sorunsuzdu marksizm. Bir tözdü.

Ama ilinekler töz filan dinlemez.

Bugüne geldikte... Bugün Türkiye'de marksist çizgide bir çok küme var. Kümelerin görüşleri incelendikte sorunun yine bir töz tartışmasında düğümlendiği görülür. Her küme, tözü kendisinin kavradığını söylüyor.

Bu marksist bilgi kuramına aykırıdır. Bu tözcü anlayış bırakılmadıkça marksizm nesnesini bulamaz. Çünkü marksizmin nesnesi töz değildir... aşkın varlık değildir.

Marksizmin nesnesi hayattır.

Marksizm bugün nesnesizdir.

Estetikte Töz

İsmail Tunalı, *Estetik* adlı kitabında şöyle der: "Metafizik, güzelliği güzelin kendini gösterdiği doğru ve sanatın dışında bir töz (subatans) ya da bir öz (esentia) olarak düşünür (...) *"Güzelin kendisi ise, duyusal olarak değil, ancak düşünsel olarak kavranabilir. Güzelin kendisini kavramak için tutulacak yol, tek tek güzel objeleri algılamak değil, tersine onu bir 'idea' olarak düşünmektir. (...) Bu düşünce sürecinin başına Platon'u koyarsak, bu süreç bütün çağları aşarak günümüze kadar ulaşmıştır diyebiliriz."* (6)

Bu görüş, güzel idesinin, sanat ürünlerinde ancak biçimde kendini gösterebileceğini savunur. Bu yüzden güzel töz... ide diye görenlerin sanat eseri hep bir biçim arayışı içindedir. Burada hemen şunu söylemek gerekiyor. Biçimlendirme... biçim bir sanat ürününde son derece önemli bir öğedir. Ama biçimci bu ögeyi, töz durumuna getirir. Bu anlamda bir sanat eserinin güzelliği tekil bir güzellik değildir. Sanat yapıtı, biçim içerik ilişkisinden bir güzellik çıkarmaz biçimciye göre. Sanat eseri, biçimiyle, aşkın güzel tözünden pay alabilir ancak.

Biçimciye "bu eser güzel değil" derseniz, o hemen tümel güzel kav-

randıktan sonra, tekil güzel kavranabileceğini söyler.

Tümelciler Türkiye'de sanatın nesnesini değiştirdi. Sanat ne biçimde olursa olsun insanı anlatır... İnsanın sorunlarını. Tümelci, insanın sorunlarını bıraktı. Kavramları anlattı. Sözgelimi acıyı, aşkı, sevinci. Ama insanın acısını, insanın aşkını, insanın sevincini değil. Tümelciye göre acı, aşk, sevinç aşkındır... insanın dışındadır.

Bunun gerekçesi de kalıcı olmaktı. Şöyle düşündüler. Tekil insanın aşkını anlatırsak, elli yıl, yüz yıl sonra okunmayız. Elli yıl, yüz yıl sonrak okunmak için aşkın bir acıyı, aşkın bir aşkı, aşkın bir sevinci anlatmak gerekir. Böylece daha gerçekçi oluruz. Çünkü tekil insanın aşkı, geçicidir. Oysa aşk tümel bir kavram olarak acı, aşk, dostluk gerçektir... geçici değildir.

Tümelcilere göre aşk, insanın edimi değildir. Tümel aşk, tekil insanlarda görünür. Hegel bu görüşü "güzel, idedir" diyerek net bir şekilde belirtir.

İsmail Tunalı, çağdaş felsefede metafizik güzel anlayışını şöyle anlatır: *"Çağdaş felsefe ve çağdaş estetik için de 'güzel' yine canlı bir metafizik sorun niteliği taşır. Bu metafizik nitelik belki de en açık bir biçimde existentializm'de (varoluşçuluk) ve özellikle de Martin Heidegger'de gün ışığına çıkar. (...) Heidegger'de güzellik, tıpkı Platon'da olduğu gibi, varlığın özüne ait bir nitelik, varlığın özünün dışlaşması diye gösterilir."* Bu düşünüre göre sanat, varlığı aydınlatır.

Tözcülerin bu görüşü savunmalarına bir diyeceğim yok. Peki marksist kümelere n'oluyor. Sanata en az önem veren marksist kümeler, işçi sınıfı ideolojisinin yansımadığı bir sanat ürünün güzel olamayacağını söylerler.

Bu görüş sanatı kendinde bir varlık, bu varlığın doğruluğunu, güzelliğini ortaya çıkaran işçi sınıfı ideolojisini de etkin bir ide yerine koyuyor. Bu durumda işçi sınıfının ideolojisinin aydınlatmadığı hiçbir sanat eseri güzel olamıyor. Böylece Türkiye'de marksist kümeler de sanatın nesnesini yanlış yere koyuyor.

Aslında sanat eserinin insani gerçekçi bir şekilde anlatmasında ideolojinin doğrudan doğruya etkisi yoktur. Doğrudan doğruya etki olsay-

dı. Cervantes'in. Balzac'ın. Gogol'un. Çehov'un eserlerini açıklayamazdık.

Afşar Timuçin, güzel için şöyle der: "*Güzel eskiden sanatçının kaygısı olduğu kadar metafizikçinin konusuydu. Metafizikçi için güzel, bir kendin de şeydi, bir tanrısal gerçeklikti. bu dünyadaki güzelleri belirleyen bir idea'ydı, bütün güzeller onun yüzünden güzeldi. O mutlak güzel, bu dünyadaki göreli güzelliklerin yeter nedeniydi (...) Platon'un bu bakış açısı uzun yıllar boyunca güzelle ilgili tüm araştırmaları belirledi. Bundan böyle tüm güzellerin pay aldığı temel bir güzel. bir asil güzel aranacaktı. Gerçekte kısır bir araştırmadır bu.*"

Afşar Timuçin, bu bakış açısının kısırlığını anlattıktan sonra, güzeli şöyle belirler, "*Güzelin çağdaş anlamı duyuların alanında kendini gösteriyor. Buna göre, bugün güzel bize kendinde şey olarak görünmüyor. O ilişkilerde, durumlarda, tutumlarda seziliyor; karşıtlıklarda, çatışkılarda görülüyor; biçimlerde, anlamlarda beliriyor; her şeyden önce çelişkilerle dolu bir şey olarak ortaya çıkıyor; nerdeyse karşıtıyla bütünleşen, karşıtı olmadığı zaman yokluğa gömülecek olan bir şey olarak görünüyor.*"

Sanat eserini güzel kılan, aşkın bir güzellik idesinden pay alma oranı değildir. Sanat eserinin güzelliği, o sanat eserinin yapısında çıkar. Bu yapının nasıl oluştuğunu, sözgelimi Vivaldi'de görelim. Vivaldi'nin eserlerinde "*Köylülerin danslarına kuş sesleri, av boruları, fırtına, yağmur tıpırtıları gibi doğayı çağrıştıran daha başka ögeler de karışır. Böyle olmakla birlikte Vivaldi'nin yarattığı. resimsel olmaktan çok. gerçekten de insanca olan bir doğa görüntüsüdür. 'Denizde Fırtına' insan yüreğindeki bir fırtına haline gelir.*" (7)

Vivaldi, insani bir beceriyle eserlerini güzel kılmıştır.

Bu, bütün güzel sanat eserleri için böyledir. Sözgelimi, Sait Faik, o küçücük 'Bir Takım İnsanlar' adlı öyküsünde toplumdaki çatışkıyı son derece başarıyla anlatır.

Güzel; çatışkılardan, çelişkilerden, ilişkilerden çıkar. Bu, güzelin diyalektik yapısını gösterir. Bir yapıyı, adına sanatçı dediğimiz insan yaratır. Marksizm, güzeli ide durumuna getirmez.

Cinsiyetçilikte Töz

Sağlıklı bir bilgi kuramı edinmediğimiz için her sorunu karmakarışık ediyoruz. Bu sorunlardan biri de cinsiyet kavramı. Betül Çotuksöken, bireye bakışta, tözcü görüşle, ilineksel görüş için şöyle diyor, "*Birinci görüş, -tözsel varlığı buna bağlı olarak da özü öne çıkaran görüş- değişmeye karşıt, ikinci görüş- bireyi ilinekler toplamı olarak belirleyen görüş- ise değişmeden yoksundur.*" (8)

Betül Çotuksöken'in, bu son derece önemli yazısında ırkçı, milliyetçi, dinci görüşlerin, tözcü anlayıştan ötürü, bireyin değişimine karşı çıktığını belirtiyor. Ama işin en garip yanı, kadını hep üstün tuttuğunu savlayan feminist görüşlerin de özcü, ya da tözcü olması. Çotuksöken, şöyle diyor: "*Özcü anlayışın yüzyıllar boyu dayattığı bakış açıları, olup bitenleri görmeye engel olmuştur ve olmaktadır. (...) Önemli olan bireylerin özgül ayrımlar düzeyinde sahip oldukları özelliklerinin, en üst boyuta yükselinceye kadar geliştirilmesidir. Bireyler arasında kuşkusuz ayrımlar var, fakat bu ayrımlar ne ırka, ne cinsiyete doğrudan doğruya dayandırılabilir.*" (9)

Hayaletler Dünyası

Tözcü anlayış, ta baştan beri söyledim, bu ayrımları, ırka, milliyet cinse dayandırır. Bu, bin yıllardar devam edegelen tözcü bilgi kuramının, kişiyi, çembere almasıdır. Bu çemberde kişi, nesnesini bütünüyle yitirir. Yanılsamayla tözler, özler, ideler oluşturur. Bu biraz da Don Kişot'un dünyasına benzer. Ben Don Kişot'un kahraman diye görülmesine karşı değilim. Ama Don Kişot, varolmayanlara karşı mücadele eden yanlış bir kahraman. Yanlışlığı da tarihi bir tuzak belki. Çöken bir sınıfın insanıydı Don Kişot. Bir zamanlar son derece güçlüydü feodalite.

Zifaf hakkının bile feodal beylerde olduğu söylenir. Böylesine güçlü bir sınıfın çöküş sürecine girdikte, dünyayı hayaletlerin sardığını düşünmesi son derece olağan. Tarihten ders alan kapitalist sınıf, öz, töz, ide, tarihin sonu, düşük yoğunluklu savaş, cinsellik, feminizm, derin devlet derken kendi dışında herkesi hayaletler dünyasına kelepçeledi. Bu kelepçeleme sonunda zihni gerçeklikler kuramlaştırıldı. Bu kuram-

ların hayata uzantıları olamazdı. Olmadı da. Ama kuramcı, masalara vura vura, sert yazılar yaza yaza idesini savundu... Ama hayat... Metin Göktepe katledildi. Davası kent kent dolaştırıldı.... Susurluk'ta hayaletler dünyasına çarptı... Londra dolaylarında modern işkence aygıtlarını sergileyen "İşkence Fuarı" açıldı. Alman ordusunda neonazi eylemler başladı. Birleşmiş Milletler her yıl bir milyon çocuğun cinsel ticaretin ağına düşürüldüğünü açıkladı.

Bugün, 353 dolar milyarderi, dünya insanının emeğini sömürüyor.

Kendine ilericiyim, devrimciyim, marksistim diyen, hayaletler dünyasından çıkmalı. Hayatını, işgücüne satarak devam ettiren bütün insanlar hiçbir ayrım gözetmeksizin dünyayı sömürenlere karşı birleşmeli.

Bu birleşme kuramda değil, doğrudan doğruya eylemde olur. Kuram bir anlamda felsefedir. Kuram tartışmaları zevklidir. Ama tartışa tartışa hayatın dışına gidilir. Çünkü sokaktaki insan için sorun ekmek davasıdır. Doğrudan doğruya bu davayı kapsamayan bir politikaya, insan, gözucuyla bile bakmaz. Bu politika, özsüz, tözsüz, idesiz bir kavrayışla çizilebilir.

Ekmek davasının anlamını kavramak için bir romandan alıntı gerekiyor. Davide, işçi sınıfıyla yakınlık kurmak için bir fabrikaya girer. *"Böylece orada öyle makina ilahının başına çivilenmiş. Davide daha ilk günden, kendisini sadece dış dünyada yaşayanların tümünden değil, aynı zamanda arkadaşlarından da tamamen uzak tutan tam bir yalnızlığa gömülü bulur. Arkadaşlarının -tıpkı onun gibi, uyurgezer benzeri, o yıpratıcı işlerine ve o bitmek bilmeyen tekdüze hareketlerine dalmış - hepsi de kaderlerine aynı kayıtsızlıkla boyun eğiyorlardı. Sanki bir çilehaneye çekilmişlerdi de oranın değişmez kuralı hücreye kapanmaktı. Sanki orada ayrıca kapananların herbirine, yaşamları için gerekli olanların en azı, hiç dinlenmeden ve anlaşılmaz bir işkence noktası çevresinde, olabildiğince çok kez dönme pahasına veriliyordu. İnsanın içerisini çekip sömüren bu emmeç karşısında başka her türlü çıkar ve ilgi anlamsız ve önemsiz kalıyordu ya da açlıkla ödenmesi gereken, günah sayılacak, felakete sürükleyecek lüks gibi!"* (10)

İşte ekmek davası... Kapitalist sınıf "yaşamları için en azı"nı verir çalışana. Kapitalist sınıf, emekçi insanın içersini çekip alır, başka bir ilgiyi anlamsızlaştırır.

Marksizm, işte bu ekmek davasını insanileştirir. Ama şimdi durum ne merkezde. Feministler, çevreciler, yeşilciler, milliyetçiler, liberaller, yeni dünyacılar bütün alanları kuşatmış. Marksizm özür diler gibi bir köşeye sinmiş. Ya da utangaç bir yüzle çevrecilerin, yeşilcilerin, milliyetçilerin arkasında.

Bence bunun temel nedeni, el kitaplarından marksizmi öğrendiğini sanan cahilin, marksizmi hayattan koparması. Bu cahil, marksizmi sanattan, tarihten, toplumbilimden, bilimden, felsefeden, insandan kopardı. Altyapı üstyapı diye diye marksizmi nesnesiz bıraktı.

Bu cahile göre, sözgelimi, yazılan her romanda, her şiirde... kısaca her sanat eserinde mutlaka korkusuz bir işçi olacak. Tarih dersen çok kolay, altyapı üstyapı... tamam. Toplumbilim, felsefe dendikte Marks'tan öncesi yok. Tabii işin gülünç yanı bu cahilin kafasında Marks da yok.

Bu garip marksistin bir başka garabeti de kendini marksizmin kerterizi sanması. Bu kerterizciye göre, kendinden başkası, ya revizyonisttir, ya pasifisttir... artık o anda aklına gelirse, kendinden başkası asla marksist değildir. Yalnız... ama yalnız o marksisttir. Tabii bu, Türkiye'nin sorunu. Türkiye böyle "en" lerle doludur.

En Kemalist, en yurtsever, en Müslüman, en akıllı, en bilgili, en Beşiktaşlı, en Fenerbahçeli, en Galatasaraylı. Böyle milyonlarca en vardır Türkiye'de.

Bu enlerden kurtulmak gerekiyor.

Şunu hiçbir zaman unutmamalı. Hayat somuttur. Bu somutu bütün ilişkileriyle kavramak için soyutlama gerekir. Bilgi edinmede ya da bilinenden daha ayrıntılı bilgiye geçiş ancak soyutlamayla mümkündür. Ama soyutta kalmamak gerekir. Yoksa somutu göremeyiz. Bunu gelecek sayı örneklerle göstereceğim. Şimdi şunu söylemek gerekiyor. Dünyayı dönüştürmek... dünyayı insanileştirmek iddiası taşır marksizm. İşte burda ekmek davası girer işin içine. Bu dava, somutun gerek-

siz öğelerinde takılı kalan kişilerin üstesinden gelebileceği iş değildir. Buna bir örnek verirsem, elma somutundan elma soyutuna geçemeyen kişi, elmayı bilemez. Ayrıca, elmanın somutunda kaldığı için elmayı elma yapmayan, sözgelimi elmanın sapıyla uğraşır.

Bugün bu noktadayız. Bu noktada olduğumuz için marksizm bir köşede sessizce oturuyor. Ama işçiler, bu yazının yazıldığı günlerde Ankara'ya yürüyor.

Ekmek davası için marksizm hayatın içinde yürümeli.

Dipnotlar

1. F. Albert Lange, *Materyalizmin Tarihi*, Çev. Ahmet Aslan, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990.
2. Hüseyin Batuhan, *Dilin Tuzakları*, İnsancıl, sayı 81.
3. Lenin, *Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm*, Çev. Şiar Yalçın, Bilim ve Sosyalizm Yayınları Ankara 1990.
4. Dr. Mete Tunçay, *Sosyalist Siyasal Düşünüş Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1976.
5. Age.
6. İsmail Tunalı, *Estetik*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1979.
7. Sidney Finkelstein, *Besteci ve Ulus*, Çev. M. Halim Spatar, Pencere Yayınları, İstanbul, 1995.
8. Betül Çotuksöken, *Kavramlara Felsefe ile Bakmak*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1998.
9. Betül Çotuksöken, Age.
10. Elsa Morante, *Tarih Devam Ediyor*, Türkçesi Nihâl Önal, Yaygın Kültür Ortaklığı, İstanbul, 1977.

Kedi Miyavlar mı?

Diyelim, bir arkadaşımızla bir odada oturuyoruz. "Bu odada yüksekliği göster" dersek, arkadaşımız işi şakaya dökmezse, yüksekliği gösteremez. "Peki, en yüksek nesneyi göster" dersek, kolayca gösterir en yüksek nesneyi.

Neden gösteremez yüksekliği. Gösteremez, çünkü yükseklik soyutlamayla elde edilmiş bir kavramdır. Yükseklik, bütün nesnelerin konumlarından, duruş yerlerinden arındırılmış, çekip çıkarılmış bir kavramdır. İnsan, nesnelerden, nesnelerin konumundan, duruş yerlerinden arındırılmış, çekip çıkarılmış bir yükseklik kavramı elde etmeseydi, bizde yükseklik bilinç durumu... yükseklik bilgisi oluşmazdı.

İnsan, uzun yüzyıllar soyutlama yapamadan yaşadı. Bilgisi, o nesnenin tekil özellikleriyle sınırlıydı. Günümüz dünyasına getirebilsek, o insan tekil elmaların, tekil portakalların, tekil evlerin herbirine ayrı bir ad verirdi. Tabii, milyarlarca adın içinde boğulup giderdi. Ama insan, soyutlama edimiyle, birbirinden değişik nesneleri, sözgelimi, elmayı, soyut bir elma kavramında topladı.

Soyutlamanın ikili bir işlevi vardır. Birincisi, biz günlük hayatımızda soyutlamanın katkısıyla anlaşırız. Bir manava, "bir kilo elma ver" dedikte, hem bizde, hem manavda, renginden, biçiminden, ağırlığından soyutlanmış elma kavramı olduğu için, manav, bize bir kilo elma verir.

Soyutlamanın öbür işlevi bilgi üretimine katkıdır. Bunun nasıl oldu-

ğunu görmeden önce, soyutlamanın üstünde bir kez daha durmak gerekiyor.

Bedia Akarsu, soyut için şöyle diyor, "*çekip çıkarılmış, sıyrılmış bir kavram, bir düşünce*" (1) Soyutlama için söylenen şu, "*çekip çıkarmak, soymak, ayırmak*".

Nerden, neyi çekip çıkaracağız. "*Gerçekte ayrılmaz olanı düşüncede ayırma eylemi. (Örn. biçimi, rengi, boyutları özdekten ayırıp düşünme (...) Bir tasarımın ya da bir kavramın nitelik ve bağıntı gibi öğelerini göz önüne almayarak dikkati doğrudan doğruya kavrama çeken düşünme eylemi.*" (2)

Afşar Timuçin bu konuda şöyle der, "*Kedi fikri soyuttur, kedilerden soyutlama yoluyla elde edilmiştir.*"

Nasıl yapılır bu iş. O hayvanın, cinsiyetini, türünü, yaşını, rengini, biçimini, o hayvanın somutundan ayırırım. Böylece o hayvana kedi derim. Bu kedi kavramı soyuttur, bütün kedileri içine alır.

Soru şu. Kedi miyavlar mı. Hayır, miyavlamaz. İnsanın kedi kavramında topladığı o varlık miyavlar.

Peki, bunun önemi ne, uzun yüzyıllar insanlar kedinin miyavladığını sandı. Bu yüzden insanlar kedi kavramına nesnel gerçeklik yükledi. Ordan da tanrının nesnel gerçekliğine gitti.

Bugün bile birçok insan, kedinin miyavladığını sanır, elma yediğini sanır. Oysa kedi dediğim o miyavlar. Biz, elma dediğimiz bir nesneyi yeriz. Bunu, bilinçte ayıramazsak kavramlara olmadık işlevler yükleriz.

Geçenlerde biri televizyonda "komünizm öldü" diyordu. Güldüm. Komünizm ölmez. Çünkü komünizm bir kavram.

Bilmece Nasıl Çözüldü?

Marks "2000 yıldır çözülemeyen bir bilmeceyi" nasıl çözdü? Bilmece şu. Ben, şimdi bu yazıyı Rotting marka, 07 nolu kalemle yazıyorum. Ben bu kalemi alırken bir para ödedim. Ya da ben bu kalemi, bir tane değil, on tane tükenmez kalemle değiş-tokuş ederek alabilirdim.

Hem para ile değiş-tokuşta, hem bir başka metayla değiş-tokuşta, bu değiş-dokuşa meşruiyet veren ne.

Bilmeceyi disipline edersem şunu sormam gerekir: Bizim değer dediğimiz nedir, bu değer nerden çıkar.

Marks, bu konuda *Kapital'in Almanca Birinci Baskıya Önsöz*'ünde şöyle der: "*Tam gelişmiş hali para şekli olan 'değer, şekli' son derece kolay ve basittir. Ama ne var ki, insan aklı 2000 yıldan fazla zamandan beri boş yere bunun temeline inmeye çalışmıştır, oysa çok daha karışık ve karmaşık şekillerin analizinde, en azından, başarıya çok yaklaşılmıştır. Niçin? Çünkü tam gelişmiş organik bir cisim, hücrelerinden daha kolay incelenir de ondan. Bundan başka ekonomik şekillerin analizinde mikroskoptan ve kimyasal ayıraçlardan yararlanılamaz. Bu ikisinin yerini, soyutlama gücünün alması gerekir. Oysa, burjuva toplumu için emek ürünün mal şekli ya da malın değer şekli, ekonomik bütünün hücre şekildir.*" (3)

Şimdi duralım. Önce şu bilinsin. Benim burada yaptığım *Kapital*'in incelenmesi değil. Ben yalnızca Marks'ın düşünme yöntemini inceleyeceğim.

Marks, *Kapital*'in Almanca Birinci Baskıya Önsöz'de düşünce yönteminin soyutlama olduğunu söylüyor. Fuat Ercan bu konuda şöyle der: "*Soyutlama, Marksist epistemolojinin başvurduğu temel yöntemsel araçtır (...) Toplumsal gerçekliği, ya da araştırma nesnesini ilişkiler bütünü olarak ele alan bir teorik çerçeve içinde soyutlama, bilgi üretimi için olmazsa olmaz koşuldur.*" (4)

Marks, düşünme eylemini nereden başlatıyor. Burjuva toplumunun hücresinden... metadan.

Peki, Marks ne yapmak istiyor? Yapmak istediğini şöyle açıklıyor Marks, "*Herkes, başka hiçbir şey bilmese bile, şunu bilir, mallar, kullanım değerlerinin alacalı bulacalı fizik şekillerine son derece zıt olan, gösterişli, hepsi için ortak bir değer şekline sahiptirler; para-şekli. Şimdi, bugüne kadar burjuva, iktisat bilimi tarafından el sürülmeden bırakılmış bir işe girişeceğiz, yani, bu para-şeklinin doğuşunu inceleyecek, ve bu sırada, malların değer ilişkilerinde saklı bulunan değer ifadesinin gelişimini en basit ve en farkedilmez şeklinden itibaren gözalıcı para-şekline gelinceye kadar izleyeceğiz. Bunu yaparken, aynı zamanda, paranın*

ne olduğu bilmecesini de çözmüş olacağız." (5)

Marks, neden "paranın ne olduğu bilmecesini" çözmek istiyor? Fuat Ercan bu nedeni şöyle anlatıyor: "*Marks, toplumsal süreçler aracılığıyla tanımladığı ekonomik kategorilerden hareketle, yüzeye yansıyan olgular olarak para, meta ve emeğin, özünde sermaye birikim sürecinde birbirleriyle yakın ilişkisi olduğu ve dahası bu ilişkilerin yapı ve sürece ilişkin özsel ilişkilerce ilişkin özsel bir anlamı olduğunu belirtir. Para, meta ve emek arasındaki özsel ilişkilerin anlamı bu ilişkilerin değer yaratma sürecinin ayrılmaz öğeleri olmasıdır. Genel geçer ekonominin sermaye analizinde kâr olarak tanımladığı kavram, aslında artı-değerin kendisini gözler önüne serdiği bir biçimdir ve artı-değerin ortaya çıkarılması için, önce tahlil yoluyla bu ilişkilerden soyulması gerekir. (...) Para analizi, bizi kapitalizmin kalbine götürür. Hangi açıdan? Kapitalizmin sosyal ilişkiler toplamı açısından.*" (6)

Marks, çözümlemeye başladığı noktayı şöyle anlatır: "*Kapitalist üretim biçiminin hakim olduğu toplumlarda toplumun zenginliği, "muazzam bir mal yığını" olarak görünür, bunun basit şekli veya birikimi tek bir maldır. Bunun için, incelememize malın analizi ile başlamamız gerekiyor.*" (7)

Bu inceleme sonucu, metada iki değer bulur Marks. Biri kullanım değeri, öbürü değişim değeri.

Kullanım değeri nedir. "*Bir şeyin faydası, onu kullanım değeri haline getirir. Ne var ki, bu fayda havada bir şey değildir: o şeyin fizik varlığının özelliklerinin sonucudur ve bu fizik özellikler olmasa o da olmaz. (...) Kullanım-değerleri, toplumsal şekil ne olursa olsun, zenginliğin maddi muhtevasını meydana getirirler. Aynı zamanda, incelemesine girişeceğimiz toplum şeklinde değişim-değerinin somut taşıyıcılarıdırlar!*" (8)

Marks, bu noktadan sonra soyutlamaya başlıyor. Metanın kullanım değerini... "malın, geometrik, fiziksel, kimyasal" özelliklerini çıkarıyor... ayırıyor. Böylece kullanım değeri bir yana bırakılıyor, metanın tek bir özelliği kalıyor, bu metaların emek ürünü olmaları. Şöyle devam ediyor Marks, "*emek ürünü bile elimizde değişikliğe uğramış bulunuyor.*

Emek ürününü kendi kullanım-değerinden soyutladığımız zaman, onu, malın maddesini kullanım-değeri yapan maddi unsur ve şekillerden de soyutlamış oluyoruz. Emek ürününü kendi kullanım-değerinden soyutladığımız zaman, onu, malın maddesini kullanım-değeri yapan maddi unsur ve şekillerinden de soyutlamış oluyoruz. Emek ürünü artık bir masa, bir ev veya iplik ya da faydalı herhangi bir şey değildir. Onun duyularımızı etkileyen bütün özellikleri, bir madde olarak varlığı yokolmuştur." (9) Bu noktada somut emek... somut işçilik yoktur. Burada soyut insan emeği ortaya çıkar. Bütün "*bunlardan arta kalan şey, maddi olmayan aynı gerçeklikten, aynı donmuş insan emeği birikiminden, harcanma tarzı ne olursa olsun, harcanmış insan iş-gücünden ibarettir.*" (10)

Para, işte bunu saklar. "*Para, bir anda sosyal ilişkilerin allahı kesilir. O artık kendini yaratan sosyal ilişkiler üzerinde egemen bir konuma geçer (...) Toplumda süre gelen sermayenin mülkiyetine sahip kesimlerle, bu kesimlerin egemenliği altında genellikle mülkiyetine yoksun kesimler arasındaki ilişki, artık parası olan zenginlerle parası olmayan fakirler arasındaki ilişkiye dönüşür. Dönüşümle birlikte üretim sürecinde metaları üreten ve yaratıcı emeği harcayan emeğin ürünü, piyasada kapitalin ürünü olarak gözükmeye başlar.*" (11)

Paranın gizledikleri bununla bitmez. Para, kapitalizmi, kapitalizmin sömürgen yapısını gizler. Bundan ötürü kapitalist toplumda insanın düşünce yapısı bozulur. O insan, kedinin miyavladığını sanır. Ondan sonra düşüncesini bir daha toparlayamaz.

Marks, zincirleme soyutlamayla kapitalizmi gün gibi gösterir insana. Bunun önemi yanlış... eksik soyutlamaları gördükte daha iyi anlaşılır.

Aristoteles'in Göremediği

Marks şöyle der, "*Aristo, her şeyden önce, malın para şeklinin, basit değer şeklinin, yani bir malın değerinin diğer herhangi bir malla ifadesinin, sadece daha gelişmiş şekli olduğunu açıkça belirtir.*" (12) Kullanım değeriyle değişim değerini buluyor açıkça. Ama bu noktadan sonra bir soyutlamaya gidip, metalarda ortak olan soyut emeği göremiyor. Değişimi, "*pratik ihtiyacın gerektirdği bir çare*" diye açıklıyor.

Peki, neden Aristoteles üst bir noktaya çıkamıyor. Aristoteles, olgucu bilincini kırıp, köleci toplumda eşitlik kavramına ulaşamıyor. Bütün insanların eşit olduğu soyutlamasına gidebilseydi, metalarda değişimi sağlayan eşit olanı görebilirdi.

Burada duralım. Metaların cinsinden, niteliğinden, insan emeğini soyutlayabilmek için bir başka soyutlama gerekiyor. Bundan şu çıkıyor. Nesneyi, olguyu doğru çözümleyebilmek için soyutlamalar zinciriyle gidilmeli.

Marks, Aristoteles için şöyle der: "*Aristo'un dehası, malların değer ifadesinde bir eşitlik olduğunu görmesindedir. Yalnız ne var ki, içinde yaşadığı toplumun tarihi şartları onun bu eşitlik ilişkisinin 'gerçekte' nerede olduğunu bulmasına engel olmuştur.*" (13)

Doğru soyutlama için ilk adım, "tarihi şartların" üstüne çıkabilmek.

Çorap Nasıl Örüldü*

Burjuva ideologlarına insanın başına çorap ördü diyorum. Ama özellikle Adam Smith'in... J.B. Say'ın... Ricorda'nın bunu bilerek yaptıklarını sanmıyorum. Şunu söylüyorum. Samimiyetle insanın mutluluğunu düşündüler. İnsan mutlu olsun dediler. Keşke samimi olmasalardı, azıcık kuşkucu olsalardı.

Adam Smith, birçok olgudan tek bir olguya geçti. İnsan, özel... kişisel çıkarını düşünür dedi. Gerçekten de insan kişisel çıkarını düşünür. Ama bu olgu, bu öğe, insanın temeli değildir. Adam Smith, yanlış bir soyutlama yaptı. İnsanın öbür değerlerinin içinden kişisel çıkar öğesini aldı, bunu üstelik bütün insanlar için temel bir doğru yaptı. Daha sonra Smith bu "doğru" temelden çıkarsamalara girişti. Bütün insanlar kişisel çıkarını düşünür. Kişisel çıkarını en üst noktaya çıkarmak için mücadele eder, dedi.

Bu kişisel çıkar mücadelesinde toplum alt-üst olmasın kaygısına Smith olmaz dedi. Çünkü doğal yasalar var. Doğal yasalar, bu kişisel çıkar mücadelesini toplumsal esenlik noktasına götürür. Bu noktadan yola çıkan Say, kapitalist toplumda paranın işlevsiz olduğunu söyledi. Say'a

göre durmadan üretmek gerekiyor. Çünkü ürün... meta, satın alma gücünü yaratır.

Ricardo, olgusal bilinci kıramadığı için soyutlamayı üst noktaya çıkaramıyor. Fuat Ercan bu konuda Marks'ın Ricardo'yu şöyle eleştirdiğini söylüyor, "*Ricardo emeğin özel olan değişim değeri yaratması, ya da kendi değişim değeri olarak ortaya çıkardığı biçim olarak emeği analiz etmemiştir. Bu yöntemden dolayı, Ricardo emek ile para arasındaki ilişkileri yakalayamamıştır.*" (14)

Peki bu düşünürler kavramlarının hayatla bağlantısını hiç kurmadılar mı. Hayır. Hiç kurmuyorlar. Bu düşünürler bir iki gözlemle soyutlama yaptılar. Ama bu soyutlamayı somutla denemediler. Gülten Kazgan, "*bu yöntem onların gerçekle ilişkisinin olmadığını anlamalarına imkan vermedi*" dedikten sonra "*veya bu imkan bilinçli olarak yaratılmadı*", der.

Eksik soyutlamacı, yanlış tümdengelim yöntemin, toplumu, hayatı doğru göstermeyeceğini belkide bilmiyordu bu düşünürler. Böylece Adam Smith'in, yalnızca çıkarlarına göre hareket eden insan anlamına gelen homo-economicus kavramıyla, insanın başına çorap örüldü, kapitalizm dünyayı kanla, ateşle sömürdü.

Bu düşünürler, paranın, kapitalist sistemde hiçbir işlevi olmadığını söyledi. Bırakınız yapsınlar, bırakınız eylesinler 1929'da patladı. Kapitalizmi, yıkıntıdan Keynes kurtardı. Şöyle dedi Keynes, "*Dünya gökyüzünden, daima ferdi ve toplumsal menfaatin bağdaşacağı şekilde yönetilmemektedir. Yeryüzünden de uygulamada daima bunların bağdaşabileceği şekilde yönetilmiyor. İktisat ilkelerinden, aydınlanmış kendi mefaatin daima toplum menfaatine işlediğini çıkarmak doğru değildir.*" (15)

Böylece Adam Smith'in uyduruk kavramı yerlebir edildi. Keynes ayrıca paranın kapitalist ekonomideki önemli işlevini görüyor. "*Keynes'in egemen yazına karşı giriştiği sistem içi eleştiri için başlangıç noktası, kapitalizmin parasal ekonomi üzerinde yükseldiğini göstermesi olmuştur.*" (16)

Keynes, kapitalist ekonomiyi kurtarmak için devletin ekonomiye karışmasını, kamu harcamalarının genişletilmesini söylüyor. Ama kapitalistin alanına girilmeyecek. Peki, nereye harcama yapılacak. Gülten Kaz-

gan bu harcamaların nereye yapılması gerektiğini açıkça söylüyor, "*En büyük kamu harcama alanı (askeri) milli savunma olduğu için kapitalist ekonomiler ve özellikle ABD soğuk harbi sürdürmeyi tam istihdam için bir vasıta olarak görmüştür (...) Keynes'in düşünce sisteminde tam istihdam nihayi gaye haline geldiği için devlet müdahalesi olmadığı takdirde kapitalist ekonominin yaşayacağı durgunluk, yerini sürekli bir harp ekonomisine bırakmıştır. Sistemin çelişkisi budur.*" (17)

1950'lerde Sovyetler Birliği bunu gördü. Bunu gördüğü için bütün dünyada barış mücadelesi başlattı. Ama başarılı olamadı.

İki Yanlış

Şimdi burada duralım. Kapitalist sistemin yumuşak karnı belli. İnsan savaşmak için silah almazsa emperyalizmin can damarı kesilir. Sağlıklı bir zincirlemeden sonra varılan bir dizi soyutlamanın gösterdiği somut durum bu. Böylesi bir bilgi zenginliğinden sonra "haklı savaşların" haklılığının sonucu, emperyalizmi ayakta tutan tam istihdama destek vermek oluyor.

Şunu bir kez daha söylemem gerekiyor. Kapitalizmin meşruiyeti, sağlıklı bir düşünme yöntemiyle sağlanamaz. Bunun için, doğru sayılan bir belitten çıkarsamalar yapıldığı "üretim sürecinde metaları üreten ve yaratıcı emeği harcayan emeğin ürünü" piyasada kapitalistin ürünü olarak gösterildi.

Bu, böyle görülsün diye bilinç, herbir yolla, herbir yöntemle dumura uğratıldı. Mavi kanlı bir prenses, trafik kazasında öldükte televizyon başında milyonlarca insan hüngür hüngür ağlatıldı. Oysa o kişi, milyarlarca emekçinin "yaratıcı emeğine" el koyduğu için saraylarda oturuyor, yatlarla geziyordu.

İşin tuhafı, bunu, o prenses de bilmiyordu belki. İnsan hüzünlendiren bu bilgisizlik, savaşlar yüzünden insana acı olarak dönüyor.

Evinde yurdunda çoluk çocuğuyla esenlik içinde yaşaması gereken insan, emperyalizm bunalıma düşmesin diye yanlış savaşlarda savaştırılıyor.

Savaşmayanlarda evlerinde bitmez tükenmez televizyon dizilerinde yanlış hüzünleniyor.

Bu iki yanlış, emperyalizmin yüreğine bol oksijenli kan pompalıyor.

Dipnotlar

1. Prof. Dr. Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, TDK, Ankara 1979.

2. Akarsu, Age.

3. Karl Marks, *Kapital*, Birinci Cilt, Birinci Kitap Çev. Doç. Dr. Mehmet Selik, Odak Yayınevi, Ankara 1974.

4. Fuat Ercan, *Para ve Kapitalizm*, Ceylan Yayıncılık, İstanbul 1987.

5. Marks, Age.

6. Ercan, Age.

7. Marks, Age.

8. Marks, Age.

9. Marks, Age.

10. Marks, Age.

11. Ercan, Age.

12. Marks, Age.

13. Marks, Age.

14. Ercan, Age.

15. Aktaran Kazgan, Age.

16. Ercan, Age.

17. Kazgan, Age.

* Bu bölüm için büyük ölçüde şu eserden yararlandım: İktisadi Düşünce Veya Politik İktisadın Evrimi, Gülten Kazgan, İst. Ünv. Yay. İstanbul 1969

Sefiller

Geçen bölümde yanlış soyutlamayla, doğru soyutlama üstünde durdum. Bu bölümde yine yanlış soyutlama üstünde durmak istiyorum.

Soru şu. İnsan, neden yanlış soyutlama yapar. Bunun birincil nedeni, tarihi koşulların içinde... tarihin etkisinde kalma. Sözgelimi, sağlıklı düşünürsek, fazla değil, bir saniye sonra bulmamız gereken bir gerçeği söyleyim. Bilgi, hiç kimsenin malı olamaz. Bilgi, milyonlarca yılda, milyarlarca insanın oluşturduğu... oluşturmaya devam ettiği bir edim. Bir terzinin, bir dülgerin, bir hekimin, bir yazarın, bir yargıcın bilgisini satma hakkı yok.

Böyle dendikte, "Peki ama biz nasıl geçineceğiz, kamımızı nasıl doyuracağız" denir. Tabii bu doğru. Ama bu doğrudan önce, bilgi satışının kuramsal olarak doğru... olağan... doğal olmadığını anlamamız gerekir. Bilgimizi satmazsak aç kalacağımız... aç kalınmaması için bilginin mutlaka satılması gerektiği, bu sistemdeki ilişkilerin ortaya çıkardığı bir doğru. Ama mutlak bir doğru değil. Bu, sağlıklı bir soyutlamayla bulunur. Bu noktadan sonra, bilgiyi daha pahalıya satmak için değil, bilginin satılmadığı bir toplum için mücadele edilir.

Bu bilgi bizi, soyut bir toplum için değil, somut bir toplum için... bilginin parayla satılmadığı bir toplum için mücadeleye götürür. Tabii böyle bir mücadelede, bilginin parayla satılmadığı toplum tasarımı da gündeme gelir. Bu tasarı bize, neye nerden başlayacağımızın izlerini göste-

rir. Böyle bir toplum tasarımını şimdiden kurmazsak ya olguların içinde boğulur, ya da hiçbir zaman gerçekleşme imkanı olmayan ütopyalarla uğraşırız.

Şimdi burda Victor Hugo'nun (1802-1885) *Sefiller* adlı romanından söz edeceğim. Jean Valjean genç bir insandır. İşi, ağaç budayıcılığı. Yedi kişiye bakmak zorunda. Kış günü işsiz kalır. Herkes açtır, Jean Valjean ekmek çalar. Victor Hugo, bu olgudan 1600 sayfalık roman çıkarır.

Hugo, *Sefiller*'de Fransa'nın toplumsal yapısını en ince noktasına kadar didikler.

Bu romandan sonra dünyanın değişmesi gerektiğini hep düşünmüşümdür.

Sefiller'i okuyan insan, ekmeğin meta olamayacağı bir sistem için kolları sıvamalı. Peki niye yığınlar bugün bile ekmeğin, bilginin metalaştığı bir dünyada yaşıyor.

Sefiller, soyutlama yapamayan insanın bilincine giremiyor... *Sefiller*, somutta, üzücü olaylar dizisi olarak kalıyor.

Sefiller, sefil bir toplumda bir roman olarak kalıyor. Yine dünyada Jean Valjeanlar... yine Jean Valjean'ı izleyen Javertler var.

Hele *Sefiller*'in Fantine'i... Çocuğuna bakan aileye para yetiştirmek için sağlam dişini söktürüp satması da yetmiyor. En sonunda kendini satıyor.

Hugo, *Sefiller*'de, mülkiyet kavramının nesnel gerçekliğe dönüştürülmesinde, kişilerin nasıl insanlıktan çıktığını, nasıl kıyasıya mücadele verdiklerini gösterir.

Tarihin içinde kaldığı için soyutlama yapamayan insan, romanın somutunda zincirlenir... romanı dışlaştırır.

Kesilen bir hayvana bakamayan... hayvan kesiliyor diye üzülen kişiye benzer böylesi. Oysa, kesilen kendisidir. Ama bunu göremez.

Maddesiz Beyin

Soyutlamayı, sağlıklı yapamamanın ikincil nedeni, beynin maddesizliği. Geçenlerde bir genç geldi. "Fikir yazıları" yazıyormuş. Sordum, "siz Türkiye'de fikir hareketlerinde neyin eksikliğini gördünüz de fikir yazı-

ları yazıyorsunuz." dedim. Durdu. Sustu. "Bilmem" dedi.

Eline kalem alan "Fikir yazısı" yazan herkes bunu, kendine sormalı. Ben, birçok dergide birçok yazı okuyorum. Sonra kendi kendime şunu soruyorum. Bu "Fikir yazısı" niye yazıldı.

Şimdi konuşalım.

Beynin maddesi fikirdir. Bu fikir, insanın binlerce yılda oluşturduğu fikir birikiminden alınır. Yalın bir örnek veriyorum. Hangi konuda olursa olsun, "fikir yazısı" yazmadan öne, sözgelimi Sokrates üstüne, hiçbir esere bakmadan iki sayfa yazamayan biri, "fikir yazısı" yazmasın. Çünkü beyni maddesizdir.

Ama durmadan "fikir yazıları" yazılıyor. Nasıl olabilir bu. Ne yazık, beyin, mide gibi değil. Mide, maddesiz kalınca, beyin açlık duygusu oluşturuyor. Beyin burda son derece gerçekçi. Açlık, devam ederse, beden çözülür. Beyin bunu önlüyor. Ama fikirsizlik bedene zarar vermiyor. Bunun için beyin, "Ben açım. İnsanlığın fikir birikimiyle beni doyur" demiyor. Beden, fikirsiz yaşayabiliyor. Beyin, maddesiz olsa bile çalışıyor, ama bu durumda uyduruyor. Mitoloji, bu anlamda az fikirli toplumların ürünü. Mitoloji, yine de az fikirli insani birikimden yararlanıyor. Antik Çağda Milet Okulu, insani birikime ciddi bir katkı yapıyor. Mitosu bırakıyor, aklı öne koyuyor.

Burda Sühreverdi'yi düşünüyorum. Sühreverdi, 1155-1191 yıllarında yaşamış bir düşünür. 36 yaşındayken Suriye'de Selahaddin Eyyubi'nin buyruğuyla zindanda katlediliyor. Suçu dinsizlik. Henry Corbin, meta diliyle şöyle anlatıyor bu ölümü, "*acıklı kaderi, onu hayatının en verimli çağında geniş çaplı tasarılarından koparıp almıştır.*" Sühreverdi'yi "acıklı kaderi", koparıp almıyor. Aydınlıktan korkanlar katlediyor Sühreverdi'yi...

Sühreverdi'nin felsefesine işrak... aydınlanma denir.

36 yaşında katledilen Sühreverdi, o çağa kadar oluşmuş insani fikir birikimden yararlanıyor. Empedokles, Platon, Aristotales. Zerdüşt, Farabi, İbn-i Sina, Sühreverdi'nin kaynağı. Beyni madde dolu bu düşünürü, maddesiz beyinler, Şam'da katlediyor, halka gözdağı vermek için cesedi günlerce meydanda asılı kalıyor.

Şimdi niye Sühreverdi. Şunun için. Sühreverdi, ruhun hem gizli, hem açık gücü olduğunu söylüyor. Açık güç, beş duyumuz. Gizli gücüne geldikte, birincisi ortak duyu. Bu ortak duyu, beş duyumuzun algılarının toplandığı yer. Daha sonra hayal gücü, daha sonra düşünme gücü geliyor. Bu düşünme gücü, dış dünyadan gelen algıları birleştiriyor, ölçüyor, biçiyor bir yargıda bulunuyor. Bir de bellek var.

Sühreverdi, ruhun gizli güçlerini, ortak duyu, hayal, düşünce gücü bellek diye kümelendiyor ya, burda durmuyor. Ruhun bir bölümü daha var. Sühreverdi buna "Vehim" diyor. Türkçesi kuruntu. Bu güç, akla karşı çıkıyor. Ruhun düşünme gücü zayıfsa... insanı fikir birikimden yoksunsa, kuruntu gücü harekete geçiyor. (1) Maddesiz beynin tek gücü kuruntu.

Dergilere bakıyorum. Demokrasi, ahlak, yabancılaşma üstüne bitmez tükenmez, sayfalarca süren yazılar. Yazılarda tek bir fikir yok. Kuruntu gücünden çıkan fikirsiz yazılar.

Maddesiz beynin uydurduğu mitoslara benziyor hepsi. Yeniden bir Milet Okulu'na... aydınlanmaya... düşünme gücünü harekete geçirmeye gereksinme var.

Mitos'un önünü kesmek zorundayız. Sühreverdi'nin yaşadığı... Sühreverdi'nin katledildiği bir dünyada yeniden mitosa dönülmemeli.

Sühreverdi boşuna yaşamadı.

Yeniden İşrak diyorum.

Nasıl Yola Çıkmalı

Tarihi koşulların dışına çıktık... beynimizi fikirle doldurduk. Bundan sonra, inanarak... inançla değil, inanmayarak yola çıkmamız gerekir.

Burda söylemek istediğim şu. Herhangi bir önermenin doğruluğuna, en başta inanarak düşünme eylemi başlatılmamalı. Sözgelimi, Tanrı vardır, demokrasi iyidir, faşizm iyidir, insan doğuştan kötüdür önermelerine en baştan doğru olduğuna inanıp, bu önermenin doğruluğunu temellendirmek için yola çıkılmamalı. Böyle bir durumda baştan doğruluğuna inanılan önermeyi temellendirecek öğeler mutlaka bulunur. Bundan ötürü, acımasız bir kuşku önümüzü hep aydınlatmalı.

Şimdi burda, başta Tanrı vardır önermesine inanan Anselmus'un tanrının varlığını nasıl temellendirdiğini görelim.

Anselmus, düşünme eylemini başlatırken şu ilkeleri koyuyor. "*İnsanın hakikatı bilmesi için, en yüce hakikatın varlığını anlayabilmesi için inançla*" başlamak gerekir. Bu ilkeyle yola çıkan Anselmus tanrının varlığını temellendiriyor, "*Dünyada çok çeşitli iyiler ve iyi işler var, fakat şeyler ne iyilik ne de diğer yetkinlik türleri bakımından eşit durumdadır, nesnelerin kimi daha çok, kimi daha az iyidir, onlar arasında bir sıralama yapıldığına göre yapıldığı bir iyi var demektir. Nesneleri iyi yapan iyi, iyi olan tek tek nesnelerle aynı yapıda değildir.*" (2)

Anselmus'un yaptığı, soyutlama yöntemine tamı tamına uygun. Anselmus önce nesneleri derecelendiriyor. Bu derecelendirmeyi yapabilmek için mutlak bir iyi ideası gerekir. Çünkü, şu şundan daha iyi diyebimek için bu ölçü mutlak bir "iyi"yi gerektirir. Bundan sonra, nesneleri niceliklerinden soyuyor... niceliklerin, az ya da çok'un dışında ortak olan "iyi"yi buluyor. Buna da tanrı diyor.

Akıl yürütme doğru. Yanlış olan soyutta kalması.

Anselmus nesnelerin içindeki "iyi"den tanrının varlığına gidiyor. Peki günümüzde, jüri üyeleri nasıl oluyor da, güzel derecelendirmesi yapıyor... bu birinci, bu ikinci, bu üçüncü diyor, edebi eserler için.

Jüri üyelerine göre mutlak güzel mi var.

Anselmus açıkça söylüyor tanrı araştırmasına inançla başladığını. Jüri üyeleri mutlak bir güzel var diye mi başlıyor eserlerdeki güzel araştırmasına.

Anselmus nasıl akıl yürüttüğünü yazıyor. Jüri üyeleri nasıl akıl yürüttüklerini yazmıyor.

Bu fikirsizliği demokrasi sorununda da görüyoruz. Demokrasi, yıllardır bir türlü gelmiyor ülkemize. İşte yanlış bir soyutlama... Demokrasi, tarihi koşulların, sınıfsal ilişkilerinin... ülke kültürünün... ülke insanın dışında bir ide mi de, o ideyi tutup getireceğiz.

Demokrasi dendikte batı ülkelerinde bakıp şöyle deniyor. Yoksul bir gencin, fakülteyi bitirene kadar bütün harcamalarını devlet karşılarmış. İşsizlik sigortası varmış. Hastalık sigortası varmış. Düşüncesini söyledi

diye kimse cezalandırılmamış.

Burda duralım. Biz bu ülkelerle ilgili bir doğru soyutlama yaparsak... yapmak gerekir, çünkü devlet biçimleri, yönetim biçimleri başkadır... bu ülkelerde ulusal gelirin yüksek olduğu ortak noktasını görürüz. Böylesi yüksek bir gelirden, öğrenciye, işsize, hastaya pay ayırmak mümkündür.

Düşünce özgürlüğüne geldikte... özgürlük son derece karmaşık bir kavramdır. Sorun şudur. Acaba insanın düşünebilme özgürlüğü nerede başlar. Sözgelimi bizde düşünce özgürlüğünün simgesi diye gösterilen Voltaire'nin düşünce özgürlüğü, cumhuriyet yönetimine ulaşamıyordu.

Söylemek istediğim şu. Biz kendimizi düşünce açısından özgür sanabiliriz. Ama, bilincimizi oluşturan kavramlar, biz bilmeden düşünce özgürlüğümüzü kısıtlayabilir. Bu kavramların içeriği, "mutlak... değişmez" diye disipline edilmişse, burda bir özgürlükten söz edilemez. Sözgelimi, Euclides (M.Ö. 350-276) geometrisi, 2000 yıl, "mutlak... değişmez doğru" diye benimsendi. Euclides geometrisinin mutlak... değişmez sanılan doğrusu bütün bilinçleri zincirlemişti. Bu geometrinin mutlak... değişmez olamayacağı düşünülemiyordu. Böylesi bir durumda düşünce özgürlüğünden söz edilemez.

İnsan bilincini Euclides'in zincirlerinden Lobatchewsky (1793-1856) kurtardı. Ali Dönmez bu konuda şöyle der. "*Günlük yaşantımızda karşılaştığımız işlerde (örneğin uzunlukların ölçümü vs.) Euclides geometrisiyle Lobatchewsky geometrisi arasındaki farklar gözönüne alınmayacak kadar küçüktür. Fakat, önemli nokta bu değildir. Her iki geometri de kendi öz varlıklarını koruyabilmektedir. Her birinin insanların yaşaması bakımından önemi vardır. Asıl önemli olan, Euclides geometrisinin mutlak bir 'gerçek' olduğu inanışını Lobatchewsky'nin yıkmış olmasıdır.*" (3) Lobatchewsky'in bilincin zincirlerini kırması, Einstein'in önünü açıyor.

İnsan, mutlak... değişmez gerçeklerle yaşıyorsa, o bilinçte özgürlük olmaz... O bilinç özgür düşünemez. İşte bu anlamda soruna bakarsak, batıda da düşünme özgürlüğü yoktur. Batılı insanın bilinci çeşitli dogmalarla zincirlenmiştir.

Bizde demokrasi örneği diye gösterilen Almanya için şöyle diyor Richard, "*Büyük yayınevleri kısmen öğrenci gençliğinin oluşturduğu ye-*

ni kamuoyunun isteklerini karşılayabilmek amacıyla, 1965'den bu yana, sol akımlara kapılarını geniş biçimde açtılar. Ancak ne bu açılma, ne de yeni bir işçi edebiyatını tanıtmak için şurada veya burada girişilen çabalar, yaşanılan gerçekliği temel yapılardan değiştirmeyi başaramadılar. İster üniversitelerce, ister bakanlık büroları tarafından yapılmış olsunlar bütün bilimsel incelemeler, şu konuda birleşmektedirler: kültür, tüm yayın alanlarında, sonuçta tekellerin egemenliği altındadır." (4)

Richard şunu da söylüyor. Kitlelerin egemenliği altındaki bu kültür, halkı, kolayca faşistleştirecek öğelerle yüklü.

Bu "demokratik" ülkelerden birinde... Danimarka'da hekim Ortmann'la bir konuşmasını şöyle aktarıyor Kemal Özer, "*gözlerinin içine bakarak Ortmann'a sordum: "Danimarka'da işkence var mı? Gözbebeği seyirmedi, 'var' derken. Hatta bu işe başlamadan önce, cezaevlerinde doktorluk yaptığını, karşılaştığı olayların ardını bırakmadığı için de işten attıklarını ekledi.*" (5)

Hekim Ortman, işkence görenleri sağaltım merkezi Etica'nın kurucularından.

Peki biz demokrasi dendikte, düşünce özürlüğü dendikte batı ülkelerini niye örnek gösteriyoruz. Demokrasiyle düşünme özgürlüğünü, konuşma özgürlüğüyle karıştırıyoruz da ondan. Üstelik soyutlama yaparken, batıda bizi etkileyen bir öğeyi çıkarıp alamıyoruz soyutun içinden. Eksik soyutlama yapıyoruz.

Batıda demokrasi yok, batıda düşünme özgürlüğü yok. Batıda konuşma özgürlüğü var. Ama "batıda demokrasi var" inancı bilincimizi zincirliyor.

Tekrar. Düşünme eylemi, herhangi bir önermenin doğruluğuna inançla başlamamalı.

Kim Üstün

Soyutlama yapamayan insan, somutun tutsaklığında tuhaf savlar ileri sürer. Bir yazar, kadınla erkeğin eşit olamayacağını şöyle temellendiriyordu. Erkek sünnet olurmuş. Kadın olamazmış.

Burda erkeğin üstünlüğü, bir organdan kesilen et parçasıyla temellen-

diriliyor. Ancak burda eksiklik şurda. Kesilen et parçası nasıl oluyor da erkeğe üstünlük sağlıyor... Devam edelim. Sünnetli erkek, sünnetsiz erkeklerden de mi üstün.

Burda görülen, somutta kalan bilincin bilgisizliği... düşünme eyleminde daha ilk adımda tökezlemesi. Oysa bu yazar, kadını kadın yapan şeyle, erkeği erkek yapan şeyi somuttan çekip çıkarsaydı, kadınla erkeği var kılanın kesilen ya da kesilmeyen et parçaları değil, insan kavramı olduğunu görürdü. Kadınla erkek somutta eşit değildir... eşit olmaları da gerekmez. Ama eşitsizlik üstünlük durumu değildir. Bu eşitsizlik, kadının kadın, erkegin erkek olmasıdır. Burda azıcık durursak şunu da görürüz. Eşitlik kavramı kadınla erkek arasında yanlış kurulan bir ilişkidir. Doğru ilişki benzemezliktir. Kadınla erkek birbirine benzemez. Ayrıca hiçbir erkek öbür erkeğe... hiçbir kadın, öbür kadına benzemez. Ama bütün bu benzemezler, insan kavramında eşitlenirler. Eşitlik somutta olmaz, soyutta olur. Soyutun uygulanması eylemle, davranışla olur.

Burda bu soyutlamayı yapabilmek için bilincin özgür olması gerekir. Sorun, eşitlik fikrini ezberlemek değil. Zincirleme soyutlamalarla bu fikre varabilmek. Eşitlik, ezberde kalırsa hiçbir işlevi olmaz.

Öğrenmenin en tehlikeli yanı budur. Aristoteles'i, Descartes'i, Gassendi'yi, Farabi'yi, İbn-i Rüşd'ü, Marks'ı, engels'i öğrenebiliriz. Yalnız öğrenmekle kalınız. Bu öğrenme, öğrendiğimizi dogma durumuna getirir.

Dogma, bilincimizi zincirler.

Amacımız öğrenme değil, nasıl sorusuna anlam verebilmek için didikleme olmalı. Bu konuda bir örnek. Cahit Arf, Marks için şöyle der, "*Bence bugünkü ekonomik teorilerden mantık olarak tek tutarlı olanı Marks (...) Marks'ı daha rafine hale getirmek için teorisine yeni postulalar, yeni faktörler koymak lazım. Ayrıca insan davranışı determenist değil, probabilist. Bu nedenle toplum ekonomik teorisini de determinist olmaktan çıkarıp probabilist hale getirmek lazım. Ancak o zaman Marks'ın teorisi daha etkin olabilir.*"

Cahit Arf'ın bu dediklerini didikleyebimek için önce matematiği anlamak gerekiyor. Matematik nedir.

Bitmedi.

Marks'ı anlamak gerekiyor. Marks nedir.

Bitmedi.

Determinizm nedir, probabilizm nedir.

Bütün bunları anlamlandırdıktan sonra, didikleme eylemi başlar. Ama bütün bunlar zor geliyorsa size, "*Cahit Arf mı... ha o mu... Cahit Arf revizyonisttir*" deyip, sorunu kapatabilirsiniz.

Türkiye'de yapılan da bu.

Descartes, handa rastladığı biri için şöyle der, "*bütün bilgisini kitaplardan almıştı: Bunun için de bilgisini kafasında taşiyacak yerde dudaklarında taşıyordu.*"

Dudaktan kafaya giden yolu açmak zorundayız.

Dipnotlar

1. Sühreverdi, *Nur Heykelleri*, Çev. Saffet Yetkin. MEB. Yayınları, İstanbul 1995.

2. a) B. Çotuksöken. S. Babur, *Ortaçağda Felsefe*, Ara Yayıncılık, İstanbul 1989.

b) Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi*, İnsancıl Yayınları, İstanbul 1996.

3. Ali Dönmez, *Matematik Tarihi*, U Yay.

4. Liunel Richard, *Nazizm ve Kültür*, Tükçesi Nesrin Güner, Kalem Yayıncılık, Ankara, 1985.

5. İnsancıl Kültür Sanat Dergisi Sayı 88, İstanbul, Şubat 98.

Tarihin Öznesi Ringa Balığı mı?

Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi*'nde sermaye çağına girişi şöyle anlatır, "*Konu tarihsel açıdan açık ve yalındır: Çağın başlarında dokumacılığın öne çıkmasıyla dokumacılar lonca düzeninden kopmaya başladılar, sermayeci olma yolunda yeni girişimlerde bulundular, yeni ilişkilere girdiler, bunun sonucunda biriken sermaye yüzer gezer duruma geldi, serfi işçiye dönüştüren güç de her şeyden önce loncalar karşısında bağımsızlaşan dokumacılığın gücü oldu.*" (1)

İnsan eylemi... bu eylemden çıkan ilişkilerin durumu nasıl zorladığı ... o ilişkilerin yeni durumlara nasıl yol açtığı çoğunlukla bilinmez.

Ortaçağda bütün bunlar olagelirken, insan düşüncesini kelepçeleyen kilise, dokumacılığın başına ne işler açacağını bilmiyordu.

Bernal, dokumacılıkla ilgili bakın neler diyor, "*Bu dönemde Floransa'da Mediciler gibi bazı aileler dokumacılık ve kumaş ticareti sayesinde büyük ün ve servete kavuşmuşlardı. İngiltere'nin daha sonraları Hindistan'dan aldığı ham pamuğu işleyip kumaş haline getirdikten sonra tekrar Hindistan'a satması gibi Floransalılar da İngiltere'den aldıkları ham pamuğu işleyip kumaş haline getirdikten sonra bu ülkeye satıyorlardı. Bu yöntemle tekstil ticaretinden çok büyük paralar kazanan bu ülkelerde Endüstri Devrimi'nin başlaması için gereken ölçüde bir sermaye birikimi sağlanmış bulunuyordu.*" (2)

Tarihte beni en çok gülümseten şu ringa balıkları. İngiltere, Hollan-

da, Belçika o dönemde geri ülkeler. Ama şu ringa balığı yüzünden bakın neler oluyor. *"Baltık Denizi'ndeki tuz oranında ortaya çıkan değişme sonucu ringa balıklarının sürüler halinde Kuzey Denizi'ne göç etmeleri bu denizin kıyılarında yer alan ve başlıca gelir kaynağı balıkçılık olan bu ülkelerin refah düzeyinin önemli ölçüde yükseltmiş ve balıkçılık filolarının gelişmesinin yanı sıra denizciliğin büyük önem kazanmasına yol açmıştır. Böylece insanlar Akdeniz gibi kapalı denizler olan Baltık ve Kuzey Denizi'nin dışına çıkarak okyanusa açılmışlardı. Bilimin yaşama geçirilebildiği alanların başında gelen denizciliğin bu ülkelerde görülmemiş biçimde gelişmesi de buradan kaynaklanmaktadır."* (3)

Şimdi burada duralım. Diyelim, o dönemde yaşıyoruz. Dokumacılar, lonca düzeninden kopuyor. Kuzey Denizi'nde tuz oranı değişiyor. Ama siz bunlarla ilgilenmiyorsunuz. Bunları bilmiyorsunuz.

O zaman toplumla ilgili her görüşünüz hayattan kopuk zihni bir uydurmadır.

Bir ilişkiler dünyasında yaşıyoruz. John Locke ilineklerini dışlayan töz görüşünü şöyle eleştirir; *"İlinekleri, bağlı bulunacak bir şeyi gerektiren bir tür gerçek varlıklar olarak ilk düşünenler, bunları taşımak üzere töz sözcüğünü icat etmek zorunda kaldılar. Dünyayı taşıyacak bir şeyinde gerekli olduğunu düşünen Hintli filozof bu 'töz' sözcüğünü düşünebilseydi dünyayı taşımak için bir fil, fili taşımak için de bir kaplumbağa arama sıkıntısına katlanması gerekmezdi, bu 'töz' sözcüğü bu işi yeterince yapmış olurdu. Böylece, dünyayı neyin taşıdığını soran kimsenin, Hintli filozofun, tözün ne olduğunun bilinmediğinin onun dünyayı taşıyan şey olduğu, biçimindeki yanıtını uygun bulması gerekirdi, nasıl ki biz, Avrupalı filozofumuzun, tözün ne olduğunu bilmeden öne sürdüğü, o ilineklerin taşıyıcısıdır, biçimindeki yanıtını uygunb uluyoruz."* (4)

Kilise, değişmez tanrının, yeryüzündeki değişmez tözü sanıyordu kendini. Ama varolandaki milimetrik değişimler, varolanı, bir başka varolana değiştirecek süreci başlatır. Zihni kuruntunun uydurması töz, yeni ilişkilerin önünde tuzla buz olur.

Dokumacılar lonca düzeninden kopuyor, ringa balıkları Kuzey Denizi'ne iniyor. Papa için önemli değil bunlar. Floransa'da üretilen kumaş-

lardan albenili giysiler giyen papa, akşam yemeğinde ringa balıklarını gövdesine indiriyordu.

Başına gelecekleri bilmeyen kilise, Bruno'yla, Galile'yle, Descartes'le uğraşıyor. Aslında uğraşması gerekenler dokumacılarla ringa balıklarıydı. Bunlardan habersiz kilise güvenle yaşıyordu. Ahlak, kilise yoluyla tanrıdan geliyordu. Hareketsiz duran dünya, evrenin merkeziydi. Tanrı sonsuz, evren sonluydu. Cisimler, doğal yerlerine doğru hareket ediyordu.

Bütün bunlar olagelirken, top güllesini nasıl daha uzağa atabiliriz diye düşünülüyor. Matematikçi Tarlaglia, "*Topu 45 derecelik bir açıya getirirseniz, gülle daha uzağa düşer*" diyecek ama, susuyor, hiristiyanlar birbirlerini daha çok öldürmesin diye. Ancak, "*Türkler'in İtalya üzerine bir sefer düzenlemekte olduğu duyulunca Tartaglia tüm hesaplarını yeni baştan yapıp kitabını tekrar yazmış ve hiç düşünmeden bastırmıştı.*" (5)

Tabii bu arada kentin de önemini belirtmek gerekiyor. Ticaretin etkisiyle kurulan kentlerdeki zenginler, yeni bir hayat istiyor. Türkcan, bunu şöyle anlatıyor, "*Zenginleşme motifini ve bu hayata dönük yaşama düzenini yaymak, haklı göstermek ve bunun yollarını araştırmak, Rönesans sanat ve düşüncesinin ana temasıdır. Ortaçağın teolojisinden siyaset teorisine kadar, insanı bağlayan bütün engellere karşı çıkarak yeni bir teolojinin (Reformation) yeni bir siyaset biliminin (Makyavelizm) ticareti kolaylaştıran yeni bir usulün (Muzaaf usul muhasebe), hatta bir iktisas teroisinin (Merkantilizm) geliştirilmesi, yükselen bir sınıfın ve meydana çıkan yeni düzenin dünya görüşünü teşkil etmektedir.*" (6)

Bütün bunlar olagelirken Katolik kilisesinin Dominiken kanadıyla Fransisken kanadı arasında bir tartışma başlıyor. Dominikenler, Aristoteles'in her dediğini doğrulamak için ordan burdan veri alırlarken, Fransiskenler de Aristoteles'i çürütmek için harıl harıl çalışıyor.

Duruma tekrar bakacak olursak insanın her edimi yeni bir ilişki oluşturuyor, bu ilişkiler, bir başka ilişkilerle keşişiyor... yeni durumlar yaratıyor... çelişkiler çözülüyor... yeni bir dünyanın yüzü görünüyor. Kilise, bütün bunların ortalığı nasıl bir cehenneme çevireceğini düşünemiyor.

Descartes, "*Yüzyılımız, bana daha önceki yüzyılların hiçbirinde gö-*

rülmeyen bir biçimde verimli ve kafada zengin görünüyordu" der. (7) Gerçekten de öyle. Kafalardan çıkan yıldırımlar kilisenin üstüne boşalır.

Yıldırımlar Harekete Geçiyor

Önce o kafaların kim olduklarını görelim. Bruno (1548-1600), Galile (1564-1642), Bacon (1561-1626), Gassendi (1592-1655) Descartes (1596-1650)

Doğum-ölüm tarihlerine bakın. Hepsi arka arkaya. Yıldırım boşaltma yarışı sanki. Bu düşünürler, bence, insanın yeniden atılım çağını başlattılar. Ortaçağın derinliklerinde kıpır kıpır oluşturulan yıldırım çekirdekleri, bu düşünürlerin bilinçlerinden fışkırdı.

İnsanı şaşkına çevirdiler.

Şimdi şunu düşünüyorum. Soğuk bir havada, ılık bir odada yazıyorum. Acaba, diyorum, okuruma, bu insanların cesaretini... hangi koşullar içinde mücadele ettiklerini hakkıyla anlatabilir miyim. Bunu anlatamazsam, bu insanlara haksızlık etmiş olurum.

Önce şunu düşünün. Hiçbir konuda, hiçbir insani hakkınız yok. Hayatınız, kilisenin elinde. Bütün yazdıklarınız... bütün söylediklerinizi kilisenin denetiminden geçiyor.

Kilise, doğumdan ölüme kadar hayatınızı her noktasına kadar disipline ediyor. Kilisenin doğrularını değil yanlışlamak, bunu düşünmek bile insanın içini dondurur. Çünkü böyle bir durumda, yanlız kiliseyi değil, bir kişiyi, on kişiyi değil, bütün dünyayı karşınıza alacaksınız.

Tarihin bu noktasında, koşullar, ikibin yılın kelepçesini kırmayı amaçlayan gözükara, gözüpek insanlar çıkarıyor karşımıza. Bruno, *"ben, saf ve masum bilgeliğin filozofuyum"* dedikten sonra şöyle devam ediyor. *"Avrupanın diğer üniversitelerinde meşhur olan beni, yanlız barbarlarla kaba insanlar tanımaz. Uyuyan ruhları uyandırmak, bilgisizliğin azgınlığını gidermek amacım olduğu için ikiyüzlülükten tiksinen ciddi ve meşru zekalı insanların sevinç ve heyacanla kabul ettiği bir profösörüm."* (8)

İşte bu Bruno bakın ne yaptı. Aristoteles'e göre evren sonluydu. Kilise bu görüşü aldı. Evren sonlu, tanrı sonsuz dedi. Bruno burdan vurdu, evren sonsuz dedi.

Peki, iki sonsuz olabilir mi? Olmaz. Bu, tanrının sonsuzluğunu zedeler. Daha ötesi, madde, varlığını formdan alıyordu Aristoteles'e göre. Bruno buna da hayır diyor. Madde, formun temeli oluyor. Madde, gerçekliğin gizil gücüdür. Gerçeklik maddenin açılımıdır. Maddenin bu açılım sürecinde bir bireşim bozulurken, bir başka... yeni bireşim başlar.

Bu kadarı fazlaydı... hem de çok fazla. Bruno yakıldı.

Galile'ye geldikte... "*Benim dürbünüm olmasaydı bu tekneleri ancak iki saat sonra, limana getirdikleri vakit görebilirlerdi*" diyor.

Benim dürbünüm deyişini pek sevdim. Galile devam ediyor. "*Daha önce hiç görmediğim bilinen yıldızlardan en az on kat daha çok sayıda, binlerce yıldız gördüm.*

Ama en şaşırtıcı olay, tüm astronomların dikkatini çekmeme özellikle neden olan şey, benim zamanımdan önce hiçbir astronomun bilmediği, görmediği dört yeni gezegen bulmuş olmamdır." (9)

Böylece, Batlamyus'un kuramı yerle bir oluyor. Dahası, dünyanın döndüğünü söylüyor Galile...

Kilise derhal harekete geçer. Galile'ye diz çöktürür.

Kilisenin beyni Galile'yle başedemez. Bütün evreni yarattığı söylenen tanrının karşısında tek bir insana zorbalık... Ne büyük bir çelişki.

Kilise istemese... hayır dese bile dünya dönmeye devam eder.

İngiltere'de Bacon, insanlığa şöyle seslenir. "*İnsanlığa hizmet etmek için doğduğumu düşünerek kendimi büyük insanlık ailesinin mutluluğuna bağlamakta kamu hakkı bulunduğuna inanan bir insanım. Bu özgürlük, hava ve suyu kullanış gibi herkese açık olduğundan, insanlara en faydalı olabilmenin ne olacağını inceledim. Tabiatın bana özel olarak verdiği şeyin neye yarayabileceğini düşündüm. İnsan türüne hizmetim, keşifler yapmak, hayatı güzelleştiren sanatların büyük alanında çalışmak olduğunu anladım.*" (10)

Weber, Bacon için şöyle der, "*Bir çoklarının düşünüpte hiç kimsenin farkına varmaya, ne de başkalarına söylemeye cesaret edemediği şeyi, yüksek sesle söylemek küçük bir meziyet değildir.*" (11)

Bacon, tümevarım yöntemini geliştirdi. Daha önemlisi insan aklının neden yanıldığını araştırdı. Bu araştırma sonucunda *putlar* dediği bir

yöntem geliştirdi. Bacon, putları, *Soy putları, Çarşı putları, Mağara putları, Tiyatro putları* diye dörde ayırır.

Soy putları; geçmişten gelen doğru sanılan dogmalara inanç. Buna günümüzden örnek verirsek, birçok insan, incelemeden, araştırmadan Ortaçağın karanlık olduğuna inanır. Bunun böyle olmadığı gösterilmesine karşın, birçok yazar, "Ortaçağ karanlığı" diye başlar yazısına.

Yine tersi kanıtlanmış olmasına karşın, bugün bile üçgenin iç açılarının 180 derece olduğuna inanılır.

Çarşı putlarına geldikte... Dil, kavramlarla bilincimizi oluşturur. Dil, gerçekliği her zaman doğru göstermez. Dille bazen nesnel gerçeklik sanısını uyandıracak dilsel yapılar kurulur. Sözgelimi, bilgilenmenin sıfırlandığı günümüzde bilgi toplumundan bilgi çağından söz edilir. Kültür dünyasında "başyapıt" "önde gelen yazar" "önde gelen şair" diye sahte gerçeklik yaratılır. Başka dönemlerde, başka ilişkilerde kurulmuş kavramlar, hiç değiştirilmeden günümüze taşınır. Buna örnek Sezer Duru'nun yazısı. Yazının başlığı "Dünya Kültür Konferansı Stocholm'de Yapılıyor." (12) Bu ne anlama geliyor. Dünya Kültür Konferansı ne demek.

Bu kültür, nasıl bir kültür. Bunların hiçbiri, özellikle kültür kavramının içlemi belli değil. Ama kültür dendi mi akan sular dursun isteniyor. İçlemi belirsiz kavramlarla sahte gerçeklikler oluşturuluyor.

Bir de, *Mağara putları* var. Kendimizi hiç sorgulamadan... kuruntularımızla yaşama diyebilirim buna. Mağarada yaşayan insana göre, bütün değerleri nesneldir. Herkesin buna uymasını ister. Kendi dışında herkes yanılgıdadır. Kendi hayatı dışında bütün hayatlar boştur. Buna bir de *Tiyatro putları* eklenirse... Hiç okumadan, irdelemeden Marks der, Lenin der, Freud der, Mao der, Tiyatro putlarıyla herkesi susturur.

Bacon'a göre... doğrusu da bu... putlardan kurtulmak gerekiyor. Descartes aklın araştırılmasına daha çok eğilir. Neden yanıldığımız, Descartes için son derece önemlidir. O güne kadar yanılmaz sanılan aklı sorgular, bu yüzden şöyle der; "*Verilen bir mesele üzerine sağlam bir hüküm verecek güçte değilsek, Eflatun'la Aristoteles'in bütün dediklerini okusak bile, yine filozof olamayız: doğrusu bu bilim öğrenmek değil, tarih ezberlemek olur.*" (13)

Descartes'de kendini insanlığa adıyor. Fizik üstüne "genel nosyonlar edininçe" bunları insanların iyiliği için açıklamak gerektiğine inanıyor. Çünkü bu "*bazı genel nosyonlar (...) doğanın efendisi ve sahibi olabileceğimizi göstermişlerdi*" (14) diyor.

Kendini insanlığa adayan Descartes, Mersenne'e yazdığı mektupta şöyle diyor "*Hiç olmazsa ben, şaşmaz ispatlamalara dayanan bir hekimliğin varlığını keşfedinceye kadar sağlığınızı korumanızı rica ederim, halen bunu araştırmakla meşgulüm.*" (15)

Descartes, dönemin anlayışını şöyle eleştirir. "*Aristoteles'i izleyenlerin en ateşlileri bile doğa hakkında onun kadar bilgi sahibi olsalardı daha fazlasını edinmemek pahasına dahi olsa, kendilerini bahtiyar sayarlardı.*" (16)

Descartes, Aristoteles izleyicilerini... durmadan "Aristo dedi ki" diyenleri sarmaşığa benzetiyor. Sarmaşıklar, tırmandıkları ağacın boyu kadar yükselirler, sonra aşağı inerler diyor.

Descartes'in bu sözü, özellikle sarmaşık benzetmesi bizi düşündürmeli. Acaba hangi düşünüre tırmanıyoruz. Descartes'e göre bu tırmanış insana hiç bir şey kazandırmaz. Kazandırması bir yana hatta geriletir insanı.

Descartes'in ileri atılımları, Galile'nin kilise önünde diz çökmesiyle duruyor. Mersenne'e yazdığı mektupta şunları söylüyor, "*Galile'nin sanırım geçen yıl İtalya'da basılmış olduğunu öğrendiğim Dünya Sistemini şu son günlerde Leyde ve Amsterdam'da arattığımda kitabın gerçekten basıldığını, ama basılır basılmaz bütün nüshalarının Roma'da yakıldığını ve Galile'nin cezaya çarptırıldığını bana bildirdiler.*" (17)

Bunun üstüne Descartes bütün kağıtlarını yakmaya... en azından kimseye göstermemeye karar verir.

Çağın En Büyük Şerefi

Galile'nin kilise önünde diz çöktürülmesi dönemin bütün düşünürlerini etkiledi. Kitabı Roma'da yakılan Galile'ye Gassendi şu mektubu gönderdi, "*Ey çağın en büyük şerefi. Sizi bekleyen akibet dolayısıyla büyük sıkıntılar içindeyim. Papalık sizin düşüncelerinize karşı bazı ka-*

rarlar verecek olursa, ona bir bilgeye yakışıcak şekilde dayanınız. Size hakikati aramaktan başka bir şey yapmamış olduğunuz inancıyla yaşamış olmanız yetiyor."

Gassendi, Descartes'i eleştirdi. Descartes'in "*Düşünüyorum öyleyse varım*" çıkarımının doğru bir çıkarıma dayanmadığını söyledi. "*Geziniyorum, öyleyse varım, denebilir*" dedi.

Gassendi, deneye önem veren materyalist bir düşünür. O dönemde şöyle düşünüyordu çoğunluk. Dünya dönüyorsa, kuleden bırakılan bir taş, elimizden kurtulur kurtulmaz, kulenin dibine düşmez. Çünkü kulede dünyayla birlikte döner. Gassendi, hızla giden bir yelkenlide direkten bıraktığı taşın, deneyle direğin dibine düştüğünü gösterdi.

Afşar Timuçin, Gassendi'nin önemini şöyle belirtir. "*Gassendi felsefesinin en önemli yanı elbette dünyaya dönük yanıdır. Ortaçağ filozoflarının geriye ittiği doğa, Gassendi felsefesinde bütün büyüklüğüyle yer alır (...) Gassendi iki büyük atomcudan Demokritos ve Epukuros'dan sonra bizi bugünün atomfiziğine bağlayacak olan anlayışın üçüncü kişisi olur.*" (18)

Gassendi, dünyaya dönük felsefesiyle Boyleu, Newton'u etkiledi. Kilisenin kelepçelerinden kurtulan insan ileri atıldı. 1789'da Fransa'da halk, köhnemiş düzeni yerlebir etmek... son kırıntısına kadar tarihten silmek için... özgürlük... eşitlik... adelet diye ayaklandı. Bu olayı Osmanlı tarihçisi Koca Sekbanbaşı şöyle değerlendirdi, "*Fransa'da ihtilal çıkınca halk birbirlerinin etlerini yedi. (...) kafirler, birbirlerinin kanlarını içip, sokaklarda sel gibi kan akıttılar, hâlâ köpek hırıltılarını kesmemişler, şehirlerini domuz salhanesine döndürmüşler.*"

Edmund Burke "*İnsan Hakları Bildirgesi insan haklarına ait değersiz pis kağıt parçalarıdır*" dedi.

Dipnotlar

1. Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi*, İnsancıl Yayınları, İstanbul 1997.

2. J. D. Bernal, *Modern Çağ Öncesi Fizik*, Çev: Deniz Yurtören, Tubitak, Ankara 1995.

3. Bernal, Age.
4. J. Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Türkçesi Vehbi Hacıkadiroğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1996
5. Bernal, Age.
6. Ergun Türkcan, *Teknolojinin Ekonomi Politiği*, Ank. İkt. ve Tic İlimler Akademisi
7. A. Timuçin, Age
8. Cemil Sena, *Filozoflar Ansiklopedisi* ,Nebioğlu Yay. (Tarihsiz)
9. Bernal, Age.
10. Cemil Sena, Age.
11. Alfred Weber, *Felsefe Tarihi*, Çev: M. Vehbi Enip, Remzi Kitabevi, İst. 1964.
12. Cumhuriyet Gazetesi, 16 Mart 1998.
13. Descartes, *Metod Üzerine Konuşmalar*, Türkçesi K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, İst. 1994
14. Descartes, Age.
15. Descartes, Age.
16. Descartes, Age.
17. Descartes, Age.
18. A. Timuçin, Age.

İnsan...
Bir Zincirden
Başka Bir Zincire...

İnsan Olmayı Hakedebilmek

Günlerdir Rousseau'yu düşünüyorum. Şunun için. İnsanı anlatan... insanla uğraşan birçok eser okudum. Ama Rousseau kadar insanı seven... insanı düşünen... insan acısıyla yoğrulan bir yazar görmedim diyebilirim. Size Rousseau'yu anlatabilmek için *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*(1) adlı eseri yeniden okudum. *Rasih Nuri İleri*'nin pek güzel çevirdiği eser, beni derinden etkiledi. Bir ara, bu güzel eserden bir iki kelimeyle sözedip geçmeyi düşündüm. Uzun uzun anlatırsam eserin güzelliğini bozarım diye korktum. Yine de bu eseri size anlatmak istiyorum. Siz, benim anlatmamla yetinmeyin, bu eseri hemen okuyun. Kitabın başında Marks'ın bir cümlesi var. Marks şöyle diyor: "*Rousseau, iktidarla, görünüşte bile uzlaşmaya benzeyen her türlü anlaşmayı red etmişti.*"

Rousseau'ya gelmeden önce yine antikçağa gitmek gerekiyor. Sık sık yapıyorum bunu. Yapıyorum. Çünkü okurun bir düşünceyi... bir düşünürü, bütünsellikte görmesini istiyorum. Geleceği kurma mücadelesinde bütünselliğin gerekliliğini düşünüyorum.

Bruno Apitz, *Kurtlar Arasında Çıplak* adlı romanının bir yerinde şöyle der: "*Bir insan, bu sıfatı taşımayı hakeden biri, tüm eylemlerinde daima, yüce bir amaç gözetir.*"(2)

Açık... net söylüyor Apitz: İnsan olmayı hakedebilmek için, bütün eylemlerimizde... daima... yüce bir amaç gözetmeliyiz. Bu, ancak bü-

tünsel bir bilinç durumuyla mümkündür. İnsani kültürü bütünselliğiyle kavrayan bilincin edimi tırıl olmaz. Tırıl eylemlerin öznesine bakın, orda parçalı bilinç görürsünüz. Bu özne tekil yaşayan bir öznedir. Bu özne-de. insani kültürü kavrayan bütünsel bilinç oluşmamıştır. O bilinç, dünle ilişkisizdir, yarın boyutu yoktur.

Türkiye bugün, her alanda bu tür öznelerin egemenliğine girmiştir. Türkiye insanı bu egemenliği yerlebir etmek zorundadır. Bunun olabilmesi için bilinci bütünsel kavrayış aşamasına getirmek gerekir. Sözgelimi, Rousseau... Goethe, bu düşünür için: "*Rousseau'yla yeni bir dünya başlar*" der.

Doğrudur bu. Ama bu doğruyu kavrayabilmek için, bu yeninin hangi eski dünyalardan nasıl doğduğunu kavramak gerekir. Burda kılcal ilişkiler bile hesaba katılmalı. Bütünsel bilinç ancak böyle oluşur.

Rousseau için yeniden eskiye dönmek gerekiyor. Antikçağda Aristoteles, evreni... bütün varolanları ereksel neden ilkesiyle açıkladı. Sözgelimi, elma, elma tözünün gerçekleşmiş biçimidir. Bu tözün ereği elma olmaktır.

Aristoteles varolan nasıl varoldu diye düşünmüyordu. Nasıl elma oldu... nasıl taş düştü demiyordu. Niye elma oldu... niçin taş düştü diyordu.

Olguları betimleyen bu ilkeyle bilincin doğayı çözümlemesi mümkün değildi. Aristoteles, olgusal bilinciyle, önünde sonunda çağına göre ileri bir açıklama yapmıştı. Bu konuda Henri Denis şöyle der: "*İsa'dan önce IV. yüzyıldan çağımızın XVI. yüzyılına uzanan iki bin yıl boyunca Batı'da bütün yapılabilen, Platon'un ve Aristoteles'in sosyal analizlerinden bu analizlere örnek ve kaynak olmuş dünyanın kesinlikle göçüp gitmiş bulunduğunu hesaba katmaksızın yararlanmaya çabalamak olmuştur.*"(3)

Tabii burda ne Platon'u, ne Aristoteles'i suçlamamak gerekir. Bir suçlu varsa o da bağnaz kafalardır. İşin en gülünç yanı bu bağnaz kafalardan hiçbiri, ne Platonu, ne Aristoteles'i anlamamıştır. Ama insana "Aristo dedi ki" diye kelepçeyi geçirmişlerdir. Bu kelepçenin kırılma mücadelesini daha önce anlatmıştım. Şimdi kelepçenin kırılma mücadelesinin bir başka yanına bakmak gerekiyor.

Aristoteles'in ereksel neden ilkesinin kırılışı için şöyle der Gc•ingham: *"Descartes'in bilimsel açıklamaya yaklaşımının kapsamlı bir vasfı mekanist modellerin kullanımıdır. 'Mekanist' görüş, Descartes'in asli başlatıcıları arasında bulunduğu XVII. yüzyıl bilimsel devrimine damga vuran şeylerden birisidir."*(4)

Bu sorunu, Afşar Timuçin'in yardımıyla biraz daha açmak gerekiyor. Timuçin, Descartes'in yeni madde anlayışını şöyle açımlar: *"Onda ne Dünya'nın ne Ateş'in ne Hava'nın ne de tahta gibi, maden gibi herhangi bir şeyin biçimi vardır, o ne sıcak ne soğuktur, kuru ya da nemli, hafif ya da ağır değildir. Tadı, kokusu rengi ya da buna benzer bir niteliği yoktur."*(5)

Oysa Aristoteles'e göre madde tözün değişimlerini sağlar. Madde her niteliği alabilir. Ama ancak biçim'le. Madde edilgindir. Etkin olan biçimdir.

Aristoteles'le ilk madde belirsizdir. Oysa Descartes'te madde, uzayda yer kaplayan katı bir cisimdir: *"Bu madde anlayışına göre, bir cisim uzamın sınırlanmış bir parçasından başka bir şey değildir. Buna göre cisimler biçimleriyle ve konumlarıyla ayrılırlar. Devinim de bu konumla açıklanır. İki cisimden biri aynı konumda kalırken, ikincisi konumunu değiştiriyorsa bu cisim hem kendi yerini hem başka bir cismin yerini kaplayamacağı gibi başka bir cismin yerini de kaplayamaz. Buradan Descartes'in mekanikçi görüşüne geçebiliriz. Descartes kendini önceki felsefelerden ayıran özgün bir maddecilik anlayışı geliştirirken bu maddedeki oluşumları da tam anlamında mekanikçi bir açıklamaya tutar... .. O zamana kadar insanın bir takım kullanım alanlarında sınırlanan mekanik bundan böyle bütün evrene, o uçsuz bucaksız, o sınırsız ortama yayılır ve ortamda bütün oluşumları belirler. Bu maddeci mekanikçi görüş, maddeci ve diyalektik dünya görüşüne bir geçiş alanı hazırlar."*(6)

Burada Afşar Timuçin'in maddeci mekanikçi görüşle, diyalektik maddeci görüş arasında kurduğu ilişkiye dikkat edin. Bu ilişki, bilincin bütünselliğini sağlayan uğrak noktaları. Bu uğrak noktalarından geçmeden, bilinci bütünselliğe kavuşturmadan bırakın marksizmi, herhangi bir olguyu kavramak bile mümkün değil.

Ben bunu söyledikte çok kişinin kızdığını biliyorum. "Okuduk, anladık işte... Bize ne Descartes'ten, bize ne Aristoteles'ten" deniyor.

Ben de ısrarla... İnatla, "hayır anlamadınız" diyorum, "anlamadığınız için, Marks diye bir peygamber yarattınız, ama Marks'ın gerisine düştünüz" diyorum.

Benim için söylediklerinize hiç kızmıyorum. Çünkü sizin heyecanınızı çabucak anlayıp, güzel bir dünyayı çabucak kurma ülkünüzü seviyorum.

Buna hiç itirazım yok.

Ben, size bunu, parçalanmış... bütünselliğini yitirmiş bilinçle yapamayacağınızı söylüyorum.

Şunu söylüyorum. Bilinciniz... bir başka deyişle aracınız, amacınıza uygun değil.

Aristoteles'e geldikte...

Aristoteles'e göre hareket için... değişim için dört neden gereklidir. Descartes'e geldikte... Descartes, hareket... değişim için tek bir nedeni, etkin nedeni yeterli bulur.

Aristoteles, mekaniği bütünüyle yadsımıştı. Varolanlar ereksel nedene göre açıklanabilirdi. Oysa XVI. yüzyılda, "Descartes'in asli başlatıcıları arasında bulunduğu XVI. yüzyılda" mekanist görüşle açıklanmaya çalışıldı varolanlar.

Bakın, n'oluyor şimdi. Fronçois Quesnay (1694-1774) Dekartçı mekanik görüşü ekonomiye uygulamaya kalkıyor. "*Quesnay hem hekimdir hem de Dekartçı. Ve ekonomik hayatın tıpkı, bir makina gibi ya da; ki bu tamamıyle aynı şeydir onun gözünde. tıpkı canlı bir organizma gibi işlediğini ispatlamak istemektedir. Daha başlangıçta makinanın kendiliğinden işleyişine duyduğu saygı ve bu işleyişe müdahaleye yanaşmaması, böylece açıklanabilir..... En sonunda da Fizyokratik sistemin bütün öğeleri, Quesnay'nın ünlü öğrencileri tarafından ululandıkça ululanan bir doğal toplum düzeni içinde eriyecektir.*"(7)

Bu görüşe göre: "*bütün toplumların temel ve kurucu yasalarını içeren genel ve özlü bir doğal düzen vardır.*"(8) Mülkiyet, bu doğal düzenin sonucudur. Mülkiyetin temeli doğadadır. Bunu eleştirmeye hiç gerek yoktur.

Rousseau, işte buna... mülkiyet doğal haktır görüşüne karşı çıktı. Peki ama, nasıl. Bu nasıla yanıt verebilmek için iki düşünürü görmek gerekiyor. Bu düşünürlerden biri Montaigne. Montaigne bir denemesinde şöyle der, "*Dünya durmayan bir salıncaktır. Orada her şey, toprak, Kafkas'ın Kayalıkları, Mısır'ın ehramları, hem çevresiyle birlikte, hem de kendi kendine sallanır. Durmanın kendisi bile daha ağır bir salantıdan başka bir şey değildir... .. Duruşu değil, geçişi anlatıyorum. Fakat yaştan yaşa, yahut halkın dediği gibi 'yedi yıldan yedi yıla' geçişi değil, günden güne, dakikadan dakikaya geçişi... .. Ruhum sürekli bir arayış ve oluş içinde.*"(9)

Montaigne, hem kendine, hem dünyaya bir oluş diye bakıyor. Duranı değil, oluşu anlatıyor. Rousseau, işte bu oluşu görüyor. Mülkiyetin doğuşunu, diyalektik yöntemle anlatıyor.

Rousseau, hiç kuşku yok Montaigne'nin şu söylediklerini de biliyordu: "*Olgun bir okuyucu, çok kez başkasının yazdıklarında yazarın düşünmediği güzellikler bulur, okuduklarına da ha zengin anlamlar ve renkler kazandırır.*"(10)

İkinci düşünür Pierre Bayle (1647-1706). Berke Vardar, Bayle için: "*Aydınlanma Çağı'nı büyük ölçüde etkilemiş, özgür düşünceye güçlü silahlar hazırlamıştır... .. Birçok yönden Montaigne'i anımsatır. Ansiklopediciler'e izleyecekleri yolu gösteren, sözlükte bir maddeden bir başka maddeye gönderme yaparak, önce benimsiyormuş gibi sunulan bir savı sonradan çürütme yöntemini öğreten odur.*"(11) diyor.

Şimdi burda duralım. Filozoflar... düşünürler, Heraklietos'un oluş düşüncesini yüzyıllarca irdelediler. Bilinç oluşu değil, duranı aradı hep. Oluş...çelişki çok tehlikeliydi. Montaigne işte bu tehlikeli durumu aştı. Durmaya bile sallantı demesi, ruh için sürekli oluş demesi, öznenin nesneyi kavrayışında önemli bir sıçrama.

Bayle geldikte...Bayle tek bir doğruya takılan...takıldığı doğru dışında ne varsa dışlayan, bu yüzden kendini sınırlayan öznenin sınırlarını kırdı.

Rousseau'ya yol açıldı.

Nasıl Bu Kadar Alıksınız

Rousseau, vahşi insanın... doğal insanın esenlikli olduğunu savundu. Monteigne de sık sık bu soruna değinir. *İnsan Tabiatı Üstüne* denemesinde şöyle der, "*İnsan tabiatının yetersizliği yüzünden hiçbir şeyi duru ve yalın halinde tutamıyoruz. Kullandığımız her şeyin özü bozulmuştur, madenlerin bile. Altın'ı işimize yarar hale getirmek için başka bir madde ile karıştırıp duruyoruz.*"(12)

Montaigne, gelip, şimdiyi görse, kimbilir neler söyler. Besinleri bozduk. Suyu bozduk, havayı bozduk.

Yamyamlar Üstüne Denemesi'nde bakın yamyamları nasıl savunur, "*Aklın kurallarına uyarak barbar diyebiliriz yamyamlara, ama bize benzemiyor diye barbar diyemeyiz onlara. Çünkü barbarlıktan yana onları her bakımdan aşmaktayız..... Henüz doğal isteklerini doyurmakla yetindikleri mutlu bir dönemde yaşıyorlar. Bunun ötesinde her şey gereksiz onlar için. Herkes kendi yaşında olanlara kardeş, kendinden genç olanlara evlat diyor ve bütün yaşlılar herkesin babası sayılıyor. Yaşlılar bütün varlıklarını hiç bölmeden herkese birden miras bırakıyorlar. Doğanın bütün yaratıklarına verdiği her şey böylece herkesin oluyor.*"(13)

Montaigne'nin anlattığına göre, Üç yamyam gelmiş Fransa'nın Rouen kentine. Kral Charles de ordaymış. Gördükleriyle ilgili ne düşündükleri sorulduktan üç şey söylemiş yamyamlar. Montaigne üçüncüsünü unutmuş. Şaşırdıkları şeyler şunlarmış: "*En başta şaştıkları şey, sakallı, güçlü kuvvetli, silahlı bir sürü adamın, çocuk yaşındaki bir krala bekçilik, uşaklık ettikleri, niçin bunlardan birinin kral seçilmediği olmuş. İkincisi, kendi dillerinde bir tek bedenin eli kolu, parçaları, birbirinin yarısı olarak anlatılan insanlardan kimilerinin neden bolluk, rahatlık içinde keyif sürüp de birçoklarının dilenciler gibi yaşadıkları olmuş. Nasıl oluyor da demişler bu yoksul yarımlar böylesi bir haksızlığa katlanıyor, öteki yarımların boğazlarına sarılmıyor, evlerini ateşe vermiyor.*"

Montaigne'nin üçüncü... unuttuğu şey, belki de şuydu: "Ey insanlar, siz, nasıl bu kadar alıksınız; sizleri, bu duruma kimler, nasıl getirdi."

Rousseau bütünsel kavrayış bilincine, işte böylesi zengin insani birikimi edindiği için ulaştı. Bu bütünsel bilinciyle baktığı Fransa o tarihte

şu durumdaydı, "*4000 Fransa ailesi, 'Kral soyu'nun yükümleri'nin bir gereği olmak üzere, ödenek ve ücret adı altında 61 milyon Frank almaktadır. Devlet gelirlerinin % 12'sidir bu. Bütün psikoposluklar ve Katolik manastırlarının çoğu, soylu ailelerin büyük erkek çocuklarının elindedir ve böylece bunlar, kilise gelirlerinin (240 milyon Frank) büyük bir kısmını almaktadırlar. Ayrıca soylular sınıfı, köylüler tarafından ödenen Feodal haklar adı altında yaklaşık 100 milyonluk bir gelire daha sahiptir. Bu arada nüfus hızla çoğaldığından, halkın yoksulluğu gittikçe artmaktadır: Bir kilo ekmeğin fiatı 14 meteliğe yükseldiği halde emekçilerin ücreti, kentte 30, kırda 10 meteliği aşmamaktadır.*"(14)

Tarih, 1755'dir. Rousseau, eserine: "*İnsandan söz etmem gerekiyor*" diye başlar.

İnsanın Düşünürü

İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı adlı eserde bir insan, insandan söz eder. Bu eserde, insanın bilgi birikimi, heyecanı, sömürüden nefreti her sayfada net bir şekilde duyumsanır.

Bir insan... Rousseau, ayağa kalkmış... diklenmiş insanın sözcüsüdür. Bir insan, bu eserde, insana ilk kez nasıl sömürüldüğünü... bilincinin nasıl dumura uğratıldığını anlatır.

"*İnsan türünde iki tür eşitsizlik görüyorum*" der Rousseau. Biri fizik eşitsizliktir. Bu, önemli değildir. Önemli olan ikincisi. Rousseau ikinci eşitsizliği şöyle anlatır, "*Öteki bir çeşit uzlaşmaya dayandığı ve insanların onaması ile kurulmuş ya da hiç değilse onlarca kabul edilmiş olduğu için buna manevi veya politik eşitsizlik denir. Bu ikincisi, kimilerinin başkalarının zararına yararlandığı, örneğin onlardan daha zengin, daha itibarlı olmak ya da onlara boyun eğdirmiş olmak gibi ayrıcalıklardan ibarettir.*"

Rousseau, işte bu eşitsizliğin kaynağını arar eserinde. Eşitsizliğin kaynağı mülkiyettir, "*Bir çeşit toprak parçasının etrafını çitle çevirip, 'Burası bana aittir' diyebilen, buna inanacak kadar saf insanlar bulabilen ilk insan, uygar toplumun ilk kurucusu oldu.*"

Böylece Rousseau, mülkiyet doğaldır görüşünü sert vuruşla yerlebir

eder. Mülkiyet doğal değildir... doğalın bozulmasıdır.

Biri çıkıp da bu çiti devirseydi, insanı, "nice suçlardan, nice savaşlardan, nice yoksulluklardan nice korkunç olaylardan" kurtaracaktı.

Peki, ama nasıl oldu da biri çıkıp: "Hadi ordan, sen de kimsin, burası niçin senin oluyormuş" diyemedi.

Diyemezdi.

İnsanın niye böyle diyemeyeceğini, Rousseau, eserinde diyalektik yöntemle açıklar.

Diyalektik dendikte, Bütünlük, Oluş, Çelişme, Niteliksel yasaları gözönünde tutmamız gerekir. Diyalektik, bu yasalarla, dünden bugüne geleceksek, dün Var Olan'ın, nasıl yokolduğunu, bu süreçte nasıl o gün Yok Varlık'ı bugün oluşturduğunu göstermeli. Sözgelimi, köleci dönemde, köleci dünyaya Var Varlık dersem, Feodal dünya Yok Varlık. Bu Yok Varlık, Var Varlık'tan nasıl çıkıyor.

Bugünden geleceğe gideceksek... Bugün kapitalist dünya Var Varlık... Bu Var Varlık'tan bugün Yok Varlık nasıl çıkacak, bu Yok Varlık ne olacak, diyalektik düşünce işte bunu göstermeli.

Can Sıkıcı Bir Durum

Şimdi Emre Kongar'a dönmek istiyorum. Emre Kongar Var Varlık'tan, nasıl Yok Varlık'ın çıkacağını... dahası bu sürece girildiğini söylüyor yazısında.(15) Bakın ne diyor: *"Hele hele XXI. Yüzyılda emek-sermaye çelişkisinin neredeyse ortadan kalkmakta olduğu ve yerini küreselleşme çizgisinde 'gelişmiş-gelişmemiş ülke' çelişkisine bırakma sürecine girdiği düşünülürse, bu ittifakın önemi daha iyi anlaşılır."*

Önemli ittifak neymiş, onu daha sonra söyleyeceğim. Önce Emre Kongar'ın Var Varlık'tan Yok Varlık'ı nasıl çıkardığını görelim. Bugünkü dünya... bugünkü Var Varlık, "emek-sermaye çelişkisi". işte bu Var Varlık'tan "gelişmiş ülke-gelişmemiş ülke çelişkisi"ne dayanan yeni bir Yok Varlık doğuyor... dahası doğdu bile.

Ama bu, çelişkilerden söz etse bile, diyalektik değil, keyfi yöntem. Emek-sermaye çelişkili bir Var-Varlık'tan, nasıl oluyor da "gelişmiş ülke-gelişmemiş ülke" diye yeni bir dünya doğar.

Var Varlık'taki hangi öğeler, "gelişmiş ilke, gelişmemiş ülke" dünyasını doğuruyor.

Marks, Hegel'i satır satır eleştirdiği eserinde şöyle der: "*Bu biçimde hiçbir yeni içerik elde edilemiyor, değişen yalnızca eski içeriğin biçimi oluyor.*"(16)

Emre Kongar'ın yeni dünyasında hem emek, hem sermaye yok oluyor. Emeğin yerini az gelişmiş ülkeler, sermayenin yerini gelişmiş ülkeler alıyor. Peki hem çok gelişmişlerdeki, hem az gelişmişlerdeki sermayeyle emek nereye gidiyor.

Peki, Emre Kongar emekle sermaye çelişkisinin kalktığını neye dayanarak söylüyor. Bakın, neye dayanıyor: "*DİSK, TÜRK-İŞ, TİSK, TOBB ve TESK tarafından kurulmuş olan sivil güç birliği, XXI. yüzyıla doğru oluşturulmuş bulunan en anlamlı ve önemli ittifakın çekirdeğini oluşturmaktadır..... Şu sıralarda kimsenin pek farkında olmadığı, olsa bile üzerinde durmadığı bu oluşum 'sermaye ve işçi sınıflarının' ulus devlet konusundaki ortak tarihsel devrimciliklerine uygun bir role Türkiye'de de soyunmuş olmalarıyla ilgilidir.*"

Diyalektik, ilişki kurma sanatıdır. Diyalektiğin başarısı da bundadır. Şimdi ilişkiyi kuralım. Emek-sermaye çelişkisini DİSK, TÜRK-İŞ, TİSK, TOBB ve TESK mi yarattı da, şimdi bu çelişkiyi kaldırıyoruz diyorlar. Böyle olsaydı Emre Kongar'ın çözümlemesi doğru olurdu.

Sermaye-emek çelişkisi öznel ya da nesnel zihnin ürünü değil. Hegel, çelişkiden yola çıktı, sonra bu çelişkiyi zihinde kaldırmak istedi. Kaldırmak istediği çelişkinin altında kaldı.

Hegel'in, çelişkiyi kaldırdığı Prusya devleti nerde şimdi.

Emre Kongar'ın oluşum dediği durumda, ilişki doğru kurulursa şu görülür. Bugün ittifak yapan kuruluşlar, emek-sermaye çelişkisinin yaratıcıları değil, görünümü. Bu kuruluşların hiçbiri çelişkiyi kaldıramaz ama, çelişki bu kuruluşları kaldırır. İşin en tuhaf yanı, emek-sermaye çelişkisi kalkmışsa bu, kuruluşlar niye duruyor... nasıl duruyor. Emre Kongar: "*Unutanlar için anımsatalım*" diyor, anımsatıyor: "*Sermaye sınıfı, dinsel-geleneksel imparatorlukların yıkılmasında, tarihte en devrimci rolu oynamış sınıftır.*"

Ben de unutanları anımsatayım. Sermaye sınıfının devrimciliği, sermaye sınıfında içkin değildir. İçkin olmadığı için hem İngiltere'de, hem Almanya'da soylularla, dini gericilerle pekala ittifaklara girmiştir emekçileri boğmak için. Sözgelimi hem krallığa, hem Lordlar kamarasına dokunmamıştır, İngiltere'de, Paris Komunü'nü Fransız-Alman sermayesi kanla bastırmıştır. Alman sermayesi Hitler'i ortaya çıkarmıştır. İspanya'da, Portekiz'de, Şili'de, Afrika'da, Türkiye'de nice cinayetlerin, nice savaşların, nice suçların, nice yoksullukların, baş sorumlusu... dahası tek sorumlusu sermaye sınıfıdır.

Peki bu kuruluşlar niçin itifaka gidiyor. Emekçinin artı-değerine el koyma mücadelesi var iki alanda. Birinci alan, ulusal sınırlar. 1980'lere kadar pazarlamayla... yan sanayiyle yetinenler, İslami öğelerle artı değere el koyma mücadelesine girişti. TÜSİAD'ın karşısına MÜSİAD çıktı. Şimdi bunun kavgası veriliyor. Bu kavganın İslami sermaye cephesini Türkkaya Ataöv, yine *Cumhuriyet*'te Emre Kongar'ın yazısının çıktığı gün şöyle anlatıyor: *"Taraftarları özellikle atılımlı dönemlerde, inanç ve ahlak gibi değerlerden hareket ettiklerine ilişkin bir imaj vermek isterler. Oysa kitle haberleşme araçlarına sızan haberler bir yana, psikoloji biliminin de yardımıyla 'maneviyat'ın dışındaki bazı maddesel kazançların varlığına ilişkin kanıt da var.*

Akla ilk gelenler hesabı verilemeyen bağışlardan büyük şirketlerin getirdiği dev parasal kazaçlardır." (İslamcılık ve Bazı Kazançlar)

"Dev parasal kazançlar" dev artı-değer sömürüsüdür. TÜSİAD'cılar dev artı-değer sömürüsünü İslamcıyım diye ortaya çıkanlara bırakmaz.

Peki, bu kavgada işçi kuruluşların yeri olabilir mi, olabilir. Çünkü İslami sermayenin sendika sorunu yok. İslami sermaye: "Hepimiz Müslümanız" diye çözümlüyor işçiyle çıkan sorunları.

Artı-değer mücadelesinin ikinci alanına geldikte... Uluslararası sermaye "ulusal sermayeyi" aradan çıkarıp, işçinin artı-değerine doğrudan doğruya el koymak istiyor.

Emre Kongar, iki alanda da "ulusal sermayeyi" koruyor. Ulusal sınırlarda sermayeye devrimcilik yüklüyor. uluslararası alanda "ulus-devlet" öğesini pekiştiriyor.

Bütün bunlar olagelirken Orhan Bigit, bakın, neler yazıyor: "*BAB, Avrupa Birliği'nin askeri örgütünü simgeliyor. Tek Avrupa devleti gerçekleştiğinde birliğe girmiş olan ülkelerin silahlı güçleri bu birliğin başkomutanlığı altında toplanacak.*"(17)

Türkiye'de BAB'da.

Sınırlar kalkıyor... ordular, tek orduda birleşme toplantıları yapıyor, Emre Kongar neler yazıyor.

Herkes bilsin. Ulus-devlet son yüzyılına giriyor. XXI. yüzyılın sonunda hiç kimsenin milleti kalmayacak. Ulusal, dini öğelerden kurtulan proletarya, evrensel düzlemde sermaye sınıfıyla hesaplaşacak.

Bu hesaplaşmanın sonunda, tarihin gördüğü en acımasız sınıf, burjuva, estetiğiyle, felsefesiyle, etiğiyle yerlebir edilecek. İnsan özgür... eşitlikçi bir dünya kuracak.

Oluşun Diyalektiği

Rousseau, tekil insandan yola çıkar. Bu çıkış, kitaba konan dipnotta eleştiriliyor. Şöyle, "*Rousseau belirlemesi'nin toprakta özel mülkiyet ortaya çıkmadan mümkün olmadığı fikrini anlatıyor. Zamanın burjuva düşüncesinin çerçevesi içinde kapalı kalan Rousseau, uygarlık öncesi doğa durumunda sadece birbirinden ayrı bireyler olduğunu düşünüyor ve bu yüzden tarihte özel mülkiyetten çok önce gelen ortaklaşa mülkiyet şeklini anlamıyor.*"

Burada, Rousseau'nun tam anlaşılmadığını düşünüyorum. Rousseau'nun tekil insandan yola çıkışını soyutlama diye değerlendirmek gerekir. Rousseau'nun yola çıktığı tekilin öbür tekillerden ayrımı yoktu.

Ortaklaşa mülkiyete geldikte... Alaeddin Şenel, bu konuda şöyle diyor. "*Ortak paylaşma ilkel topluluklarda mülkiyetin bulunmadığı anlamına gelir. Gerçekten de üretimin bilinmediği, insanların geçimleri ve yaşamları için ancak gerekli en azı elde edebildikleri ve bunların bir ortak çalışma ile elde ettikleri bu ekonomide mülkiyetin nesnel ve öznel koşulları yoktur. (...) Neolitikte durum değişir. Uzun zamanda tüketilecek meyvelerden uzun süre yararlanılacak emek ürünleri mülkiyetin nesnel koşullarını yaratmış olur. Üretilen şey bireysel emekle üretilmişse birey-*

sel mülkiyetin. aile emeğiyle üretilmişse aile mülkiyetinin, ortak emekle üretilmişse ortak mülkiyetin koşulları var demektir. Bu nedenle neolitik toplumda, mülkiyet bu üç biçimiyle de gelişmeye başlamıştır."(18)

Mülkiyet biçimi, mülkiyetsizlik... ortak mülkiyet, özel mülkiyet diye düzgün bir sırada gitmiyor. Mülkiyetsizliğin içinden üç mülkiyet biçimi çıkıyor.

Ama Rousseau'nun üstünde durduğu, neolitik dönemin özel mülkiyeti değil. Rousseau'nun üstünde durduğu özel mülkiyetin oluşumunu, Şenel şöyle anlatıyor, "*Göçebe çoban topluluklar yerleşik çiftçi topluluklar üzerinde çöreklenip, toplumu küçük sulama tarımından büyük sulama tarımına geçirince, hem fetihle elde edilen hem de büyük sulama tarımıyla kazanılan topraklar önce egemen halkın (sınıfın) ortak mülkiyetine (ve din adamlarının yönetimine) geçecek, sonra da askerlerin ve tacirlerin eline geçerek özel mülk edinilecektir.*"(19)

Rousseau, kanımca bu özel mülkiyetin üstünde duruyor. Tabii eksiği, yanlışı var Rousseau'nun ama o günün bilgilerini de düşünmek gerekir. Burda önemli olan şu. Rousseau, dönemin bilgisiyle sınırlamaz kendini. Cesaretle bir soyutlamaya girişir, insanı, doğadan, eyleminden, koparmaz. "*İnsan kendi işlerinin yapılmasına, özgür bir unsur sıfatıyla kişi olarak katılır*" der. Doğa, insan, eylem bütünlüğü içinde görür insanı.

İnsan, eylemiyle bir Var Varlık. Ortak mülkiyet yok, özel mülkiyet yok, toplum yok, devlet yok, yasa yok. Hepsi Yok Varlık.

Rousseau'nun diyalektik yöntemi burada işlemeye başlar. Bütün o Yok Varlıklar, doğal değildir... kendiliğinden çıkmaz. Bütün Yok Varlıklar için insan eyleminden çıkarlar.

Şimdi burda şunu bir kez daha söylemek gerekiyor. Olgusal bilinç varolanı şurdan burdan devşirdiği verilerle, ilişkilerden koparır, öyle inceler. Burda varolanın nasıl varolduğu değil, ne olduğu açıklanır. Tabii buna Rousseau'da da rastlanır, nasılı değil, ne olduğunu anlatan bölümler de vardır. Ama Rousseau, temelde olgusal bilinci kırmış bir düşünürdür.

İşte varolanın... Var Varlık'ın, Yok Varlıkları oluşturma sürecine bir örnek, "*Bir ilk ilerlemeler, insanı sonunda daha hızlı ilerlemeler yapabilecek duruma ulaştırdı. İnsan aklı daha çok aydınlandıkça, hünerler ve*

sanayi daha yetkinleşti. Hemen ardından ilk rastlanılan ağaç altında uyumak ya da mağaralara çekilmeyi bırakarak, taştan yapılmış sert ve kesici bir çeşit balta bulundu, odun kesmek, toprağı kazmak, ağaç dallarından kulübeler yapmak düşünüldü; bu kulübeler, sonunda, balçık ve çamurla sıvandı. Bu, ailelerin kurulmasını, birbirinden ayrıt edilmesini meydana getiren, bir çeşit mülkiyeti benimseten ilk devrim dönemi oldu, işte bu mülkiyetin ortaya çıkması ile hemen, birçok kavgalar ve çatışmalar doğdu."

Görüyorsunuz, Rousseau, diyalektik yöntemle, nasıl anlatıyor oluşu.

Niteliksel Durum

Rousseau, eşitsizliğin özel mülkiyetle başladığını söyler. Hani, biri: "Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip, 'bu bana aittir'" demişti ya da biri çıkıp da, *"Bu sınır kazıklarını söküp atacak ya da hendeği dolduracak sonra da hemcinslerine, 'bu sahtekara kulak vermekten sakınınız. Meyvelerin herkese ait olduğunu, toprağın ise kimsenin olmadığını unutursanız, mahvolursunuz'" diye haykırsaydı, insan türünü nice suçlardan, nice savaşlardan, nice cinayetlerden, nice yoksulluklardan ve nice korkunç olaylardan esirgemiş olurdu."*

Az önce, biri çıkıp bunu yapamazdı... diyemezdi demiştim. Bilemiyorum, belki dedi; ama ya oracıkta yok edildi ya da hiç kimse dinlemedi onu. Çünkü oluş... yüzyıllar süren, birbiri içine giren... birbirini etkileyen nicelikler sonunuda yeni bir nitelik kazanmıştı. Rousseau, bunu şöyle anlatır: *"Fakat: öyle görünüyor ki. o zaman işler; o güne kadar oldukları gibi sürüp gidemeyecekleri noktaya artık gelmişlerdi. Çünkü; ancak birbiri ardından meydana gelebilen daha önceki birçok fikre dayanan bu mülkiyet fikri, insan aklında birdenbire teşekkül etmedi. Doğa halinin bu en son sınırına varmadan önce hayli ilerlemeler kaydetmek, birçok hünerler ve bilgiler elde etmek, bunları bir çağdan ötekine aktarmak, çoğaltmak gerekmişti."*

Rousseau'da diyalektik düşünce sanki bir su... pırıl pırıl akıp gidiyor.

Kitapta Rousseau'nun diyalektiği için düşülen dip notlarından ikisini buraya almak istiyorum. *"Rousseau, sosyal baskıyı açıklayan sebeplerin,*

son tahlilde, ekonomik sebepler olduğunu açıkça görür. Siyasi kaba kuvvet ilk sebep değildir." (Dipnot. 93) "*Diyalektik düşüncenin gürlüğü, cümlenin hareketliliği, antitezlerin parlaklığı bu parçayı gerçekten ünlü kılmıştır.*" (Dipnot. 94)

Şimdi Rousseau'nun bu iki notu içeren cümlesini okuyalım, "*Fakat bir insanın yardımına gereği olduğu andan beri, bir kişinin iki kişiye yetecek kadar yaşama araç ve gereçlerine sahip olmasının yararlı, kârlı olduğu farkedildiği andan beri (93) eşitlik kayboldu, mülkiyet işe karıştı, çalışma zorunlu oldu, geniş ormanlar insan teriyle sulanması gereken, köleliğin ve sefaletin derhal filiz verip ekinlerle birlikte arttığı hoş ve güleç kırlar haline geldi. (94)*"

Halk Nasıl Kandırıldı

Rousseau, mülkiyetin emekten doğduğunu söyler. Ama büyük mülkiyet zor alımdır. Peki ama zor alım karşısında halk neden susuyor. Çünkü zenginler, "*insan aklına o güne kadar girmiş olan tasarıların üzerinde en fazla düşünülmüş olanı buldular.*"

İktidarı buldular... devleti.

"*Zenginlere saldıran güçleri, zenginler yararına*" kullandılar.

Rousseau, bunun nasıl yapıldığını şöyle açıklar: "*Onlara şöyle dediler: 'Zayıfları baskıya karşı güven altına almak, mülkiyetsizleri durdurmak, herkese kendine ait olanın tasarrufunu sağlamak için birleşelim, herkesin uymak zorunda olacağı, hiç kimsenin dışında kalamayacağı, zengine ve fakire karşılıklı ödevler yükleyerek servetin cilvelerini tamir edip giderecek olan adalet ve barış kurallarını kuralım. Kısacası, kendi güçlerimizi kendimize karşı çevirmek yerine; bu güçleri bizi bilgece yapılmış kanunlara göre yöneten, birliğin bütün üyelerini koruyan, savunan, ortak düşmanları defeden, bizi sonsuz bir anlaşma içinde bulunduran üstün bir iktidar halinde birleşelim, toplayalım.*'"

Halk aldandı. Halk kandırıldı. Bundan ötürü yoksullar, "*özgürlüklerini güven altına aldıklarına inanarak, zincirlerine koştular.*"

Peki, bu zincir nasıl kırılacak? İnsanı çökerten... insanı soysuzlaştıran bu yapılanmadan nasıl çıkılacak. Rousseau'nun diyalektiği burda du-

rur. İnsanlar kandırılmıştır. Toplum yeniden düzenlenmeli... kökten yeni bir sözleşmeyle yeni bir toplum kurulmalıdır.

1783'de halk, zincirlerini kırmak, yeni bir toplum kurmak için dikkendi. Aylarca eşitlik... özgürlük... adalet diye inledi sokaklar. Aaa, o da ne... insan bu kez, eskisinden daha ince... ama daha berkitilmiş zincirlerle kuşatıldı.

Rousseau, döneminde birçok insanı etkiledi. Voltaire şöyle dedi, "*Bizi yeniden hayvan yapmayı istemek için bunca zeka şimdiye kadar hiç kullanılmamıştı. eserinizi okuyup bitirince insanın içinden dört ayak üzerine yürüme isteği geliyor.*" Buna karşın Fransız devrimcileri Rousseau için bilgelerin bilgesi dediler, "*En temiz devrimciler olarak saygı gösterdiğimiz Maratlar, Robespierreler, Saint-Justeler Rousseau'nun eseriyle beslenmişlerdir.*" *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi*'nin temel noktaları Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* adlı eserinden alınmıştır. Ancak Rousseau özel mülkiyet sorununu aşamadı.

Özel mülkiyetin nasıl doğduğunu... özel mülkiyetle eşitsizliğin başladığını gösterdi. Ama burdan nasıl bir topluma gidileceğini gösteremedi... Rousseau için özel mülkiyet bir sorundu. Bu sorunun... özel mülkiyeti devlet eliyle sınırlandırmakla çözebileceğini, devleti, evrensel iyiliğin kaynağı durumuna getirebileceğini düşündü.

Rouseau'nun *Toplum Sözleşmesi* birçok yönden eleştirilmiştir. Henri Denis, bu eleştirileri şöyle toparlar. "*Rousseau... doğal hürriyetin, toplum hali içinde varlığını sürdüremeyeceği düşüncesinde. Dolayısıyla da bu doğal hürriyetin yerine, eşdeğeri olan yurttaşlık hürriyetini koyuyor: çünkü diyor: yasa adına hareket eden bir otoriteye boyun eğmek hiçbir şekilde bir belirli bireyin egemenliği altına girmek demek değildir, boyunduran insanda yasanın temsilcisi görülür; çünkü bu durumda, bireyin kendi değil... Düşünürümüzün aslında bütün insanların kurtuluşu için çalışmak istemiş olduğundan şüphe edilemez. Ama bir o kadar da şüphe edilemeyecek bir başka nokta da Toplum Sözleşmesi'nde gördüğümüz şekliyle bütün 'doğal hürriyetler'i terk anlayışının, dalabildiğine tehlikeli bir anlayış haline gelebileceği.*"(20)

"Bütün insanların kurtuluşu için" çalıştığından şüphe edilmeyen Ro-

usseau, *Toplum Sözleşmesi*'yle bir toplum düşledi. Ama bu toplum, Var Olan'dan çıkmıyordu. Rousseau'nun zihninden çıkıyordu.

Rousseau, bütün hayatı boyunca, insanın kurtuluşu için mücadele etmiş insansever bir düşünürdür.

Rousseau, eksiğiyle... yanlışlığıyla, insan için mücadele edenlerin... insanın yazarıdır.

"İnsanların en küçük eylemlerinden ötürü izlendiği, yazarları içeriye atmanın gündelik olaylardan sayıldığı bir ortamda, sansür kurulunun tüm yazıları basılmadan gözden geçirdiği, kitapların yakıldığı, basımevi sorumlularının sansürden geçmemiş kitapları basmak suçundan küreğe mahkum edildiği bir ortamda Rousseau, çağının neyi öngördüğünü açıklıkla gördü ve gösterdi, böylece 1789 ruhunun oluşumuna büyük katkıda bulundu. O, bugün pekçok kişinin gözünde çağdaş demokrasi inancının ilk peygamberidir. Birçok kişi de onu bir şarlatan, abartılmış bir değer sayar. Bunlar elbetteki vururken öldüren görüşlerdir. Rousseau'nun her dönemde özellikle tutucuları ürküttüğü doğrudur. Özellikle XIX. yüzyılın Baudleaire gibi azçok tutucuları Voltaire'le birlikte Rousseau'yu yerin dibine batırmışlardır. Ne olursa olsun, özgürlükten ve demokrasiden yana olanlar Roussea'nun adını yürekten anacaklardır."(21)

Ama şu soru, n'apalım da insanın, insanı sömürmediği bir toplum kuralım sorusu, Rousseau'yla insanın gündemine net bir şekilde girdi. Özel mülkiyet doğal değildi. Özel mülkiyet, eşitsizliğin, bütün cinayetlerin, bütün savaşların nedeniydi.

İnsanlar, Roussea'ya kadar özel mülkiyete şu ya da bu verilerle bir örtü bulmuşlardı. Rousseau bu örtüleri kaldırdı attı. Doğruyu gösterdi. Özel mülkiyetli bir toplumda insanı, insan olarak özgür varoluşu... insanın esenliği hiçbir biçimde mümkün değildi.

Peki, bu iş nasıl çözümlenecekti. İnsan, kavgasız... gürültüsüz başlamıştı hayata... sonra insan edimiyle özel mükliyet... özel mülkiyetle birlikte, haksızlık, hırsızlık, ahlaksızlık, savaş, cinayet başlamıştı. Hiçbir yasa, hiçbir kural, din, özel mülkiyetin çıkardığı sorunlarla başedememiştir.

İnsan nereye gidiyordu... nereye gitmeliydi... nereye gidecekti.

N'apmalıydı da insanın insan olarak özgürleştiği... esenlikli bir toplum kurulmalıydı.

Rousseau'nun net bir şekilde ortaya koyduğu bu sorun, düşünürlerin elinde döne dolaşa Marks'la Engels'in önüne geldi.

Bu sorunu çözebilecek somut güç, maden ocaklarında... fabrikalarda... ne olduğunu anlayamadığı bir dünyada yaşıyordu.

Düşünceyle madde binlerce yıl iki ayrı kategori diye alınmıştı. Felsefe hep bu sorunla uğraşmış... madde hep aşağılara... düşünceden çok ötelere itilmişti.

Marks'la Engels tam burdan başladılar işe... düşünceyle maddeyi birleştirdiler. Dünya birden aydınlandı.

Maddeyle düşüncenin birleşmesinden çıkan alevlerdi dünyayı aydınlatan.

Ama biz Rousseau'yu unutamayız. Çünkü Rousseau aydınlıkta gülümsüyor.

Dipnotlar

1. J. J. Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Çev. R. N. İleri, Say Yayınları, İst. 1995 (Notlanmamış alıntılar bu eserden alınmıştır.)

2. Bruno Apitz, *Kurtlar Arasında Çıplak*, Çev. Olcay Geridönmez, Evrensel Basım Yayın, İst. 1998.

3. Henri Denis, *Ekonomik Doktrinler Tarihi*, Çev. Atilla Tokatlı, Sosyal Yayınları, İst. 1973.

4. John Cottinham, *Descartes Sözlüğü*, Türkçesi, B. Gözkan, N. Ilgıcıoğlu, A. Çitil, A. Kovanlıkaya, Sarmal Yayınevi, İst. 1996.

5. Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi*, İnsancıl Yayınları, İst. 1997.

6. Afşar Timuçin Age.

7. Henri Denis Age.

8. Henri Denis Age.

9. Montaigne, *Denemeler*, Türkçesi Sabahattin Eyuboğlu, Cem Yayınevi, İst. 1977.

10. Montaigne Age.

11. Berke Vardar, *Aydınlanma Çağı Fransız Yazını*, Kuzey Yayınları, Ank. 1985.

12. Montaigne Age.

13. Montaigne Age.

14. Henri Denis Age.

15. Emre Kongar, *Toplumsal Süreçler ve Sonuçları*, Cumhuriyet Gazetesi, 6. 4. 1998 İst.

16. Karl Marks, *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*, Çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Ank. 1997.

17. Orhan Birgit, Karadayı Atina'da, Cumhuriyet, 7. 4. 1998 İst.

18. Alaeddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygar Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi*, Ank. Ünv. S. B. F. Yayınları, Ank. 1982.

19. A. Şenel, Age.

20. Henri Denis, Age.

21. A. Timuçin, Age.

Kendinde Şey

Platon, Demokritos'u hiç sevmezmiş. Aristoteles'de, *Metafizik*'te, yeri geldikte Demokritos'u eleştirir. Ben de Platon ya da Aristoteles olsaydım sevmezdim Demokritos'u. Çünkü Demokritos, antik çağda "*Bir -şey kadar, hiç bir şey de vardır*" diyen düşünür.

Burda bir -şey, madde; hiç bir şey boşluk. Böyle bir çelişkiyi Platon da Aristoteles de kabul edemezdi.

Burda şunu söylemek gerekiyor. Felsefenin başlangıcında, insan doğayı maddeci açıdan gözlemliyor. Bu konuda Kranz şöyle der, "*Empedokles, Anaksagoras ve Abdera filozofları, bu adlar, atomculuğun gelişmesinin üç basamağını gösterirler; fakat; ancak Abdera'da Leukippos'la Demokritos eliyle sonuna kadar giden materyalist atomculuk yapısı kurulmuş olup, bu yapı birlik ve derinlik bakımından eşsizdir.*"(1)

Materyalist atomculuk yapısı orda kaldı... ilerlemedi. Bunun için Platon'a, Aristoteles'e kızmamak gerekiyor. Onlar, insan düşüncesini kurgusal boyutta ilerlettiler. Oksijenin bilinmediği antik çağda cisimlerin neden yandığını nasıl açıklayacaksın. İşte doğayı açıklamak için tözler, ideler sokuldu işin içine. Açıklanamayan olgular tözle, ideyle açıklandı. Buna kendinde -şey diyorum. Kendinde -şey duyular üstüdür. Sıkışılan yerde düşüncenin önünü açar. Sözgelimi Aristoteles hareketi, hareket etmeyen ilk varlıkla açıkladı. Bu ilk varlık, duyular üstü kendinde -şeydi.

Kendinde -şey düşüncenin önünü açar dedim. Bu açılım, ilk ilkede

durur. O ilkeyle gerçeklikten kopar.

Dingin bir ortamda Aristoteles'in kendinde şeyli fiziği yeterlidir. Kölenin... serfin hareket nedir diye bir sorunu yok. Köle sahiplerine... feodallere geldikte... Mumlarla aydınlatılmış şatolarda, ahlakın... dinin... erdemin özü nedir diye tartışmaktan daha ilgi çekici n'olabilir. Biri çıkıp da onlara "Baylar, şunca insanın emeğini sömürmek ahlaksızlık değil de nedir" diye sorsaydı, bu soruyu soran hemen oracıkta paramparça edilirdi.

Ona buna mal satarak elinde para biriken tüccarlara bu kendinde -şeyli evren dar gelmeye başladı. Tanrı yerinde dursun ama, ben nasıl olur da daha hızlı giderim... nasıl olur da daha uzakları görebilirim diye kıpırtılar başladı. İşte bu noktada "*Abdera atom öğretisi Epikurus ile Lukretius'un aracılığıyla Gassendi ve Baron'a geçmiş ve modern doğa biliminin olgusuna yardımcı*"(2) oldu.

Ama materyalizm tehlikelidir.

Ne kendinde -şey bırakır, ne tanrı. Hepsini yerlebir eder materyalizm.

Böyle bir dünyada insanları sömüremezsin. Sözgelimi, reklam kampanyalarının hepsi kendinde -şeye dayanır. Her meta kendinde şeyli gösterilir tüketiciye. O, metanın tözünde, duyularımızla fark edemediğimiz bir şey vardır.

Ona buna mal satarak iktidara gelen burjuva sınıfı kendinde -şey'in ne kadar yararlı olduğunu hemen anladı. Yine de 18. yüzyılda materyalistlerin elinde evreni açıklayabilecek fazla öge yoktu. İşte bu yoklukta doğdu Hegel.

Burjuvazinin bütün tarihi kategorilerinin akla uygun olduğunu gösterdi Hegel. Tabi kendinde -şeyle.

Buna ilk karşı çıkan Feurbach. "*Hegel'in felsefesine en son teolojik sistem sayıyordu. Çünkü Hegel, Tanrı'nın yerine, allayıp pullayıp başka bir varlığı, Mutlak İdea'yı geçirmişti, Feurbach Hıristiyanlık dahil, insanın kendisi tarafından yaratılan çeşitli Tanrı kavramlarına işaret eder. Tanrı insanı yaratmamıştı, doğru olan insanın Tanrıyı kendi hayalinde kurduğuydu.*"(3)

Engels, Feurbach'ın önemini şöyle belirtir: "*Peki kim çıkarmıştır 'sistem'in gizini açığa? Feurbach -Kavramlar diyalektiğini, sadece filo-*

zofların bildiği o tanrılar savaşını kim yok etmiştir? Feurbach -Öyleyse, 'kendinin sonsuz bilinci' dahil, o eski abur cubur şeyler yığını yerine; eğer 'insanın anlamı'm değilse de -sanki insanın insan olmaktan başka bir anlamı varmış gibi -hiç olmazsa 'insan'ı kim koymuştur? Feurbach ve sadece Feurbach. O daha çoğunu da yapmıştır. 'Eleştiri' nin şimdi kafamıza kaktığı şu 'insani ilişkilerin zenginliği, tarih savaşımı, yığının tin'e karşı savaşımı' vb. kategorilerini, o çoktan yıkmıştır."(4)

Burda okuduğunuz, insani ilişkilerin zenginliği, tarihin içeriği, tarih savaşımı, kitlenin tin'e karşı savaşımı gerçekten de abur cubur kavramlardır.

Ama bugün birçok insan, halkın özü, tarihin mantığı, halkın ruhu diye bu abur cubur kavramlarla açıklamalı yazılar yazmıyor mu "Bizim kültürümüzün özü" diye başlamıyor mu konuşmaya?

Aşkımız... dostluğumuz... mücadelemiz bir ideye göre biçimlenmiyor mu. Nasıl oluyor bunlar.

Altı İdealist - Üstü Materyalist

Önce marksizmi yalınlaştırmak gerekiyor. Ancak böyle yaparsak marksizmin n'olduğunu anlayabiliriz. Bana ne marksizmden diyemeyiz.

Neden diyemeyiz.

Bugün insan kapitalist dünyada, insani varoluşunu yitirdi. İnsan, metalar dünyasında yalnız, mutsuzdur, bunalımdadır. Çıkış yolunu "spritüel realite"de arıyor. Bu tür konferanslar dolup taşıyor. Dönem "devrimde şiddeti" tartışma dönemi değildir.

Bugün düşünsel boyutta, şu yalnız, umutsuz insanın bilincine şiddet uygulanmakta.

Marksist kümeler "devrimci şiddet" tartışmasını bırakmalı, bilinci özgürleştirici... bilinci "ruhsal" şiddetten kurtaracak bir düşünce mücadelesi vermelidir.

İnsansız devrim olmaz. İnsan, "spritüel merkezlerde" uyuşturuluyor.

Marksizmi yalınlaştırmaya geldikte... Üç temel öge söylüyorum. Bunlardan birincisi, insanın bilimsel, estetik, felsefi birikiminin edinilmesi.

Bu yazı dizisinde bunu dönüp dönüp söyledim. Neden böyle bir birikimin gerekli olduğunu dizi boyunca anlattım.

İkinci ögeye geldikte... Marksizmin yalınlığını görmek.

Marks'ın *Kapital*'inde toplumun, tarihin açıklamasında tek bir kendinde -şey yoktur. İşte marksizmin yalınlığı derken söylemek istediğim bu. Bu yalınlık üçüncü ögeyi önümüze kor. Marksizm, Marks'ın, Engels'in, Lenin'in sözlerini, düşüncelerini yinelemek değildir.

Marksizm, düşünürken, bir olguyu açımlarken diyalektik maddeci yöntemle düşünmektir. Tabii bu zordur. Çünkü insan, binlerce yıl metafizik yöntemle düşündü. Bugün okullarda da metafizik yöntem uygulanıyor. Engels, diyalektik maddeci yöntemin zorluğunu şöyle anlatır, *"Doğanın, tikel parçalarının çözümlenmesi, farklı doğal nesnelerin ve süreçlerin belirli sınıflarda toplanması, çeşitli organik varlıkların iç yapılarının içinde dev adımlarla ilerleyen bilgimizin temel koşullarıydı. Ama bu çalışma yöntemi bizde, doğal nesneleri ve süreçleri o koskoca bütünle ilişkilerinden koparılıp ayıklanmış (izole edilmiş) olarak gözlemleme, onları harekette iken değil; durağan olarak, dirilikleri içinde değil de; ölülükleri içinde gözlemlemek alışkanlığı olarak kaldı."*(5)

Bu alışkanlık devam ediyor.

İşte bu alışkanlık yüzünden Engels'in vasiyetnamesini yerine getirmekle görevlendirdiği Bernstein, yoldan çıktı.

Bakın, Bakunin Marks'a nasıl mektup yazıyor, *"Bern Kongresi'nde burjuvaziden vekarla ve açıkça ayrılalı beri, artık işçilerin dünyasından başka bir çevre, onlardan başka bir topluluk tanımıyorum. Artık benim ülkem, en önemli kurucularından biri olduğunuz Enternasyonel'dir. Siz de görüyorsunuz ki aziz dostum, sizin çömezinim ve bu sıfatımdan dolayı gurur duyuyorum."*(6)

Bakunin de kimsenin kimseyi sömürmediği bir dünya için mücadele ediyordu. Ama metafizik yöntemle düşünme alışkanlığından kurtulamayan Bakunin'e göre, *"Devrimci enteligansiyayı ve yoksulluktan dolayı hayatından bezmiş işçileri harekete geçirmek yeterlidir. Gerekli olan tek şey, ruhlarında devrim ateşini taşıyan kararlı kişilerden oluşan bir gurubun varlığıdır. (...) Siyasal mücadeleyi ve siyasal iktidarın ele geçirilme-*

si açısından proletaryanın siyasal örgütlenmesini zorunlu sayan herkesin ve bu arada Marks'ın Bakunin ve çömezlerine, gelecekte ki sosyal devrimi engelleyen alçak oportünistler olarak görünmesinin nedeni buydu."(7)

Ya Kautsky... Metafizik düşünce alışkanlığından kurtulamadığı için Sovyet Devrimi'ne karşı mücadele etti. Diyalektik yöntemle düşünebilseydi, eleştirerek Sovyet Devrimi'ni desteklerdi.

Marks'la Engels'in bile metafizik yöntemin etkisinde kaldığını söylersem, sorunun önemi anlaşılır. Marks'la Engels, "hayatın üretimi ve yeniden üretimi"ni temel öge diye koydular. Sanatı, hukuku, felsefeyi, ahlakı önemsemediler. Engels bunun yanlış olduğunu belirtti; ama bu tür metafizik düşünme yöntemi... bu yanlışlık devam ediyor. Altyapıyla üstyapıyı ilişkisiz görmek tam da metafizik yöntemin sonucudur.

Alışkanlığın yanında bu yöntem kolaydır. İdeye, töze... hayatta karşılığı bulunmayan kavramlarla açımlamaya inanan, yüzlerce değil, binlerce insan kolayca bulunur.

Bu alışkanlık, hem bugünü, hem geçmişi ölülükleri içinde inceleme alışkanlığı Türkiye'de düşünce dünyasını körler dövüşüne çevirdi.

Osmanlı toplumunda, Tanzimat'ın Birinci Meşrutiyet'in, İkinci Meşrutiyetin daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin nasıl çıktığı incelenmedi de, sanki eyleyen insan tarihsizmiş gibi bütün bu olgular, emperyalizmin uşağı kötü insanların eseriymiş gibi bir kopuş masalı uydurulduu.

Kopuş kopuş diyenlerin her şeyden önce, metafizik düşünme yönteminden kurtulmaları gerekiyor. Çünkü "*sosyalizm artık şu ya da bu usta beynin rasgele bir buluşu olmaktan çıktı, tarihi olarak gelişmiş iki sınıf –proletarya ile burjuvazi– arasındaki mücadelenin zorunlu sonucu oldu. Sosyalizmin ödevi, artık olabildiği kadar yetkin bir toplum sistemi uydurmak değildir; ama bu sınıfların ve onların uzlaşmaz karşıtlığının zorunlu olarak doğduğu tarihi-iktisadi olayların ardışmasını (tevalisini) incelemek ve böylelikle yaratılmış olan iktisadi koşullarda çekişmeye son vermenin çaresini bulmaktır*"(8) der Engels.

Engels ne kadar zor bir görev veriyor insana. Tarihi iktisadi olayların ardışmasını incelemek...

Ne demek bu. Yüzlerce eser okumak... bu eserleri incelemek... *Kapital*'in birinci cildinde, yanlış saymadıysam 248 yazarın eserini okuduğunu görüyoruz Marks'm... Ya Lenin. *Materyalizm ve Ampriyokritisizm* adlı eserinde gönderme yaptığı eserlerin sayısı 200'ü geçer.

Bütün bunlar ne kadar zor. Bunun yerine rasgele bir toplum düzeni kurgulamak, ordan kopalım, şurdan kopalım demek, buna karşı çıkanları "revizyonist, kemalist, pasifist" diye suçlamak ne kadar kolay.

Yangın devam ediyor. İş, Engels'in dediği gibi yangını; "*insanın hizmetindeki ateşe çevirmek*". Ama bunun için önce metafizik düşünme yöntemini bırakmak gerekiyor. Tabii işin bir zorluğu daha var. Bizler Platon'u okumadığımız... Platon'la hesaplaşmadığımız için idealist yöntemin bilinçimizdeki etkisini bilemeyiz. Lenin, bu etkiyi şöyle anlatır. "*Onlar, Marks'ın ekonomik ve tarihsel teorisini, Marks'ın temellerini, yani felsefi materyalizmi açık seçik kavramaksızın benimsemişlerdi -zaman zaman ezbere öğrenmişlerdir demek daha doğru olur. Onun için Bogdonov ve ortaklarına tersyüz edilmiş Rus Büchnerler'i ve Dühringler denmelidir. Bunlar yukarıda materyalist olmak istiyorlar; ama kendilerini aşağıda karma karışık bir idealizmden kurtaramıyorlar.*"(9)

İşte metafizik düşünme yönteminden kurtulamayışımızın bir nedeni daha... ikili yapımız. Marksist kavramların ölüleştirildiği idealist yatağımız.

Bu yataktan çıkmak gerekiyor.

Diyalektik Maddeci Yöntem

Marks'ın *Kapital* adlı eseri üst düzeyde bilimsel kavrayışın ürünüdür. Bu nedenle anlaşılması zordur. Marks, bu konuda şöyle der: "*Her başlangıcın güçlüğü bütün bilimler için geçerlidir. Bu yüzden, birinci bölümün özellikle de meta'ın tahlilini kapsayan bu kesimin anlaşılması daha zor olacaktır.*"(10)

Eserin anlaşılmasını zorlaştıran öbür öge, bizim metafizik yöntemle düşünme alışkanlığımızdır.

Kapital, kapitalist toplumun oluşumunu... tarihi süreci içinde anlatan bir eserdir. Bu eserle, gizler arasında saklanan kapitalist toplum net bir

şekilde açımlanmıştır.

Marks bu eserinde oluşu, çelişkileri, karşıtların birliğini... nicelikten niteliğe dönüşümü... yadsımanın yadsınmasını, hiçbir kendinde şeye yer vermeden tarihi süreç içinde göstermiştir.

Özetle söylemek gerekirse *Metaların Başkalaşımı* bölümünde metaların, para olarak ayrımlaşmasında hem çelişkileri hem de karşıtların birliğini görürüz. Sözgelimi, n'olduğu Marks'a kadar pek çözülemeyen para'yı Marks, diyalektik maddeci yöntemle çözümler. "*Para tüm öteki metaların başkalaşmış biçimi*"dir.

Parayla, "*toplumsal güç, özel yüzlerin özel güçleri haline gelir*". Niceliğin niteliğe dönüşmesini kapitalizm açısından şöyle anlatır Marks, "*Kapitalist üretimin belli bir aşaması, kapitalistin bütün zamanını, kapitalist olarak; yani kişileşmiş sermaye olarak, başkalarının emeklerini elde etmeye ve dolayısıyla denetlemeye ve bu emeğin ürünlerini satmaya vermesini gerektirir. Ortaçağlarda loncalar bu yüzden, usta bir sanatçının kapitaliste dönüşmesini, bir ustanın kullanabileceği işçi sayısını çok küçük bir azami rakamla sınırlandırarak, zorla önlemeye çalıştı. Para ya da meta sahibinin fiilen kapitalist olabilmesi için, üretim için yatırılan asgari miktarın, ortaçağların azamisinin büyük ölçüde aşması gerekir. (...) Salt nicel farklılıklar, bir noktadan sonra nitel değişikliklere dönüşürler.*"(11)

Marks, burda önemli bir noktayı da belirtir, "*Para ya da meta sahibi bireyin, kendini kapitaliste dönüştürebilmesi elde bulundurması gerekli asgari değer miktarı*" ülkeden ülkeye değişebilir. Bu, son derece önemli. Nicelik, nitelik yasası unutulduğu için Türkiye'nin kapitalist olmadığı ya da çarpık kapitalizm gibi uyduruk zihni çözümlerle uyduruk kuramlar oluşturuldu.

Marks, yadsınmanın yadsınmasını şöyle uygular, "*Kapitalist üretim tarzının ürünü olan kapitalist mülk edinme tarzı, kapitalist özel mülkiyeti yaratır. Bu, mülk sahibinin emeğine dayanan kişisel özel mülkiyetin ilk yadsınmasıdır. Ama kapitalist üretim bir doğa yasasının kaçınılmaz zorunluluğu ile kendi yadsınmasını doğuruyor. Bu, yadsınmanın yadsınmasıdır.*"(12)

Marks, *Kapitalist Birikimin Tarihsel Eğilimi* bölümünde Var Varlık'tan, Yok Varlık'ın nasıl çıktığını gösterirken bu süreçte çelişkileri... karşıtların birliği, yadsınmanın yadsınmasını... diyalektik maddeci yöntemi uygular.

Kapitalizm Ne Yapar

Marks, kapitalizmi, insandan uzak... insansız incelemez. *Kapital*'in güzel yanı budur. Kapitalizm üstün soyutlama gücüyle açımlanırken, her bölümde insanla somutlanır. Sözgelimi kapitalizm, toplumsal gelişmeyi yıkıcı bir yarıştırmaya dönüştürür. Bunu bugün de her alanda görüyoruz. Bu olumsuzluğun yanında olumlu bir yan da vardır. Marks, bunu şöyle anlatır, *"Büyük sanayi, getirdiği felaketler aracılığı ile, üretimin temel yasası olarak, işin çeşitliliğinin kabul edilmesi zorunluluğunu ortaya koyarak, işçilerin, bu çeşitli işler için yatkın durumuna gelmesini ve bu yeteneklerinin en geniş ölçüde gelişmesini sağlamıştır. Üretim tarzını, bu yasanın normal olarak işlemesine uydurmak, toplum için bir ölüm kalım sorunu oluyor."*(13)

Marks, şunu söylüyor, *"Üretim biçimi, getirdiği yıkımların yanında, çeşitli işler yarattı. İşçilerin çeşitli işlere yatkınlığını geliştirdi. Böylece "aynı işi yineleyerek güdükleşen ve böylece bir 'parça-insan' haline gelen bugünün parça işçisinin yerini çeşitli işlere yatkın"* işçiler aldı.

Marks, bunu kapitalist üretim biçiminin çözülüşünü sağlayacak bir çelişki diye değerlendirdi. Çünkü, *"kapitalist üretim biçimi ve işçinin bu biçim içinde aldığı ekonomik statü ile taban tabana zıt"*lık oluşuyordu.

İşte bu *"belli bir üretim biçiminin çözülüp dağılarak bir yenisinin kurulmasını sağlayan tek yoldur."*

Marks burda yanıldı. Marks'ın neden yanıldığını görmek gerekiyor. O dönemde rekabetçi kapitalizm yaşanıyordu. Marks, rekabetçi kapitalizmi mutlaklaştırdı. Oysa kapitalizm, bir başka kapitalizm çıkardı ortaya. Marks, *"kapitalizmin kapalı toplumlar içinde gelişen bir sistem olmayıp, dünya çapında gelişen, dünya pazarı yaratan sistem olduğunu"* gördü. *"Bütün halklar dünya pazarının ağına"* girdiğini söyledi. Ancak ayrıntılı bir emperyalizm kuramı geliştiremedi. Çünkü *"Yaşadığı dönemde*

esasen, böyle bir teorinin kurulması için olayların gerektiği ölçüde olgunlaşmadığı bir çağa rastlar."(14)

Olguların olgunlaşmadığı bir dönemde yaşıyorsak, geleceği göremeyiz. Bu tabiidir. Ama Marks bir hata daha yaptı. Altyapıdaki gelişmelerin doğrudan doğruya üstyapıyı etkileyeceğini sandı. Marks'la Engels, bu altyapı sorununda bir türlü metafizik yöntemden kurtulamadı.

Bu kez kapitalist ideologlar, yolu açmak için çeşitli yöntemler bulduIar. En başta, yalnız işçileri değil; bütün insanları "parça-insan" yaptılar. Dört bir yandan saldırarak insan bilincini dumura uğrattılar.

Gülten Kazgan, kapitalizmin içinden çıkan kapitalizmi, şöyle anlatır. "*Marks ve Engels'ten bu yana kapitalist toplumlar büyük yapısal değişmeler geçirdiği halde 'emperyalizm' teorisi dışında, bu yapısal değişmeyi Marksist teori büyük ölçüde ihmal etmiştir. 19. yüzyılın rekabete dayanan kapitalizmi yerini, özellikle ABD'de, dev anonim şirketlerin hakim olduğu iktisadi yapıya bırakmış, hiç olmazsa Keynes'den beri, işçiliği önleyebilecek yeni israf kaynakları yaratmış, dünyaya hakim olmak için yeni yollar bulmuştur.*"(15)

Kapitalist, *Kapital*'i iyi okudu. Çok iyi okudu. Toplumsal gelişim yasalarını iyi öğrendi. Çok iyi öğrendi. Doğa yasalarını nasıl öğrenip uçak yaptıysa, toplumsal yasaları da öğrenip, kapitalizmin önünü açtı.

Durum budur. Sorun bir ülkenin, bir bölgenin sorunu değildir. Sorun, nerede yaşıyor oluyorsa olsun, insanın sorunudur. Çünkü tarihin öznesi insan, kapitalizmin burgacında varoluşunu yitirmiştir.

Varolanı iyice kavrayıp, yeni mücadele yöntemleri geliştirmemiz gerekiyor. Fuat Ercan bu konuda şöyle der, "*Sosyal ilişkiler, kendi aralarında birçok nedenden dolayı zorunlu ve koşulsal (Contingenoy) ilişkilerin varlığına neden olurlar. Sosyal bilimlerde bugün varolan farklı alt-disiplinler, bu bütünü parçalara ayırdığı ölçüde dinamik varoluşu anlamamızı/açıklamamızı önleyen bilgilenme biçimlerinin varlığına neden olurlar. Yaşamın kendisi ilişkiler ve çoğul devam ederken, biz onu sırf anlamamızı kolaylaştıracak diye ilkel birkaç değişken doğrultusunda analiz etmemiz/anlamaya çalışmamız, içine düştüğümüz şizofrenik bilgilenme süre-*

cine işaret ediyor."(16) Ben şizofrenik yerine metafizik diyorum. Doğrusu da bu... metafizik bilgilenme... metafizik düşünme.

Kapitalizmin parçalı görünümü, doğrudan bilincimize yansıyor; bu yüzden dünyayı, birbirinden ilişkisiz parça durumunda görüyoruz. "*Bakmak ve görmek/geçmişin ve bugünün, bilincin ve geleceğin birbirini tamamlayan ve ayrılmaz iki unsurudur*" der(17) Tevfik Taş. Bu anlamda bakmak-görmek, bilgi işidir, yöntem işidir. Geçmişten, bugünden kopuk parçalı bilincimizle bütünü kesinlikle kavrayamayız. Kavrayamadığımız için kapitalizmin yangını, ateş olarak insanın hizmetine verilemiyor.

Yangın devam ederken kapitalizme yeni iş alanları açan strateji uzmanlarından Prof Dr. Gary Hamel, kapitalistlere devrim yapan buluşlar öneriyor. Hamel, devrim yapan buluşlara örnek veriyor. Evlere gönderilen "yıkanmış kıvırcık salata", "İneklere Çağrı Cihazı", "Uçakta masaj, kumar ve seks"(18)

Kapitalizm insanla alay ediyor... kapitalizm insanı, kıvırcık salata gibi doğruyor.

Ahlak Nerde

Ahlak sorunu ne zaman başladı. İnsanlığın ilkel döneminde böyle bir sorun yoktu. "*İlkel sürünün ekonomik ve toplumsal yasaları birbirinden farklılaşmamış; içiçedir ve ilkel sürü bir düşünsel yapıya sahip değildir. Ekonomik ve toplumsal yapıların içiçe oluşundan dolayı sürünün tek tek üyeleri arasında dolayısıyla üyenin çıkarlarıyla sürü çıkarı arasında çelişki yoktur. Çelişki olmadığı için de çatışma yoktur.*"(19)

Özel mülkiyetin neolitik dönemde başladığı kabul edilir. Özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla, bu özel mülkiyetin benimsetilmesi gerekir. İşte burda dini... din adamlarını görüyoruz. Özel mülkiyet din adamları eliyle benimsetiliyor insana.

Din, özel mülkiyetin içinden çıkıyor. Yalnız din değil tabii... Ahlak da hukuk da özel mülkiyetin içinden çıkıyor. Madde bilinç ayrımı, ahlak, dini kendi başına bir varlık olarak gösteriyor insana.

İnsandan ahlaka... dine gidilmiyor. Ahlaktan, dinden insana gidiliyor. Bundan ötürü, birine borç veren, borcunu alamazsa borçluyu dolan-

dırıcılıkla, ahlaksızlıkla suçluyor. Ama o paranın kaynağını açıklamıyor. Sömürücü toplumlarda bazı eylemlere ahlaklı değeri, bazı eylemlere ahlaksız değeri veriliyor.

Peki; ama, niçin bu eylem ahlaklı, niçin bu eylem ahlaksız dendikte, durum kendinde-şeyle açıklanıyor. İşte Engels ahlakta kendinde şeyi yıktı.

Engels'in *Bir Ekonomik Politik Eleştirisi Denemesi* şöyle başlar, "*Ekonomi Politik, ticaretin genişlemesinin doğal bir sonucu olarak varoldu ve ortaya çıkmasıyla birlikte, ilkel, bilimsel olmayan bezirganlığın yerini, gelişkin bir ruhsatlı dolandırıcılık sistemi, tüm bir zenginleşme bilimi aldı.*"(20)

Engels bu yazısında ekonomi politiğin, insandan saklanan, ahlaksızlık üreten yanını şöyle açıklar, "*Özel mülkiyetin ivedi sonucu ticarettir –karşılıklı greksinmelerin değişimidir– alım ve satımdır. Bu ticaret, her faaliyet gibi, özel mülkiyetin egemenliği altında, tüccar için doğrudan bir kazanç kaynağı haline gelmelidir; yani her kimse olabildiğince pahalıya satmanın ve olabildiğince ucuza kapatmanın yollarını aramalıdır. Bundan ötürü, her alım satımda taban tabana zıt çıkarlara sahip iki insan karşı karşıya gelirler. Bu karşı karşıya geliş kesinlikle uzlaşmaz karşıtlıklardır; çünkü herbiri ötekinin niyetlerini bilir; bunların kendi niyetlerine karşıt olduğunu bilir. Bundan ötürü, ilk sonuç, bir yanda karşılıklı güvensizliktir.*"

Burda duralım. Binlerce yıldır devam edegelen bu işlemin yarattığı güvensizliği nasıl da güzel belirtmiş Engels. Kapitalist hayat, bu güvensizliği pekiştirdi işte. İnsanların birbirine güvensizliğinin temelini net bir şekilde gösteriyor Engels.

Devam.

"*öte yanda bu güvensizliğin mazur gösterilmesidir-ahlak dışı bir sonuç elde etmek için, ahlak dışı araçların kullanılması (...) Tek sözcükle, ticaret yasallaştırılmış dolandırıcılıktır.*"

Engels'in burda koyduğu doğruyu, hayat binlerce yıldır gösteriyor. Hiçbir din... hiçbir ahlak kuramı, ahlaksızlığı önleyemedi. Çünkü özel mülkiyete dayalı meta sistemi durmadan ahlaksızlık üretir. Böyle bir top-

lumda ahlak denen disiplin, ahlaksızlığı örtmeye çalışan, kurmaca bir düşüncedir.

Engels, bu bölümü son derece görkemli bir seslenişle bitirir, "*Gerçeğe hakkını vermek isteyen her tüccar, fiili uygulamanın bir teoriye uygunluk gösterdiğine beni tanık gösterebilir.*"

Sonra Engels, burjuva ahlakçılarına tokadı patlatır. "*Çıkarınız olmaksızın kafanızın içinde ahlak-dışı çıkarcı güdüler kurmaksızın, ne zaman ahlaklı oldunuz ki?*"

Kapitalizmin Korkusu

İşte biz bugün böyle bir toplumda yaşıyoruz. Engels, sözünü ettiğim yazısında bugün içine düştüğümüz durumu net bir şekilde anlatır, "*Liberal iktisat sistemi, milliyetleri çözüştürerek düşmanlığı evrenselleştirecek, salt herbiri bütün ötekilere özdeş çıkarlara sahip diye insanoğlunu birbirini yiyen aç canavarlar sürüsüne (çünkü rekabetçiler başka nedirler ki?) dönüştürmek için elinden geleni yapmıştır.*" . .

Bugün gözden saklanan işte budur. Liberal iktisat sistem için, insanoğlu birbirini yiyen aç canavarlar sürüsüne döndürüldü.

İnsanoğlunun dünyayı anlama, varoluşunu sağlama müçadelesinde ortaya çıkan din, milliyet kategorileri mutlaklaştırıldı. Farklı dinler, farklı milleyetler, düşmanlığın tohumlandığı nesnel varlık biçimlerine dönüştürüldü.

İnsanoğlunun binlerce yılda oluşturduğu değerler kapitalistin elinde metaya dönüştürüldü. Bütün bunlar görülmesin diye insan bilinci dumura uğratıldı.

Yekinmek... insanı kapitalizmin boyunduruğundan kurtarmak gerekir. Bunun için her şeyden önce düşünmek zorundayız. Afşar Timuçin, bu konuda şöyle der, "*Düşünmeye yönelmek, dünyaya yönelmektir, dünyaya yönelen düşüncelerden de yararlanarak dünyayı kavramaya ve onun dönüştürülmesine katkıda bulunmaya çalışmaktır. Amaç gerçeği tanımak ve tanıtlamaktır; böylece insanı dünyada daha da egemen kılmaktır. Kendine ve dünyaya egemen olan insan, gerçek anlamda egemen olan insan, yalnızca düşünen insandır.*"(21)

Gerçeği tanımak... gerçeği tanıtlamak... sonra kapitalizmin saldırılarından gerçeği göremeyene göstermek... dumura uğramış bilinçleri düşündürmek... İşte kapitalizmin korkusu... İnsan yeniden düşünürse... görürse gerçeği...

Vekaletname için noterlerde dolaşan... yüzlerce metre yerin dibinde çalışan... ürettiği ekmeğin tadını unutan... kapitalizmin cehenneme çevirdiği hayatta beli bükük yaşayan... bu cehennemi sırtında taşıyanlar bir düşünürlerse, işte o zaman maddeyle düşünce birleşir, cehennem yangınları, insana yararlı ateşe dönüşür.

İnsan gülümser.

Peki ama nasıl? İşte burdan başlamalıyız.

Hiç okumadan karşı çıkılan Platon, Aristoteles, hiç okumadan yandaşı olunan Marks, Engels yanıbaşımızdaydı ama, biz dönüp bakmıyorduk bile.

Türkiye'de felsefenin üstüne ölü toprağı serpilmişti. Önce bu toprak kaldırılmalıydı.

Bu yazılarla ölü toprağı kaldırıldı.

Toprak kaldırıldıkta insanın göz kamaştırıcı serüveni görüldü. Göz kamaşmanın etkisiyle olumlu olumsuz tepkiler geldi.

Sevindim.

Felsefe soru sormaktır. Çoktandır soru sormuyorduk. Doğru bellediğimiz dogmaların peşinde gözü kapalı gidiyorduk.

Şimdi soru sormaya başladık. Soru yanıt diyalektiğiyle önümüzü açacağız.

Dipnotlar

1. Walther Kranz, *Antik Felsefe*, Çev., Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınlar, İst 1984.

2. Kranz. Age.

3. David Riazanov, *K. Marks-F. Engels, Hayat ve Eserlerine Giriş*, Türkçesi Ragıp Zarakoğlu, Belge Yayınları, İst. 1997.

4.K. Marks-F. Engels, *Kutsal Aile*, Çeviren Kenan Somer, Sol Yayın-

lar, Ankara 1996.

5. F. Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Çeviren Öner Ünalan, Sol Yayınlar Ankara 1974.

6. Riazonov, Age.

7. Riazonov, Age.

8. Engels, Age.

9.Lenin, *Materyalizm ve Ampriyokritisizm*, Çeviren Sevim Belli, Sol YaOyınlar, Ankara 1988.

10. Karl Marks, *Kapital*, Birinci Cilt, Çev., Alaattin Bilgi, Sol Yay. Ankara 1997.

11. Marks, Age.

12. Marks, Age.

13. Marks, Age.

14. Gülten Kazgan, *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İst. Ünv. Yay, İst. 1969.

15.G. Kazgan, Age.

16. Fuat Ercan, *Para Ve Kapitalizm*, Ceylan Yay. İstanbul, 1997.

17. Tevfik Taş, *Bakmak-Görmek*, Öteki Yay. Ankara 1998.

18. Meral Tamer, *Ekonomi Kulusı*, Milliyet, 9/5/1988.

19. Alaaddin Şenel, *İlkel Topluluktan Uygar Topluma*, Ank. Ünv. SBSY, Ankara, 1982.

20. Karl Marks, *1844 El Yazmaları, Ekonomi Politik ve Felsefe*, Çev. Kenan Somer, Ankara, 1976.

21. Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1997.

Anadolu Aydınlanma Kalkışması İçin Bir Öneri

Aydınlanma dendikte, insanın, yanılsamalarını kırmasını anlıyorum. Bu anlamda, ilk aydınlanma kalkışması, binlerce yıl önce Anadolu'da başladı. Bugün adına filozof dediğimiz insanlar, hem insanı, hem dünyayı sorguladı. İnsanı yanılsamalı bir evrenda tutan... yabancılaşmayı pekiştiren dini ögeler ciddi bir biçimde eleştirildi. Herakleitos, mutlak'a karşı çıktı... Leukippos.... Demokritos, atom kuramını koydu insanın önüne... Sofistler bütün yerleşik değerleri altüst etti. Bu sorgulamanın... ilk aydınlama hareketinin önünde ilk engel ekonomik artının elverişsizliğiydi. Sinoplu Diyojen'in düşü ekonomik artısız bir dünya... böyle bir dünyanın insanı, insanlaşamazdı. Ekonomik artısız bir dünyada insani bilimler gelişemezdi. Bunun için yüzbinlerce... milyonlarca insanın çalışması... sömürülmesi... üstelik bu durumu olağan saymaları gerekiyordu. İşte bundan ötürü, insanı yanılsamada tutan... yabancılaşmasını pekiştiren sistemler geliştirildi. Tabii insanın kalkışması durmadı. Bütün kalkışmalar kanla bastırıldı. Hesiodos'un *İşler ve Günler* adlı eseri, bir anlamda aydınlanmanın bitişini anlatan trajik bir şiirdir. İnsan, 17. yüzyılda ciddi bir aydınlanma hareketi başlatıyor. Tarihte ikinci aydınlanma hareketi... Ben, bu aydınlanma hareketini, Galile'den... Descartes'ten başlatıyorum. Galile, nasıl sorusuyla... Descartes, yöntemli kuşkuyla, insanı karanlıkta tutan binlerce yılın dogmalarını sarstı. Daha sonra Bayle, Diderot, Montesquieu, Voltaire,

Rousseau, Locke. Newton, Hume, Lessing, Kant aklın egemenliği ilkesiyle dini... feodaliteyi... o güne kadar var olan bütün ahlaki... esteki değerleri sorguladı. Feodal sınıfın, insanla olan bütün ilişkisini kesti. Feodal sınıf, iktidardaydı ama toplumsal iktidarı yitirmişti. Zorbalık dışında... kaba güç dışında meşru, haklı, akli tek bir dayanağı kalmamıştı. Tarihin bu döneminde burjuva sınıfı, ciddi bir kalkışmayla hem toplumsal, hem siyasal iktidarı ele geçirdi. Burjuva militanı Paine, insani aydınlanmanın başladığını söyledi. Ama aydınlanma, başlarken bitti. Çünkü kapitalist sınıfın artı-değer sömürüsünü devam ettirebilmesi için, insanın yanılsamalı dünyada yaşaması gerekir. Bunun öbür anlamı, insanileşmenin durdurulması demektir.

Burjuva sınıfı, insanileşmeyi durdurdu.

Balzac, Stendhal, Dickens, Flaubert, Tolstoy, Dostoyevski, burjuvazinin durdurduğu insanileşme sorununu irdelediler eserlerinde. İnsanileşme... öbür adıyla aydınlanma nasıl başlayabilir bütün umutları söndüren burjuva toplumu içinde. Marks, *Kutsal Aile* adlı eserinde anlatır. Hem kapitalist sınıf, hem proletarya aynı insani yabancılaşmanın temsilcisi. Ama bir farkla. Kapitalist sınıf, bu yabancılaşmada kendini doğrular... meşrulaştırır... insaniliğini bu yabancılaşmada bulur. Proletarya ya geldikte... proletarya bu yabancılaşmada bütün insaniliğini yitirir... yıkıma uğrar.

Bu koşullar kesinlikle insani değildir. Kapitalist sistem sürekli insanı, insanileşmenin en geri noktalarına götürür. Bu koşulların değişmesi gerekir. Çünkü insanı koşullar vareder.

Nasıl olacak bu. Proletaryanın öncülüğünde. Proletarya, yabancılaşmayı vareden... insanileşmeyi önleyen bütün koşulları, kendisiyle birlikte kaldıracak. Proletarya, bir aydınlanma hareketinde toplumun mutlak yanı olmayacak... geçici yanı olacak.

Marks'ın bu söyledikleri insani aydınlanma hareketinin temel ilkesi. Aydınlık... ışıltılı... insani bir dünya kurmak proletaryanın tarihi... insani görevi. Bu anlamda tarihte iki büyük kalkışma var. Birincisi Paris Komünü... üç ayda kanla bastırıldı. İkincisi 1917 Sov-

yet devrimi... 70 yıl sonra durduruldu. Şimdi dünya... insan yeniden kapitalist sınıfın güdümünde karanlık bir döneme girdi.

Şimdi burda ikinci büyük aydınlanma hareketinin... Sovyet Devrimi'nin üstünde biraz durmak gerekiyor. Marks, proletaryadan söz ediyordu. Lenin'in aydınlanma hareketine katkısı, aydınlanmanın proletaryayla değil, disiplinli bir proletarya partisiyle olabileceği tezini hayata geçirmesi oldu. Parti, işçi sınıfının öncüsü ve önderi olmalı. Çeşitli taktiklerle siyasal iktidarı ele geçirmeli. Daha sonra aydınlanma hareketiyle toplumsal iktidar mücadelesi başlatılmalı. Burjuva devrimiyle Sovyet devriminin önemli farkı burada. Burjuva devrimi bir anlamda ikiyüzyıl önce başlıyor... bu süre içinde toplumsal iktidarı ele geçiriyor... ondan sonra, feodaliteyi, aristokrasiyi tarihten siliyor. Sovyet devrimine geldikte... Sovyet devrimi önce siyasal iktidara yürüyor... sonra toplumsal iktidar... bir anlamda aydınlanma mücadelesini başlatmayı düşünüyor.

Bu tezin bence yöntemsel yanlışı yok. Çünkü tek tek proletaryanın aydınlanması için... toplumsal iktidar için en azından 500 yıl gerekiyor. Peki ama bu yöntem neden başarıya ulaşmadı. Çünkü, proletaryanın öncüsü... önderi parti kadroları, aydınlanmayı... insani aydınlanmayı başlatacak birikimden yoksundu. Lenin hep söyledi devrimden sonra. Yalnız marksist eğitimle aydınlatamazsınız insanı dedi... İnsanlığın geçmiş kültürünü atlayamazsınız dedi... Bütün bunları yapmazsanız bilimde... felsefede yetersiz kalırsınız dedi. İşçi sınıfı iktidarı ele geçirdi ama, bunu kullanamıyor dedi.

Sovyetlerde işçi sınıfının öncü partisi insani aydınlanmayı başlatamadı. Daha 1930'larda Brecht, Sovyet kalkışmasının iyi gidiş olmadığını gördü. Sovyet devletinde Meyerhold'un başına neler geldi, bilinmiyor. Politbüroya kadar yükselmiş komünist parti üyesi kişiler, şimdi Azeri milliyetçisi... kızılordunun generali Çeçen milliyetçisi... Daha önemlisi Sovyetlerde yazılmış... Türkçeye çevrilmiş Tarihsel Maddeciliği anlatan kitapların biri bile ciddiye alınacak kertede değil.

Hemen şunu söylemeliyim. 1917 Sovyet Devrimi, insanlığın yü-

zakı... insanileşme sürecinde önemli bir adım. İşte bundan ötürü bir trajedi. Ama bir eski Yunan trajedisi değil. Biz bu devrime... olup bitenlere korkuyla... arınmak için bakmayacağız. Bakamayız. Biz bu yenilgiden... bu trajediden, insanlığın o büyük düşünü gerçekleştirmek için yola çıkacağız... insani aydınlanmayı başlatacağız. Başlatmak zorundayız.

Bugün bütün dünyada insanın rahatça yaşayabileceği... eşitlikle bölüşebileceği ekonomik birikim var. Bütün insanlara yetebilecek kadar... dahası bunun fazlası bile mümkün. Kapitalist sınıf bunun bilincinde. Bunun bilincinde olduğu için son derece kapsamlı ideolojik bir saldırıyla insanı yanılsamalı bir dünyada tutuyor... insana, insan olduğunu unutturuyor. Bu dünyanın böyle devam etmesi için, kapitalist sınıfa, bilinci dumura uğramış... kendinin insan olduğunu unutmuş bir meta gerekli.

Şimdi tam bu noktadayız. Peki... o ünlü soru. Napmalı... nerde. Şimdi bu iki soruya yanıt veriyorum. Napmalı. İnsani aydınlanma hareketini başlatmalı. Nerde. Anadolu'da.

Peki nasıl. Anadolu'da evrensel... insani aydınlanma kalkışmasını başlatmak için ilk iş, kendine marksistim diyen insanın, aydınlanma hareketini önce kendinden başlatması gerekiyor.

Aydınlanma, yanılsamaları kırmak... yanlış bilinç durumlarını yerlebir etmektir. Bu yapılmıyor. Bu yapılmadığı için feodal ya da kapitalist bilinç durumlarıyla dünyayı algılayan, "kapitalist sistemin örgütlediği" aklıyla yaşayan ama marksist laflar eden kişiler çıkıyor ortaya. Türkiye'de siyasal... felsefi... estetik bilimsel çıkarımları kimse yapmadığı için, ona buna bakarak siyasal tavır almak çok kolay. İşkenceye hayır dedin mi... proletarya devrimi dedin mi, kimse toz kondurtmaz marksistliğe. Ama başka alanlar var. Oralarda yanlış bilinç durumları... aydınlanmamış insan hemen belli ediyor kendini. Bu alanın birincisi estetik... Kendi içinde aydınlanmış... yanlış bilinç durumlarını kırmış bir marksist, Zülfü Livaneli'yi... Ahmet Kaya'yı kesinlikle güzel bulmaz. Marksistim diyen bir insanın... aydınlanmış bir marksistin tek telli sazla yetinmesi düşünülemez.

Bu, ne anlama geliyor. Bu, marksistim diyen insanın yanılsamalı bir dünyada yanlış bilinçle yaşadığını gösteriyor. Feodal-burjuva karışımı bilinç durumuyla, dünyayı estetiksel olarak yanlış algılayan bu insan, hem dünyada, hem sanatta neyin güzel, neyin çirkin olamadığını bilemez. Böyle bir insan... böyle insanların çoğunlukta olduğu bir örgüt, sanatta insani yaratıcılığı önler... Böyle bir örgütün yönetiminde çok tuhaf işler olabilir. Sözgelimi toplumcu gerçekçi değil diye, Halit Ziya... Hüseyin Rahmi, Ahmet Haşim yasaklanır... ama iki bildiriye imza attı... gazete sattı diye Orhan Pamuk'a işçi sınıfı nişanı verilebilir. Tabii Beethoven'in, *Kont Egmont* adlı trajik eseri yasaklanır... İşçi marşı söyledi diye tırıl bir şarkıcı baştacı edilir.

Felsefeye geldikte... İnsan kavramlarla düşünür. Filozoflar, tarih boyunca nesnel gerçekliği kavramlaştırma mücadelesi verdi. Biz bu kavramları... kavramların tarihiliğini bilmezsek, düşünemeyiz. Düşünüyormuşçasına ordan burdan ezber geçtiğimiz kavramlarla sert sert laflar ederiz.

Platon... Aristotales... Descartes... Gassendi... Locke... Condillac... Nietzsche... Kant... Engels... Hegel... Marks... bunların hiçbirine bana ne diyemez bir marksist. Çünkü felsefe, ideolojisi ne olursa olsun insanileşme sürecinde önemli bir kalkışma. Platon'u kavrayamayan dünü... bugünü anlayamaz. Yarını tasarlayamaz.

Daha önemlisi tümden gelimi... tüme varımı hiç açımlamadığı için... felsefeyi sindiremediği için doğru dürüst akıl yürütemez. Sözgelimi, daha önce bir marksistin Kafka'yı eleştirdiğini duymuşsa, o da Kafka'yı eleştirir. Ama Kafka'nın ne yazdığını bilmez. Bırakın Dühring'i, Engels'in *Anti Dühring*'ini bile okumamıştır ama, Dühring dedin mi yüzünü buruşturur. Yanlış tümden gelimlerle... Yanlış tüme varımlarla işin içinden çıkamadığı için hemen politik mücadele söylemine başvurur hiç düşünmeden "revizyonist, sekter, sosyal faşist. urviyerist" kavramlarını havada uçurur.

Şunu söylemek gerekiyor. Lenin, Kautksy'ye dönek dedi diye, Kautsky'ye kızmak bir marksiste yakışmaz. Marksist oturur Ka-

utsky'yi okur, İnceler. Marksist, Marks'ın, Lenin'in aklıyla düşünmeye kalkmaz. Zaten böyle bir iş mümkün değil. Hiç kimse bir başkasının aklıyla düşünemez. Düşündüm sanır, Marksist, Hegel'in, Marks'ın, Engels'in, Lenin'in, Troçki'nin, Mao'nun aklıyla, aklını geliştirir... gelişmiş... . nitelikli aklıyla düşünür.

Bilime geldikte... Bilimsel kalkışmayı kavramamış bir marksist hiçbir olgunun hakikatını bulamaz. Sözgelimi, Öklid geometrisinin etkisini kıramamış... Öklid dışı geometrilerin varlığından habersiz bir marksist, dünyayı mutlaklar dünyası diye algılar. Söz olarak tersini söylese bile, o, mutlak'ı savunur. Çünkü insan dille değil, bilinciyle kavrar dünyayı. Dil, bilinçle nesnel dünya arasında ilişki kurar. Bu ilişki doğru kurulamazsa, söz... dil... mutlaklarla oluşmuş bilincin sert duvarında kırılır. Tabii bu iş burda bitmez. Newton'un mutlak zaman kavramından Einstein'a geçememişse, bir marksist tarihiliği asla kavrayamaz. Bunu, bir seminerde yalın bir örnekle ortaya çıkardım. Seminer'e gelen onca kişi hergün kullanılan demokrasi-cumhuriyet-mutlakiyet kavramlarını doğru dürüst yerine oturtamadı. Çünkü o arkadaşlar dünyayı Öklid geometrisiyle... Newton'un zaman kavramıyla algılıyordu.

Biz bir kavramın neyi kavramlaştırdığını... nasıl kavramlaştırdığını ancak felsefi... estetiksel... bilimsel kalkışma süreçlerini kavrayabilirsek bilebiliriz. İşte bundan ötürü hiçbir marksist, bugün Kuantum fiziği mi... bana ne Kuantum fiziğinden diyemez.

Marksist akıl satın almaz... onun bunun aklından çıkan kelimeleri... onun bunun dilini kullanmaz.

Marksist, insanın binlerce yıllık birikimine dayanır. Aklını geliştirir.

Bunu yapamayan marksist, aydınlatmayı başlatamaz.

Şimdi kısa bir durum saptaması. Türkiye, bunalımda. İnsan bir çıkış yolu arıyor... aydınlanmayı nerden... nasıl başlatmalı... bunu düşünüyor. Kapitalist sınıf eliyle bu mümkün değil. Bilinci dumura uğramış olsa bile halk bunu seziyor. İşte bu sezgiyi iyi kullanan islamcılar, aydınlanmanın ancak islami bir örgütün öncülüğünde ola-

bileceğini söylüyor. Bunun mücadelesini veriyor. Öte yanda milliyetçiler var. Türk milletinin ya da Kürt milletinin öncülüğünde bir aydınlanmanın mümkün olabileceğini söylüyorlar. Tabii Kemalistler de var. Kemalistlere göre aydınlanma Kemalist ilkeleri uygulamakla mümkün.

Şu bilinmeli. Bütün bu görüşlerin önü tarihen kapalı. Kapitalistler... islamcılar... milliyetçiler... kemalistler... Aydınlanma kalkışması bunların hiçbiriyle mümkün değil.. Türkiye'de aydınlanma kalkışması, marksistlerin oluşturduğu toplumsal iktidarla başlayacak... proletaryanın öncülüğünde.

Peki buna nerden başlamalı. Her marksist, her şeyden önce binlerce yılda oluşan insani kültürü kavramak zorunda. Aklını aydınlatmak zorunda. Bunun için her marksist, insanın dört kanalda oluşturduğu, felsefi... bilimsel... estekisel... pratik kalkışrnayı kavramalı. Bu kavrayışla felsefi bakış açısı... bilimsel bakış açısı... estetiksel bakış açısı... pratik bakış açısı edinebilir. Akıl gelişir. İlişkileri sağlıklı... doğru kurar. İşte ondan sonra insan, bu kavrayışın... bu bakış açılarının sağladığı birikimle feodal ya da kapitalist bilinç durumlarını kırar. Sistemin örgütlediği aklı yerlebir eder. Hayatın sonunlarını yeni kavramlarla dillendirir... felsefede... bilimde... sanatta... pratikte karşı saldırıyla dumura uğramış bilinçleri tuznan buz eder... yabancılaşmasını bile unutmuş proletaryaya bu sistem içinde yabancılaştığını... yıkıma uğradığını gösterir... kavratır. İşte ozaman proletarya, birbirinden kopukmuşcasına algıladığı olguları, kapitalist ilişler içine oturtur. Gazetelerin niçin kupon verdiğini... dinin niçin yükseltilmeye çalışıldığını... trafik canavarının... enflasyon canavarının... ücret sendikacılığının n'olduğunu... . A. Kadir'in niçin unutturulmak istendiğini... Nazım Hikmet'in niçin sansürlendiği... öldürücülerin niçin kol gezdiğini... radyoların neden birdenbire çoğaldığını... futbola ilginin yeniden neden dürtüklendiğini... üniversite harçlarının bir avuç öğrencinin sorunu olmadığını kavrar.

Bütün bunlar onu yanılsamalı dünyada yaşatmak... bütün bunlar

onu daha çok sömürmek için. Proletarya bunu kavradıktan sonra marksistler, sıkıştırıldıkları dar sokaktan çıkar... proletaryayla birlikte aydınlanma kalkışmasını başlatır.

Türkiye'de marksistlerin öznel koşullarına karşın Aydınlanma hareketinin gerekliliğini neye dayanarak söylüyorum. Birinci dayanak noktam şu. Aydınlanma hareketi, marksistlerin... . özellikle proletaryanın tarihi özel görevi. İkinci dayanak noktama geldikte... Bütün eleştirilerime karşın Türkiye'de marksistlerin mücadelesine kaygı duyuyorum. Şundan ötürü. Türkiye'de marksistler son derece direngen... son derece inatçı. Onca eziyete... onca işkenceye karşı pek azı mücadeleyi bıraktı. Bu, son derece önemli. Üçüncü dayanak noktam şu. Konferanslarımda... seminerlerimde proleterlerin de içinde bulunduğu birçok insanın aydınlamaya hazır olduğunu görüyorum. Dördüncü noktam bizim kapitalistler. Hiçbir ülkenin kapitalisti, el koyduğu artı-değeri böylesine harvurup harman savurmadı. Sözgelimi, Türkiye'de doğrudan doğruya Batı kapitalisti artık değere el koysaydı. halkın sağlık sorununu çözerdi. Hiçbir ülkenin kapitalist sınıfı, halkına böylesine sırt çevirmemiştir. Ayrıcı hiçbir kapitalist devletin ideoloğu, Türiye'deki ideologlar kadar düşünce yoksulu değildir. Sözgelimi bugün eleştirdiğim bizim marksistlerden herhangi biri, bir burjuva ideoloğunu herhangi bir tartışmada yerlebir eder.

Söyleyeceklerimi bitiriyorum. Komün kalkışmasından... Sovyet kalkışmasından sonra Anadolu Aydınlanma Kalkışmasını öneriyorum. Bunun için marksistim diyen... böyle bir aydınlanmanın zorunluluğuna inanan herkesi, yavaş yavaş acele etmeye çağırıyorum. Aydınlanma kalkışmasına başlamadan önce kendini aydınlat... feodal... kapitalist bilinç durumlarını kır.

O zaman göreceksin. Başkoyduğun... insanın bin yıllık düşü senin ellerinden... senin ışıltılı bilincinden doğacak.

İçindekiler

Olgusal Bilinç	7
Arslan Ne Diyor	13
Dilin Yapıp Ettikleri	20
Doğu'da Ne Oldu	47
Düşünme Mücadelesi	76
İslam Felsefesi	115
Bilgi kuramı	149
Ekmek Davası	184
Soyutlama	194
Dudaktan Kafaya Yol Var mı	203
Domuz Salhanesine Dönen Şehirler	212
İnsan Bir Zincirden Bir Başka Zincire	221
İnsan Gülümser	239
Anadolu Aydınlanma Kalkışması İçin Bir Öneri	253

Felsefe soru sormaktır.
Çoktandır soru sormuyorduk.
Doğru belledigimiz
dogmaların peşinde gözü
kapalı gidiyorduk.
Şimdi soru sormaya başladık.
Soru yanıt
diyalektiğiyle önümüzü
açacağız.

KİTAP
2009

ISBN 975-7446-68-8
9 789757 446682